

การสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้ง
จากโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล
The Public Space of Civil Society and The Conflict Management of
Pak Bara Deep Sea Port A Case Study of Satun People Assembly

สมบูรณ์ คำแหง
Somboon Khamhang

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาความขัดแย้งและสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Conflict and Peace Studies
Prince of Songkla University
2565
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้ง
จากโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล
The Public Space of Civil Society and The Conflict Management of
Pak Bara Deep Sea Port A Case Study of Satun People Assembly

สมบูรณ์ คำแหง
Somboon Khamhang

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาความขัดแย้งและสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Conflict and Peace Studies
Prince of Songkla University
2565
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์	การสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้งจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงบารา กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล
ผู้เขียน	นายสมบูรณ์ คำแหง
สาขาวิชา	ความขัดแย้งและสันติศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤทธิ ดวงสุวรรณ)

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความขัดแย้งและสันติศึกษา

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้ารุ่งแสง)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มี
ส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤทธิ ดวงสุวรรณ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....

(นายสมบูรณ์ คำแหง)

นักศึกษา

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และไม่ได้ถูกใช้
ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายสมบุญ คำแหง)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้งจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล
ผู้เขียน	นายสมบุรณ์ คำแหง
สาขาวิชา	ความขัดแย้งและสันติศึกษา
ปีการศึกษา	2564

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ ต้องการศึกษาแนวคิด การก่อตัว และพัฒนาการของสมัชชาคนสตูล ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยคุกคามของโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่ต้องการใช้จังหวัดสตูล เป็นฐานที่ตั้งรองรับนิคมอุตสาหกรรมในอนาคต นอกจากนั้นแล้วยังต้องการชี้ให้เห็นถึงแนวคิด คำนียามความหมายของพื้นที่กลาง รูปแบบที่เหมาะสมของกลไกขับเคลื่อนสมัชชาฯ และระดับการยอมรับของภาคีพัฒนาอื่น ๆ ผลจากการศึกษาทำให้พบว่า “สมัชชาคนสตูล” เป็นรูปแบบของพื้นที่กลางที่เกิดจากการปรึกษาหารือและคิดค้นรูปแบบร่วมกันของกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำงานขับเคลื่อนทางสังคมในพื้นที่จังหวัดสตูล อันไม่ได้เกิดขึ้นจากความต้องการของใครคนใดคนหนึ่งเท่านั้น พื้นที่แห่งนี้จึงได้รับการยอมรับและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่นี้ร่วมกันตั้งแต่เริ่มต้น เกือบสิบปีที่ผ่านมาได้มีการใช้พื้นที่แห่งนี้จัดทำนโยบายสาธารณะ หรือข้อเสนอความต้องการของคนสตูลเป็นประจำทุกปี โดยได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นักการเมือง และผู้มีบทบาทสำคัญในจังหวัดสตูลมารับข้อเสนอจากเวทีสมัชชาฯ เพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทางในการออกแบบการพัฒนาจังหวัดในด้านต่าง ๆ นอกจากนั้นแล้ว “สมัชชาคนสตูล” ได้ทำหน้าที่จัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็นอันแตกต่างได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราที่ต้องยกเลิกไปเพราะการต่อสู้กันด้วยข้อมูลและด้วยเหตุด้วยผลของพื้นที่ การสร้างพื้นที่กลางจึงเป็นกลยุทธ์การขับเคลื่อนทางสังคมที่คนสตูลนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของนักปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งหมายถึง การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนระดับฐานล่าง เพื่อให้มีความสามารถในการคิดค้นออกแบบการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองให้เป็นไปตามความต้องการ และตั้งอยู่บนฐานศักยภาพที่มีอยู่จริง

คำสำคัญ : พื้นที่กลาง ภาคประชาสังคม การจัดการความขัดแย้ง สมัชชาคนสตูล

Thesis Title The Public Space of Civil Society and The Conflict Management of
Pak Bara Deep Sea Port A Case Study of Satun People Assembly

Author Mr. Somboon Khamhang

Master Program Arts in Conflict and Peace Studies

Academic Year 2021

ABSTRACT

This academic article want to study the concept, formation and development of the Satun People's Assembly arising from the threat factors of the Pak Bara deep sea port project This is a large project that wants to use Satun as a base for industrial estates in the future. Apart from that, I also want to point out the concepts, definitions, and definitions of the central area. The proper form of the assembly driving mechanism and the level of acceptance of other development partners From the results of the study, it was found that "Assembly of Satun People" is a form of central space formed by consultations and the creation of a common form of various groups. Social drive work in the area of Satun Province If it does not arise from the needs of any one person only. This area has been accepted. and had a sense of belonging to this space right from the start Almost ten years ago, this area was used to create a public policy. or proposals for the needs of Satun people every year by inviting the provincial governor and key players in Satun province received proposals from the General Assembly stage to It has been used as a guideline for the design and development of various fields. The Satun People's Assembly has done an interesting job in managing the conflicts that arise. especially the Pak Bara deep sea port project to cancel the project because of the battle with information and because of the effect of space creating a central area It is a social driving strategy that Satun people apply to create a change in society's thinking base. This means creating a process for participation of people at the lower base level. To have the ability to innovate and design their own local community development according to their needs and based on real potential

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากขาดชุดประสบการณ์และรูปธรรมการขับเคลื่อนของเครือข่ายสมัชชาคนสตูล โดยเฉพาะสมาชิกกลุ่มรักจังสตูลทุกคน ที่พยายามสร้างกระบวนการทางสังคมเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายใต้ความเห็นต่างจากโครงการขนาดใหญ่ จนกลายเป็นรูปธรรมของรูปแบบการขับเคลื่อนทางสังคม ที่ข้าพเจ้าได้หยิบยกบทเรียนและประสบการณ์ที่ได้จากการสร้าง “พื้นที่กลาง” ของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล และสามารถยกระดับแนวคิดนี้ในภาพใหญ่ระดับภูมิภาค คือ พื้นที่กลางของสภาประชาชนภาคใต้ ซึ่งต้องขอขอบคุณ รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ ที่คอยให้คำปรึกษาการขับเคลื่อนพื้นที่กลางแห่งนี้อย่างเอาใจใส่ รวมไปถึงการขยายผลไปสู่การสร้างพื้นที่กลางในระดับตำบลอีกหลายแห่ง ที่ผู้วิจัยพยายามนำแนวคิดจากการศึกษานี้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักปฏิบัติการทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ในหลายพื้นที่ จึงต้องขอบคุณมิตรสหายนักพัฒนาทั้งหลายที่รับฟังความคิดในเรื่องนี้จนเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสร้างการปรับเปลี่ยนที่ดีขึ้นในขบวนการทางสังคม

ต้องขอบคุณภาคีพัฒนา อาทิ มูลนิธิอานามัน มูลนิธิภาคใต้สีเขียว สมาคมรักษ์ทะเลไทย สมาคมวัฒนธรรมเมือง สมาคมคุ้มครองผู้บริโภคจังหวัดสตูล ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดสตูล สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานจังหวัดสตูล องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสตูล และองค์กรชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดสตูล ที่มีส่วนร่วมสำคัญในการสร้างรูปธรรมพื้นที่กลางจังหวัดสตูล จนเป็นแรงจูงใจให้สามารถทำการวิจัยในเรื่องนี้จนเสร็จสิ้น

ผู้วิจัยต้องขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ดร.นฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่สถาบันสันติศึกษาทุกท่านที่ให้โอกาสและพยายามติดตามการทำงานของข้าพเจ้าอย่างต่อเนื่อง ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นในหลักสูตรนี้ที่พยายามกระตุ้นเตือน และให้กำลังใจอย่างไม่ขาดหาย ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานทุกคน ตั้งแต่พี่บรรจง นะแส, นพ.สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ, สมยศ โต๊ะหลัง, สุธาวลัย บัวพันธ์ และจิราพร อวาระภาค ที่คอยช่วยเหลือเติมเต็มข้อจำกัดอย่างเข้าใจ รวมถึงการสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ใช้เวลาบางส่วนมาทุ่มเทการทำงานวิจัย และที่ต้องขอบคุณเป็นพิเศษ คือ นิธิมา บินตำมะหงง ภรรยา และลูกทั้งสองคน ที่ให้กำลังใจและให้การสนับสนุนทุกรูปแบบ

ท้ายที่สุด ต้องขอบคุณทุกแรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้วิจัยได้ทำงานจนสำเร็จ และหวังว่าผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์กับสังคมโดยรวม ด้วยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงสำคัญจะต้องเกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนในสังคม และต้องเกิดขึ้นจากระดับล่างสุด คือ ชุมชน ตำบล จังหวัด ภูมิภาค ไปจนถึงระดับประเทศ ที่จะต้องจัดแบ่งบทบาทที่แตกต่างกันอย่างเข้าใจ ผู้วิจัยจึงขออุทิศงานศึกษานี้ให้กับนักปฏิบัติการทางสังคมทุกกลุ่ม

สมบุรณ์ คำแหง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
ABSTRACT	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
รายการตาราง	(10)
รายการภาพประกอบ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 คำถามการวิจัย	8
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
1.4 ขอบเขตการวิจัย	8
1.5 กรอบคิดในการวิจัย	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	10
บทที่ 2 เอกสารงานและวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
2.1 แนวคิดภาคประชาสังคม	11
2.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม	14
2.3 แนวคิดพื้นที่สาธารณะ (พื้นที่กลาง)	17
2.4 แนวคิดการพัฒนา	21
2.5 แนวคิดการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี	24
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	28
2.6.1 งานวิจัยเกี่ยวกับภาคประชาสังคม	28
2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม	29
2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและสันติวิธี	30
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	33
3.1 ขอบเขตการศึกษา	33
3.2 ประชากรผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มเป้าหมาย	33
3.3 เครื่องมือในการวิจัย และวิธีการรวบรวม	34

3.4	วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล	34
3.5	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	35
3.6	การวิเคราะห์ข้อมูล	35
3.7	จริยธรรมในการวิจัย	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	37
4.1 ข้อมูลทั่วไปจังหวัดสตูล	37
4.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ	37
4.1.2 การเมืองการปกครอง	38
4.1.3 ประวัติความเป็นมา	38
4.2 วิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดสตูล	39
4.2.1 เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสตูล	39
4.2.2 วัตถุประสงค์/เป้าหมาย (Objective) การพัฒนา	40
4.3 แนวคิดการพัฒนาและบทบาทของภาคประชาสังคม	43
4.4 โครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา ผลกระทบและความขัดแย้ง	65
4.4.1 การก่อตัวและแนวคิด	66
4.4.2 รูปแบบการขับเคลื่อนสมัชชาคนสตูล	69
4.4.3 สมัชชาคนสตูลกับบทบาทในการจัดการความขัดแย้ง	71
4.4.4 ผลการดำเนินงานสมัชชาคนสตูล	74
4.4.5 การปรับตัวหลังยุติโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา	78
4.5 การก่อตัว แนวคิด และรูปแบบการขับเคลื่อนสมัชชาคนสตูล	81
4.6 ความหมายของพื้นที่กลาง (พื้นที่สาธารณะ) เทียบเคียงสมัชชาคนสตูล	82
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	86
5.1 สรุปผลการวิจัย	87
5.2 อภิปรายผล	93
5.3 ข้อค้นพบ	99
5.4 ข้อเสนอแนะ	102
บรรณานุกรม	105

รายการตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 กรอบคิดการวิจัย	9
ตารางที่ 2 แสดงองค์การสาธารณสุขประโยชน์ฯ	51

รายการภาพประกอบ

ภาพที่	หน้า
1	แผนผังแสดงกรอบแนวคิดงานวิจัย
	9

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

“สมัชชาคนสตูล” เป็นการก่อตัวของภาคประชาสังคมในจังหวัด เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2555 และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (2563) ถือเป็นพื้นที่การนำเสนอกิจกรรมของกลุ่มองค์กรทางสังคมต่าง ๆ ที่ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดสตูล เวทีสมัชชาของคนสตูล ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของกลุ่มองค์กรชาวบ้าน และภาคีเครือข่ายที่มีกิจกรรมการขับเคลื่อนทางสังคม 12 – 14 ประเด็น อย่างเช่น ประเด็นทรัพยากร, สุขภาพ, ที่ดิน/ที่อยู่อาศัย, เด็กเยาวชน/สตรี, การศึกษา, การคุ้มครองผู้บริโภค, คนพิการ, การเกษตร รวมทั้งสิ้นกว่า 30 กลุ่ม ครอบคลุมพื้นที่ทุกอำเภอในจังหวัดสตูล ซึ่งล่าสุดเป็นการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล ครั้งที่ 9 (อับดุลรอซก เหมหวัง, 2563) ในการจัดแต่ละครั้งมี การกำหนดวาระสำคัญให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของปีนั้น ๆ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อจัดทำข้อเสนอที่เป็นนโยบายสาธารณะในระดับจังหวัด ทั้งเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ (ชุมชน, ตำบล) จากความต้องการของเครือข่ายต่าง ๆ โดยนำข้อเสนอเหล่านั้นมาถกแถลงรวบรวมอย่างเป็นระบบ เพื่อดำเนินการส่งข้อเสนออย่างเป็นทางการให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับจังหวัด (อบจ.) รวมถึงนักการเมืองที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่ทุกคน ซึ่งในการส่งข้อเสนออันมีการสร้างวาระเพื่อให้มีการรับรู้ทั่วไปในวงกว้าง ในลักษณะของเวทีสมัชชาฯ ที่มีตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ เข้าร่วมเฉลี่ยปีละ 1,000 – 1,500 คน ซึ่งข้อเสนอส่วนใหญ่ต้องมีรูปธรรมจากการดำเนินงานขององค์กรที่รับผิดชอบประเด็น ที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายดำเนินการอยู่แล้ว ดังนั้นภารกิจของกระบวนการสมัชชาคนสตูล คือ การทำหน้าที่ของพื้นที่กลางที่จัดขึ้นเพื่อต้องการให้เครือข่ายต่าง ๆ เข้ามาใช้ร่วมกัน ที่จะทำการกำหนด ออกแบบ หรือสร้างทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมให้เป็น ไปตามความต้องการของแต่ละกลุ่มประเด็น และประมวลเป็นข้อเสนอกลางสำหรับสร้างวาระการขับเคลื่อนเฉพาะในแต่ละปี ซึ่งทั้งหมดนี้จะถูกนำเสนอเพื่อให้แต่ละหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละเรื่องได้นำไปเป็นแนวทางหรือเป็นบรรทัดฐานสำหรับนำไปจัดทำแผนการพัฒนาระดับจังหวัดต่อไป

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดขบวนการสมัชชาคนสตูล คือ การตื่นตัวของภาคประชาสังคมกลุ่มต่าง ๆ เมื่อปี พ.ศ. 2553 ที่ได้มารวมตัวกันเพื่อวิเคราะห์ถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมาจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา ซึ่งรัฐบาลหลายยุคหลายสมัยพยายามผลักดันให้เกิดขึ้นที่จังหวัดสตูล ด้วยเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่จะต้องใช้พื้นที่อ่าวปากบาราทั้งในทะเลและชายฝั่งเกือบ 5,000 ไร่ ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา และยังมีโครงการที่เกี่ยวข้องกันอีกไม่ต่ำกว่า 3 โครงการเกิดขึ้นไป

ด้วยกัน คือ โครงการรถไฟรางคู่ ที่จะต้องสร้างจากท่าเรือน้ำลึกปากบาราเพื่อไปเชื่อมต่อกับท่าเรือน้ำลึกสงขลา 2 ที่บ้านสวนกง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งจากปัจจัยดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย บ้างก็อยากเห็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ด้วยเชื่อว่าโครงการนี้จะสร้างการเปลี่ยนแปลงและสร้างโอกาสให้กับจังหวัดเล็ก ๆ แห่งนี้ได้ แต่บางส่วนก็ไม่เห็นด้วยที่จะสร้างการพัฒนาในลักษณะดังกล่าว เพราะจะต้องสูญเสียพื้นที่อุทยานแห่งชาติและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด ทั้งยังมีข้อข้อสังเกตว่า โครงการนี้จะนำความเจริญพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตปกติมากไปหรือไม่ อย่างไร ที่นอกเหนือจากการต้องสูญเสียฐานทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก ไม่ใช่แค่ที่ตั้งของท่าเรือน้ำลึกเท่านั้นหรือ แม้แต่หากมีการสร้างท่าเรือเสร็จแล้ว จะมีผู้ประกอบการหรือนักธุรกิจด้านการเดินเรือหรือโลจิสติกส์เข้ามาใช้ท่าเรือแห่งนี้ได้อย่างคุ้มค่าหรือไม่ อย่างไร ดังความเห็นของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่ได้ให้สัมภาษณ์ในฐานะนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2552 ไว้ว่า “โครงการสะพานเศรษฐกิจสงขลา-สตูล ทางฝั่งสตูลยังต้องไปทำความเข้าใจหรือคลายความกังวลให้กับคนที่ไม่เห็นด้วย ประเด็นที่ใหญ่กว่านั้น คือเมื่อก่อสร้างท่าเทียบเรือเสร็จก็ไม่มีประโยชน์ ถ้าไม่มีถนน ไม่มีทางรถไฟเชื่อมโยง หรือไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ การจะใช้ท่าเทียบเรือให้คุ้มค่าต้องมีการขนถ่ายสินค้า อาจจะต้องมีอุตสาหกรรมเกิดขึ้น ประเด็นมือโย่งที่น้องในพื้นที่ต้องตัดสินใจร่วม กับรัฐบาลว่า ตกลงจะให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมหรือไม่ ถ้ามีประเภทใด ถ้ามีแล้ว ทำอย่างไรไม่กระทบกระเทือนกับการท่องเที่ยว” (สมยศ โตะหลัง, 2560)

อย่างไรก็ตาม โครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา มีการถกเถียงต่อเรื่องนี้อย่างหลากหลาย ด้วยเชื่อว่าจะมีทั้งผลดีและผลเสียบนพื้นฐานความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แต่เมื่อมีการถามว่า ทั้งคนที่เห็นด้วยและเห็นแย้งกับโครงการนี้เคยมีการศึกษาถึงข้อเท็จจริงเหล่านี้จากเอกสารงานศึกษาเรื่องนี้บ้างหรือไม่นั้น ทำให้พบว่าส่วนใหญ่แล้วรับรู้ข้อมูลจากการฟังต่อกันมา หรือการได้รับรู้จากการนำเสนอผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่กรมเจ้าท่าหรือส่วนราชการในพื้นที่ พยายามนำเสนอหรือประชาสัมพันธ์แบบผ่าน ๆ แต่ยังไม่เคยเห็นเอกสารโครงการฉบับสมบูรณ์แบบมาก่อน หรือแม้แต่อดีตประธานหอการค้าจังหวัดสตูลก็เคยยอมรับต่อเรื่องนี้ในลักษณะเดียวกันว่า “เคยเห็นเอกสารมาบ้างแล้ว แต่ไม่เคยอ่านรายละเอียดทั้งหมดอย่างครบถ้วน ด้วยเป็นเอกสารโครงการที่เล่มใหญ่มาก” (วิชัย อรุณอร่ามศักดิ์, 2559) จึงเชื่อว่ากลุ่มต่าง ๆ ที่ออกมาแสดงท่าทีต่อเรื่องนี้ทั้งในทางบวกและทางลบแทบจะไม่ได้ศึกษาถึงข้อมูลหรือข้อเท็จจริงของกระบวนการในการดำเนินโครงการนี้มาก่อนเป็นส่วนใหญ่ และจากปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูลจึงเริ่มตั้งกลุ่มศึกษาและติดตามโครงการนี้อย่างจริงจังในช่วงต้นปี พ.ศ. 2553 โดยใช้ชื่อว่า “เครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล” และเริ่มทำการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากส่วนราชการ ระบบอินเทอร์เน็ต และจากสื่อต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อค้นหาข้อเท็จจริง รวมถึงการศึกษาถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นให้มากที่สุด (สมยศ โตะหลัง, 2560) จากการศึกษาข้อมูลทำให้พบว่า โครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา ไม่ได้มีเพียงโครงการเดียวเท่านั้น แต่ยังมีโครงการอื่น ๆ

ที่เกี่ยวข้องกัน ภายใต้ชุดโครงการที่เรียกว่า “สะพานเชื่อมเศรษฐกิจสองฝั่งทะเล อ่าวไทย – อันดามัน” หรือแลนด์บริดจ์ (landbridge) สงขลา – สตูล (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) อันเป็นนโยบายระดับชาติที่ต้องการสร้างยุทธศาสตร์การเชื่อมเส้นทางการขนส่งและคมนาคม (logistics) ระหว่างฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทยเข้าด้วยกัน ซึ่งจะมีโครงการใหญ่เกิดขึ้นอีกอย่างน้อย 3 โครงการ คือ ท่าเรือน้ำลึกปากบารา จังหวัดสตูล, โครงการท่าเรือน้ำลึกสงขลา 2 จังหวัดสงขลา และโครงการรถไฟรางคู่เชื่อมท่าเรือทั้งสองเข้าด้วยกัน นอกจากนี้แล้วยังได้มีการกำหนดพื้นที่สำหรับรองรับนิคมอุตสาหกรรม โครงการสร้างเขื่อนเพื่อจัดหาแหล่งน้ำ และโครงการสร้างแหล่งพลังงานหรือโรงไฟฟ้าเพื่อรองรับการลงทุนด้านอุตสาหกรรมและกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตามมาด้วย ยิ่งทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดสตูลอย่างเป็นระบบ ในขณะที่ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกลับไม่ได้เปิดเผยข้อมูลเหล่านี้ทั้งหมด ทำให้เห็นความไม่โปร่งใสในการดำเนินงานในโครงการนี้อย่างชัดเจนขึ้น

ขณะที่ภาคเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่พยายามเรียกร้องและถามหากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ จากผู้รับผิดชอบโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา ด้วยเพราะเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับจังหวัดสตูลเป็นอย่างมากในอนาคต ซึ่งรัฐบาลควรให้ความสำคัญในทุกกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ กลับเป็นว่าสิ่งนี้เป็นข้อจำกัดที่เข้าถึงได้ยากมาก แม้จะมีการร้องเรียนผ่านกลไกต่าง ๆ เพื่อให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริง ซึ่งรวมถึงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่เคยให้สัมภาษณ์ว่า “การประชาสัมพันธ์ต้องให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเป็นจริงเป็นกลาง บอกทั้งผลดีและผลเสีย ถ้าบอกผลดีอย่างเดียว เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการดำเนินโครงการฯ ใช้ข้อมูลที่ไม่เป็นกลาง มีเจตนาโน้มน้าวชาวบ้านเพื่อให้สนับสนุนโครงการฯ ทั้ง ๆ ที่ยังไม่เข้าใจรายละเอียดในรายงานการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ชอบธรรม จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่ภาคประชาชนและเครือข่ายภาคประชาสังคมจะเข้าไปมีส่วนร่วมท่ามกลางข้อจำกัดเหล่านั้นได้ (ผู้จัดการออนไลน์, 2554)

เครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล ได้ทำการเปิดเวทีวิเคราะห์และวิพากษ์ต่อรูปแบบการพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทั้งยังมีการจัดเวทีนำข้อมูลข้อเท็จจริงที่ได้จากการสืบค้นจากแหล่งต่าง ๆ จนเริ่มเป็นที่ประจักษ์มากขึ้นถึงผลกระทบและสิ่งที่จะต้องสูญเสียไปภายใต้โครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา ทำให้เรื่องนี้เริ่มเป็นที่รับรู้และถกเถียงกันในวงกว้างมากขึ้น พร้อมกันนี้ในเครือข่ายฯ เริ่มมีความคิดว่า การพัฒนาหรือสร้างความเจริญให้กับจังหวัดสตูลไม่น่าจะมีหนทางเดียว คือ การมีโครงการขนาดใหญ่ในลักษณะนี้เท่านั้น แต่ควรจะมีการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งน่าจะสร้างความมั่นคงยั่งยืนได้มากกว่า จึงเริ่มมีการประสานงานกับเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีการปฏิบัติการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ มาร่วมกันคิดหาวิธีการที่จะจัดทำข้อเสนอการพัฒนาจังหวัดสตูล เพื่อยืนยันให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น จึงเป็น

จุดเริ่มต้นของการมีเวที “สมัชชาคนสตูล” ขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2554 ซึ่งนอกเหนือจากการทำข้อเสนอให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดแล้ว หัวใจสำคัญต่อกระบวนการดังกล่าว คือ ต้องการเปิดพื้นที่สาธารณะหรือสร้างพื้นที่กลางสำหรับสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในจังหวัด เพื่อให้ส่วนราชการได้เห็นประชาชนในพื้นที่ต้องมี “สิทธิการพัฒนา” ตามความหมายของรัฐธรรมนุญในขณะนั้น จากนั้นมาจึงมีการจัดเวทีสมัชชาคนสตูลเป็นประจำทุกปีอย่างต่อเนื่อง เพื่อจัดทำข้อเสนอการพัฒนาในมิติของภาคประชาชนทั่วทั้ง 7 อำเภอ โดยในแต่ละครั้งจะมีการจัดทำนโยบายสาธารณะหรือข้อเสนอการพัฒนาทั้งเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดและนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด รวมถึงส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้ได้รับรู้ถึงความต้องการของภาคประชาชนในพื้นที่ และไม่เพียงแค่มิข้อเสนอให้กับภาคส่วนต่าง ๆ เท่านั้น ยังสร้างการสื่อสารสาธารณะเพื่อให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้างมากขึ้น อีกนัยสำคัญหนึ่ง กระบวนการดังกล่าวถือเป็นการแสดงเจตนาให้เป็นที่รับรู้และสร้างความเข้าใจกับภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนว่า ประชาชนและภาคประชาสังคมภายใต้กระบวนการสมัชชาคนสตูลพร้อมที่จะทำงานร่วมกับทุกภาคส่วน เพื่อสร้างการพัฒนาบนฐานศักยภาพของพื้นที่อย่างมั่นคงยั่งยืนร่วมกัน (ไกรวุฒิ ชูสกุล, 2560)

ปัจจัยที่ทำให้ภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลตื่นตัวมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ หนึ่ง การเห็นพ้องต้องกันของกลุ่มองค์กรภาคประชาชนจังหวัดสตูลว่า ทิศทางการพัฒนาจังหวัดบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองจะต้องเกิดขึ้นบนหลักการของการมีส่วนร่วมจากคนในพื้นที่มากขึ้น และหากเป็นโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่รัฐบาลส่วนกลางกำหนดก็จะต้องมีการรับฟังเสียงของคนในพื้นที่เป็นสำคัญ และจะต้องได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทั้งนี้จะต้องตั้งอยู่บนฐานของศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่จริง ซึ่งจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อคนพื้นที่มากจนเกินไป สอง การถูกรุกคืบจากการพัฒนาของภาครัฐภายใต้โครงการขนาดใหญ่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา เกิดขึ้นอย่างไร้ทิศทาง ทำให้คนในพื้นที่ที่มีความกังวลและเห็นร่วมกันว่าจะไม่ปล่อยให้แนวทางการพัฒนาดังกล่าวดำเนินต่อไปได้อีก และ สาม ภาคประชาสังคมต้องการสร้างทางเลือกการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมการพัฒนาทั้งในเชิงประเด็นและพื้นที่ที่น่าสนใจ มีการสร้างนวัตกรรมที่เหมาะสมกับคนและสภาพพื้นที่ ตลอดจนการขับเคลื่อนงานทั้งแนวลึกและแนวราบจนเป็นที่ยอมรับของราชการส่วนท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ คือ เหตุปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้ความตื่นตัวของคนสตูลปรากฏได้ชัดเจนขึ้น จนมีการคิดค้นรูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพของพื้นที่และความต้องการอย่างแท้จริง และรูปธรรมที่สำคัญของการตื่นตัวของภาคประชาชนจังหวัดสตูล ได้แก่ การจัดเวที “สมัชชาคนสตูล” ที่ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องทุกปีจนถึงปัจจุบัน (สุธาวัลย์ บัวพันธ์, 2563)

รูปแบบของการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล เริ่มต้นจากการใช้เวลาในการคิดค้นร่วมกันของตัวแทนกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมในจังหวัดสตูลประมาณ 2 ปี เพื่อให้ได้รูปแบบอันเป็นที่ยอมรับร่วมกันให้มากที่สุด ภายใต้ความแตกต่างของกลุ่ม องค์กร หรือบุคคลที่เข้ามาอยู่ร่วมในกระบวนการ การพูดคุย

ในแต่ละครั้งทั้งวงเล็กและวงใหญ่ที่พยายามลักทอเชื่อมร้อยระหว่างกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ ถกเถียงพูดคุยจนตกผลึกในระดับหนึ่ง ดังนี้ หนึ่ง ภายใต้ความแตกต่างระหว่างกลุ่มองค์กรหรือบุคคล ที่มีการทำกิจกรรม โครงการ และประเด็นงานที่แตกต่างกัน แต่มีจุดร่วมที่สำคัญ คือ ทุกคนอยากเห็น สิ่งดีๆ เกิดขึ้นในบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง สอง ในความแตกต่างที่ต่างคนต่างอยู่ ต่างทำ อาจจะ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มองค์กรที่มีอยู่ แม้บางกลุ่มจะทำงานในเรื่องเดียวกัน แต่ยังไม่รู้จักกัน โจทย์ ก็คือ จะทำอย่างไรให้มีการลดช่องว่างระหว่างกัน โดยสร้างบรรยากาศการทำงานที่ส่งเสริมกันมากขึ้น บนฐานของการเคารพความแตกต่าง และ สาม จัดให้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยปีละครั้ง โดยการใช้งานสร้างคน และเชื่อมร้อยภาคี/เครือข่ายที่มีอยู่ จากความคิดดังกล่าวได้นำไปสู่ความมุ่งหวังที่ต้องการ ให้มีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง และน่าจะเป็นการเสริมสร้างให้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาในระดับจังหวัด ระดับภาค หรือ ระดับชาติ ได้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่มากขึ้น แทนที่มาจากกลไกของรัฐเพียง ฝ่ายเดียว แนวทางดังกล่าวก็จะเป็นทางออกของความขัดแย้งต่อแนวคิดการพัฒนาที่แตกต่างกัน อย่าง ที่เกิดขึ้นกับจังหวัดสตูลในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้ (กัลยทรรศน์ ดั่งหวัง, 2562)

ข้อตกลงของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล (สมัชชาคนสตูล, 2555) ที่ตกผลึกร่วมกัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 มีอยู่ 3 เรื่อง คือ เรื่องที่หนึ่ง ต้องการเห็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและมั่นคงบนฐาน ทรัพยากรที่มีอยู่จริงของจังหวัดสตูล เรื่องที่สอง ต้องช่วยกันจัดเวทีสมัชชาคนสตูล เพื่อเป็นการสร้าง พื้นที่กลางของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และ เรื่องที่สาม ต้องสนับสนุน ส่งเสริม และช่วยเหลือระหว่างกัน ไม่เพียงแต่ภาคประชาชนด้วยกันเท่านั้น และจะร่วมกับทุกภาคส่วนทั้งรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน เพื่อสร้างสรรค์บูรณาการของสังคมที่ดีงามร่วมกัน ซึ่งข้อตกลงเหล่านี้ถือเป็น ปณิธานของสมัชชาคนสตูลก็ว่าได้

หลังจากการจัดสมัชชาไปได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง จังหวัดสตูลได้เชิญให้ตัวแทนของสมัชชา คนสตูล จำนวน 2 คน ได้เข้าไปเป็นคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ หรือ กบจ. เพื่อ เปิดพื้นที่ให้มีตัวแทนของภาคประชาชนเพิ่มขึ้นในกลไกการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด ถึงกระนั้นก็ตาม เมื่อรูปแบบการบริหารราชการที่ยังยึดกรอบคิดและระเบียบกฎหมายแบบเดิม ก็ยังไม่สามารถตอบโจทย์ ความต้องการของภาคประชาชนตามที่คาดหวังไว้ เพราะบทบาทการกำหนดทิศทางการพัฒนายังเป็น อำนาจหน้าที่ของส่วนราชการโดยตรง และส่วนใหญ่หัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ ไม่ได้เป็นคนที่ต้องถื่น ดั้งเดิม จึงอาจจะมีข้อจำกัดในการออกแบบการพัฒนาที่อาจจะไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ได้ ซึ่งเรื่องนี้ในวงของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลได้มีการกล่าวเป็นวาทกรรมเชิงเสียดสีถึงคณะกรรมการฯ ชุดดังกล่าวนั้นว่าเป็นเสมือนเวที “สภาผู้อ้าย” (สมพงษ์ หลีเคราะห์, 2560) ที่กำลังจะมากำหนด แทนคนในพื้นที่จริง ด้วยว่าคนในพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของบ้านที่รู้ถึงสภาพความเป็นอยู่อันแท้จริง กลับไม่ได้มี ส่วนรวมสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา หรือได้ออกแบบการพัฒนาที่ควรจะเป็น แม้คำเปรียบ

เปรียบนั้นอาจจะไม่เหมาะสมและเสมือนเป็นการแบ่งแยกมากจนเกินไป แต่อาจจะสื่อให้เห็นได้ถึงความรู้สึกส่วนลึกที่สะท้อนถึงข้อเท็จจริงบางประการ เพราะเมื่อย้อนกลับไปดูแนวคิดของเจ้าหน้าที่รัฐต่อ “กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา” อันเป็นแนวคิดที่ได้มีการยอมรับร่วมกันแล้วว่ามี ความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันสร้างให้เกิดขึ้น จนได้มีการปรับแก้ระเบียบ กฎหมายของกระทรวงมหาดไทย เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมากขึ้น หากแต่ในระดับปฏิบัติการยังไม่คุ้นเคยกับวิธีการปฏิบัติมากนัก และยังคงต้องยอมรับว่าแนวความคิดของคนมหาดไทยจำนวนไม่น้อยยังปลูกฝังความคิดความเชื่อที่ว่า “ข้าราชการเก่งกว่าชาวบ้าน” หรือการใช้คำว่า “ข้าราชการ คือ เจ้าคนนายคน” อันเป็นคำโบราณที่คนรุ่นเก่ามักสอนสั่งลูกหลานของตนเองเพื่อให้ความขยันขันแข็งต่อการเรียนการศึกษา แต่คำนี้ได้สร้างชุดความคิดที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างประชาชนกับข้าราชการอยู่ไม่น้อย ดังที่เป็นผลพวงให้เห็นกันอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ จนยังไม่สามารถเห็นรูปธรรมของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงได้อย่างชัดเจนนัก (ไกรวุฒิ ชูสกุล, 2561)

ในขณะที่กระบวนการออกแบบการพัฒนาในระดับพื้นที่ยังมีข้อจำกัดอยู่ไม่น้อย เช่น การพัฒนาระดับท้องถิ่นถูกแทรกแซงจากรัฐบาลส่วนกลางเพิ่มเข้ามา ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคสมัย จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่ภาคประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมท่ามกลางข้อจำกัดเหล่านี้ได้ อย่างไรก็ตาม แนวคิดของสมัชชาคนสตูลที่ได้จัดให้มีเวทีปีละ 1 ครั้งนั้น หวังที่จะให้บรรลุปเป้าหมายอย่างน้อย 2 ประการ คือ หนึ่ง เพื่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่กลางสำหรับการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม อันจะเป็นการรวมตัวกันทำกิจกรรมการพัฒนาที่สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในระดับจังหวัด เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมให้เป็นที่ประจักษ์ร่วมกันมากขึ้น โดยในแต่ละครั้งจะมีการจัดทำข้อเสนอการพัฒนาเพื่อนำเสนอให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดและนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดทุกปี และ สอง เพื่อให้มีการสื่อสารกับสาธารณะและกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้ได้รับรู้ถึงความต้องการของภาคประชาชนในประเด็นต่าง ๆ พร้อมกับการรับรู้ไปด้วยว่าภาคประชาชนในพื้นที่ได้ลงมือปฏิบัติการอะไร แสดงผลอย่างไรไปบ้างในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา และมีแผนอย่างไรในปีถัดไป ซึ่งเป็นการแสดงเจตนาให้เป็นที่รับรู้ด้วยว่าประชาชนพร้อมที่จะทำงานร่วมกับภาครัฐ และภาคีต่าง ๆ ไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ซึ่งมีใช่แค่การเรียกร้องให้ฝ่ายรัฐทำเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

เวทีสมัชชาคนสตูลที่จัดมาแล้วทุกครั้งถือเป็นความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการให้แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม แนวคิดการสร้างพื้นที่สาธารณะ หรือแนวคิดนโยบายสาธารณะปรากฏภาพของความเป็นจริง อย่างไรก็ตาม ยังจะต้องช่วยกันสร้างสรรค์และยกระดับกระบวนการดังกล่าวให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และจะต้องสร้างการยอมรับจากภาคีและเครือข่ายต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะส่วนของภาคราชการ ท้องถิ่นท้องถิ่น และที่สำคัญคือต้องก้าวข้ามอุปสรรคของระบบ ระเบียบกฎหมายของทางราชการที่เป็นปัญหาต่อแนวทางดังกล่าว ตลอดจนการข้ามผ่านความคิดเดิม ๆ ทั้งของภาคประชาชนและของฝ่ายปกครองที่อาจจะยังไม่เข้าใจถึงแก่นแท้ของแนวคิดดังกล่าวนี้ ซึ่งทั้งหมด

นี่จะต้องใช้เวลาสร้างความรู้ความเข้าใจ และพัฒนารูปแบบของกระบวนการของการจัดสมัยชาคนสตูล อย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลและความสำคัญของประเด็นปัญหาดังกล่าว เชื่อว่าการสร้างพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่กลางที่ภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลกำลังดำเนินการอยู่นี้ จะสามารถพัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้อง และเป็นที่ยอมรับร่วมกันได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งจะต้องทำการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้เห็นถึงผลของการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าได้รับบทเรียนและประสบการณ์อย่างไรมาบ้าง ในโอกาสนี้จะได้ทำการค้นหา รูปแบบที่เหมาะสมต่อการเข้าไปจัดการความขัดแย้งจากความคิดเห็นที่แตกต่างภายใต้บริบทการพัฒนา นั้นด้วย (สุทธิรัตน์ วัตตธรรม, 2564)

จากบทสัมภาษณ์ของคณะกรรมการงานสมัยชาคนสตูล ซึ่งเป็นกลุ่มภาคประชาสังคมที่ขับเคลื่อน ประเด็นต่าง ๆ ในจังหวัดสตูล ทำให้ทราบถึงความคิดเห็นที่เป็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดในการดำเนินงาน ภายใต้ไต่ถามคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ หรือ กบจ. รวมถึงการดำเนินงานจัดทำ แผนงานภายใต้โครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโควิด 19 จังหวัดสตูล อย่างเช่น ความเห็นของอับดุลรอซิก เหมหวัง ประธานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลจังหวัด สตูลที่เห็นว่า “ระดับการมีส่วนร่วมของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะกับส่วนราชการต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ ส่วนของภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคม ยังเป็นเพียงไม้ประดับหรือองค์ประกอบของกลไกดังกล่าว แม้ในระเบียบกฎหมายได้เปิดพื้นที่และให้ อำนาจในส่วนนี้เอาไว้ แต่ความรู้ความเข้าใจต่อเรื่องนี้ระหว่างหน่วยงานราชการและตัวแทนภาคประชาชน ที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกก็ยังมีอยู่น้อย แม้แต่สัดส่วนของคณะกรรมการ กบจ. ภาคประชาชนที่ ได้กำหนดไว้ว่า ต้องมีตัวแทนของสภาองค์กรชุมชนในระดับจังหวัดร่วมด้วย ก็ยังไม่เป็นที่รับรู้ของทั้ง สองฝ่าย จึงเห็นได้ว่า การได้มาซึ่งตัวแทนของภาคประชาชนยังขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของเจ้าหน้าที่ ระดับสูงในสำนักงานจังหวัด จึงทำให้ผู้มีบทบาทสำคัญในพื้นที่ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมสำคัญกับ กลไกนี้เท่าที่ควร” (อับดุลรอซิก เหมหวัง, 2564)

สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนิธิตา บินตำมะหงง คณะทำงานเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสตูล ที่มองว่า “ผู้เข้าถึงและจัดการงบประมาณยังเป็นหน่วยงานในระบบราชการ การบูรณาการ ยังเป็นแค่พิธีการ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติไม่คุ้นเคย ขาดความรู้ความเข้าใจการบูรณาการ หรืออาจจะเห็น ว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก จึงเห็นได้แค่การบูรณาการในเชิงรูปแบบ มากไปกว่านั้น คือ ฝ่ายประชาชนเอง ไม่ได้รับรู้ว่าตนเองสามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดได้ ไม่ใช่เพียง หน้าที่ของหน่วยงานราชการเท่านั้น” นอกจากนี้ยังได้วิพากษ์ในมิติอื่น ๆ ไว้อย่างน่าสนใจว่า “บทบาท สำคัญของการจัดทำแผนและงบประมาณในการพัฒนาจังหวัดยังอยู่ที่ผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งหากได้คนที่ มีความเข้าใจก็จะทำให้การใช้กลไก กบจ. มีประสิทธิภาพและมีส่วนร่วมอย่างน่าสนใจ แต่น้อยครั้งที่ จะได้พบผู้ว่าราชการจังหวัดที่มีบุคลิกเช่นนี้ ส่วนของเจ้าหน้าที่หรือหัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ จะไม่ ค่อยแสดงออกในเชิงวิจารณ์แผนระหว่างกันมากนัก อาจจะถูกอยู่ในลักษณะของการถ้อยที่ถ้อยอาศัย เพราะ

หากยุ่มยามมากเกินไป เมื่อถึงคราวที่สำนักงานตนเองต้องนำเสนอแผนก็อาจจะยากลำบากขึ้น ส่วนกระบวนการจัดทำแผนตั้งแต่ต้นถึงท้ายยังใช้วิธีปฏิบัติแบบเดิม ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมของผู้รับประโยชน์ยังจำกัด ทั้งยังต่างคิดต่างทำ จึงเห็นว่าหลายแผนงานที่ทำขึ้นมาแล้วมีความซ้ำซ้อนกันทั้งในเชิงเนื้อหาและพื้นที่” (นิธิมา บินตำมะหงง, 2562)

ปัจจุบันโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับการถูกสั่งยกเลิก โดยกระทรวงคมนาคมแถลงเหตุผลว่า “รัฐบาลได้ตัดสินใจสั่งชะลอโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับการอย่างไม่มีกำหนด หลังจากที่นายไพรินทร์ ชูโชติถาวร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม เรียกประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงคมนาคม และกรมเจ้าท่า โดยที่ประชุมได้มีมติเห็นชอบร่วมกันว่าจะชะลอโครงการออกไปก่อนเพื่อลดความขัดแย้งภายในพื้นที่ รวมถึงความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐเรื่องผลกระทบอุทยานแห่งชาติในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีขั้นตอนการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบของโครงการนั้นถูกต่อต้านจากชาวบ้านท้องถิ่นและองค์กรอิสระ (NGO) จนไม่สามารถเปิดเวทีรับฟังความเห็นชอบเขตและแนวทางประเมินผลกระทบ หรือ ค.1 (public scoping) ทำให้ไม่สามารถเข้าสู่ขั้นตอนต่อไปได้” (โพสตุเหตุ, 2561) อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งออกมาประกาศคัดค้านและไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ ได้ถูกแจ้งความดำเนินคดีข้อหาบุกรุกสถานที่ราชการ จากการเข้าไปแสดงเจตนากรณีไม่เห็นด้วยกับกระบวนการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หรือ EHIA ของกรมเจ้าท่าและบริษัทที่ปรึกษา และได้มีการสู้คดีกันถึง 3 ปี จนศาลตัดสินยกฟ้อง ซึ่งเรื่องนี้ได้เป็นที่สนใจของประชาชนและส่วนราชการในพื้นที่ รวมถึงสื่อมวลชนทั่วไป

จากความต่อเนื่องในการดำเนินงานของสมัชชาคนสตูลได้ส่งผลต่อการยอมรับบทบาทของภาคประชาสังคมต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น อันเห็นได้จากการมีตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ เข้าไปเป็นคณะกรรมการหรือคณะกรรมการชุดต่าง ๆ อย่างเช่น คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ หรือ กบจ. คณะกรรมการประมงจังหวัด คณะกรรมการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัด เป็นต้น รวมถึงการเข้าไปสร้างพื้นที่กลางในลักษณะเดียวกันนี้ในระดับท้องถิ่น โดยรวมกับเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในหลายตำบล ซึ่งเป็นการขยายรูปธรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่เห็นที่จับต้องได้ และยังเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี รวมถึงยังสร้างความร่วมมือที่เข้าใจกันระหว่างประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างเป็นที่ประจักษ์ ดังกรณีการสร้างพื้นที่กลางของตำบลชอนคลาน อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล ที่นายเอกรัฐ หลีเส็น ผู้ว่าราชการจังหวัดคนปัจจุบัน ให้การยอมรับ ทั้งหมดนี้คือ ปัจจัยเหตุผลของงานวิจัยเรื่องนี้ ที่ต้องการใช้กระบวนการทางวิชาการศึกษาแนวคิดการสร้างพื้นที่กลางเพื่อจัดการความขัดแย้งของคนจังหวัดสตูล ภายใต้บริบทของเวทีสมัชชา ด้วยหวังว่าแนวคิดนี้จะ

สามารถนำไปขยายผล และเป็นรูปแบบในการขับเคลื่อนทางสังคมในพื้นที่อื่น ๆ ได้ในหลายมิติและหลายระดับ (อะห์บาร์ อุเส็น, 2564)

1.2 คำถามการวิจัย

สมัชชาคนสตูลเป็นพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมระดับจังหวัด ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กรเครือข่ายที่หลากหลายครอบคลุมพื้นที่ทุกอำเภอ ซึ่งต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ จนเริ่มเป็นที่ยอมรับของส่วนราชการและภาคเอกชนมากขึ้น ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา จึงมีข้อที่ควรค้นหว่า “กระบวนการเหล่านั้นเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุปัจจัยอะไร และหากจะพัฒนา “พื้นที่กลาง” ให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น จะต้องออกแบบอย่างไร”

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด การก่อตัว พัฒนาการ และการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนสตูล ในการจัดการความขัดแย้งจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา
2. เพื่อศึกษารูปแบบพื้นที่กลางที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันจากภาคี/เครือข่ายที่หลากหลาย อันจะเป็นแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งจากการพัฒนา

1.4 ขอบเขตการวิจัย

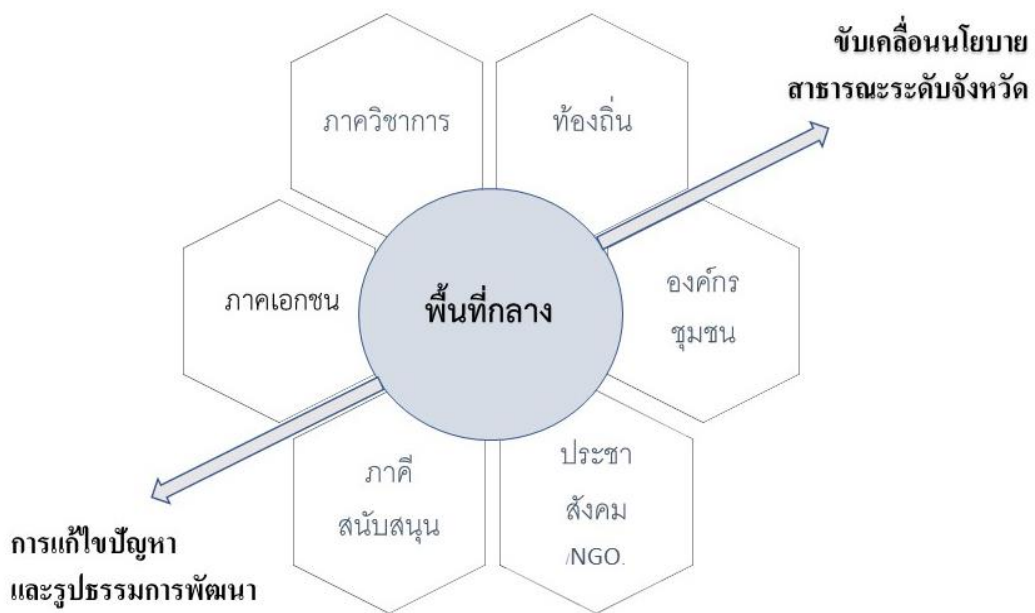
1. กลุ่มภาคประชาสังคมในเครือข่ายสมัชชาคนสตูล และองค์กรสนับสนุน
2. ศึกษาพัฒนาการแนวคิดการรวมตัว การดำเนินงานของภาคประชาสังคม และภาคีพัฒนาที่รวมตัวกันกันจัดเวทีสมัชชาคนสตูล
3. ศึกษาในช่วงเวลา 9 ปี คือ ระหว่างปี พ.ศ.2555 – 2563 ที่มีการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล ตั้งแต่ครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 9

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานศึกษานี้ต้องการถอดประสบการณ์ของการสร้างพื้นที่กลาง หรือพื้นที่สาธารณะของภาคประชาสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย จนมารวมตัวกันในรูปแบบของสมัชชาคนสตูล ที่ต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ เพื่อสร้างทิศทางการพัฒนาทางเลือก

ภายใต้ศักยภาพและความต้องการของคนในพื้นที่อย่างแท้จริง ด้วยหวังที่จะให้เกิดการยอมรับร่วมกันมากที่สุด ในขณะที่พื้นที่กลางดังกล่าวนี้ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาในพื้นที่กรณีของโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับปากบาราที่ดำรงอยู่มาหลายปี จึงต้องการชี้ให้เห็นถึงบทบาทดังกล่าวนี้ว่า มีวิธีการ แนวทาง และมีปัจจัยอะไรที่เข้าไปคลี่คลายความขัดแย้งนั้น และทำให้โครงการไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ จนรัฐบาลจำเป็นต้องสั่งให้มีการทบทวนโครงการในที่สุด และในโอกาสต่อไปจะมีการขยายผลการใช้ประโยชน์จากพื้นที่กลาง หรือพื้นที่สาธารณะดังกล่าวนี้เป็นแนวทางสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองในระดับพื้นที่ และนำไปสู่ทางเลือก หรือทางออกของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการพัฒนาอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้หรือไม่ และอย่างไร ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดภาคประชาสังคม แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างพื้นที่สาธารณะ และแนวคิดการพัฒนาทางเลือก เข้ามาใช้เป็นแนวทางในการศึกษางานวิจัยเรื่องนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 แผนผังแสดงกรอบแนวคิดงานวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เข้าใจแนวความคิดการก่อตัว พัฒนาการของบทบาท และอุปสรรคการดำเนินงาน ในการสร้างพื้นที่สาธารณะภาคประชาสังคมระดับจังหวัด ที่รวมตัวกันเป็น “สมัชชาคนสตูล” เพื่อขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในระดับจังหวัด

2. ได้องค์ความรู้จากรูปแบบการจัดสมัชชาของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล ที่ได้มีบทบาทเข้าไปจัดการความขัดแย้งการพัฒนา และได้ค้นหาพบแนวทางการสร้างพื้นที่กลาง หรือพื้นที่สาธารณะเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะอันเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

3. สามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้เพื่อการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่อื่น ๆ ได้ต่อไป

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาคประชาสังคม ความหมายของแนวคิดประชาสังคมที่มีการกล่าวอ้างมาก คือนิยามของแลร์รี ไดมอนต์ (Diamond, 1996: 228) ซึ่งเป็นนักรัฐศาสตร์ร่วมสมัย ที่ได้อธิบายว่า ภาคประชาสังคมคือ อาณาบริเวณที่มีการจัดตั้งขึ้นของชีวิตทางสังคมที่มีลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากรัฐ เป็นพื้นที่ของพลเมืองที่จะร่วมกันกระทำการบางอย่างในพื้นที่สาธารณะ มีลักษณะเป็นพื้นที่ตรงกลางระหว่างพื้นที่ของเอกชนและภาครัฐ อันอยู่ภายใต้กติการ่วมกันของสังคม ทั้งนี้รวม ถึงเป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชนและภาครัฐ (สารานุกรมเสรี, 2564)

ความขัดแย้ง หมายถึง ความคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องต้องกัน จนนำไปสู่ความไม่ลงรอยกันของคนที่มีความเห็นต่างกัน และอาจจะนำสู่ความรุนแรงได้ หากไม่มีการจัดการที่เหมาะสม

การพัฒนา หมายถึง กระบวนการ หรือการดำเนินการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สิ่งที่ไม่พึงพอใจไปสู่ความพึงพอใจมากขึ้น หรือการทำให้มีความเจริญขึ้น

การพัฒนาทางเลือก หมายถึง แนวคิดการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ โดยต้องการให้การพัฒนาตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดกระบวนการมีส่วนร่วม และดำเนินไปภายใต้ศักยภาพและความต้องการของผู้ถูกพัฒนา ทั้งในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืนอย่างแท้จริง

สมัชชาคนสตูล หมายถึง การจัดเวทีของเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลที่จัดขึ้นปีละ 1 ครั้ง และจัดมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 - 2561 รวมทั้งจัดมาแล้ว 9 ครั้ง

พื้นที่กลาง (พื้นที่สาธารณะ) หมายถึง พื้นที่ อันหมายถึง สถานที่ หรือเวทีการพูดคุย ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือศิลปวัฒนธรรม ที่สามารถสื่อสาร แสดงออกอย่างมีอิสระต่อบริบทสาธารณะ ยังรวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ตัวอำนาจรัฐที่ทำหน้าที่กำหนดสร้างนโยบายสาธารณะ ซึ่งพื้นที่กลางนี้จะนำไปสู่การสร้างนโยบายสาธารณะอันเป็นที่ยอมรับร่วมกันของสังคม ทั้งนี้ พื้นที่กลางจะมีอำนาจมากน้อยเพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้สร้างหรือปริมาณการยอมรับของประชาชนในพื้นที่นั้นด้วย

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานศึกษาเรื่องการสร้างพื้นที่สาธารณะของภาคประชาสังคมเพื่อจัดการความขัดแย้งจากการพัฒนา กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล ผู้ศึกษาคิดว่าจะต้องนำแนวคิดภาคประชาสังคม เพื่ออธิบายให้เห็นถึงเหตุผลของการรวมตัวสร้างกระบวนการทางสังคม ผ่านแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่พยายามค้นหาความหมายการมีส่วนร่วมที่แท้จริง จนนำไปสู่การเข้าไปค้นหาแนวคิดการสร้างพื้นที่สาธารณะหรือการสร้างพื้นที่กลางที่ผู้วิจัยพยายามนิยามความหมายของคำนี้ขึ้นมาเทียบเคียงกัน ซึ่งหนีไม่พ้นที่จะต้องเรียนรู้แนวคิดการพัฒนาที่เป็นความหมายเดิม ๆ กับความหมายใหม่ของภาคประชาชนที่กำลังอยู่ระหว่างการชิงพื้นที่ของความหมาย อันต้องนำแนวคิดของความขัดแย้งมาร่วมอธิบายอยู่ในระหว่างแนวคิดนี้ด้วย ในขณะที่อาจจะมีการสร้างความหมายการพัฒนาแบบใหม่ที่เป็นที่ยอมรับระหว่างกันมากขึ้นหลังจากความขัดแย้งก็เป็นได้ แนวคิดทั้งหมดนี้จะทำให้เห็นถึงองค์ประกอบของงานศึกษาที่มีความสมบูรณ์แบบมากขึ้น

2.1 แนวคิดภาคประชาสังคม

“ประชาสังคม” เป็นคำที่มาจากภาษาอังกฤษว่า Civil Society คำว่า “ภาคประชาสังคม” เพิ่งเป็นคำที่มีการใช้กันในสังคมไทยเมื่อไม่นานมานี้ ซึ่งก่อนหน้านี้เคยมีผู้ใช้คำนี้เทียบเคียงกันมาก่อนรูปแบบที่หลากหลายคำ อาทิ “สังคมประชาธิปไตย” (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2547) “สังคมราษฎร์” (เสนห์ จามริก, 2549) “วิถีประชา” (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ใช้คำนี้โดยมีนัยยะของคำว่า Civil movement หรือการเคลื่อนไหวทางสังคม) “อารยสังคม” (เอนก เหล่าธรรมทัศน์) และ “สังคมเข้มแข็ง” (ธีรยุทธ บุญมี) เป็นต้น (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2016) ซึ่งท่านเหล่านี้ได้อธิบายขยายความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” หรือ Civil Society นี้ในบริบทที่แตกต่างกัน อย่างเช่น ศ.นพ. ประเวศ วะสี ในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญของการก่อตัวของภาคประชาสังคมในประเทศไทย และยังเป็นผู้จุดประกายการคิดถกเถียง และพยายามคิดค้นรูปแบบการขับเคลื่อนทางสังคมมานานหลายปี ต่อเรื่องการสร้างและเชื่อมร้อยเครือข่าย “ประชาสังคม” ซึ่งได้สะท้อนความคิดผ่านเวทีเสวนา งานเขียน บทความ โดยเฉพาะงานเขียนชิ้นสำคัญ คือ “สังคมสมานภาพและวิเศษ” ท่านมีความเห็นว่า ในสภาพของสังคมไทยปัจจุบัน ภาคส่วนหลัก (Sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐ หรือ “รัฐภาพ” และภาคธุรกิจเอกชนหรือ “ธนาภาพ” ซึ่งปรากฏการณ์นี้ส่งผลทำให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล่าช้าในการพัฒนา ของฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคม ซึ่งเรียกว่า “สังคมนานภาพ” ท่านจึงตั้งคำถามต่อเรื่องนี้ และมุ่งหาวิธีการที่จะทำอย่างไรถึง

จะเกื้อหนุนให้ภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมเพิ่มขึ้น ที่เรียกว่าเป็น “สังคมสมานภาพ” อย่างแท้จริง

โดยนัยนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เชื่อว่าจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthening) (ประเวศ วะสี, 2536) จนเกิดคำขยายความตามมา อาทิ ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนเป็นสุข และยั่งยืน อันแสดงถึงความเป็นชุมชน โดยการให้ความหมายของการเป็น “ชุมชน” ในที่นี้ ว่าหมายถึง “การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม” (ประเวศ วะสี, 2539)

ซึ่งโดยนัยยะนี้ ประชาสังคมที่เข้มแข็งต้องมีรากฐานที่เกิดจากการมีชุมชนที่หลากหลายและเข้มแข็งด้วย มากไปกว่านั้น ท่านได้ตั้งข้อสังเกตสำคัญต่อเรื่องการเกื้อหนุนภาคสังคม ที่เสนอแนวคิดในเชิงกลยุทธ์ที่ว่าด้วย “ความร่วมมือในลักษณะเบญจภาคี” (ต่อมาใช้คำว่า “พหุภาคี”) โดยมองว่าชุมชนที่เป็นอยู่มีความอ่อนแอมาก การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้นั้น จะต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของภาคสังคมต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนด้วย

“สังคมสมานภาพ” จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกระบวนการถักทอเชื่อมร้อยรวมกันด้วยความรักของคนในสังคม ของคนในชุมชน ที่จะต้องสร้างทั้งแนวคิด อันหมายถึง การอาศัยโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ และการสร้างในแนวนอน ที่หมายถึง การหาพรรคสร้างพวก สร้างพันธมิตร และทำให้เครือข่ายย่อยต่าง ๆ มีการเชื่อมโยงเข้าหากัน ส่วนความคิดของ ธีรยุทธ บุญมี ในฐานะนักคิดทางสังคมได้ให้ความสนใจกับเรื่อง “ประชาสังคม” อย่างมากเช่นเดียวกัน โดยมองว่าการแก้ปัญหาพื้นฐานทางสังคมนั้นควรให้ความสำคัญกับ “พลังที่สาม” หรือพลังของสังคม หากมั่นใจว่าสังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน สามารถร่วมแรงร่วมใจกัน ผลักดันสังคม ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ สังคมที่เข้มแข็งในความหมายของธีรยุทธ บุญมีนั้น จะเน้นที่ลักษณะที่กระจัดกระจาย (Diffuse) พลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนทุกวิชาชีพทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งโดยนัยยะนี้ จะมีความแตกต่างจากแนวคิดของฝั่งสังคมนิยมหรือชุมชนนิยม ที่เห็นว่าอำนาจจะต้องเป็นของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ หรือมุ่งหมายไปที่การสร้าง “อำนาจของประชาชน” เหมือนดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีตอย่างที่ธีรยุทธเคยร่วมอยู่ในความคิดนี้ในยุคที่ยังเป็นนักศึกษา (ธีรยุทธ บุญมี, 2536)

ส่วนของนักวิชาการที่มีบทบาททางสังคม อย่างเช่น เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” เสมือนเป็น “อารยสังคม” ที่ครอบคลุมทุกชนชั้นของสังคม เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนในภาคประชาสังคมมากกว่าการดูที่ความแตกต่างหรือ ความแตกแยกภายใน อย่างไรก็ตาม มุมมองของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสนใจเป็น

พิเศษกับประเด็นของ “คนชั้นกลาง” “การมีส่วนร่วม” “ความผูกพัน” และ “สำนึกของความเป็นพลเมือง” กล่าวคือ “ประชาสังคม” โดยนัยยะนี้ มิได้หมายถึงความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้น แต่กินความรวมไปถึงคนชั้นกลางภาคเมืองที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบคั่นหน้า (face to face relationship) แต่เป็นความผูกพัน (bond) ของผู้คนที่หลากหลายต่อกัน บนฐานแห่งความร่วมมือและการแสวงหาการมีส่วนร่วม และด้วยสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมือง หรือ Citizenship นั้นเอง นอกจากนี้ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังได้ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญถึงรากฐานของคนไทย และสังคมไทยว่า คนไทยส่วนมากยังมีระบบวิถีชีวิตว่าตนเองเป็นไพร่ (client) หรือคิดแบบไพร่ ที่จะต้องมีมูลนายที่ดี โหยหาคนดี จึงมักขาดสำนึกของความเป็นพลเมืองและมองปัญหาในเชิงโครงสร้างไม่ออก หากแต่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสำคัญต่อการผลักดันให้เรื่อง “ประชาสังคม” กลายเป็นแนวคิดในเชิงอุดมการณ์ทางสังคม และพยายามเสนอให้มีการสร้างวาทกรรมของเรื่องนี้ให้เป็นที่รู้จัก ด้วยหวังผลในเชิงเป้าหมายว่า หากมีการสร้างคำขึ้นมาอย่างชัดเจนก็จะทำให้การเดินทางไปสู่อุดมการณ์ดำเนินไปอย่างมีพลังและมีประโยชน์มากขึ้น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2539) ชัยอนันต์ สมุทวณิช นักวิชาการทางสังคมคนสำคัญท่านหนึ่ง ที่ได้เขียนตำราทางด้านสังคมและการเมืองไว้จำนวนมาก และยังได้รับการยอมรับจากกลุ่มนักคิดในสายนี้ ท่านได้กล่าวถึง “ประชาสังคม” โดยเน้นที่การใช้ในบริบทของสังคมไทยค่อนข้างมาก โดยที่ได้ให้ความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” หมายถึง “องค์ประกอบของทุก ๆ ส่วนของสังคมที่ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคประชาชนด้วย และถือว่าทั้งหมดเป็นภาคประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งในความหมายดังกล่าวนี้มีความแตกต่างจากความหมายแบบตะวันตกที่ได้มีการแยกประชาสังคมกับรัฐออกจากกันอย่างชัดเจน แต่หมายถึงทุกฝ่ายเข้ามาเป็นภาคีร่วมกัน (Partnership) กัน” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2539)

ซึ่งนัยยะนี้ได้ให้ความสำคัญในเชิงการเคลื่อนไหว (Civic movement) ตามแนวทาง “วิถีประชา” ที่เป็นการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ โดยเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลางที่อาจจะไม่จำเป็นต้องมีการจัดตั้ง ดังข้อเสนอที่สำคัญในเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนา ในช่วงของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 คือ Area-Function-Participation – AFP กล่าวคือ จะต้องเน้นที่กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของทุกฝ่ายร่วมกันในระดับพื้นที่ (ย่อย ๆ) ซึ่งในที่นี้อาจเป็นพื้นที่จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น เขตพื้นที่ชายฝั่งทะเล ภาคตะวันออก เป็นต้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2539) นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ ในฐานะหมอมือมีบทบาทการขับเคลื่อนทางสังคมท่านหนึ่ง ได้ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ที่ผนวกเอาแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นมาผสมผสานกันอย่างกลมกลืนกับบริบทของสังคมไทยว่า หมายถึง “การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic group) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็น

หุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการและมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย (Civic network) (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540)

ยังมีความเห็นต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมในลักษณะนี้ว่า สังคมไทยมีพัฒนาการต่อเรื่องนี้มากขึ้น โดยเฉพาะการรวมกลุ่มรวมตัวของกลุ่มประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในระดับชุมชนท้องถิ่น และรวมถึงการรวมตัวของเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ที่กำลังมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ของสังคม เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเอดส์ ปัญหาสาธารณสุข การทำเกษตรทางเลือก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า ยังมีเงื่อนไขของสังคมไทยปัจจุบันที่ยังเป็นอุปสรรคคอยเหนี่ยวรั้งกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของสังคมในรูปแบบดังกล่าวอยู่มาก อันได้แก่ ระบบพรรคการเมือง รัฐไทยและระบบราชการ ระบบการศึกษา วัฒนธรรมของความสัมพันธ์แบบแนวดิ่ง รวมถึงการสื่อมวลชนที่ยังขาดอิสระในการนำเสนอข้อเท็จจริง เป็นต้น ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม นักคิด นักพัฒนาอาวุโส ผู้มีบทบาทและมีส่วนร่วมสำคัญในการเชื่อมโยงภาคีต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างโครงข่ายการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ว่าหมายถึง “สังคมที่ประชาชนทั่วไปต่างมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของตน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการ และกิจกรรมอันหลากหลาย ที่ได้จัดขึ้นเอง” โดยนัยยะของความหลากหลายขององค์กรนี้ไม่ว่าจะเป็น กลุ่ม องค์กร ชมรม สมาคม ซึ่งล้วนแต่มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสิ้น จึงเป็นเสมือน “สังคม” ของ “ประชา” หรือ Society ของ Civil นั่นเอง” (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 2539) อย่างไรก็ตาม ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ยังเป็นนักคิดอีกคนที่มองว่า “ประชาสังคม” ถือเป็นส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่งดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และก็ไม่ใช่อำนาจรัฐที่มุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ

สรุปจากความคิดที่กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นว่าการรวมตัวกันของกลุ่ม องค์กร หรือภาคีที่หลากหลายในบริบทของภาคประชาสังคมนั้นมีมานานหลายยุค หลายสมัย หากแต่มีการใช้คำหรือวาทกรรมที่แตกต่างกันไปตามการจำกัดคำและความหมายของนักวิชาการ หรือนักเคลื่อนไหวทางสังคมแต่ละคน หรือแต่ละยุคสมัย ซึ่งพอจะอธิบายความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” ได้ว่า หมายถึง “การรวมกลุ่ม รวมตัวของประชาชน หรือผู้ที่มีการขับเคลื่อนทางสังคมในมิติต่าง ๆ อันอาจจะประกอบไปด้วยภาคีต่าง ๆ ทั้งส่วนราชการ นักธุรกิจ ปัญญาชน ผู้นำศาสนา นักกิจกรรมทางสังคม และชุมชนที่มีการทำงานในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งมีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่กลางเพื่อให้มีการขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นผ่านปฏิบัติการอันเป็นที่ยอมรับร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ ด้วยหวังที่จะปลูกสร้างจิตสำนึกร่วมกันในฐานะพลเมือง ที่ไม่ได้มีอำนาจทางกฎหมายรองรับและไม่ต้องการผลกำไร”

แนวคิดดังกล่าวนี้ ได้มีการนำมาใช้เพื่อการขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมสตูล ที่ได้มีกลุ่มองค์กร และภาคีเครือข่าย ที่หลากหลายจากเกือบทุกประเด็น และครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่ในสังคมเล็ก ๆ แห่งนี้ อย่างไรก็ตาม น้ำหนักส่วนใหญ่ของกลุ่มก้อนที่รวมตัวกันยังเป็นสัดส่วนของภาคประชาชนกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก และยังมีเส้นแบ่งกับส่วนของภาครัฐอย่างเห็นได้ชัด ทั้งที่ในข้อเท็จจริงแล้ว ขบวนการของ”สมัชชาคนสตูล”เอง ยังต้องการเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของภาคีอื่น ๆ อันหมายถึงภาครัฐ และภาคธุรกิจ ที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของประเด็นการพัฒนา อย่างที่เคยมีการเชิญหอการค้าให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยในบางปี แต่ยังไม่เคยมีการเข้าร่วมของภาคธุรกิจเอกชนอย่างเป็นทางการในฐานะองค์กร หากแต่จะมากันในฐานะส่วนบุคคลเท่านั้น

2.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม

วชิรวัชร งามละม่อม มีความเห็นต่อกระบวนการมีส่วนร่วมว่า เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงจากประชาธิปไตยแบบตัวแทนเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้น ไม่ว่าจะในระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วม หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม (วันชัย วัฒนศัพท์, 2553) แต่อย่างไรก็ตาม การเข้ามามีส่วนร่วมนั้นจำเป็นต้องมีขั้นตอนเสียก่อน โดยคนจะเข้าร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง อย่างน้อยต้องมีพื้นฐานความคิดในเรื่องของการมีส่วนร่วมอยู่ภายในใจไม่มากก็น้อย ทั้งนี้ หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจะรวมถึงการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยี และควรคิดว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันมาตั้งแต่เกิด มีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง มีความสามารถพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นได้ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2546) การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันในการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาค นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางาน เพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชน และพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่ง ๆ ขึ้น (วชิรวัชร งามละม่อม, 2559)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา มิได้หมายถึงการให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาของรัฐตามที่รัฐกำหนดเพียงเท่านั้น แต่หมายรวมถึง การให้ประชาชน กลุ่ม ชุมชน ร่วมกันคิดและตัดสินใจกำหนดทิศทางการพัฒนา และร่วมปฏิบัติตามแผนของกลุ่มหรือของชุมชน เพื่อ

รับประโยชน์ร่วมกัน โดยที่รัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน เสริมศักดิ์ยังให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมนั้นขึ้นอยู่กับความเกี่ยวข้องทางความคิด จิตใจ อารมณ์ และทางกาย โดยให้ความหมายทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ หากแต่การร่วมคิดและตัดสินใจภายในกลุ่มเป็นเรื่องยากที่จะทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมจริง ๆ และเป็นอิสระในการแสดงออก เพราะสมาชิกในกลุ่มมีศักยภาพ ฐานะอำนาจทางสังคมแตกต่างกัน และมองว่าปัจจัยวัฒนธรรมบางประการเป็นอุปสรรคต่อความเป็นอิสระในการแสดงออก คนแต่ละคนต่างมีมุมมองในการตัดสินใจคุณค่าเรื่องต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์ต่างกัน เหล่านี้อาจนำไปสู่การไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของ สมบัติ รัตนคร ที่ได้สรุปความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง ลักษณะของการเข้าไปกระทำร่วมกันโดยบุคคลที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มชนทั้งทางด้านนามธรรม คือ จิตใจ ความคิด และอารมณ์ ทั้งทางด้านรูปธรรม คือ ลักษณะของกิจกรรมที่เข้าไปมีผลประโยชน์ โดยการรับผิดชอบร่วมกันของกลุ่มคน หน่วยงาน หรือองค์กรใด ๆ ก็ตาม ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนให้ไปสู่เป้าหมายของแต่ละองค์กรหรือหน่วยงานใด ๆ เพื่อดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ร่วมกันตั้งแต่ต้น (สมบัติ รัตนคร, 2559)

วันชัย วัฒนศัพท์ ได้มองลึกไปถึงความดีและคุณประโยชน์ของการมีส่วนร่วม โดยกล่าวว่า “การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่าย เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารความคิดเห็นถูกรับฟัง และนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเครือข่าย และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด”

และได้ลำดับถึงผลดีต่อการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ทำให้การบริหารหรือการพิจารณาแนวทางในการแก้ปัญหา มีความหลากหลาย เป็นไปอย่างถี่ถ้วน รอบคอบ เพราะเป็นการระดมแนวคิดจากบุคคลที่มีความหลากหลาย ทั้งความรู้ และประสบการณ์
2. ทำให้มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน โดยมีให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องอันเกิดผลเสียหายแก่เครือข่ายได้
3. เป็นการขจัดปัญหา มิให้การดำเนินนโยบายใด ๆ มีผลต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากหรือน้อยเกินไป ซึ่งจะก่อให้เกิดความยุติธรรมในการดำเนินการต่อทุกฝ่ายได้
4. ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ทำให้การบริหารเครือข่ายเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ขอความร่วมมือง่าย
5. การรวมตัวกันของบุคคลเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตรงเป้าหมาย โดยทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2546)

วันชัย ยังได้กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมไว้อย่างน่าสนใจว่า หลักของการมีส่วนร่วมใน ความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับการตัดสินใจ นั่นคือ การมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (meaningful participations) ไม่วางระบบไว้ให้ดูเหมือนว่าได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น และถ้า การตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมีความสมเหตุสมผลและชอบธรรมก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจ เห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่เหมาะสม ขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐาน แห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจเช่นนั้น โดยที่สังคมส่วนใหญ่จะต้องยอมรับด้วยเช่นกัน (วันชัย วัฒนศัพท์, 2546) ในขณะที่ สุชาติ จักรพิสุทธิ์ ศึกษาเรื่องการชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา ได้ประมวลสรุปว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้ สังคม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ประชาชน มีบทบาทหลักตามสิทธิหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติ และการรับผิดชอบในผล กระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตาม จุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชน เป็นเครื่องชักนำตนเองให้เข้ามามี ส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำที่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามี ส่วนร่วมเกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ ซึ่งสามารถ แยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุผลดังนี้ คือ ต้องมีเป้าหมาย ร่วมกัน ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน แรงส่งเสริมสนับสนุน โอกาส ความสามารถ ซึ่ง สุชาติ ได้จัดแบ่งพื้นฐานของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ระดับ คือ (สุชาติ จักรพิสุทธิ์, 2547)

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพันความสนใจ

ต่อเรื่องนี้ อภิญา กังสนารักษ์ ได้มีการนำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ อย่างน่าสนใจว่า การมีส่วนร่วมที่ตีนั้นชุมชนต้องมีส่วนร่วมอย่างน้อยใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายใน ชุมชนร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการ และร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางแผนกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทาง การดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากร และแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่อง หรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวก็ได้ (อภิญา กังสนารักษ์, 2544)

2.3 แนวคิดพื้นที่สาธารณะ

ผู้วิจัยได้หยิบยกแนวคิด “พื้นที่สาธารณะ” (public space) โดย เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas, 1962) นักวิชาการชาวเยอรมันผู้ที่ได้คิดค้นความหมายของเรื่องนี้มาอย่างยาวนาน อันเป็นแนวคิดหลักที่จะอธิบายงานศึกษาชิ้นนี้ได้ดีที่สุด เพราะในความหมายของคำว่า “พื้นที่” ซึ่งไม่ได้หมายถึงสถานที่ แต่หมายถึงวงพูดคุย เวที หรือแหล่งชุมนุมหัวใด ๆ ที่สามารถทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้มาพบปะกัน และสามารถอภิปรายกันได้อย่างเสรี โดยเฉพาะประเด็นปัญหาทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เหล่านั้นถูกตีแผ่แลกเปลี่ยนกันในพื้นที่สาธารณะ จนก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน และจะนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันได้ และจะยกระดับนำไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางการเมืองของสาธารณชนในอันดับต่อไป พื้นที่สาธารณะจึงเป็นอาณาบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร การสร้างความรู้สึกเป็นส่วนรวม (sense of public) และผลประโยชน์ของส่วนรวม พื้นที่สาธารณะเป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ รูปธรรมของพื้นที่สาธารณะ คือ พื้นที่ทางกายภาพที่กำหนดขอบเขตไว้แน่นอน เช่น ร้านกาแฟ ลานประชาชน จตุรัสกลางเมือง สวนสาธารณะ โรงละคร พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ส่วนพื้นที่นามธรรม เช่น สื่อมวลชน สื่อสังคมออนไลน์ กลุ่มทางสังคม หรือพื้นที่ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

คำว่า “พื้นที่สาธารณะ” เป็นคำที่เกิดจากนักคิดยุคคลาสสิกยุคแรกคือ อิมมานูเอล คานท์ (1724-1804) นักปรัชญาสมัยใหม่ชาวเยอรมัน หลังจากนั้นเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (1962) ได้นำมาศึกษากันอย่างกว้างขวางในทางสังคมศาสตร์ ด้วยการนำเสนอผลงานชื่อ “การแปลงรูปเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ” (The Structural Transformation of the Public Sphere : an Inquiry into a Category of Bourgeois Society) ในปี ค.ศ. 1962 นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 ฮาเบอร์มาสเป็นสมาชิกของสำนักแฟรงเฟิร์ตที่สนใจการวิพากษ์วิจารณ์ระบบและโครงสร้างทางสังคม ซึ่งนักวิชาการในกลุ่มนี้มีการสร้างผลงานไว้มากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมถึงทฤษฎีแนววิพากษ์ (Critical Theory) ด้วยแนวคิดในสำนักนี้เห็นว่าทัศนะพื้นฐานเรื่องของคุณค่าเหตุผล (rationality) ของมนุษยชาติที่พัฒนามาจากความป่าเถื่อนไร้เหตุผลถือเป็นทัศนะคติที่ผิดพลาด อันเกิดจากความขัดแย้งสับสนของสังคม สงคราม และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และรวมถึงเหตุการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ ที่

เกิดขึ้นนับตั้งแต่ช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 มนุษยชาติจึงยังไม่ได้เดินไปถึงความมีเหตุมีผล สักเท่าที่ควร ยิ่งด้วยระบบทุนนิยมมีความแบ่งบานมาขึ้นด้วยแล้ว ยิ่งเป็นปัจจัยให้เกิดระบบที่ไร้ เหตุผลมากขึ้นตามไปด้วย หากแต่กับประเด็นนี้ฮาเบอร์มาส์มีความเห็นว่าเหตุที่ระบบทุนนิยมเป็น ระบบที่ไร้เหตุผลนั้นก็เนื่องจากเส้นทางการพัฒนาความมีเหตุมีผลของมนุษยชาติยังเดินทางไปไม่ถึง จุดหมายปลายทางมนุษยชาติ ดังนั้นมนุษยชาติจึงจำเป็นต้องก้าวเดินต่อไปด้วยความมีเหตุมีผล ซึ่ง แนวคิดเรื่อง “พื้นที่สาธารณะ” ได้กลายเป็นแนวคิดที่เป็นข้อเสนอรูปธรรมอย่างหนึ่งที่มีมนุษยชาติจะ สามารถดำเนินภารกิจเรื่องความมีเหตุมีผลให้ลุล่วงไปได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

ฮาเบอร์มาส์ (Habermas) ได้อธิบายถึงกระบวนการเกิดสำนึกสาธารณะ (สำนึกส่วนรวม) ว่า มาจากการที่ปัจเจกบุคคลใช้ความรู้และแสดงออกทางความคิดอย่างมีเหตุผล อย่างเปิดเผยในที่ สาธารณะ ส่งผลให้สาธารณชน (public) เริ่มสามารถเข้าถึงและยึดครองมณฑลสาธารณะที่เคยถูกควบคุม โดยรัฐได้ และต่อมาพื้นที่ดังกล่าวก็ได้แปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่ของการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์การเมือง รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์ตัวอำนาจรัฐด้วย พื้นที่สาธารณะได้กลายเป็นอำนาจใหม่ที่ท้าทายอำนาจเดิม ของสังคมศักดินายุโรปในยุคนั้น และการแปลงรูปของพื้นที่สาธารณะที่อดีตเคยผูกขาดอยู่แต่เฉพาะ คนบางกลุ่มกลับมาสู่มวลชนโดยทั่วไปเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าว ฮาเบอร์มาส์ ได้ ศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของยุโรปตะวันตกนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ด้วย พบว่ายุโรปในช่วงเวลานั้นเป็นสังคมอภิสิทธิ์ชนที่มีแต่สถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนาเท่านั้นที่จะ เข้าถึงและครอบครองพื้นที่ทางการเมือง และชนชั้นกษัตริย์ ขุนนางชั้นสูงและพระเท่านั้นที่มีอำนาจใน การตัดสินใจกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะได้ เช่น การออกกฎหมาย การถืออำนาจครอบครอง ที่ดิน การผูกขาดความรู้และอำนาจ การผูกขาดการโฆษณาเผยแพร่ความรู้แก่สาธารณะ เป็นต้น การ ปรากฏตัวเพื่อให้เป็นที่รู้จักในสังคมไม่ใช่เรื่องที่ใครก็สามารถกระทำได้ แต่บุคคลนั้นจะต้องมีสถานภาพ ทางสังคมเพียงพอในฐานะที่เป็น “บุคคลสาธารณะ” และเพื่อที่จะรักษาอภิสิทธิ์ในพื้นที่สาธารณะทาง การเมืองของตน รัฐยังกำหนดอำนาจที่จะใช้ความรุนแรงปราบปรามคนกลุ่มอื่นที่รุกร้าเข้ามาในพื้นที่ สาธารณะดังกล่าวได้ด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

นอกจากนี้ยังอ้างถึงแนวคิดพื้นที่สาธารณะของ ชาร์ลส์ กูดเซลล์ (2003) ที่ศุภชัย ชัย จันท์ และคณะ ได้ศึกษาไว้ในงานแนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมือง (2559) งานศึกษานี้ได้ แบ่งหมวดแนวความคิดของพื้นที่สาธารณะไว้ในบทความชื่อ The Concept of Public Space and Its Democratic Manifestations โดยแสดงความแตกต่างซึ่งสามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ ส่วน แรก เป็นการมองถึงปัจจัยหลักของปริมณฑลสาธารณะ ส่วนที่สอง เป็นมุมมองของการวางผังเมือง ส่วนที่สาม กูดเซลล์มองพื้นที่ สาธารณะในฐานะที่เป็นสถาปัตยกรรมสาธารณะ (Public Architecture) (ศุภชัย ชัยจันท์ และณรงพน ไล่ประกอบทรัพย์, 2559)

ข้อถกเถียงความเป็นอุดมคติของพื้นที่สาธารณะ

แนวคิดพื้นที่สาธารณะของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) ในการศึกษาพื้นที่สาธารณะที่ผ่านมาโดยอาศัยแนวคิดของวิวัฒนาการของปริณิณทลสาธารณะในศตวรรษที่ 18 ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเป็นพื้นที่ประชาธิปไตย ในสังคมสมัยใหม่ ฮาเบอร์มาสอธิบายถึงปริณิณทลหรือพื้นที่สาธารณะในความหมายที่สอดคล้องกับอาเร็นท์ว่าเป็นอาณาบริเวณของการสนทนาและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีผลประโยชน์สาธารณะ ซึ่งพื้นที่สาธารณะในความหมายนี้มีลักษณะสำคัญของการเข้าถึงได้จากทุกคนโดยไม่มีกีดกันในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสื่อสารระหว่างกัน (Habermas, 1974) และจากทัศนะดังกล่าว ได้ทำให้เห็นว่าการนิยามพื้นที่สาธารณะนั้นจะต้องทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงได้จริงและเป็นพื้นที่ประชาธิปไตยเชิงอุดมคติที่เป็นการรวมตัวกันของสาธารณะและส่วนตัว อันเป็นพื้นที่ที่สามารถวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมเมืองเดียวกันได้ ซึ่ง กูดเชลล์ (2003) ได้ระบุถึงพื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาสว่าเป็นพื้นที่กลางของการสื่อสารสาธารณะที่สำคัญ โดยมองถึงความเชื่อมโยงของพื้นที่สาธารณะตามแนวคิดของอาเร็นท์ว่าเป็นพื้นที่การแสดงออกทางการเมืองของผู้คนในเมือง

ฮาเบอร์มาสยังนิยามถึงความเป็นพื้นที่สาธารณะนั้นว่า เกี่ยวข้องกับความมีเหตุผลของระบบทุนนิยมและความเป็นสมัยใหม่ และได้นำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่อาศัยทั้งวาทกรรมและการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นความเห็นที่จอห์น บรูค (1998) ต่อเรื่องนี้ ได้แย้งว่าในความเป็นจริงนั้น พื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาสเป็นเพียงพื้นที่ชั่วคราวและเป็นพื้นที่ที่ถูกติดกับวาทกรรมเชิงเหตุผลทางสังคม ที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันในลักษณะเป็นการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางในสังคม ทั้งยังวิพากษ์ให้เห็นว่าปริณิณทลสาธารณะตามความคิดของฮาเบอร์มาสนั้น ไม่ได้เป็นพื้นที่เหมือนดังที่ถูกนิยามไว้ทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตาม ฮาเบอร์มาสได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบทุนนิยมและการเกิดขึ้นของรัฐเสรีนิยมได้ทำให้พื้นที่สาธารณะกลายเป็นพื้นที่ตัวแทนในการต่อรองระหว่างประชาสังคมกับรัฐ และแนวความคิดนี้ได้กลายเป็นรูปแบบของชนชั้นกลางในสังคมสมัยใหม่ที่มีการผลิตสร้างพื้นที่สาธารณะเฉพาะกลุ่ม ที่เน้นหนักไปที่ชนชั้นกลางในปัจจุบันอันทำให้เกิดการนิยามพื้นที่สาธารณะเชิงสังคมที่มีขนาดใหญ่ และมีการรองรับลักษณะทางกายภาพและโครงสร้างสังคมที่แสดงออกถึงเสรีภาพซึ่งทำให้เกิดพื้นที่รองรับในรูปแบบนันทนาการ พื้นที่ของการพักผ่อน และพื้นที่กิจกรรมของชุมชนต่าง ๆ จนเกิดขึ้นเป็นพื้นที่สาธารณะ ทั้งที่เป็นพื้นที่กายภาพ (Physical Access) พื้นที่ที่มองเห็นได้ (Visual Access) และพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Access) ที่เข้าถึงได้ ซึ่งตอบสนองความต้องการของชีวิตเมืองสมัยใหม่ การศึกษาที่ผ่านมาในวิชาการหลายสาขาได้นิยามพื้นที่สาธารณะเพื่อแบ่งประเด็นออกเป็น 2 ลักษณะคือ พื้นที่สาธารณะทางกายภาพที่จับต้องได้และพื้นที่สาธารณะเชิงการเมืองที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ยังมีมุมมองของแอนเน่ (Anne Vernez-Moudon, 1990) นักวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมและออกแบบชุมชนเมือง ที่ให้ความสำคัญเรื่องของคุณภาพของพื้นที่สาธารณะในการเป็นพื้นที่ที่ถูก

สร้างสรรค์ขึ้นด้วยการรับรู้พื้นที่ผ่านตัวสถาปัตยกรรม ที่มีประเภท ขนาด และกิจกรรมของพื้นที่สาธารณะที่รองรับในลักษณะการใช้ที่ดินของเมืองในย่านต่าง ๆ ซึ่งจากทัศนะดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า พื้นที่สาธารณะได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพื้นที่ทางการเมืองตามแนวคิดของอาเธอร์และฮาเบอร์มาส ซึ่งในการมองพื้นที่ในแนวคิดของทั้งสองนั้น ถือเป็นมุมมองพื้นที่ที่เป็นกายภาพและเป็นนามธรรมที่ไม่ได้อ้างอิงถึงเพียงตำแหน่งที่ตั้งและความเป็นสถานที่ซึ่งกลายเป็นโครงสร้างที่ทำให้เกิดการเป็นสถาบัน หรือองค์กรมากกว่าการนิยามพื้นที่เพียงแค่ลักษณะกายภาพในเมือง ส่วนนักสังคมเมืองและนักภูมิศาสตร์เมืองมองว่า พื้นที่สาธารณะนั้นเป็นแกนหลักสำคัญของการสร้างประสบการณ์ของเมืองที่กลายเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถมารวมตัวกันได้ เพื่อพบปะสังสรรค์และเกิดเป็นการสื่อสารระหว่างกัน และยังนำไปสู่การมีข้อตกลงในการออกกฎข้อบังคับหรือกฎหมายร่วมกัน และที่มากกว่านั้นพื้นที่ดังกล่าวได้กลายเป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ของความเป็นสาธารณะของชีวิตเมืองอีกด้วย (ศุภชัย ชัยจันทร์ และณรงพน ไล่ประกอบทรัพย์, 2559)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะยังคงมีข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์กันอย่างหลากหลายมาจนทุกวันนี้ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับการแสดงบทบาทเชิงสัญลักษณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ที่แสดงตัวในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งวิจารณ์งานของฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) ว่า เขาได้ทำให้พื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลางในช่วงต้นกลายเป็นอุดมคติ โดยการนำเสนอพื้นที่ดังกล่าวในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการสนทนาและถกเถียงกันอย่างมีเหตุผล ซึ่งในความเป็นจริงกลับพบว่า ในงานเขียนของเขาเองก็ไม่ได้มีการพูดถึงกลุ่มชนชั้นกลาง หรือชนชั้นแรงงานเท่าไรนัก แต่กลับมีเรื่องราวของชนชั้นกลางมากกว่า จึงเห็นว่าในพื้นที่สาธารณะดังกล่าวนี้อาจมีกลุ่มคนบางกลุ่มถูกกีดกัหรือเบียดขับออกไปจากพื้นที่นี้ และด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมในพื้นที่ดังกล่าวจึงถูกจำกัดทางสังคมและการเมือง ไม่ว่าจะยุคสมัยใดย่อมหนีไม่พ้นเรื่องของผลประโยชน์และอำนาจ หรือแม้แต่การสนทนายังคงเห็นภาพของพื้นที่สาธารณะที่ถูกครอบงำโดยคนชั้นกลางบางกลุ่ม อย่างเช่น คนผิวขาวก็จะมีบทบาทมากกว่าคนผิวดำ จึงมีการวิจารณ์กันว่าบทวิเคราะห์ของฮาเบอร์มัสยังมีความคลุมเครือ เพราะยังขาดการนำเสนอประเด็นปัญหาอื่น ๆ ที่หลากหลายกว่า ที่สำคัญและดูเหมือนจะเป็นการขยายภาพเกินจริงคือ ด้านหนึ่งวาทกรรมของชนชั้นกลางไม่เคยแสดงออกถึงระดับของการใช้เหตุผลอย่างที่ฮาเบอร์มัสกล่าวถึง ส่วนอีกด้านหนึ่งในขณะที่ระบบทุนนิยมกำลังก้าวเดินไปข้างหน้าสถานการณ์ดังกล่าวกลับไม่ได้ถูกขัดขวางอย่างที่ฮาเบอร์มาสชี้ การเกิดพื้นที่สาธารณะจึงเป็นปัญหาเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์มากกว่า (Dahlgren, 1994 อ้าง วรารักษ์, 2559) ส่วนฮาเบอร์มัสก็ยอมรับว่า เขาได้นำเสนอภาพที่ไม่เป็นจริงได้ทั้งหมดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่เป็นอิสระและมีเสรีภาพของพื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง และควรที่จะทำให้มันชัดเจนขึ้นด้วยว่า เขากำลังสถาปนาแบบฉบับที่เป็นเพียงอุดมคติอันหนึ่ง (Habermas, 1993 อ้างโดย วรารักษ์, 2559)

แม้ว่ายังมีข้อถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ แต่งานของฮาเบอร์มาส ได้จุดประเด็นให้เกิดการขบคิดและศึกษาถึงกระบวนการเกิดและปรับเปลี่ยนพื้นที่ดังกล่าวในแต่ละยุคสมัย トラบไตที่เรายังคงยึดถือคุณค่าของสังคมประชาธิปไตยแบบเสรีในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับการสร้างสังคมประชาธิปไตยยุคใหม่นั้น สังคมประชาธิปไตยต้องการพลเมืองที่มีความรอบรู้ สามารถตัดสินใจปัญหาทางการเมืองด้วยตัวเอง แต่ในสังคมขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนเช่นทุกวันนี้ การที่พลเมืองทุกคนจะมีส่วนร่วมและตัดสินใจในกิจการทุกเรื่องด้วยตัวเองเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงจำเป็นต้องกระทำผ่านตัวแทนหรือ “ผู้แทน” ที่พลเมืองเลือกขึ้นมาให้ทำหน้าที่ทางการเมืองแทนพวกเขา จึงกล่าวได้ว่า การเลือกผู้แทนแบบประชาธิปไตยในยุคใหม่ เป็นวิธีการที่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองอ่อนแอลง ดังนั้น เพื่อให้ระบอบตัวแทนดังกล่าวก่อผลเสียต่อกระบวนการประชาธิปไตยน้อยที่สุด สื่อมวลชนจึงมีหน้าที่ต้องเปิดพื้นที่สาธารณะ ใช้พื้นที่สาธารณะเป็นช่องทางให้พลเมืองได้รับข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ความเป็นไปทางการเมืองทุกอย่างเป็นอย่างดี จากนั้นพลเมืองจึงจะสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นไปอภิปรายโต้แย้ง ชั่งน้ำหนัก ตัดสินใจ และลงมือกระทำการทางการเมืองต่อไปตามวิจรรย์ญาณที่เห็นเหมาะสม (วิภา อุตมฉันท, 2544)

ชาร์ลส์ กูดเซลล์ (Goodsell, 2003) ได้แบ่งหมวดแนวความคิดของพื้นที่สาธารณะไว้ในบทความ The Concept of Public Space and Its Democratic Manifestations เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง ดังนี้

1. มุมมองด้านปัจจัยหลักของปริมณฑลสาธารณะ คือ การเข้าถึงที่เป็นสากล (Universal Access) เช่นเดียวกับพื้นที่ทางสังคม ที่ผู้คนสามารถแสดงออกถึงการกระทำใดๆที่เป็นสาธารณะได้ ภายใต้เงื่อนไขของสังคมเดียวกัน ซึ่งในมุมมองลักษณะนี้ถือเป็นการมองพื้นที่สาธารณะในเชิงสังคมที่สอดคล้องกับการนิยามพื้นที่สาธารณะของอาเร็นท์ (1998) ที่ระบุว่า “บรรยากาศของการแสดงออกในเรื่องสาธารณะถือเป็นสิทธิของพลเมืองที่สามารถกระทำได้” อันรวมไปถึงความคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาส (1992) ที่อธิบายความหมายของปริมณฑลสาธารณะว่า มีสาระสำคัญอยู่ที่ระบบการสื่อสารที่เป็นกลาง ดังนั้นแล้วในนิยามของปริมณฑลสาธารณะในหมวดนี้ได้มุ่งเน้นที่จะทำ ความเข้าใจพื้นที่สาธารณะภายใต้ขอบเขตของความเป็นรัฐและความเป็นสังคมที่เป็นองค์รวมเดียวกัน จึงให้ความสำคัญกับความ เป็น เอกภาพ (Unity) และความเท่าเทียม (Equality) กันของผู้คนในสังคม

2. มุมมองด้านการวางผังเมือง กูดเซลล์มองว่าพื้นที่สาธารณะนั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างพื้นที่ทางกายภาพที่เปิดโล่งเพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดความสัมพันธ์กันกับลักษณะการใช้ที่เป็นสาธารณะและนำไปสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีให้กับผู้คนในเมือง ซึ่งจากมุมมองนี้จะสังเกตได้ว่า พื้นที่สาธารณะในบางพื้นที่นั้นไม่ได้ออกแบบมาเพื่อรองรับการใช้งานเพียงแค่นั้นพื้นที่นั้นทนทานการ พักผ่อนของชุมชนเท่านั้น แต่ในยังเป็นพื้นที่ที่สำหรับรองรับและแสดงบทบาทของการเป็นสถานที่เชิงการเมือง

ด้วย ซึ่งต่อเรื่องนี้ สตีเวน คาร์ (Carr ,1992) มองว่า “พื้นที่” กับ “ประสบการณ์” ของคนนั้นสามารถเชื่อมต่อกันกับความทรงจำในอดีตได้ ซึ่งได้ยกตัวอย่างกรณีของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์กับพื้นที่สาธารณะในเมืองที่ให้ผู้คนได้มีประสบการณ์ร่วมกันในด้านต่างๆเช่น การพักผ่อน นันทนาการ และการเมืองตามช่วงแต่ยุคสมัย หรืออีกนัยหนึ่ง พื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงการเข้าถึงกับพื้นที่อื่น ๆ เข้าด้วยกัน แม้กระทั่งพื้นที่ของถนนสายหลักกลางเมืองก็สามารถกลายเป็นพื้นที่จัดแสดงมหรสพ การละเล่น งานแสดงศิลปะ ถนนคนเดิน หรืออื่นๆตามเทศกาลประจำปีได้ อันชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่างผู้คน สถานที่ และลักษณะการใช้งานที่เป็นสาธารณะได้เป็นอย่างดี

1. มองพื้นที่สาธารณะในฐานะที่เป็นสถาปัตยกรรมสาธารณะ (Public Architecture) กูดเชลล์อธิบายว่า รูปแบบการออกแบบของพื้นที่เชิงสัญลักษณ์มีอิทธิพลต่อการเป็นพื้นที่แสดงอำนาจทางการเมืองได้ ซึ่งเห็นได้จากอาคารสาธารณะ สถานที่ราชการ และอนุสาวรีย์ต่างๆนั้น ล้วนมีความหมายเชิงสังคมที่ผูกติดอยู่กับความทรงจำและการเข้าถึงพื้นที่ที่กายภาพเชิงสัญลักษณ์ของผู้คนในเมืองทั้งสิ้น (ศุภชัย ชัยจันทร์ และณรงพน ไไลประกอบทรัพย์, 2559)

2.4 แนวคิดการพัฒนา

ในความหมายของคำว่า “พัฒนา” ผู้คนส่วนใหญ่มักจะยึดความหมายพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ที่ให้ความหมายไว้สั้น ๆ เพียงว่าเป็นการ “ทำให้เจริญ” แต่ในกลุ่มของนักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่พยายามจะให้ความหมายที่มากกว่านั้น อย่างเช่น นิพัทธ์ ชัยวรมุขกุล ได้ขยายความหมายคำว่า การพัฒนา ว่าหมายถึง “การทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น” อาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนา คือกระบวนการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ พัทยา สายหู ให้ความหมายว่า การพัฒนา คือ “การทำให้เจริญ การทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงปรารถนา” ส่วน ชิตยา สุวรรณชฎ อธิบายว่า การพัฒนา คือ “การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ และได้กำหนดทิศทาง และมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วยสภาวะการพัฒนาเป็นสภาวะสมาชิกของสังคมที่ได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่ โดยไม่มีสภาวะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมืองทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย และทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่” ส่วนในความหมายของ วิทยากร เชียงกุล ได้ให้ความหมายในเชิงคุณค่าที่ไม่แค่เพียงด้านวัตถุเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับเรื่องจิตวิญญาณและความรู้สึกของคนเอาไว้ด้วย โดยเห็นว่า “การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความกินดีอยู่ดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจ รวมถึงคามสงบสุขสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการการพัฒนาทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรม

และจิตใจด้านตรง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้ บางครั้งเราเรียกว่าเป็นการพัฒนาเชิง “คุณภาพ” เพื่อให้ให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า” (พระศิลาศักดิ์ สุเมธ, 2550)

นักวิชาการต่างประเทศอย่าง ฮูจเว็ลท์ (Hoogvelt) มีความเชื่อว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้การแบ่งโลกออกเป็นโลกที่พัฒนาและไม่พัฒนา ซึ่งฮูจเว็ลท์ อธิบายว่า การพัฒนามีอยู่ 3 ฐานะ ได้แก่

1. การพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการ ในความหมายนี้ หมายถึง กระบวนการวิวัฒนาการของความเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ รวมทั้งขององค์กรทางวัฒนธรรม ด้วย การพัฒนาในฐานะนี้เกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการทั้งแนวเก่า แนวใหม่ ความแตกต่างทางสังคม การผสมผสานและการปรับตัวด้วยการทำให้ดีขึ้น ตลอดจนขั้นตอนของวิวัฒนาการทางสังคม

2. การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิสัมพันธ์ ในฐานะนี้เป็นการมองการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตของสังคมด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมต่าง ๆ ฮูจเว็ลท์ ได้อธิบายถึงการพัฒนาของสังคมที่ด้อยพัฒนาด้วยการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้า ระบบพาณิชย์ ระบบอาณานิคม อาณานิคมยุคใหม่ การแปลงสภาพโครงสร้างของสังคมดั้งเดิมด้วยการเป็นสมัยใหม่ภายใต้ลัทธิอาณานิคม การแพร่กระจายทัศนคติ ค่านิยม สถาบันต่าง ๆ ภายใต้ลัทธิอาณานิคม และการขาดตอนของกระบวนการวิวัฒนาการ

3. การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิบัติการ การพัฒนาในฐานะนี้ถือว่า การพัฒนาจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ และตรวจสอบกระบวนการแห่งความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายให้เลือกสำหรับการพัฒนาที่มีหลายเป้าหมาย รวมทั้งรูปแบบของการพัฒนา เป็นต้น (พระศิลาศักดิ์ สุเมธ, 2550)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้สรุปจากความหมายเหล่านี้ไว้ว่า “การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลง นี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดีก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนาไม่ได้หมายถึง การเพิ่มขึ้นของปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมถึง การเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2556) นักคิดในสายนี้พยายามจัดทฤษฎีแนวความคิดการพัฒนาเป็น 3 ระดับ คือ

1. ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ที่อาศัยทฤษฎีตามหลักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-Classic Theory) และทฤษฎีสังคมศาสตร์ของอเมริกันมาประยุกต์เป็นกรอบการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งจุดเน้นของแนวคิดทฤษฎีนี้ คือการมุ่งไปที่การสร้างความสำเร็จรุ่งเรืองที่ทันสมัย ที่จะต้องมีการดำเนินไปทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึกนึกคิด และความรู้ของคนในสังคม

โดยจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอด จนส่งผลซึ่งกันและกัน ทฤษฎีภาวะทันสมัยเน้นในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1) เน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยอุตสาหกรรมเป็นตัวนำในการพัฒนา

2) เน้นบทบาทของรัฐในการวางแผนจากส่วนกลาง (Top – down Planning)

3) เน้นพัฒนาสังคมเมือง (Urbanization) โดยสร้างสังคมเมืองให้ทันสมัย

4) เน้นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยทั้งนี้เพราะทฤษฎีนี้เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม

5) เน้นการใช้ทุนเข้มข้นจากภายนอกประเทศ

2. ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีนี้เกิดจากปัญหาความด้อยพัฒนาในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา โดยเป็นการศึกษาถึงปัญหาความด้อยพัฒนาในประเทศโลกที่สาม โดยมีขอบข่ายที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาแบบพึ่งพา (Self-dependency) ชาตินิยม (Nationalism) โครงสร้างนิยม (Structuralism) และพัฒนานิยม (Developmentalism) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ซึ่งนักพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่มีความเจริญแล้วต่างก็พยายามหาความหลุดพ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา โดยการปรับปรุงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศที่พัฒนาและประเทศที่ด้อยพัฒนา การปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการผลิตเพื่อเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพของเศรษฐกิจและสังคมใหม่ Frank, Cardoso, Doossantos ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีพึ่งพาเอาไว้ ดังนี้ คือ

1) ถ้าพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัย ประเทศตะวันตกที่เจริญจะเป็นศูนย์กลางทุกอย่าง ในขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาจะเป็นบริวาร หรือต้องพึ่งพาทันทีอยู่ตลอดเวลา

2) ควรมีการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเสียใหม่ เพื่อที่จะนำไปสู่กระจายผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

3) กระบวนการที่สามารถกระทำได้ คือ การลดการพึ่งพาจากภายนอก และ การที่ประเทศพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเองให้มากขึ้น

ทฤษฎีพึ่งพานี้ นักวิชาการมิได้เสนอแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน

3. ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory) ที่เกิดจากแนวคิดของนักวิชาการกลุ่มองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (ILO=International Labour Organization) และนักเศรษฐศาสตร์ เช่น ดัดเลย์ ซีเยร์ (Duley Seer), พอล สทริทเทิน (Paul Streeten), กุนนาร์ ไมด์ดัล (Gunnar Myrdal) ซึ่งเรียกร้องให้มีการดำเนินการวิเคราะห์เพื่อกำหนดเงื่อนไขทางสังคมและการจัดเตรียมสถาบันต่าง ๆ ก่อนการพัฒนา ตามทฤษฎีนี้แนวทางการพัฒนามาจากกรอบความคิดในการวางแผนจากส่วนกลางไปสู่การวางแผนจากระดับล่าง (bottom – up planning) ตามความต้องการความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประเทศ จุดเน้นสำคัญของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน คือ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2556)

- 1) เน้นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการที่จำเป็นพื้นฐานประชาชน
- 2) เน้นการกระจายอำนาจ (Decentralization) และความเจริญไปยังพื้นที่เป้าหมาย
อย่างทั่วถึง
- 3) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคเกษตรกรรมและพื้นที่ชนบทมาก
- 4) สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology)
- 5) เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประเทศ
- 6) เน้นการพัฒนาทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กันแบบบูรณาการ (Integration) ทั้ง
ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 7) สนับสนุนการใช้แรงงานและทุนภายในประเทศ (Labour & Capital)
- 8) เน้นการมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชนในชุมชน

แนวคิดการพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ยังให้น้ำหนักไปกับสิ่งปลูกสร้างทางวัตถุและระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ที่ยังมองว่าการสร้างบ้านแปลงเมืองจะต้องเริ่มต้นด้วยการมีถนนสะดวก น้ำ ไฟพร้อม อันเป็นแนวคิดที่เข้ามาตั้งแต่ยุคผู้ใหญ่วัย ซึ่งยังคงเป็นมรดกทางความคิดของรัฐที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ความคิดอ่านของประชาชนที่มีความก้าวหน้ามากกว่า จึงทำให้ช่องว่างของการพัฒนาระหว่างรัฐกับประชาชนยิ่งเพิ่มสูงมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จึงไม่แปลกที่ความขัดแย้งต่อเรื่องนี้กระจายไปทุกภูมิภาคของสังคมไทย งานศึกษาชิ้นนี้ผู้วิจัยจะนำเรื่องแนวคิดการพัฒนามาใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดสตูลอย่างละเอียด และรวมถึงการนำหลักคิดหรือแนวทางการดำเนินนโยบายของรัฐส่วนกลางต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศที่ยังยึดโยงอยู่กับกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีทุนข้ามโลกหรือประเทศมหาอำนาจที่ต้องการกำหนดทิศทางของโลกในอนาคต เพื่อให้ให้เห็นภาพที่ชัดเจนในระดับพื้นที่เล็ก ๆ ว่า ทำไมถึงได้เกิดความขัดแย้งทั้งระหว่างประชาชนด้วยกันเอง และกับรัฐส่วนท้องถิ่น และรัฐส่วนกลาง (ธิดารัตน์ เทพรัตน์, 2554)

2.5 แนวคิดการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี

โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) เป็นนักคิดคนสำคัญของการศึกษาสันติภาพที่ถูกหยิบยกมาอ้างอิงมากที่สุดคนหนึ่งของการศึกษาแนวสันติวิธี ซึ่งเขาได้ให้ความหมายของสภาวะของสังคมที่มีสันติภาพว่า หมายถึง สภาวะของสังคมที่ปราศจากความรุนแรง (Violence) ซึ่งได้จำแนกระดับของความรุนแรงไว้ 3 ลักษณะ คือความรุนแรงทางตรง (Direct Violence) ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural Violence) กล่าวคือ

1. ความรุนแรงทางตรง โดยทั่วไปจะหมายถึง สภาวะของสงคราม หรือการต่อสู้ทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกันโดยตรง อันยังผลให้เกิดความบาดเจ็บ ล้มตาย และความสูญเสีย มีผู้ประมาณ

ว่า ในระหว่างปี ค.ศ.1820 ถึง 1950 มีสงครามเกิดขึ้นทั่วโลก 315 ครั้ง มีจำนวนของผู้ที่เสียชีวิตไปถึง 47 ล้านคน และในช่วงศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมามีคนล้มตายไปเพราะสงครามโลกทั้งสองครั้งถึงกว่า 36 ล้านคน ซึ่งผลของความรุนแรงทางตรงย่อมทำลายศักยภาพของความเป็นมนุษย์ลงอย่างมาก

2. ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หมายถึง ภาวะการณ์ที่ขัดขวางต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ อันยังผลให้เขาไม่สามารถบรรลุศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ได้ (Johan Galtung, 1995) โดยที่สภาวะดังกล่าว ในความเป็นจริงแล้ว สังคมสามารถแก้ไขได้ แต่กลับเพิกเฉยปล่อยให้เงื่อนไขดังกล่าวดำเนินอยู่ต่อไป ยกตัวอย่างงานของ 'ชยวัฒน์ สถาอานันท์' ซึ่งศึกษาเรื่อง "อุปลักษณะสุขภาพสันติภาพเชิงวิพากษ์" พบว่า ในแต่ละปีมีผู้ซื้อไอศกรีมเฉพาะในยุโรปมากกว่า 11 พันล้านเหรียญอเมริกัน ในขณะที่มีผู้คน 2,500 ล้านคนทั่วโลก ขาดแคลนสารอาหารูปโภคพื้นฐาน ซึ่งสามารถแก้ไขให้ตกไปได้ด้วยเงินเพียง 9 พันล้านเหรียญอเมริกัน หรือประมาณครึ่งหนึ่งของประเทศในยุโรปและอเมริกาใช้ซื้ออาหารสัตว์ในแต่ละปี แสดงว่าในความเป็นจริงแล้ว สังคมมีศักยภาพที่มากพอจะช่วยเหลือคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ แต่สังคมเลือกที่จะไม่ช่วยเหลือ การปล่อยให้บุคคลอื่นต้องเผชิญหน้ากับภาวะการณ์ที่ขัดขวางต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ไม่ให้เกิดผล ทั้งที่สังคมสามารถช่วยเหลือได้ นี่ถือเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้น

3. ความรุนแรงทางวัฒนธรรม หมายถึง ความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติ ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนรองรับความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็ชนิดทางตรงหรือเชิงโครงสร้างก็ตาม ทำให้ความรุนแรงทั้งสองประเภทข้างต้น "กลายเป็น" หรือ "ทำให้รู้สึก" เป็นสิ่งที่ถูกต้อง หรืออย่างน้อยก็ไม่ใช่อะไรร้ายแรงอะไร เนื่องจากการใช้ความรุนแรงมักจะประกอบด้วยมิติสำคัญสองด้าน คือ การใช้ความรุนแรงและกระบวนการให้ความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรงนั้น ดังนั้นการศึกษาเรื่องความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นการพิจารณารูปแบบวิธีการที่ความรุนแรงนานาชนิดกลายเป็นเรื่องชอบธรรม และเป็นที่ยอมรับในสังคมโดยรวม (นรินทร์ นำเจริญ, 2547)

นักคิดที่เกี่ยวกับความขัดแย้งด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มีความเห็นว่าสาระสำคัญของความขัดแย้งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ด้วยเพราะเห็นว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติ และเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่อย่างแพร่หลายทั่วไปในสังคมที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นแล้วจึงไม่ควรจะมีทัศนคติในทางลบต่อพฤติกรรมขัดแย้งในรูปแบบต่างๆไปในทางลบหรือมองว่าเป็นสิ่งไม่ดี ในทางทฤษฎีกลับมองว่าความขัดแย้งทางสังคมนั้นถูกตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งแยก (division) อันเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ซึ่งต่อเรื่องนี้คานท์ (Kant) เคยแสดงความเห็นไว้ว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากสาเหตุของความไม่กลมกลืน หรือไม่คล้องจองกัน ด้วยเพราะระบบความคิดของคนเราที่มีอิทธิพลมากกว่าอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรม ความขัดแย้งที่มีอยู่ในตัวของบุคคลจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งภายนอก และหากทำความเข้าใจเรื่องความขัดแย้งที่มีอยู่ในตัวบุคคลได้แล้ว ก็จะนำไปสู่การค้นพบวิธีการหรือแนวทางขจัดความขัดแย้งนั้นออกไป ซึ่งจะทำให้ความขัดแย้ง

ทางสังคมและวัฒนธรรมอาจหายไปได้ ต่อเรื่องนี้ได้มีนักทฤษฎีความขัดแย้งด้านสังคมวิทยาที่สำคัญ 3 คนที่มีการนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่น่าสนใจไว้ คือ

1. มากซ์ (Marx) เป็นผู้คิดค้นวิธีวิเคราะห์ความขัดแย้งแบบ Dialectical โดยวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของทุก ๆ สังคมว่า เกิดจากความสัมพันธ์ของปัจจัยการผลิตที่ไม่เท่าเทียมกัน อันมีปัจจัยของอำนาจการผลิตเป็นตัวแปรสำคัญ คือ ที่ดิน ทุน เทคโนโลยี และการจัดการ ด้านแรงงานกับความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต อันได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิต และผู้ใช้แรงงาน ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้น จนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับชนชั้นผู้ใช้แรงงาน

2. ซิล (Sills) มีความเห็นต่อความขัดแย้งว่า เป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลทั้งด้านลบและด้านบวก ความขัดแย้งจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และถือเป็นสภาวะหนึ่งของมนุษย์ ดังนั้นความขัดแย้งสามารถแก้ปัญหาความแตกแยก และในขณะเดียวกันยังทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มได้ด้วย ด้วยเพราะในกลุ่มหนึ่ง ๆ มีทั้งความเป็นมิตรและความเป็นศัตรูอยู่ด้วยกัน ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นตัวส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ได้เสนอเพิ่มเติมว่าความขัดแย้งจะทำให้เกิดการแบ่งกลุ่ม ลดความเป็นปรปักษ์ต่อกัน และจะพัฒนาไปสู่ความร่วมมือระหว่างกันได้ หรือแม้แต่จะทำให้เกิดความแปลกแยกได้เช่นกัน

3. ดาเรนดอร์ฟ (Dahrendorf) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันที่ปฏิเสธแนวคิดของมาร์กซ์ เรื่องความขัดแย้งระหว่างชนชั้น ได้อธิบายคุณลักษณะความขัดแย้ง ว่ามีลักษณะสอดคล้องกับทุกสังคม ด้วยเพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นทุกสังคมจึงสามารถเกิดความขัดแย้งได้ตลอดเวลาเช่นกันเป็นปกติ ซึ่งความขัดแย้งนั้นมักเกิดขึ้นจากความไม่เท่าเทียมกันของสังคมในเรื่องสิทธิอำนาจ จึงทำให้สังคมเกิดกลุ่มที่ไม่สมบูรณ์แบบขึ้น เพราะต่างฝ่ายต่างมีผลประโยชน์แอบแฝงอยู่ เบื้องหลังที่จะต้องปกป้องรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายตนไว้ให้ถึงที่สุด จึงก่อให้เกิดความรุนแรงและอาจจะเพิ่มระดับของความรุนแรงจะมากหรือน้อยนั้นได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับการจัดการและการประสานผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มที่สามารถครอบงำกลุ่มอื่นได้ ถึงกระนั้นความขัดแย้งก็สามารถควบคุมได้ โดยการประนีประนอม และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมจึงเป็นผลมาจากความกดดันจากภายนอกโดยสังคมอื่น ๆ ด้วย (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534)

นักจิตวิทยาได้อธิบายความหมายของความขัดแย้งว่า คือสถานการณ์ที่บุคคลถูกกระตุ้นให้มีความเกี่ยวข้องในกิจกรรมสองอย่างหรือมากกว่า โดยกิจกรรมเหล่านั้นไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลให้การตอบสนองต่อความต้องการบรรลุวัตถุประสงค์สองอย่างไปพร้อมกันไม่ได้ จึงเกิดความขัดแย้งขึ้นในหลายระดับ อย่างเช่น ความขัดแย้งในระดับพฤติกรรมที่ปรากฏชัด ดังเช่น การที่คนเราพูดออกมาอย่างหนึ่งแต่ในใจกลับคิดอีกอย่างหนึ่ง หากถ้าพูดความจริงแล้วอาจจะทำให้คนอื่นเสียใจได้ หรือหมายถึงความขัดแย้งภายในตัวเอง จะเห็นว่าความขัดแย้งตามแนวคิดของจิตวิทยานั้น

สามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ทั้งภายในตัวบุคคลนั้นๆ ไปจนถึงกลุ่มหรือองค์กรได้ และสิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นต่างๆ เหล่านั้น คือความคิดหรือความรู้สึกของคนเราต่อสิ่งที่มีปฏิกริยาที่รับรู้ได้ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความวิตกกังวล ความอคติ หรือความกลัวที่แฝงอยู่ในจิตใจ ดังนั้นความขัดแย้งตามแนวคิดด้านจิตวิทยาจะเน้นไปที่การให้ความสำคัญในระดับปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ แนวคิดนี้ยังเชื่ออีกว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่ออารมณ์ของบุคคลเป็นหลัก จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนตามมา อย่างเช่น ความขัดแย้งอันเกิดจากการทำให้คนเราเกิดความคับข้องใจ (frustration) ซึ่งอาจทำให้เกิดความท้อถอย ก้าวร้าว หรือกล่าวประณามผู้อื่นอย่างเสียหายๆ ได้ หรืออาจนำมาซึ่งความล้มเหลวในการทำงานได้ เช่น การขาดความสนใจในงานที่ตนเองทำ ไร้ความเชื่อมั่นตนเอง หรือกลัวว่าสิ่งที่ทำอยู่นั้นจะไม่สำเร็จ อันนำไปสู่ความล้มเหลวได้ ซึ่งบางครั้งอาจจะทำให้คนๆ นั้นกลายเป็นคนที่ชอบใส่ร้ายผู้อื่น (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534)

สิ่งที่เกิดขึ้นเบื้องต้นนั้น นักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยามองว่าเป็นความขัดแย้งที่เกิดมาจากความปรารถนาหรือเป้าหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ ที่อาจจะมาจากการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอันมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และเป็นแบบฉบับของพฤติกรรมการปรับตัวของมนุษย์ ที่เป็นไปในลักษณะของความก้าวร้าว ความร่วมมือ หรือ การแข่งขันกัน ที่เมื่อเกิดผลประโยชน์และค่านิยมบางอย่างจนไปด้วยกันไม่ได้ นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งด้านนี้ คือ พิชเชอร์ ยูรี และ แพตตัน ที่เห็นว่าสิ่งอันตรายและน่ากลัวที่สุดซึ่งกำลังคุกคามมนุษยชาติคืออุปนิสัยภายในตัวของมนุษย์นั่นเอง จึงมักตกอยู่ในสภาวะความขัดแย้งที่อันตรายและทำลายล้างเมื่อเกิดความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างชัดเจนขึ้นระหว่างคนสองคน, กลุ่ม หรือระหว่างประเทศ นอกจากนี้แล้วยังมีนักวิชาการไทยหลายท่านที่ได้ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดของความขัดแย้งและมีความเห็นที่สอดคล้องกับนักคิดสายสังคมและมานุษยวิทยา และสายจิตวิทยา อย่างไรก็ตามยังมีความเห็นถึงผลดี หรือสิ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ที่อาจจะเกิดจากความขัดแย้งได้ ดังเช่นความคิดของ พรนพ พุกกะพันธุ์ ที่ได้กล่าวถึงผลดีของความขัดแย้งว่า แท้จริงแล้วความขัดแย้งคือสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หากแต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็อาจจะนำไปสู่ความก้าวหน้าหรือความสร้างสรรค์ได้ ด้วยเพราะเหตุปัจจัยบางอย่างนั้นจะทำให้เกิดแนวคิดที่สามขึ้นมาได้ ที่อยู่เหนือสองแนวคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ นั้นหมายถึงว่าความขัดแย้งจะเป็นเสมือนสภาพบังคับให้มนุษย์สามารถแสวงหาความคิดที่ใหม่กว่าได้เสมอ ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวจะกลายเป็นผลดีต่อคนนั้นหรือต่อองค์กรได้ เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์ตรวจสอบความสามารถของตนเองอยู่เสมอ (พรนพ พุกกะพันธุ์, 2544) ในขณะที่วีจิตร วรุตบางกูร อธิบายเรื่องในลักษณะเดียวกันนี้ว่า โดยปกติแล้วทั่วไปบุคคลส่วนใหญ่มักจะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อความขัดแย้ง ด้วยความเชื่อที่ว่าความร่วมมือกันเป็นสิ่งที่ดีและความขัดแย้งกันเป็นสิ่งที่ไม่ดี เพราะโดยทั่วไปแล้วความขัดแย้งคือบรรยากาศที่ตั้งเครียดที่เป็นผลเสียต่อองค์กร ซึ่งวีจิตรมองว่าความขัดแย้งอาจก่อให้เกิดผลดีได้เช่นกัน หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ความขัดแย้งสามารถสร้างผลในเชิงบวก เป็นต้นว่า

1. ความขัดแย้งทำให้เกิดแนวปฏิบัติหรือความคิดเห็นอื่น ๆ มากขึ้น
2. ความขัดแย้งทำให้มีโอกาสเลือกแนวทางที่ดีกว่า
3. ความขัดแย้งทำให้เกิดแรงผลักดันที่ต้องค้นหาวิธีการใหม่ ๆ
4. ความขัดแย้งทำให้เกิดความพยายามที่จะอธิบายความเห็น ความเชื่อ หรือชี้แจงให้ชัดเจน จึงต้องพัฒนาความสามารถในการสื่อความหมายและให้เหตุผล
5. ความขัดแย้งเป็นความตึงเครียดที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
6. ความขัดแย้งทำให้เกิดความเคยชินในการแลกเปลี่ยนความเห็นและยอมรับนับถือซึ่งกันและกันมากขึ้น (วิจิตร วรุตบางกูร, 2526)

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ ได้สรุปความหมายของความขัดแย้งว่า ความขัดแย้งมักมีคุณลักษณะบางประการร่วมกันหรือใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ความขัดแย้งเป็นสถานการณ์ที่เกิดความขัดกัน ไม่สามารถไปด้วยกันได้ในเชิงเป้าหมาย ค่านิยม การแสดงความคิดเห็น การแข่งขันผลประโยชน์ ไม่ลงรอยกันด้านความต้องการ ความสนใจ การรับรู้ การตีความ และการแสดงความรู้สึกในด้านลบ นอกจากนี้ความขัดแย้งยังหมายรวมถึงสถานการณ์ที่คนสองคนหรือมากกว่านั้น มีการปฏิบัติที่สื่อถึงการบั่นทอน การเกลียดชัง จนมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ข่มขู่คุกคามและไม่เป็นมิตรต่ออีกฝ่าย (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ, 2560)

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ ยังมีการนำหลักสันติวิธี (Non-violence) มาเป็นแนวทางในการจัดการกับความขัดแย้งตามลักษณะเบื้องต้น โดยกล่าวถึงความหมายของหลักสันติวิธีว่า เป็นคำที่มีการใช้กันมากในแวดวงการศึกษาของไทย และมักใช้คำว่า สันติวิธี ปะปนกันกับคำว่า อหิงสา เพราะมีใจความบางประการที่คล้ายคลึงกัน หากแต่มีความแตกต่างกันตรงที่คำว่าอหิงสา มุ่งเน้นไปที่ศาสนธรรม ในขณะที่สันติวิธี เน้นไปที่กระบวนการทางสังคมและการเมือง ทั้งนี้ทั้งสองท่านได้นิยามความหมายของสันติวิธีว่า เป็นกระบวนการการแก้ไขความขัดแย้ง หรือการตอบโต้กันในสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณี ซึ่งเน้นย้ำไปที่การไม่ประทุษร้ายต่อกันทางร่างกายและชีวิต และยังอธิบายด้วยว่าสันติวิธี หมายถึง วิธีการที่กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มคนใช้ต่อสู้กันเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งรวมถึงเพื่อให้รัฐหรือผู้มีอำนาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างตามความต้องการของตน ผ่านรูปแบบการจัดชุมนุมหยุดงานประท้วง การคว่ำบาตรทางด้านเศรษฐกิจ หรือวิธีผืนกฎหมาย (ดื้อแพ่ง) เช่น การปิดถนน เป็นต้น และจากความหมายดังกล่าวนี้ทำให้เห็นว่า สันติวิธีนั้นนอกจากจะมีนัยที่มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาโดยปราศจากความรุนแรงแล้ว ยังมีนัยที่สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นยุทธศาสตร์ในการจัดการกับความขัดแย้งได้ โดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม บุคคลอื่น และสรรพสัตว์ ขณะที่โคทม อาริยา นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวด้านสันติวิธีในสังคมไทย ได้กล่าวถึงสันติวิธี ในลักษณะการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ

เช่น เป็นปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรงเพื่อให้รัฐปรับเปลี่ยนนโยบายหรือพฤติกรรมบางอย่าง และยังเชื่อว่าผลของการใช้สันติวิธีจะมีความยั่งยืนและเป็นไปตามหลักจริยธรรม หรือศาสนธรรมได้ดีกว่าการเปลี่ยนแปลงที่ใช้ความรุนแรง จึงสรุปได้ว่า สันติวิธี เป็นกระบวนการตอบโต้กับสถานการณ์ความขัดแย้งในลักษณะที่ไม่ใช้กำลังทางกายภาพ ถึงกระนั้น สันติวิธี ก็ไม่ได้หมายความว่าความเฉื่อยชา (Passive) และความเพิกเฉย (Inaction) หากแต่เป็นการกระทำหรือการแสดงออกในรูปแบบหนึ่งที่ไม่นิยมความรุนแรง แต่กระทำผ่านวิธีการเชิงสัญลักษณ์ เช่น การเดินขบวนประท้วง การติดป้าย การแสดงทางศิลปะ การฉีกบัตรเลือกตั้งเพื่อแสดงเจตนารมณ์ทางการเมือง การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การอดอาหาร หรือไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงจนถึงการเจรจาและการไกล่เกลี่ยกับคู่ขัดแย้ง เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ผู้ที่ใช้สันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้งจะไม่ต้องการใช้ความรุนแรง และไม่ต้องการทำให้อีกฝ่ายหรือคู่ต่อสู้ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิต หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ผู้ใช้วิธีการทางสันติวิธีได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญที่จะชนะใจตนเอง ใช้ความอดทน สามารถควบคุมตนเองได้ และมีความเข้าใจ ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นสำคัญ (วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2560)

การไม่ใช้ความรุนแรง จึงเป็นหลักคิดและหลักการสำคัญของสันติวิธี ในทางกลับกันนั้น การใช้ความรุนแรง ถือเป็นตัวก่อให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกและสร้างความเสียหายต่อจิตใจ และร่างกายทั้งในส่วนของปัจเจกและส่วนรวม ในการใช้แนวทางสันติวิธีจึงต้องทำความเข้าใจถึงหลักคิดของสันติวิธี ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ต้องปฏิเสธการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบอย่างสิ้นเชิง
2. วิพากษ์วิจารณ์หรือโจมตีที่ปัญหา แต่ไม่โจมตีที่ตัวบุคคล
3. สร้างความสัมพันธ์อันดี
4. ไม่มุ่งเอาชนะกัน แต่มุ่งสร้างความร่วมมือกัน
5. ตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย
6. มองทุกคนมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน
7. เน้นย้ำถึงเหตุผลและความรู้สึก
8. กล้าหาญและสร้างสรรค์

สันติวิธี เป็นแนวคิดหนึ่งที่ว่ามนุษย์นั้นมีเหตุผล สามารถเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ ส่วนการจัดการหรือแก้ไขความขัดแย้ง หมายถึง การตอบโต้หรือตอบสนองในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่ง ๆ และสำหรับการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี จึงหมายถึง การแก้ไขความขัดแย้งที่ปราศจากการใช้ความรุนแรง ไร้จากอคติ ที่ต้องใช้ความกล้าหาญ ความร่วมมือร่วมใจ การมุ่งสร้างและแสวงหาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ, 2560)

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 งานวิจัยเกี่ยวกับภาคประชาสังคม

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ทำการศึกษา เรื่อง “บทบาทของภาคประชาสังคมในการคุ้มครองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง” (กฤษฎา บุญชัย และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล, 2556) ที่ต้องการศึกษาถึงพัฒนาการ แนวคิด บทบาท ยุทธศาสตร์ และความสำคัญ ของภาคประชาสังคมในประเทศไทย เพื่อเป็นการถอดบทเรียนและเสริมพลังของภาคประชาสังคมต่อการคุ้มครองสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง รวมถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้มีการฉายภาพของปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมในมิติด้านทรัพยากร การเกษตร ป่าไม้ ที่ดิน คนจนเมือง รวมถึงขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในกลุ่มประเด็นต่าง ๆ ที่มีการจัดทำข้อเสนอ หรือข้อเรียกร้องของตน นอกจากนี้ยังมีการศึกษาถึงบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนกับความท้าทาย ในอนาคต

ศิรินันต์ สุวรรณโมลี มองว่ากระบวนการพัฒนาแบบเดิม Top-down หรือแบบแนวตั้ง ที่รวมศูนย์อยู่ที่อำนาจส่วนกลางจะไม่ประสบความสำเร็จอีกต่อไป ดังนั้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการมีส่วนร่วมจะถูกนำมาใช้แทนที่ และในอีกมุมหนึ่งก็จะมีทุนทางสังคมที่มีการสั่งสมมายาวนานอันหมายถึงประชาสังคมก็จะมีโอกาสมาใช้แก้ปัญหาคความกระตือรือร้นทางการเมืองและการขาดการจัดองค์กรด้วย เพราะระบบประชาธิปไตยจะต้องมีความเป็นองค์กร และองค์กรต้องมีผลประโยชน์ร่วมกัน (Public affairs) ประชาสังคมจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ได้เชื่อมโยงเอาพลเมืองที่เป็นปัจเจกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและพื้นที่สาธารณะ นั่นหมายถึงว่า ประชาสังคมก็คือการเมืองอีกด้านหนึ่งของสังคม (ศิรินันต์ สุวรรณโมลี, 2557)

วิชัย กาญจนสุวรรณ ได้สรุปแนวคิดการมีส่วนร่วมขององค์กรอาสาสมัครประชาชนว่า เป็นแนวคิดที่เชื่อมั่นว่า ปัจเจกชนสามารถกระทำการร่วมกับผู้อื่นอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเสมอภาค เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนให้เข้มแข็ง โดยยึดมั่นในคุณค่าของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยวิชัยมองว่า การทำงานขององค์กรอาสาสมัครเพื่อสังคมจะเน้นการปรึกษาหารือ ร่วมมือกัน เน้นความสัมพันธ์ทางราบที่ถือหลักการเรียนรู้ร่วมกันทำงานอย่างสนุกสนาน มีเพื่อนที่หลากหลาย เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น ให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น ซึ่งต่างจากแนวคิดการบริหารแบบอุปถัมภ์ที่มุ่งเน้นพวกพ้อง เน้นความสัมพันธ์แนวตั้ง ขาดการใช้ปัญญาและมุ่งใช้อำนาจ (วิชัย กาญจนสุวรรณ, 2543)

2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ในช่วงที่มีการร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 ถือเป็นยุคที่กระบวนการมีส่วนร่วมแบ่งบานมากที่สุด เนื้อหาสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เปิดพื้นที่ให้กับภาคประชาชนเป็นอย่างมากในกระบวนการทางการเมือง หลังจากนั้นได้มีการศึกษาของนักวิจัยหลายคนที่ได้พยายามถอดรหัสจากปรากฏการณ์ดังกล่าว อย่างเช่น งานของคะเนิงนิจ ศรีบัวเอียว (สถาบันพระปกเกล้า, 2545) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 : ปัญหาและทางออก” ซึ่งพบว่า แม้จะมีการเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมให้กับประชาชนมากขึ้นตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ แต่ในทางปฏิบัติแล้วระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมากหรือน้อยเพียงใดก็จะขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้ของรัฐบาล อย่างเช่น ประเด็นที่ว่าด้วยแนวคิดและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ที่ยังมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ว่า “ข้าราชการเก่งกว่าประชาชน” ยังเป็นอุปสรรคต่อเรื่องนี้ และนอกจากนี้แล้ว ยังมีปัญหาด้านโครงสร้างทางกฎหมายและกระบวนการทางนโยบายที่ยังไม่ได้ปรับให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นอย่างแท้จริง อันรวมถึงปัญหาการใช้เครื่องมือการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ยังไม่ใช่ความถนัดของหน่วยปฏิบัติการ และยิ่งไปกว่านั้น คือ การแก้ไขปรับปรุงหรือการปฏิรูปกฎหมายอื่น ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญก็ยังไม่มียุทธวิธีต่อเรื่องนี้มากนัก

การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น จะทำให้เห็นถึงรูปธรรมของการปฏิบัติการทั้งของประชาชนและส่วนราชการในพื้นที่ สะท้อนได้จากงานศึกษาของ ชญพันธ์ พุ่มสงวน เรื่อง “บทบาทภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมกับทางภาครัฐต่อการให้บริการสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมกรณีศึกษา : เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (ชญพันธ์, 2557) ซึ่งทำให้พบว่า ประชาสังคมในเขตพระนคร พยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองผ่านการดูแลรักษาความสะอาด หรือการจัดการขยะทั้งในชุมชนและสวนสาธารณะของชุมชน ในรูปแบบวิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับรู้และเข้าใจต่อโครงการดังกล่าว การจัดประชุมเพื่อให้มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน และมีส่วนร่วมสำคัญในการตัดสินใจ การปฏิบัติการ และการประเมินผลโครงการ โดยการลงพื้นที่สอบถามปัญหาและความต้องการของประชาชน ตลอดถึงการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา นอกจากนี้ยังมีการจัดทำข้อเสนอให้กับสำนักงานเขตพระนครเพื่อให้การดำเนินการบริหารสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมในมิติต่าง ๆ เช่น ด้านงบประมาณ ด้านการให้ความสำคัญกับกลุ่มภาคประชาสังคมด้านบุคลากร ด้านวัสดุ อุปกรณ์ นอกจากนี้ยังมีการเสนอแนวทางในการทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชนกับเจ้าหน้าที่สำนักงานเขต อย่างเช่น ทำอย่างไรถึงจะเกิดการสร้างคุณค่าและความสำคัญของกลุ่มภาคประชาสังคมให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น การทำงานอย่างต่อเนื่องทั้งการลงพื้นที่รับฟังปัญหาและรับฟังความต้องการของประชาชนผ่านการจัดประชุมที่ควรจัดให้มีเป็นประจำ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การยกระดับจิตสำนึกสาธารณะภายในให้มากขึ้นด้วย

ในยุครัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้สั่งการให้สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติดำเนินการศึกษาเพื่อทบทวนแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ใหม่โดยให้สถาบันวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2554 และได้จัดทำเป็นรายงานว่าด้วยเรื่อง “การพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้” ซึ่งมีเป้าหมายที่จะประมวล สังเคราะห์ และบูรณาการผลการศึกษา โครงการที่ประกอบด้วยทบทวนนโยบายและสถานะโครงการสำคัญในพื้นที่ อันรวมถึงทิศทางการพัฒนา ภาคใต้ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555 – 2559) และ รวมถึงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2550 ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการวิเคราะห์สถานการณ์การพัฒนา ของพื้นที่ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนา ศักยภาพ โอกาสและข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ ตลอดจนศึกษาความคิดเห็นของภาคประชาชนและภาคีพัฒนาที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อให้การกำหนดทิศทางและการสร้างแนวทางการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ ได้สามารถสะท้อน ความต้องการของประชาชนและภาคีพัฒนาทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่มากที่สุด และต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ซึ่งงานศึกษาดังกล่าวนี้สามารถสื่อให้เห็นถึงความตั้งใจ ที่จะดำเนินงานของรัฐส่วนกลางต่อการออกแบบการพัฒนาพื้นที่ระดับภูมิภาคอย่างเห็นได้ชัดที่สุด เพราะแม้จะมีความตั้งใจที่จะทำงานชิ้นนี้ไปสู่การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตามที่ เขียนไว้อย่างไรก็ตาม แต่ท้ายที่สุดแล้ว บทสรุปของงานศึกษานี้ก็ยังยืนยันที่จะดำเนินกิจกรรมหรือ โครงการที่เคยกำหนดไว้ก่อนหน้านี้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสะท้อนถึงความแตกต่างของเจตนาในการศึกษา กับสภาพความเป็นจริงของกระบวนการดำเนินนโยบายของรัฐที่มีความซับซ้อนอยู่พอสมควร

2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและสันติวิธี

งานวิจัยเรื่อง สันติวิธี : การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี ที่บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ ได้นำเสนอแนวคิดที่เชื่อว่า มนุษย์นั้นมีเหตุผล สามารถเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติได้ และมองว่าการแก้ไขความขัดแย้ง หมายถึง การตอบโต้ หรือตอบสนองในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่ง ๆ และให้ความหมายของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ตามแนวทางสันติวิธีว่า หมายถึง การแก้ไขความขัดแย้งโดยปราศจากการใช้ความรุนแรง ปราศจากอคติ มีเพียงแต่ความกล้า ความร่วมมือ และการมุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน และได้สรุปเรื่องนี้ไว้ ว่า การที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในระดับใดหรือพื้นที่ใดก็ตาม หากต้องใช้ความพยายามในการแก้ปัญหา ดังกล่าว สันติวิธีจึงเป็นคำตอบเสมอ ส่วนวิธีการว่าจะทำอย่างไรที่จะสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยไม่ใช้ความรุนแรง นั่นคือ การใช้แนวทางสันติวิธีซึ่งก็คือการต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรง สันติวิธีไม่ ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินและชีวิต แต่ผู้ที่ใช้แนวทางนี้ต้องอาศัยความอดทนและกล้าหาญ ส่วนแนวคิดในการต่อสู้ และยังเสนอแนวทางสันติวิธีไว้ 8 แนวทาง คือ ปฏิเสธการใช้ความรุนแรง อย่างสิ้นเชิง โจมตีที่ปัญหา ไม่โจมตีที่ตัวบุคคล สร้างความสัมพันธ์อันดี ไม่มุ่งเอาชนะกัน แต่สร้าง

ความร่วมมือกัน ตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย มองทุกคนมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน เน้นทั้งเหตุผลและความรู้สึก กล้าและสร้างสรรค์ ส่วน 9 รูปแบบของการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี คือ การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง การเจรจา การใช้อนุญาโตตุลาการ กระบวนการนิติบัญญัติ การเจรจาไกล่เกลี่ยข้ามวัฒนธรรม การสานเสวนา การไต่สวน ไม่ให้ความร่วมมือ และอารยะขัดขืน ทั้งนี้การดำเนินการที่จะใช้แนวทางใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับทางเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของสภาพความขัดแย้ง ความต้องการของคู่กรณี ทรัพยากรที่มีอยู่ และสภาพแวดล้อม (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ, 2560)

รูปธรรมหนึ่งจากการศึกษาการจัดการความขัดแย้งในชุมชนที่ทำให้เห็นถึงกระบวนการชุมชนที่ได้คลี่คลายความขัดแย้ง ดังงานศึกษาของ นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ ในเรื่อง “การจัดการความขัดแย้งของชุมชน โดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชุมชนพหุวัฒนธรรม จังหวัดนครศรีธรรมราช” (นิธิตา, 2560) ได้ทำให้เห็นว่า กระบวนการจัดการความขัดแย้งของชุมชนได้ใช้วิธีการทางวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่แสดงออกในลักษณะของจารีต การรวมกลุ่ม และการควบคุมทางสังคม ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการสร้างความสงบสุข และหวังที่จะให้เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในชุมชน อันเป็นการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากความขัดแย้งตามมา ซึ่งสาเหตุของความขัดแย้งส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากร การทำประมง และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าพรุ โดยการสร้างกติกาชุมชน และการหยิบยกปัญหาเพื่อสร้างความตระหนักที่จะป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน และยังคงพบว่าได้มีการนำรูปแบบไขปัญหาอย่างผสมผสานกัน ทั้งการไกล่เกลี่ยด้วยระบบเครือข่าย และ การไกล่เกลี่ยด้วยบุคคลภายนอกอันเป็นที่เคารพนับถือซึ่งมีทั้งรูปแบบบุคคล และรูปแบบกลุ่ม โดยผู้ที่ร่วมไกล่เกลี่ยนี้จะต้องยอมรับวิถีทางนี้ เพราะรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่ตนเองและชุมชนจะได้รับ และหากมีการกระทำผิดกติกาที่กำหนดไว้ก็ต้องยอมรับและชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น ถือเป็นวิธีการที่ต้องการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ต่อบทสรุปนี้ นิธิตาได้สร้างข้อเสนอแนะต่อภาครัฐด้วยว่า ควรนำความสามารถในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนในเชิงสมานฉันท์นี้ไปใช้ หรือปรับประยุกต์ในที่อื่น ๆ ได้ด้วย (นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ, 2560)

งานศึกษาความขัดแย้งที่เกิดจากโครงการของรัฐที่น่าจะนำมาเทียบเคียงกันได้อีกเรื่องก็คือ งานของจุฑารัตน์ ชมพันธ์ เรื่อง “การจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา โรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนจากโรงไฟฟ้าถ่านหินพื้นที่จังหวัดระยอง” (จุฑารัตน์ ชมพันธ์, 2558) ซึ่งต้องการศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากกรณีดังกล่าว และเพื่อจะเสนอแนวทางเพื่อเป็นทางออกในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยความยุติธรรม จากการศึกษาได้ทำให้พบว่าสาเหตุของความขัดแย้งเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไข 3 ประการคือ หนึ่ง การขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเหมาะสม สอง การจัดการหรือจัดสรรทรัพยากรของรัฐดำเนินไปอย่างไม่เป็นธรรม และสามคือ ความกังวลของประชาชนต่อผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากกิจกรรมของโครงการ ได้ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่น

ต่อกระบวนการดำเนินการของโครงการ ซึ่งจุฑารัตน์ได้นำเสนอทางออกต่อเรื่องนี้ว่า จะต้องส่งเสริมบทบาทให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลของโครงการในทุกขั้นตอน ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจ ความตระหนัก และการมีสิทธิในการตัดสินใจ ซึ่งภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริงเพื่อให้ประชาชนได้มีความเชื่อมั่นมากขึ้น อันจะนำไปสู่ทางออกร่วมกันอย่างมีเหตุผล (จุฑารัตน์ ชมพันธ์, 2558)

การที่ผู้วิจัยได้ค้นหาและหยิบยกแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องการสร้างพื้นที่สาธารณะของภาคประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้งโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา : กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล เพื่อประกอบการอธิบายความหมายและชี้ให้เห็นถึงเหตุผลสำคัญที่ได้ศึกษาเรื่องนี้โดยการขยายแนวคิดด้านประชาสังคม เพื่อให้เห็นรูปแบบการรวมตัวทางสังคมของกลุ่ม องค์กร หรือเครือข่ายภาคประชาชน ที่ได้มีการใช้เงื่อนไขทางสังคมสร้างการรวมตัวกันด้วยเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน หากในส่วนของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลก็มีความชัดเจนในรูปแบบที่ต้องการสร้างพื้นที่กลาง หรือสร้างเวทีการพูดคุย เพื่อจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ที่สั่งสมมานานหลายปี ซึ่งได้วิเคราะห์กันว่า สาเหตุสำคัญของความขัดแย้งดังกล่าวนี้ คือ การขาดพื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง จึงได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมเข้ามาช่วยขยายความเพิ่มเติม เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ที่ได้เคยมีการศึกษาไว้แล้ว ประกอบกับการค้นพบใหม่ที่จะเกิดขึ้นจากการศึกษานี้ที่คิดว่าจะทำให้เนื้องานมีความสมบูรณ์แบบมากขึ้น ส่วนแนวคิดด้านพื้นที่สาธารณะที่ถือเป็นเป้าหมายหลักของงานศึกษานี้ ก็เพื่อต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ของการสร้างรูปแบบพื้นที่สาธารณะของสำนักคิดต่าง ๆ ที่เคยมี ซึ่งผู้ศึกษาได้ให้ความสำคัญกับงานของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) เป็นหลัก ด้วยเป็นแนวคิดที่มีความใกล้เคียงกับความหมายพื้นที่กลางมากที่สุด เพื่อต้องการให้การนิยามความหมายของพื้นที่ในงานศึกษานี้มีความสมบูรณ์แบบชัดเจนขึ้น ในขณะที่เดียวกันจำเป็นที่จะต้องนำแนวคิดการพัฒนาการรวมอยู่ในการศึกษานี้ด้วย เพราะเหตุที่ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดด้านนี้ในยุคสมัยต่าง ๆ ทั้งของนักคิดภายนอกและภายใน เพื่อเป็นแนวอธิบายต่อหลักคิดและรูปแบบการพัฒนาของภาคราชการและการเมืองไทยให้เห็นเด่นชัดขึ้น อันถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่กำลังส่งผลกระทบต่อประชาชนในกรณีโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบาราที่เป็นตัวแปรสำคัญที่นำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชน จึงได้นำแนวคิดความขัดแย้งและสันติวิธีเข้ามาช่วยอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวไปพร้อมกัน และเมื่อนำไปวิเคราะห์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบจะทำให้เห็นถึงรูปการที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ของความขัดแย้ง และเมื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการศึกษาจากข้อมูลมือสองมารวมสังเคราะห์เพิ่มเติม จะทำให้เจตนาหลักของงานศึกษาเรื่องนี้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง รูปแบบการสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมเพื่อจัดการความขัดแย้งจากการพัฒนา กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ต้องการศึกษาให้เห็นถึงรูปแบบในการสร้างพื้นที่กลางทางสังคมของคนจังหวัดสตูล ผ่านปฏิบัติการและแนวความคิดของภาคประชาสังคม และตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับวิธีการและกลยุทธ์ในการสร้างพื้นที่กลางของกลุ่มรักจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นกลุ่มแกนสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการสมัชชาคนสตูล จนนำไปสู่การเสนอทางออกของความขัดแย้งจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ (โครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา) ที่รัฐบาลส่วนกลางกำหนดเป้าหมายที่จะสร้างขึ้นในพื้นที่จังหวัดสตูล ซึ่งในงานการศึกษาได้กำหนดแนวทางและขั้นตอนการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตการศึกษา

1. ใช้ขอบเขตพื้นที่จังหวัดสตูล ที่มีการรวมกลุ่มกันของภาคประชาสังคมใน 12 ประเด็นครอบคลุมมิติด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านวิถีวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
2. ศึกษาขบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะระดับจังหวัด ในช่วงเวลาที่มีการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล ตั้งแต่ครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน รวม 9 ครั้ง (พ.ศ. 2555 – 2563)

3.2 ประชากรผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษานี้ คือ ผู้มีบทบาทสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องและรับรู้ (ผู้สังเกต) ต่อการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล ซึ่งประกอบด้วย

1. ตัวแทนองค์กรร่วมจัด หรือ กลุ่มรักจังหวัดสตูล ที่เป็นตัวตั้งตัวตีในการจัดเวทีสมัชชาฯ แต่ละครั้ง
2. ตัวแทนภาคประชาสังคมอื่น ๆ ที่เคยเข้าร่วมเวทีสมัชชาคนสตูล เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมในแต่ละครั้ง อย่างเช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสตูล องค์กรบริหารส่วนตำบล
3. ตัวแทนภาคีพัฒนาอื่น ๆ เช่น การปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนปกครอง ผู้แทนหอการค้า หน่วยงานรัฐและกึ่งรัฐ อย่างเช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน มูลนิธิ สมาคม และองค์กร

ชุมชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในลักษณะผู้สนับสนุน, ผู้เข้าร่วม และผู้สังเกตการณ์ ในกระบวนการขับเคลื่อน
ของสมาชิกคนสตูล ตั้งแต่ครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2555 – 2563)

3.3 เครื่องมือในการวิจัย และวิธีการรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดเวทีสมัชชาคนสตูลในแต่ละปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2555 – 2563 ซึ่งเป็นเอกสารที่มีการนำเสนอให้กับส่วนราชการระดับจังหวัด รวมถึงข้อมูลและเอกสารสำคัญของราชการ อย่างเช่น ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดสตูล แผนงานและยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งบุคคลและกลุ่ม รวมถึงข้อมูลที่สรุปจากการประชุม เสวนา โดยวิธีการจดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพ ซึ่งในแบบสัมภาษณ์ จะประกอบด้วย คำถาม 3 ส่วนหลัก คือ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ 2. ระดับการมีส่วนร่วมหรือการรับรู้การจัดเวทีสมัชชาคนสตูลในแต่ละครั้ง และ 3. ความคิด/ความเห็น ทั้งเชิงบวก เชิงลบ ระดับความพึงพอใจ และข้อเสนอแนะ เพื่อการพัฒนาที่มีต่อกระบวนการจัดเวทีสมัชชาคนสตูลในอนาคต

3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ด้วยเพราะผู้วิจัยได้เป็นส่วนหนึ่งในการร่วมจัดเวทีสมัชชาฯ และเป็นคณะทำงานของกลุ่มรักจังหวัดสตูลมาตั้งแต่การจัดเวทีครั้งแรก โดยการนำข้อความ บันทึกความจำ รายงานการประชุม และข้อเขียนที่เกี่ยวข้อง

3.4 วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล

การได้มาซึ่งข้อมูลจะต้องได้มาด้วยความเต็มใจ และเข้าใจต่อเป้าประสงค์ของการวิจัย ซึ่งจะต้องมีการชี้แจงที่มาที่ไปของงานวิจัยให้กลุ่มเป้าหมายได้ทราบทุกครั้งของการสัมภาษณ์ ทั้งนี้จะทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มเป้าหมาย 3 ส่วน ที่มีบทบาทในการสร้างเวทีสมัชชาคนสตูล คือ กลุ่มผู้จัดที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มรักจังหวัดสตูล ซึ่งประกอบด้วยองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม และองค์กรชุมชนในเครือข่าย กลุ่มผู้สนับสนุนการจัด อย่างเช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.), สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และอื่น ๆ กลุ่มผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์ (ภาคประชาสังคมต่างพื้นที่ หรือกลุ่มสนใจอื่น ๆ) โดยจะทำการสัมภาษณ์อย่างน้อยกลุ่มละ 3 ตัวอย่าง เพื่อให้เห็นถึงความหลากหลายในเรื่องแนวคิด และข้อคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล ตั้งแต่การจัดครั้งที่ 1 จนถึง ครั้งที่ 9 ระหว่างปี พ.ศ. 2555 – 2563 ซึ่งไม่จำเป็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องเข้าร่วมทุกครั้ง แต่อาจจะเป็นการเข้าร่วมหรือได้รับรู้ในการจัดเพียงครั้งใดครั้งหนึ่งก็ได้ แต่หากผู้ให้สัมภาษณ์มีความถี่ในการเข้าร่วมมากก็จะยิ่งได้รับความน่าเชื่อถือหรือความเข้มข้นของข้อมูลมากขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้แล้วจะมีการใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งหมายถึง หนังสือประกอบการจัดสมัชชาคนสตูลในแต่ละปี ซึ่งเสมือนเป็นเอกสารที่เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะที่ได้ยื่นให้กับผู้ว่าราชการ

จังหวัด หรือผู้แทน ยื่นให้กับนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือผู้แทน และยื่นให้กับหัวหน้าส่วนราชการทุกหน่วยงานในจังหวัดสตูล และรวมถึงข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริบทของจังหวัดสตูล ทั้งด้านสังคม การปกครอง เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีวัฒนธรรม ที่ได้มีการศึกษาไว้แล้ว

3.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 วางแผนกำหนดบุคคลเป้าหมายที่จะสัมภาษณ์ และประสานงานเพื่อนัดหมายการสัมภาษณ์ ทั้งนี้กับกลุ่มที่เป็นทางการ อย่างเช่น ข้าราชการ หรือนักการเมืองท้องถิ่น อาจจะต้องขอให้ทางสถาบันสันติศึกษาได้ออกหนังสือขออนุญาตการสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์กลุ่มนั้นได้มีความเข้าใจถึงที่มาที่ไปของการวิจัยอย่างเป็นทางการมากขึ้น และเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้มีความสะดวกสบายใจที่จะให้ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้ส่วนใหญ่ของกลุ่มเป้าหมายจะเป็นผู้ที่มีความมักคุ้นกับผู้ทำวิจัยอยู่บ้างแล้ว ซึ่งเป็นข้อดีในเรื่องของความไว้วางใจต่อคณะวิจัย อย่างไรก็ตาม ก็จะต้องมีการชี้แจงถึงเหตุผล และวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยในครั้งนี้กับผู้สัมภาษณ์ทุกครั้งอย่างละเอียด ด้วยหวังว่าจะได้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างตรงไปตรงมาให้มากที่สุด ทั้งนี้ระหว่างการสัมภาษณ์จะขออนุญาตการบันทึกเสียง บันทึกภาพ และจดบันทึกเป็นอักษร

ขั้นตอนที่ 2 เตรียมความพร้อมเบื้องต้นก่อนการวิจัย โดยการรวบรวมข้อมูล เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงานวิจัย และทำการทบทวนวรรณกรรมเหล่านั้น เพื่อนำไปสู่การตั้งคำถามงานวิจัย หรือสร้างแบบสอบถามที่สอดคล้องกับโจทย์วิจัย หลังจากนั้นจะทำการทดสอบแบบสอบถาม โดยการทดลองสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่ง และร่วมกันวิเคราะห์เครื่องมือที่ใช้กับผู้ชำนาญการในพื้นที่ อาทิ เจ้าหน้าที่ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความชำนาญการในกระบวนการวิจัยท้องถิ่นในจังหวัดสตูล ทั้งนี้เพื่อให้มีการปรับปรุงเครื่องมือแบบสอบถามให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ก่อนที่จะนำไปใช้จริงในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ระหว่างและหลังการสัมภาษณ์ จะนำเสนอผลการสัมภาษณ์ให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้รับทราบ และให้มีการตรวจทานความครบถ้วนสมบูรณ์ของเนื้อหา และกระบวนการศึกษา ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุง หรือเพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนที่ยังขาด โดยการนัดหมายให้มีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในกลุ่มเป้าหมายที่คิดว่าข้อมูลยังไม่ชัดเจน หรือไม่เพียงพอต่อการตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการวิจัย หรืออาจจะต้องสัมภาษณ์เพิ่มเติมกลุ่มเป้าหมายที่คิดว่ายังไม่ครอบคลุม หากพบว่ามีกรณีค้นพบข้อสังเกตใหม่จากกระบวนการตรวจสอบดังกล่าว

3.6 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ใช้หลักการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อสังเคราะห์ให้เห็นถึงเนื้อหาของข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และจากข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นเอกสารประกอบการจัดสัมมนาฯ ในแต่ละปี ซึ่งทำการวิเคราะห์ตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดระบบระเบียบข้อมูล การนำเสนอ การสรุป การตรวจสอบข้อมูล แล้ว

วิเคราะห์ชุดข้อมูลโดยการนำหลักทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ และ อรรถาธิบายในเชิงพรรณนา

โดยการใช้กรอบการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นรูปแบบของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา จนทำให้มีการก่อตัวของภาคประชาสังคม อันเป็นปัจจัยที่ต้องการสร้างทางออกผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ที่จะทำให้เห็นรูปแบบการสร้างพื้นที่กลาง ที่ได้ทำให้เกิดการจัดทำข้อเสนอการพัฒนาทางเลือก หรือเป็นนโยบายสาธารณะของภาคประชาสังคมในมิติต่าง ๆ และถือว่าเป็นการคลี่คลายความขัดแย้งจากความคิดเห็นที่แตกต่างระหว่างประชาชนกับราชการและรัฐส่วนกลาง

3.7 จริยธรรมในการวิจัย

ในงานวิจัยเรื่องนี้ มีการสอบถามความคิด ความเห็นของผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในพื้นที่ ซึ่งอาจจะเป็นความกังวลของผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยพึงระวัง เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย หรือเกิดผลกระทบกับแหล่งข้อมูล จึงจะมีวิธีการป้องกันเรื่องนี้โดยการแจ้งวัตถุประสงค์ และขอบเขตของเนื้อหาที่มีอยู่ในแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามทราบอย่างละเอียด และจะทำการขออนุญาตในการจดบันทึก หรือการบันทึกภาพและเสียงด้วยความสมัครใจ และจะนำผลการสัมภาษณ์นั้นคืนให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์ได้พิจารณาอีกครั้งก่อนที่จะนำผลการสัมภาษณ์นั้นมาใช้ในงานวิจัย และจะกำหนดมาตรการให้มีการปกปิดข้อมูลของผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อให้เป็นความลับ ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์จะเปิดเผยตัว

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานศึกษา เรื่อง “การสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้ง โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด การก่อตัว พัฒนาการ รูปแบบการดำเนินงาน และอุปสรรคในการสร้างพื้นที่กลางของสมัชชาคนสตูล ในช่วงปี พ.ศ. 2555 – 2563 ทั้งนี้เพื่อศึกษาให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลในการจัดการความขัดแย้ง ภายใต้สถานการณ์ปัญหาจากแนวคิดการพัฒนาจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา จังหวัดสตูล และเพื่อประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบการสร้างพื้นที่กลางเพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เพื่อขับเคลื่อนสังคมให้เป็นที่ยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ และหวังว่าการศึกษานี้จะขยายแนวคิดไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ที่กำลังสร้างขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมในลักษณะเดียวกัน จึงขอเริ่มรายงานผลการศึกษาจากองค์ประกอบของพื้นที่ตามลำดับ ดังนี้

- 4.1 ข้อมูลสภาพทั่วไปจังหวัดสตูล
- 4.2 วิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดสตูล กับบริบทด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- 4.3 แนวคิดการพัฒนา และบทบาทของภาคประชาสังคมในสังคมไทย
- 4.4 โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ผลกระทบและสถานการณ์ความขัดแย้ง
- 4.5 การก่อตัว แนวคิด และรูปแบบการขับเคลื่อนสมัชชาคนสตูล
- 4.6 ความหมายของ “พื้นที่กลางหรือพื้นที่สาธารณะ” เทียบเคียงกับ “สมัชชาคนสตูล”

4.1 ข้อมูลสภาพทั่วไปจังหวัดสตูล

4.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดสตูล ตั้งอยู่ทางใต้สุดของฝั่งทะเลอันดามัน ห่างจากกรุงเทพมหานคร 973 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,807.522 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,754,701 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดตรัง สงขลา พัทลุง รัฐเปอร์ลิส และรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย มีประชากรทั้งสิ้น 305,879 คน แยกเป็นชาย 152,420 คน หญิง 153,459 คน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 74.10 ศาสนาพุทธ ร้อยละ 25.81 ศาสนาคริสต์และอื่น ๆ ร้อยละ 0.09 มีมัสยิด 224 แห่ง ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิด 195 ศูนย์ วัด 37 แห่ง โบสถ์คริสต์ 3 แห่ง ศาลเจ้า 3 แห่ง

พื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นเนินเขาและภูเขาสูง โดยมีเทือกเขาสำคัญ คือ เทือกเขาบรรทัด และเทือกเขาสันกาลาศรี มีพื้นที่ลาดเอียงลงสู่ทะเลอันดามันด้านตะวันตก

และทิศใต้มีที่ราบแคบ ๆ ขนานไปกับชายฝั่งทะเล ถัดจากที่ราบลงไปเป็นป่าชายเลน น้ำเค็มขึ้นถึง มีป่าแสมหรือป่าโกงกางอยู่เป็นจำนวนมาก สัตุลยังเป็นจังหวัดที่มีลำน้ำสายสั้น ๆ ไหลผ่าน ซึ่งเกิดจากภูเขาโดยรอบ พื้นที่ทางตอนเหนือและทิศตะวันออกของจังหวัด ประกอบด้วย ภูเขาเพื่อกบรทัดมากมาย สลับซับซ้อนโดยมีทิวเขานครศรีธรรมราชแบ่งเขตจังหวัดสตูลกับจังหวัดสงขลา และทิวเขาสันกาลาคีรีแบ่งเขตประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย และยังมีภูเขาน้อยใหญ่อยู่กระจัดกระจายในตอนกลางและชายฝั่งตะวันตกจำนวนมาก อย่างเช่น เขาจีน เขาบารัง เขาหัวกาหมิง เขาใหญ่ เขาทะนาน เขาควนกาหลง เขาโต๊ะกรัง เขาวังเพนียด เขาลูกช้าง และเขาโต๊ะพญาวัง เป็นต้น และมีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง และอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง

ทิศใต้ ติดต่อกับรัฐเปอร์ลิส และรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และรัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย

4.1.2 การเมืองการปกครอง

แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอท่าแพ อำเภอควนโดน อำเภอควนกาหลง อำเภอมะนัง อำเภอละงู และอำเภอทุ่งหว้า มี 36 ตำบล 279 หมู่บ้าน มีหน่วยงานส่วนภูมิภาค 32 หน่วยงาน ส่วนกลาง 50 หน่วยงาน และรัฐวิสาหกิจ 11 หน่วยงาน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 7 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 34 แห่ง จังหวัดสตูล มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 2 คน ในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 คือ นายพิบูลย์ รัชกิจประการ และนายวรศิษฐ์ เลียงประสิทธิ์ และเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2563 มีการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ได้นายสัมฤทธิ์ เลียงประสิทธิ์ ได้เป็นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด อีก 1 สมัย

4.1.3 ประวัติความเป็นมา

จังหวัดสตูลในสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา และในสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่ปรากฏหลักฐานกล่าวไว้ ณ ที่ใด สันนิษฐานว่าในสมัยนั้นไม่มีเมืองสตูล คงมีแต่หมู่บ้านเล็ก ๆ กระจัดกระจายอยู่ตามที่ราบชายฝั่งทะเล ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สตูลเป็นเพียงตำบลหนึ่งอยู่ในเขตเมืองไทรบุรี ฉะนั้นประวัติความเป็นมาของจังหวัดสตูลจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของเมืองไทรบุรี ดังปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ว่า "ตามเนื้อความที่ปรากฏดังกล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นว่าในเวลานั้น พวกเมืองไทรเห็นจะแตกแยกกันเป็นสองพวก คือ พวกเจ้าพระยาไทรปะแงรันพวก

หนึ่ง และพวกพระยาอภัยนุราชคงจะนับน้อมฝากตัวกับเมืองนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะเมื่อพระยาอภัยนุราชได้มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองสตูล ซึ่งเขตแดนติดต่อกับเมืองนครศรีธรรมราช พวกเมืองสตูลคงจะมาพึ่งบังคับบัญชาสนทนสมข้างเมืองนครศรีธรรมราชมากกว่าเมืองไทร แต่พระยาอภัยนุราชว่าราชการเมือง สตูลได้เพียง 2 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม ผู้ใดจะได้ว่าราชการเมืองสตูลต่อมาในขั้นนั้นหาพบจดหมายเหตุไม่ แต่พิเคราะห์ความตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลัง เข้าใจว่าเชื้อพระวงศ์ของพระอภัยนุราช (ปัดณุ) คงจะได้ว่าราชการเมืองสตูลและพึ่งบังคับบัญชากับเมืองนครศรีธรรมราช"

เรื่องเกี่ยวกับเมืองสตูลยังปรากฏในหนังสือพงศาวดารเมืองสงขลา แต่ข้อความที่พบบางตอนเกี่ยวกับชื่อผู้ว่าราชการเมืองสตูล ไม่ตรงกับพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ประวัติเกี่ยวกับเมืองสตูลในการจัดรูปแบบการปกครองเมืองตามระบอบมณฑลเทศาภิบาล พบว่าในปี พ.ศ. 2440 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รักษาเมืองไทรบุรี เมืองเปอร์ลิส และเมืองสตูล เป็นมณฑลเทศาภิบาล เรียกว่า "มณฑลไทรบุรี" โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาไทรบุรีรามภักดี เจ้าพระยาไทรบุรี (อับดุลฮามิต) เป็นข้าราชการเทศาภิบาลมณฑลไทรบุรี เมืองสตูลได้แยกจากเมืองไทรบุรีอย่างเด็ดขาดตามหนังสือสัญญาไทยกับอังกฤษเรื่องปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับสหพันธรัฐมาลายู ซึ่งลงนามกันที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม ร.ศ.127 (พ.ศ. 2452) จากหนังสือสัญญานี้ยังผลให้ไทรบุรีและเปอร์ลิสตกเป็นของอังกฤษ ส่วนสตูลคงเป็นของไทยสืบมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อปักปันเขตแดนเสร็จแล้ว ได้มีพระราชโองการโปรดให้เมืองสตูลเป็นเมืองจัตวา รวมอยู่ในมณฑลภูเก็ต เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม ร.ศ.128 (พ.ศ. 2453) และเมื่อปีพุทธศักราช 2475 ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เมืองสตูลมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งอยู่ในราชอาณาจักรไทยสืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ คำว่า "สตูล" มาจากคำภาษามาลายูว่า "สะโตย" แปลว่ากระท้อน อันเป็นผลไม้ชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่ชุกชุมในท้องที่เมืองนี้ ซึ่งต่อมาได้รับการตั้งสมญานามเป็นภาษามาลายูว่า "นครสะโตยมาบังสการา (Negeri Setoi Mumbang Segara) " หรือแปลเป็นภาษาไทยว่า สตูล เมืองแห่งพระสมุทรเทวา ดังนั้น "ตราพระสมุทรเทวา" จึงกลายเป็นตราหรือสัญลักษณ์ของจังหวัดมาตราบเท่าทุกวันนี้

4.2 วิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดสตูล

4.2.1 เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสตูล (พ.ศ. 2561 - 2565) คือ "เมืองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานธรณีโลก เศรษฐกิจมั่นคง สังคมน่าอยู่สันติสุขยั่งยืน ประตูลู่อาเซียน" จังหวัดสตูลได้ให้นิยามของเป้าหมายการพัฒนาทั้ง 5 มิติไว้ ดังนี้

1) เมืองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมี ความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง การสร้างพฤติกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ภายใต้

การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวมีคุณภาพของการบริหารจัดการระดับนานาชาติ บุคลากรการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว มีคุณภาพมาตรฐานระดับสากล ซึ่งจังหวัดสตูลมีความโดดเด่นทางการท่องเที่ยวคุณภาพ 5 ด้าน ประกอบด้วย (1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (2) การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา (3) การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (4) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (5) การท่องเที่ยวเพื่อคุณภาพชีวิตและการมีสุขภาพดี

2) อุทยานธรณีโลก (Global Geopark) หมายถึง สตูลประสบความสำเร็จในการจัดการพื้นที่ที่ประกอบด้วยแหล่งเรียนรู้ทางธรณีวิทยาและแหล่งอนุรักษ์ ให้เป็นที่รู้จักหรือมีชื่อเสียง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศวิทยา รวมถึงแหล่งโบราณคดี เมืองเก่า และประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตท้องถิ่นเมืองเก่า โดยนำทรัพยากรเหล่านี้มาบริหารจัดการ สร้างเรื่องราวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน สามารถสร้างรายได้ให้กับจังหวัดและประเทศชาติได้อย่างมั่นคง ประชาชนเกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศและอนุรักษ์ทรัพยากร และสร้างคุณค่าและมูลค่าแก่จังหวัดและชุมชนจากการได้รับการรับรองเป็นอุทยานธรณีระดับโลก (Global Geopark) พัฒนาธุรกิจด้านการท่องเที่ยวให้มีมูลค่าสูงด้วยอัตลักษณ์และวัฒนธรรม สร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจและความหลากหลายของการท่องเที่ยว ทั้งนิเวศป่าเขา นิเวศทางทะเล อุทยานธรณีโลก และการท่องเที่ยวชายแดน

3) เศรษฐกิจมั่นคง (Economic Stability) หมายถึง เศรษฐกิจจังหวัด เศรษฐกิจชุมชนที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มั่นคง ยั่งยืน บนฐานของการผลิตที่มีคุณค่าและมูลค่าศักยภาพในท้องถิ่น การค้าชายแดนเติบโตเพิ่มมากขึ้น และการสร้างสรรค์นวัตกรรม การบริการเพิ่มรองรับ การขยายฐานเศรษฐกิจในอนาคต การสร้างและพัฒนาผู้ประกอบการที่มีทักษะและมีความสามารถในการแข่งขันที่มีอัตลักษณ์ชัดเจน มีนวัตกรรมในการสร้างโมเดลธุรกิจ สินค้าและบริการ และกระบวนการผลิตและบริการในสินค้า Geopark สู่อุตสาหกรรมที่ประสบความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพความเป็นอยู่ของประชาชนบนฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4) สังคมน่าอยู่ สันติสุขยั่งยืน หมายถึง สังคมพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ความเหลื่อมล้ำลดลง ประชาชนมีความมั่นคงในทุกมิติเพิ่มขึ้น ชุมชนและท้องถิ่นสามารถพัฒนาสู่การพึ่งตนเองและจัดการตนเองได้มากขึ้น ระบบประชาธิปไตยระดับชุมชนมีความเข้มแข็ง ชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคี ภาครัฐมีระบบบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล ทันทสมัย บุคลากรรัฐมีคุณภาพ และคุณธรรมยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ตอบสนองความต้องการและให้บริการอย่างอย่างสะดวก รวดเร็ว โปร่งใส หน่วยงานภาครัฐของจังหวัดมีการบริหารงานแบบบูรณาการ โดยมียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายและเชื่อมโยงการพัฒนาในทุกกระดับ ทุกประเด็น ทุกภารกิจ และทุกพื้นที่ ประชาชนเข้าถึงการบริการของรัฐ ด้านสุขภาพ และการศึกษาผ่านเกณฑ์มาตรฐาน แรงงานได้รับการพัฒนาทักษะฝีมือ ประชาชนกลุ่มเปราะบาง

ทั้งคนจน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส เข้าถึงสวัสดิการรัฐ ได้รับการเสริมสร้างโอกาส มีงาน อาชีพ และรายได้ที่มั่นคง สังคมสันติสุข คนสตูลมีสุขภาพที่ดี เรียนรู้ ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงใน ศตวรรษที่ 21 ชุมชนมีความสงบเรียบร้อยภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการสร้างภูมิคุ้มกันในการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มี สันติสุขบนฐานของความหลากหลาย

5) ประตุสู่อาเซียน หมายถึง การสร้างโอกาสจังหวัดในเวทีอาเซียน และการเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ผ่านการท่องเที่ยว การค้า และสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นการเปิดเส้นทาง การเชื่อมโยงสตูลกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกส์ของประเทศไทยไปสู่อาเซียนทางตอนใต้ มาเลเซีย เชื่อมต่อไปสิงคโปร์ และอินโดนีเซียได้ เตรียมความพร้อมสตูลเป็นช่องทางที่สำคัญของไทยสู่ กลุ่มประเทศเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย (Indonesia – Malaysia – Thailand Growth Triangle: IMT – GT) รongรับการขยายการเชื่อมโยงไปสู่พม่าและจีนต่อไปได้ การสร้างโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ กับประเทศในอาเซียน โดยเฉพาะการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ให้กับจังหวัดสตูลและประเทศไทย ได้อย่างมีนัยยะสำคัญ การเชื่อมโยงกับสังคมมุสลิมในการพัฒนาเป็นเมืองทางเลือกที่สะอาด สงบ และ บริสุทธิ์

4.2.2 วัตถุประสงค์/เป้าหมาย (Objective) การพัฒนา

“เศรษฐกิจจังหวัดมีการขยายตัว เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศชั้นนำที่ได้มาตรฐานสากล ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สังคมมีสันติสุข และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” โดยได้มีการตั้งเป้าหมายในมิติต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1) เศรษฐกิจ โครงสร้างเศรษฐกิจหลักของจังหวัดสตูลในอดีตขึ้นอยู่กับภาค การเกษตรเป็นหลัก แต่ในปี 2558 โครงสร้างเศรษฐกิจหลักของจังหวัดสตูลเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจาก ภาคเกษตรเป็นภาคบริการ ซึ่งในปี 2560 มีสัดส่วนโครงสร้างเศรษฐกิจ ดังนี้ ภาคบริการสัดส่วน โครงสร้างร้อยละ 47.3 ภาคเกษตรมีสัดส่วนโครงสร้างร้อยละ 42.4 และภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วน ร้อยละ 10.3 โดยมูลค่าการผลิตส่วนใหญ่ของเกษตรกรรมมาจากพืชเศรษฐกิจหลัก คือ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ไม้ผล เช่น ทุเรียน เงาะ มังคุด ลองกอง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาแนวโน้มจะเห็นว่า ภาคการเกษตรตั้งแต่ปี 2554 – 2558 มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง และปรับตัวดีขึ้นในปี 2559 – 2560 สำหรับสัดส่วนในด้านอุตสาหกรรมมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ในขณะที่สัดส่วนของ ภาคบริการมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เนื่องจากจังหวัดสตูลเริ่มมีการขยายตัวของธุรกิจด้านการค้าส่ง ค้าปลีก การโรงแรม การท่องเที่ยว มากขึ้น

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเฉลี่ยต่อหัว (GPP Per Capita) ในปี 2560 จังหวัดสตูลมี GPP เฉลี่ยต่อหัว 129,565 บาท คิดเป็นลำดับที่ 28 ของประเทศ และคิดเป็นลำดับที่ 4

ของกลุ่มจังหวัดอันดามัน โดยมีจังหวัดภูเก็ตเป็นจังหวัดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สำหรับจังหวัดที่มีค่าเฉลี่ยต่อหัวต่ำที่สุด คือ จังหวัดระนอง มีค่าเฉลี่ยเพียง 104,517 บาท เท่านั้น หากพิจารณาแนวโน้มรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรจังหวัดสตูล จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ปี 2556-2560 ค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวของประชากรจังหวัดสตูลมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง อาชีพหลัก คือ การเกษตร อาชีพรอง คือ สาขาการผลิตอุตสาหกรรม และสาขาการขนส่ง ขยายปลีก เป็นต้น สำหรับภาพรวมเศรษฐกิจของจังหวัดสตูล ประกอบด้วย (ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : กรกฎาคม 2562)

2) การเกษตรกรรม พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร 602,780.25 ไร่ หรือ ร้อยละ 34.35 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวนยางพารา 422,285 ไร่ รองลงมาเป็นพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน 80,072 ไร่ พื้นที่ปลูกข้าวนาปี 32,625.75 ไร่ และไม้ผล 15,666.25 ไร่ ผลไม้ที่มีชื่อเสียงและทำรายได้ให้แก่จังหวัดมาก ได้แก่ พุเรียน ลองกอง เงาะโรงเรียน จำปาดะ เป็นต้น

3) การอุตสาหกรรม มีโรงงานทั้งสิ้น 301 โรง มีเงินลงทุน 2,365.47 ล้านบาท มีการจ้างงาน 4,385 คน ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เพื่อรองรับผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น

4) การพาณิชย์ ส่วนใหญ่เป็นการค้าส่งและค้าปลีกในสาขาเกษตรกรรมที่เกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตร และเนื่องจากจังหวัดสตูลมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย จึงมีการค้าชายแดนระหว่างไทย - มาเลเซีย โดยมีช่องทางผ่านเข้า - ออก 2 ช่องทาง คือ ด้านศุลกากรสตูล และด่านศุลกากรวังประจัน สินค้าส่งออกที่สำคัญ ได้แก่ วัสดุก่อสร้าง (อิฐดินเผา, กระเบื้องมุงหลังคา, กระเบื้องเซรามิกกันฝน, กระเบื้องปูพื้น และทางเดิน) เครื่องยนต์ฮอนด้า หอมแดง เป็นต้น สินค้านำเข้าที่สำคัญ ได้แก่ เรือบาสก์เก่าใช้แล้ว ส่วนประกอบเครื่องปั๊มน้ำมันปาล์ม กะปิ กุ้งฝอยหมักเกลือ เป็นต้น การค้าชายแดน ปี 2555 จำนวน 245.16 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าการส่งออก จำนวน 69.99 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้าจำนวน 175.17 ล้านบาท

5) การท่องเที่ยว จังหวัดสตูล มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เข้ามาท่องเที่ยว ในปี 2554 รวมทั้งสิ้น 694,697 คน สามารถทำรายได้ให้กับจังหวัดประมาณ 2,644.67 ล้านบาท มีโรงแรมและที่พัก 67 แห่ง มีบริษัทนำเที่ยวกว่า 58 บริษัท มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดสตูล (อุทยานสนุ่กเดิ่น) มัสยิดกลางประจำจังหวัด อุทยานแห่งชาติตะรุเตา อุทยานแห่งชาติทะเลบัน เกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ น้ำตกวังสายทอง น้ำตกธาราสวรรค์ ถ้ำเจ็ดคด ถ้ำภูผาเพชร เป็นต้น

6) สังคมและวัฒนธรรม จังหวัดสตูล มีสถานศึกษาในระบบโรงเรียน จำนวน 221 แห่ง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 178 แห่ง และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน 36 แห่ง มีสถานพยาบาลของรัฐ 6 แห่ง 366 เตียง มีแพทย์ 67 คน ทันตแพทย์ 30 คน

และพยาบาล 658 คน จังหวัดสตูลมีงานประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ งานแข่งวาวประเพณีจังหวัดสตูล งานประเพณีลอยเรือของชาวเกาะหลีเป๊ะ พิธีเข้าสู่สูต วันฮารีรายอ เป็นต้น

7) การคมนาคม การติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน สามารถเดินทางทางเข้า – ออก ได้ทางด่านตรวจคนเข้าเมืองสตูล (ท่ามะลิ) และด่านตรวจคนเข้าเมืองควนโดน (วังประจัน) ไปยังประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เป็นต้น

8) สิ่งแวดล้อม จังหวัดสตูลมีเนื้อที่ทั้งหมด 2,807.522 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,754,701 ไร่ (นับรวมพื้นที่ที่เป็นส่วนของน้ำทะเล) มีสภาพป่าที่มีความหลากหลาย ทั้งป่าบกและป่าชายเลน โดยแบ่งพื้นที่ป่าของจังหวัดได้ดังนี้ 1.พื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดสตูล จังหวัดสตูลมีพื้นที่ป่าไม้ จำนวน 1,259.48 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 787,175 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.81 ของพื้นที่จังหวัด (คิดจากเนื้อที่จังหวัด 2,478.98 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,549,363 ไร่ โดยพื้นที่ดังกล่าวไม่นับรวมพื้นที่ที่เป็นส่วนของน้ำทะเล) แบ่งออกเป็น ป่าบก จำนวน 912.27 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 570,169 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 36.80 ของพื้นที่จังหวัด ป่าชายเลนจำนวน 347.21 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 217,007 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 14.01 ของพื้นที่จังหวัด 2. อุทยานแห่งชาติ จังหวัดสตูลมีอุทยานแห่งชาติ จำนวน 3 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติทะเลบัน เนื้อที่ 196 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 122,500 ไร่ อุทยานแห่งชาติตะรุเตาเนื้อที่ 1,490 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 931,250 ไร่ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา เนื้อที่ 494.38 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 308,987 ไร่ 3. วนอุทยาน 1 แห่ง คือ วนอุทยานธาราสวรรค์ อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอควนกาหลงเนื้อที่ 17.72 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 11,077.25 ไร่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด เนื้อที่ 1,288.00 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 805,000 ไร่ (พื้นที่จังหวัดตรัง – พัทลุง – สงขลา - สตูล) สำหรับท้องที่จังหวัดสตูล มีเนื้อที่ประมาณ 88,250.00 ไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง เนื้อที่ 181.95 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 113,721 ไร่ (พื้นที่จังหวัดสงขลา - สตูล) สำหรับท้องที่จังหวัดสตูล มีเนื้อที่ประมาณ 49,243.00 ไร่ 4. เขตห้ามล่าสัตว์ป่า จำนวน 1 แห่ง เนื้อที่ 20.43 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 12,770 ไร่ ได้แก่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองปลักพระยาและเขาระยาบังสา (พื้นที่เป็นภูเขาเนื้อที่ 12,500.00 ไร่ พื้นที่เป็นหนองน้ำ เนื้อที่ 270.00 ไร่) 5. ป่าชายเลน มีพื้นที่ป่าชายเลนซึ่งสามารถพบได้ในเขตอำเภอที่ติดชายฝั่งทะเล ได้แก่ อำเภอทุ่งหว้า อำเภอละงู อำเภอท่าแพ และอำเภอเมือง มีเนื้อที่ประมาณ 217,007 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12.37 ของพื้นที่จังหวัด

4.3 การพัฒนา และบทบาทของภาคประชาสังคมในสังคมไทย

4.3.1 การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์

ในช่วง 40 ปี ที่ผ่านมา ประเทศไทยได้สั่งสมแนวคิดของรัฐต่อแนวทางการพัฒนาไปตามกระแสโลก เช่นเดียวกับพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ที่ถูกออกแบบเพื่อตอบสนองการลงทุนภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาในชื่อต่าง ๆ อย่างเช่น “ยุทธศาสตร์การพัฒนาหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ” (Greater Mekong Subregional Economic Cooperation: GMS-EC) คือ โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงเป็นความร่วมมือของ 6 ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB: Asian Development Bank) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลัก และ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ” (Growth Triangle Development Project: IMT-GT) คือ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจสามฝ่าย ที่เป็นการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านทางตอนใต้ 3 ประเทศ คือ ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อกลางปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา อันเป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจในพื้นที่บางส่วนของแต่ละประเทศ ที่มีระบบการเมืองและสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ใกล้เคียงกัน เป็นการพัฒนาร่วมที่เน้นหนักในเรื่องการลงทุนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก (แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และไทย, 2562)

สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ออกแบบการพัฒนาประเทศภายใต้กรอบนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัย อย่างเช่น การประกาศนโยบายโชติช่วงชัชวาลในรัฐบาลของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เมื่อปี พ.ศ. 2525 ทำให้ประเทศไทยมีการพัฒนาบนฐานอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกมาจนถึงปัจจุบัน หรือวาทกรรมพัฒนาในยุครัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้ประกาศเป้าหมายว่าประเทศไทยต้องเป็น "เสือตัวที่ 5" ของเอเชีย (Fifth Asian Tiger) ต่อจาก "4 เสือเศรษฐกิจของเอเชีย" คือ เกาหลีใต้ ฮองกง สิงคโปร์ และไต้หวัน มาถึงยุครัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ถือเป็นช่วงที่มีการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสมัยใหม่ ซึ่งเป็นยุคที่ได้รับการกล่าวได้ว่า เป็นนายกรัฐมนตรีที่กล้าคิด กล้าทำ และมีความคิดในการบริหารประเทศที่มีความก้าวหน้าล้ำยุคมากที่สุด จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ก่อนที่ท่านจะพลาดท่าทางการเมือง ดังเป็นที่รับรู้กันในปัจจุบัน จึงเห็นได้ว่าแนวทางการบริหารประเทศตลอดหลายปีที่ผ่านมาเน้นเป้าหมายการพัฒนาไปที่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การลงทุนอุตสาหกรรม การบริหาร และเทคโนโลยีสมัยใหม่

แนวคิดดังกล่าวทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มีการขยายฐานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นตามไปด้วย จากการเริ่มต้นสร้างนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออก ทั้งที่มาตาพุด แหลมฉบัง และอีกหลายแห่งในภาคตะวันออก จนขยายไปสู่ทุกภูมิภาค

จนปัจจุบันมีนิคมอุตสาหกรรมที่เปิดดำเนินการแล้ว 59 แห่ง กระจายอยู่ในพื้นที่ 18 จังหวัด ทั่วประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ที่ภาคตะวันออก จนรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ยกระดับพื้นที่แห่งนี้เป็นเขตระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC.) โดยการตราเป็นพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออก 3 จังหวัด คือ ระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา ตามแนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เหล่านี้คือรูปธรรมจากผลพวงการพัฒนาที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ถือเป็นภารกิจที่เร่งด่วนซึ่งแนวทางการพัฒนาที่ดำเนินไปตามกระแสโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และแนวโน้มในอนาคตของประเทศไทยก็จะต้องดำเนินไปเช่นนั้น จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องจัดหาและพัฒนาแหล่งอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ให้กับนักลงทุนทั้งภายในและต่างประเทศไปเรื่อย ๆ และภาคใต้ได้กลายเป็นอีกเป้าหมายหนึ่งที่รัฐบาลและนักลงทุนมีความต้องการจะใช้เพื่อการลงทุนดังกล่าว โดยมีเป้าหมายที่จะเชื่อมโยงกับระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก ดังจะเห็นได้จากความพยายามที่จะพัฒนาโครงการนิคมอุตสาหกรรมจะนะ หรือก่อนหน้านี้ คือ โครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา และท่าเรือน้ำลึกสงขลา 2 (สวนกง) โดยมีการอธิบายถึงความจำเป็นในการขยายฐานการผลิต ประกอบกับความแออัดของพื้นที่อุตสาหกรรมภาคตะวันออก หรือ EEC. ที่กำลังเข้าสู่ภาวะเติบโตสูงสุด (การนิคมอุตสาหกรรม, 2562)

สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ของรัฐบาลและนักลงทุนบางกลุ่ม ที่พยายามผลักดันโครงการพัฒนาด้านนี้อย่างจริงจัง โดยมีแนวคิดที่จะเชื่อมโครงข่ายคมนาคมระหว่างสองฝั่งทะเลเข้าด้วยกัน ทั้งในรูปแบบการขุดคลอง และแลนด์บริดจ์ (Land Bridge) หรือ “สะพานเชื่อมเศรษฐกิจอ่าวไทย – อันดามัน” และในโอกาสเดียวกันนี้ได้มีการวาดภาพการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ทั้งระบบ เพื่อเปิดพื้นที่การลงทุนในอนาคตที่เน้นไปทางด้านอุตสาหกรรมและกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน โดยฝันว่าภาคใต้จะเป็นแหล่งพัฒนาที่จะสร้างรายได้มหาศาล หรือเปลี่ยนประเทศให้กลายเป็นมหาอำนาจด้านเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือในเอเชียได้ในอนาคต ดังที่ปรากฏในนโยบายการพัฒนาภาคใต้ที่มีอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 - 2559 และความพยายามของกลุ่มที่สนับสนุนการขุดคลองไทย ที่มีการเคลื่อนไหวผ่านช่องทางการเมืองในรัฐบาลปัจจุบัน (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

ในขณะที่โครงการขุดคลองไทยไม่ใช่เรื่องง่าย และยังคงใช้กระบวนการอีกหลายขั้นตอนกว่าที่จะมีความชัดเจนว่าจะมีการประกาศนโยบายต่อเรื่องนี้ในอนาคต ฝ่ายที่เห็นว่าการพัฒนาโครงข่ายคมนาคมหรือระบบโลจิสติกส์เพื่อเชื่อมโยงสองฝั่งทะเลระหว่างอันดามันและอ่าวไทย หรือโครงการแลนด์บริดจ์สงขลา – สตูล น่าจะมีความเป็นไปได้มากกว่า จึงมีการนำเสนอแนวคิดนี้ให้รัฐบาลอนุมัติการศึกษาโครงการนี้เมื่อปี พ.ศ. 2549 และทำการศึกษาจนแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2552 โดยอ้างว่าโครงการนี้ออกแบบขึ้นเพื่อตอบสนองการลงทุน และเป็นการเปิดประตูการค้าเชื่อมระหว่างฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย และเป็นการเปิดพื้นที่การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศในอนาคตได้

ถึงกระนั้นก็ตาม ยังมีคนในพื้นที่จังหวัดสตูลจำนวนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ ด้วยมีข้อมูลจากรายงานการศึกษาโครงการการศึกษาของกรมเจ้าท่า (กรมเจ้าท่า, 2552) ว่า ยังมีอีกหลายโครงการตามมา หลังจากเกิดโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบาราแล้ว ภายใต้แนวคิด “แลนด์บริดจ์” หรือสะพานเชื่อมเศรษฐกิจ สงขลา-สตูล และมีความเป็นไปได้ว่ากิจกรรมจากโครงการเหล่านี้จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสังคมวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นอย่างมาก ที่จะต้องแลกกับความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจให้กับคนภาคใต้และคนทั้งประเทศ ตามที่รัฐบาลพยายามอธิบาย ทั้งนี้ไม่เคยมีการศึกษาอย่างจริงจังว่าจะคุ้มค่าหรือไม่ หากต้องแลกกับฐานศักยภาพที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ (กรมเจ้าท่า, 2552)

โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ที่สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กำหนดไว้ คือ ส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่สามเหลี่ยมเศรษฐกิจ รัฐบาลยุคนั้นได้มีการกำหนดกรอบคิด และออกแบบแนวทางการพัฒนาไว้แล้วจากส่วนกลางร่วมกับกลุ่มประเทศภาคีพัฒนาดังกล่าวแล้ว ซึ่งได้เน้นหนักส่งเสริมให้เกิดการลงทุนทางภาคอุตสาหกรรม โครงข่ายคมนาคม (โลจิสติกส์) และพลังงาน ซึ่งรวมถึงการพัฒนาระบบสาธารณสุขภาคที่เกี่ยวข้องกัน ในขณะที่การรับรู้และเข้าใจต่อรูปแบบแนวทางการพัฒนาดังกล่าวยังเป็นช่องว่างระหว่างประชาชนในพื้นที่กับรัฐบาล ซึ่งมีแนวโน้มว่ากิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ภายใต้แนวคิดเหล่านั้น จะส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นหลายพื้นที่ของภาคใต้ อย่างขนานใหญ่ และจะก่อรูปแห่งความขัดแย้งที่ชัดเจนมากขึ้น จนถึงขั้นแบ่งฝักแบ่งฝ่ายระหว่างกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ที่ไม่เหมือนกัน หรืออาจจะมีปัจจัยแฝงอื่นที่ไม่สามารถรู้ได้ บางกรณีเป็นความเห็นแย้งระหว่างประชาชนด้วยกันเองทั้งที่สนับสนุนและคัดค้านโครงการ บางทีจะเป็นความเห็นแย้งระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ และรวมถึงความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับนักภาคเอกชนที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่นั้น ๆ ทั้งหมดนี้จะนำมาซึ่งการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลและสิทธิชุมชนในที่สุด และหากรัฐบาลไม่สามารถเข้าใจถึงความคิดเหล่านี้พร้อมกับยึดมั่นกับการใช้อำนาจในการบริหารยุทธศาสตร์ร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยยึดมั่นกับชุดความคิดการพัฒนาที่ไม่สนใจกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ถือเป็นปัจจัยเร่งของความขัดแย้งจากความคิดเห็นต่างในการพัฒนาให้หนักขึ้น (สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

4.3.2 บทบาทภาคประชาสังคม กับการพัฒนาสังคมไทย

1) พัฒนาการของภาคประชาสังคมในประเทศไทย

ธนาคารพัฒนาเอเชีย หรือ ADB. ในฐานะองค์กรสนับสนุนการทำงานขับเคลื่อนสังคมของกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย เขาเคยศึกษาพัฒนาการของภาคประชาสังคมไทยจากอดีตถึงปัจจุบันไว้อย่างน่าสนใจ โดยวิเคราะห์ไปถึงชีวิตพื้นฐานของคนไทย

ว่า มีความโดดเด่นในลักษณะนิสัยที่เป็นคนใจดี ใจบุญ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งได้รับการปลูกฝังจากความเชื่อในศาสนาพุทธที่สอนให้คนต้องทะนุบำรุงศาสนา จึงเป็นพฤติกรรมที่อยู่คู่กับคนไทยและสังคมไทยมาเนิ่นนานจนไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ จึงทำให้เราไม่เห็นการรวมตัวในลักษณะของภาคประชาสังคมในยุคนั้น อาจจะด้วยระบอบและระบบการเมืองการปกครองช่วงนั้นยังไม่เปิดกว้างให้มีการรวมตัวในลักษณะเช่นนั้นด้วย

จนมาถึงยุคสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การรวมตัวกันอย่างมีแบบแผนของภาคประชาสังคม จึงค่อย ๆ เกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนผ่านของระบบประชาธิปไตยที่มีส่วนร่วมซึ่งมากที่สุดในช่วงปี พ.ศ. 2535 - 2540 อันเป็นช่วงที่มีพัฒนาการทางการเมือง และความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลให้สภาพแวดล้อมของสังคมโดยรวม เกิดการบ่มเพาะความคิดในเชิงพัฒนามากขึ้น ที่มองว่าการพัฒนาประเทศหรือการกำหนดทิศทางเหล่านี้ไม่ควรเป็นหน้าที่ของฝ่ายรัฐเพียงอย่างเดียว จึงเป็นต้นคิดหนึ่งที่ทำให้เกิดการรวมตัวของคนหรือกลุ่มคนที่อยากจะสร้างสรรค์งานทางสังคม จนพัฒนาการมาเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ non-governmental organizations (NGOs) และมีความเฟื่องฟูมากขึ้นในยุคการเมืองหลังปี พ.ศ. 2540 ซึ่งหลังจากนั้นจึงพบว่ามีหลากหลายของกลุ่มดังกล่าว และมีการทำงานในมิติที่แตกต่างกันมากขึ้น ปัจจุบันทำให้จำนวนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานในประเทศไทยได้ขยายเพิ่มขึ้นอย่างหลากหลาย

จากนั้นได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนพัฒนาชนบท (NGO Committee on Rural Development: NGO-CORD) หรือที่เรียกว่า กป. อพช. ขึ้นช่วงปี พ.ศ. 2527 ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในเรื่องที่เกี่ยวกับการพัฒนา โดยเฉพาะ และสมาชิกจำนวนมากของ กป.อพช. ในขณะนั้น เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่ได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการและไม่เคยทำงานร่วมกับหน่วยงานในภาครัฐอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องเป็นราว อย่างไรก็ตาม กป.อพช. ก็ยังทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้แก่องค์กรพัฒนาเอกชนร่วม 200 แห่ง โดยแบ่งประเภทของสมาชิกออกตามภาคส่วนที่แต่ละหน่วยงานให้ความสนใจเป็นพิเศษ และประกอบด้วย คณะกรรมการย่อยที่มีการแบ่งประเภทตามพื้นที่ ในปัจจุบัน กป.อพช. มีการจัดตั้งในระดับภูมิภาค ซึ่งเรียกว่า คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคเหนือล่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ หรือที่เรียกว่า กป.อพช.ภาค) ซึ่งยังมีกลไกประสานงานส่วนกลาง ที่เรียกว่า กป.อพช.ชาติ อันถือเป็นภาคีพัฒนาระหว่างกัน อาจกล่าวได้ว่า พลวัตของภาคประชาสังคมในประเทศไทยนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปพอสมควรในช่วงทศวรรษที่ 1990 หรือ ช่วงพ.ศ. 2533 - 2542 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว (ธนาคารพัฒนาเอเชีย, 2551)

รายงานฉบับหนึ่งของ Pednekar 2 ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวทางสังคมในเชิงต่อต้านรัฐบาล (social protest movement) กับความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจของประเทศเติบโตได้รวดเร็วขึ้น การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนา

เอกชนก็เปลี่ยนจากที่เคยทำงาน เพื่อเรียกร้องการจัดสรรบริการทางสังคมและสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ ที่ เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่อประชาชน ก็มีการปรับเปลี่ยนไปเป็นการเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งเน้นการจัดกิจกรรมรณรงค์ และการปลูกฝังสำนึกด้านการอนุรักษ์ เป็นหลัก ขณะเดียวกันเมื่อพลวัตทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น อันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่คู่ขนานไป กับสถานะระบบเศรษฐกิจไทยที่หันไปพึ่งพาการส่งออกมากขึ้น และมีการพุ่งไปสู่การพัฒนาที่เน้นส่งเสริม การลงทุน และเปิดพื้นที่การลงทุนให้กับทุนต่างชาติมากขึ้น ประตู่แห่งการแข่งขันก็ถูกเปิดกว้าง จนส่ง ผลกระทบทางด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีวัฒนธรรมตามมาอย่างรวดเร็ว จึงนำไปสู่ช่องว่างทางชน ชั้น และความความเหลื่อมล้ำที่ยิ่งเห็นได้ชัดขึ้น (ธนาคารพัฒนาเอเชีย, 2551)

การเกิดขึ้นขององค์การพัฒนาเอกชนจำนวนมากในช่วงนี้ จึงมีบทบาทสำคัญ ที่มีส่วนเข้าไปค้ำค้ำกับกระแสแห่งความเจริญเติบโตดังกล่าวนี้ อันหมายถึงการเข้าไปทวงถามถึงรูปแบบ การพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้น ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนและชุมชนชนบทอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ได้ จึงได้เห็นการทำงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทโดยตรง โดยให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน ผู้ยากไร้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ความเจริญเข้าไปไม่ถึง เพื่อช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนของประชากร เหล่านั้น รวมทั้งเพื่อส่งเสริมให้พวกเขาสามารถประเมินความจำเป็นในชีวิตเสียใหม่ รักษาวิถีชีวิตแบบ ดั้งเดิมของชุมชนให้ดำรงต่อไปได้ และช่วยปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานร่วมด้วย ขณะเดียวกันภาคประชา สังคมยังมีบทบาทสูงในการช่วยให้ประชากรในระดับล่างได้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นต่อการมีส่วนร่วม ในนโยบายที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขาโดยตรง รวมทั้งช่วยให้เขาเหล่านั้นสามารถ เห็นต่างและต่อต้านโครงการพัฒนาที่ได้รับการออกแบบโดยหน่วยงานจากส่วนกลางโดยที่พวกเขาเอง ไม่มีส่วนรู้เห็น ในปัจจุบันนี้ ภาคประชาสังคมของไทยจึงเต็มไปด้วยความหลากหลาย และยังได้รับการคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 ที่พวกเขาได้มีส่วนร่วมในการออกแบบ อย่างไม่เคยมีมาก่อน ดังบทบัญญัติที่ว่าด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาสังคมที่ได้กล่าว ไว้อย่างชัดเจน และยังสร้างบรรทัดฐานทางสังคมในมิติอื่น ๆ ที่เห็นว่าการกระทำที่อันใดจะต้องคำนึง ถึงการมีส่วนร่วมที่ต้องมีสัดส่วนของภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคมไว้ให้ชัดเจน รวมถึงบทบัญญัติ ว่าด้วยเสรีภาพในการแสดงออก หรือข้อกำหนดที่ทำให้ภาครัฐต้องทำ การปรึกษาหารือกับประชาชน ก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการใหญ่ ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขา และบทบัญญัติ ที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชนในอันที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาได้จากฐานของชุมชนไว้ด้วย

คำว่า "ประชาสังคม" ในความหมายที่พอจะเข้าใจในสังคมไทยจึงหมายถึง การรวมตัวกันของพลเมืองเพื่อเคลื่อนไหวทั้งในประเด็นที่เกี่ยวกับการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่ง ปัจจุบันเราสามารถเห็นได้ถึงความหลากหลาย และความจำเป็นต่อแนวคิดดังกล่าวนี้มากขึ้น จนแม้ กระทั่งหน่วยงานรัฐเองทั้งในระดับบนและระดับปฏิบัติการในท้องถิ่นจะต้องยอมรับต่อแนวทางดังกล่าว อย่างมีรูปธรรมมากขึ้น จนแม้แต่เมื่อมีการปรับเปลี่ยนรัฐธรรมนูญจากปี พ.ศ. 2540 มาเป็นรัฐธรรมนูญ

ฉบับปี พ.ศ. 2550 ในภายหลังก็ยังคงมีการคงสาระสำคัญต่อเรื่องเหล่านี้ไว้ค่อนข้างมาก ซึ่งในรัฐธรรมนูญเหล่านี้ได้มีการพูดถึงองค์กรอิสระที่มีความจำเป็นในสังคมไทย ต่างก็มีการเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาสังคมได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในองค์กรเหล่านี้ไม่เคยมีมาก่อน ถึงแม้จะไม่สามารถกระทำการอะไรบางอย่างได้ตามที่ภาคประชาชนต้องการได้ทั้งหมด แต่พื้นที่ของภาคประชาสังคมก็เริ่มได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการมากขึ้น และการที่กฎหมายเปิดโอกาสให้มีรูปแบบการจัดตั้งองค์กรอิสระที่หลากหลายนั้น ก็อาจจะทำให้เป็นการยากที่จะแยกแยะระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับความเป็นองค์กรอิสระ จนถึงกับมีการคิดไปว่าองค์กรอิสระบางองค์กรถูกครอบงำโดยภาคประชาสังคมก็มี

เทคโนโลยีการสื่อสารที่ก้าวหน้าภายใต้ระบบอินเทอร์เน็ต ได้เปิดกว้างให้ระบบการสื่อสารที่ไร้ขีดจำกัดเป็นปัจจัยในองค์กรภาคประชาสังคมของไทยมีความคล่องแคล่วมากขึ้น ในขณะที่ขนาดขององค์กรเหล่านี้เริ่มเล็กลงด้วยเช่นกัน ปัจจัยของแหล่งทุนซึ่งรวมถึงความเจริญเติบโตของประเทศที่เปลี่ยนไป ซึ่งสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนต่อปรากฏการณ์นี้หลังจากสถานะของประเทศที่อยู่ในกลุ่มประเทศที่มีความยากจนหรือกำลังพัฒนาถูกยกระดับเป็นประเทศที่มีรายได้ระดับปานกลาง ได้ส่งผลให้จำนวนขององค์กรพัฒนาเอกชนลดลงไปมาก ส่งผลให้นักพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคมจะต้องปรับบทบาท และประเด็นการทำงานของตน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในพื้นที่งานพัฒนาต่อไปได้ ส่วนองค์กรที่เหลืออยู่ต้องขยายไปเป็นองค์กรที่ทำเรื่องรณรงค์ในประเด็นที่หลากหลายขึ้น หรือบ้างก็ปรับสภาพเป็นองค์กรทางสังคมและการกุศลไปก็ไม่น้อย บ้างก็เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดในระบบกลไกของรัฐหรือท้องถิ่น เป็นต้น ผนวกกับการปรับรูปแบบการทำงานของภาครัฐที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในรูปแบบการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นระดับตำบลที่ครอบคลุมทั่วทั้งประเทศ ยังให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พร้อมกับเกิดขึ้นของรูปแบบองค์กรแนวใหม่ อย่างเช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. รวมถึงสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. และมีแนวโน้มว่าจะมีองค์กรในลักษณะคล้ายกันนี้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งถือเป็นปัจจัยหนุนภายในที่จะช่วยสนับสนุนการขับเคลื่อนขององค์กรภาคประชาสังคมในประเทศได้อีกทางหนึ่ง องค์กรกึ่งรัฐในลักษณะนี้ส่วนได้รับงบประมาณประจำจากรัฐบาล ผ่านการตัดภาษีเฉพาะเพื่อตั้งเป็นกองทุน หรืองบประมาณปกติ หากแต่มีระบบการทำงานที่อิสระจากการกำกับของรัฐ และมีความคล่องตัวมากกว่า ทั้งยังสามารถทำงานอย่างถึงลูกถึงคนมากกว่า ยังให้เกิดประโยชน์กับภาคประชาสังคมที่ยังยืนหยัดขับเคลื่อนทางสังคมได้รับโอกาสจากองค์กรเหล่านี้ไปด้วย จึงเห็นได้ว่ารูปแบบการทำงานขององค์กรลักษณะนี้มีความใกล้เคียงกับระบบการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มภาคประชาสังคมบางรูปแบบที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งรวมตัวของสมาชิกที่ประกอบวิชาชีพเดียวกัน เช่น สหกรณ์แท็กซี่ สมาคมครู สหภาพแรงงาน เป็นต้น

ฐานความรู้และระบบการบริหารจัดการที่แข็งแกร่ง ได้ทำให้องค์กรภาคประชาสังคมในภาคกลางมีอำนาจที่จะแสดงบทบาททั้งในประเด็นที่เป็นปัญหาระดับชาติและระดับภูมิภาคผ่านการจัดกิจกรรมในต่างจังหวัดหรือการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ไปยังกลุ่มองค์กรอื่นๆ ในภูมิภาค

อื่นๆของประเทศ แม้อำเภอภาคประชาสังคมของไทยบางองค์กรแม้จะมีถิ่นฐานอยู่ในเขตเมือง แต่องค์กรเหล่านี้ก็ยังมีบทบาทอย่างเข้มข้นในประเด็นปัญหาเฉพาะในระดับท้องถิ่น ดังเช่นตัวอย่างขององค์กรภาคประชาสังคมที่ตั้งอยู่ในภาคกลางบางองค์กร ได้แก่ มูลนิธิปวีณาเพื่อเด็กและสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิเพื่อเด็กในชุมชนแออัด มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย มูลนิธิกระจกเงา มูลนิธิชัยพัฒนา และมูลนิธิรักษ์ไทย ขณะเดียวกันกรุงเทพมหานคร ยังเป็นที่ตั้งของสำนักงานขององค์กรภาคประชาสังคมระหว่างประเทศและองค์กรภาคประชาสังคมระดับภูมิภาคหลายแห่งด้วยกัน ซึ่งรวมถึงสถาบันวิจัยและสถาบันศึกษานโยบาย สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งประเทศไทย (Thailand Development Research Institute: TDRI) ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันดี สถาบันแห่งนี้ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2527 โดยเป็นหน่วยงานหรือองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ซึ่งมีการปฏิบัติงานเป็นอิสระจากรัฐ ซึ่งรูปแบบตัวอย่างหนึ่งของงานวิจัยที่สถาบัน TDRI มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ การประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่อาจมีผลกระทบต่อปัญหาความยากจน ซึ่งสถาบันแห่งนี้ดำเนินงานภายใต้ความช่วยเหลือทางวิชาการที่ได้รับเงินสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) นั่นเอง ส่วนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ องค์กรภาคประชาสังคมส่วนใหญ่จะเป็นของประชาชนระดับรากหญ้า ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและคุณภาพชีวิตในชนบท ที่ทำงานในมิติการให้ความช่วยเหลือแก่ชนพื้นเมือง และประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ธนาคารพัฒนาเอเชีย, 2551)

ปี พ.ศ. 2528 ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการก่อตั้งกลไกการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย ซึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน” หรือ กป.อพช. ทั้งเริ่มมีการจัดตั้งกลไกการประสานงานในระดับภูมิภาค เพื่อช่วยให้องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่สามารถเข้าถึงงบประมาณหรือแหล่งทุนรูปแบบอื่น ๆ ได้ อย่างเช่นในภาคเหนือมีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่งที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองหรือรายรอบจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิเพื่อสุขภาพและการเรียนรู้ของแรงงานและกลุ่มชาติพันธุ์ (MAP Foundation) ซึ่งให้ความสนใจในเรื่องการย้ายถิ่นฐานและประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นฐานเป็นหลัก สถาบันวิจัยสังคมแห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถือเป็นศูนย์กลางขององค์กรภาคประชาสังคมที่ให้ความสำคัญแก่ปัญหาของชนพื้นเมืองหรือชนกลุ่มน้อย การย้ายถิ่นฐาน สิทธิในการถือครองที่ดิน การพัฒนาชนบท รวมทั้งประเด็นที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังมียุทธศาสตร์พัฒนาเอกชนในเชียงใหม่หลายต่อหลายองค์กรที่เน้นในเรื่องของการรณรงค์สาธารณะ และพบว่าหลายองค์กรเลือกไปตั้งอยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เนื่องจากได้รับแรงจูงใจจากสภาวะแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน

เมื่อเวลาผ่านไป จำนวนขององค์กรเหล่านี้เริ่มมีแผนงานน้อยลงตามลำดับ ด้วยเพราะหลายองค์กรได้ลดบทบาทการทำงานในไทยลง หรือไม่ก็โอนถ่ายภารกิจให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนภายในประเทศเป็นผู้ดำเนินการต่อ อย่างเช่น มูลนิธิริษัทไทย ที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อสืบสานเจตนารมณ์ขององค์กรแคร์ ประเทศไทย (CARE Thailand) เมื่อปี พ.ศ. 2548 ธนาคารพัฒนาเอเชีย หรือ ADB ได้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณกับมูลนิธิฟรอนซ์ ชาเวียร์ บองนัวด์ แห่งประเทศไทย เพื่อให้จัดทำโครงการรณรงค์ป้องกันการเผยแพร่เชื้อโรคเอดส์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และยังมีสถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ ซึ่งมีสำนักงานอยู่ในสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ได้เข้ามาดำเนินงานในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีมูลนิธิฟรีดริช เนามัน (Friedrich Naumann Foundation) มูลนิธิคอนราด อเดนาวร์ (Konrad Adenauer Foundation) มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (Friedrich-Ebert Stiftung) และองค์กร Terre des Hommes ซึ่งให้ความสนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับการพิทักษ์สิทธิเด็กด้อยโอกาส รวมทั้งองค์การแคร์นานาชาติ สหราชอาณาจักร (CARE International UK) มูลนิธิสงเคราะห์เด็กยากจน ซี.ซี.เอฟ. ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (Christian Children's Fund) มูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) องค์การช่วยเหลือเด็กแห่งสวีเดน (Save the Children) ออกซ์แฟม (Oxfam) มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) องค์กร Plan International องค์กรกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (World Wildlife Fund for Nature) และองค์กร Education Development Center เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ ที่มีสำนักงานตัวแทนระดับภูมิภาคอยู่ในกรุงเทพฯ หรือเชียงใหม่ และถึงแม้องค์กรเหล่านี้จะมีบทบาทน้อยต่อนโยบายและการพัฒนาของไทย เนื่องจากสถานะของประเทศที่เปลี่ยนไปเป็นประเทศรายได้ระดับปานกลาง แต่ก็มีหลายองค์กรที่มีบทบาทอย่างแข็งขันในเครือข่ายต่าง ๆ หรือไม่ก็ในโครงการส่งเสริมสุขอนามัยของประชากร และโครงการป้องกันการค้ามนุษย์ หรือการติดเชื้อโรคเอดส์ระดับภูมิภาคหรือข้ามพรมแดน ตัวอย่างขององค์กรเหล่านี้ ได้แก่ องค์กร Family Health International ภาคประชาสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (The International Union for Conservative Nature) รวมถึงองค์กร Plan International ที่มีแนวโน้มที่จะทำงานร่วมกับสถาบันระดับภูมิภาคมากขึ้นเป็นลำดับ และหลายองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานในลักษณะนี้ได้เข้ามาตั้งสำนักงานในประเทศไทย องค์กรบางองค์กรมีโครงสร้างที่ซับซ้อน มีความหลากหลาย และบ่อยครั้งมีการจัดการที่คาบเกี่ยวกัน ต่างก็มีความเกี่ยวเนื่องกับประเทศไทยทั้งสิ้น (ธนาคารพัฒนาเอเชีย, 2551)

ยังพบว่าบริษัทเอกชนและรัฐวิสาหกิจรายใหญ่หลายแห่ง ที่มีการตั้งกองทุนเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และมีการจัดให้มีหน่วยสำหรับขับเคลื่อนงานเหล่านี้อย่างเป็นทางการอย่างเป็นระบบ อย่างเช่น DTAC สิงห์คอร์ปอเรชั่น มูลนิธิซีเมนต์ไทย การไฟฟ้าฝ่ายผลิต เครือเจริญโภคภัณฑ์ และบริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ต่างก็หันมาทำกิจกรรมที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR.)

มากขึ้น เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเชิงธุรกิจในพื้นที่ชนบททั่วประเทศไทย รวมถึงบริษัทต่างชาติ เช่น Google ก็ได้หันมาเข้าร่วมกิจกรรมประเภทวิชาชีพเพื่อสังคมกับองค์กรภาคประชาสังคมไทย เช่น การรายงานและการวิเคราะห์ข้อมูลด้านสาธารณสุขผ่านโทรศัพท์มือถือ การที่กิจกรรมภาคประชาสังคมนั้นดูเหมือนจะเพิ่มขึ้นทุกขณะนี้เอง ก็ทำให้สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ได้จัดตั้ง CSR Asia Center ขึ้นในปี พ.ศ. 2553 ที่วิทยาเขตของสถาบันในจังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนบริษัทเอกชนในไทยและประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มแม่น้ำโขง ให้สามารถดำเนินธุรกิจในรูปแบบที่ยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อสังคมได้ โดยผ่านการฝึกอบรม การให้คำปรึกษา และการวิจัย นอกจากนี้แล้วยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยอีกจำนวนมากที่กำลังปรับเปลี่ยนบทบาทขององค์กรมาทำกิจกรรมทางธุรกิจ หรือส่งเสริมให้องค์กรชุมชนที่ตนทำงานอยู่ได้หันมาทำกิจกรรมหรือโครงการในลักษณะของ” วิชาชีพเพื่อสังคม” รวมถึงการให้คำปรึกษาในลักษณะดังกล่าว อันจะเป็นแนวทางที่กำลังได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากรัฐบาลชุดปัจจุบันเป็นอย่างมาก

2) บทบาทภาคประชาสังคมภาคใต้ กับการพัฒนา

จำนวนองค์กรที่ปรากฏตามทำเนียบองค์กรที่ขออนุญาตจดทะเบียนสมาคม และมูลนิธิกับสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2540 มีอยู่ 8,406 สมาคม และมูลนิธิทั้งที่จดทะเบียนและไม่จดทะเบียน 497 องค์กร รวมทั้งหมด 8,903 องค์กร องค์กรสาธารณประโยชน์ กลุ่มเอกชนที่ทำงานด้านการจัดสวัสดิการสังคม ตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะด้านการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม จึงหมายถึง มูลนิธิ สมาคม หรือองค์กรภาคเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดสวัสดิการสังคมหรือมีผลงานเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคม เช่น การบริการสังคม การศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การฝึกอาชีพนันทนาการ และกระบวนการยุติธรรม ฯลฯ การทำงานครอบคลุมทั้งด้านการส่งเสริมการพัฒนา การสงเคราะห์ การคุ้มครอง การป้องกัน การแก้ไข และการบำบัดฟื้นฟู ซึ่งได้รับการรับรองให้ดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550

ข้อมูลจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2556 ระบุว่า ประเทศไทยมีจำนวนองค์กรสาธารณประโยชน์ ตาม พ.ร.บ. นี้ ทั้งสิ้น 3,654 องค์กร โดยมีการจำแนกเป็นองค์กรภาคเอกชน 2,545 องค์กร มูลนิธิ 633 องค์กร สมาคม 476 องค์กร ทั้งนี้กระจายอยู่ในภาคกลาง 991 องค์กร ภาคเหนือ 871 องค์กร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 800 องค์กร ภาคใต้ 750 องค์กร กรุงเทพมหานคร 242 องค์กร และข้อมูลจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2556 ระบุว่า ประเทศไทยมีจำนวนองค์กรสวัสดิการชุมชนทั้งสิ้น 3,593 องค์กร กระจายอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1,021 องค์กรภาคกลาง 942 องค์กร ภาคเหนือ 875 องค์กร ภาคใต้ 696 องค์กร กรุงเทพมหานคร 59 องค์กร

การสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2556 ยังพบว่า ประเทศไทยมีองค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไรจำนวน 76,685 แห่ง กระจายอยู่ใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด (ร้อยละ 31) รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคเหนือ กทม. และภาคใต้ ทุกภาคมีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนองค์กรโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง มีข้อสังเกตว่า คำจำกัดความที่ใช้ในการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาตินี้ต่างจากความหมาย “ภาคประชาสังคม” ตามแนวคิดที่กล่าวได้ข้างต้นอย่างมาก จึงควรมีการสำรวจข้อมูลภาคประชาสังคมใหม่ในอนาคต ประเทศไทยมีจำนวนองค์กรสาธารณประโยชน์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ทั้งหมด 3,654 องค์กร (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556)

ตารางที่ 2 แสดงองค์กรสาธารณะประโยชน์ตาม พ.ร.บ. ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม

ลำดับ	แบ่งตามประเภท	จำนวน(องค์กร)
1	องค์กรภาคเอกชน	2,545
2	มูลนิธิ	633
3	สมาคม	476
	แบ่งตามพื้นที่	
	ภาคกลาง 991 องค์กร	
	ภาคเหนือ 871 องค์กร	
	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 800 องค์กร	
	ภาคใต้ 750 องค์กร	
	กรุงเทพมหานคร 242 องค์กร	
	รวมทั้งหมด	3,654

ที่มา: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 15 กุมภาพันธ์ 2556

เป็นข้อมูลที่แบ่งได้ตามความหมายขององค์กรภาคประชาสังคม ซึ่งส่วนใหญ่ องค์กรเหล่านี้ปฏิบัติงานอยู่อย่างเข้มแข็ง และไม่ขึ้นต่อรัฐ อาทิ สมาคมหยาดฝน ที่ปัจจุบันมีการจดทะเบียน เป็นมูลนิธิ ซึ่งทำงานกับชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามันจังหวัดตรังเป็นหลัก โครงการพัฒนาเครือข่ายประมง ขนาดเล็ก ที่ทำงานในลักษณะคล้ายกันหากแต่มีพื้นที่ทำงานในฝั่งอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา หรือ โครงการป่าทะเลเพื่อชีวิตที่ทำงานอยู่กับชุมชนชาวประมง และชุมชนป่าเขาในพื้นที่ภาคใต้ตอนบน เป็นต้น รวมไปถึงองค์กรที่เกิดขึ้นใหม่หลังจากนั้นอย่างเช่น มูลนิธิอันดามัน สมาคมรักษ์ทะเลไทย มูลนิธิภาคใต้ สีเขียว ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ และต้องการกระตุ้นให้ชาวบ้าน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการมีส่วนร่วมในสิทธิการพัฒนา ด้านต่าง ๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วองค์กรภาคประชาสังคมในภาคใต้หนึ่งองค์กร มักจะประกอบด้วย สมาชิกซึ่ง มาจากชุมชนในท้องถิ่นที่หลากหลาย และสามารถแยกออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามวิชาชีพหรือพื้นฐานทาง ศาสนา ปัญหาความขัดแย้งในภาคใต้ซึ่งยังดำเนินอยู่ในขณะนี้ ถือว่ามีอิทธิพลพอสมควรต่อการรวมตัว กันในภาคประชาสังคม มีองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศจำนวนน้อยที่มีแผนปฏิบัติงานในประเทศไทย อย่างเป็นรูปธรรม (นิธิมา บินตำมะหงง, 2562)

ปี พ.ศ. 2540 มีองค์กรระหว่างประเทศทั้งสิ้น 27 องค์กร (ธนาคาร พัฒนาเอเชีย, 2551) ที่มีแผนปฏิบัติงานรายปีสำหรับโครงการความช่วยเหลือในประเทศไทย (Thailand program) ปฏิบัติการของนักพัฒนาเอกชนหรือนักเคลื่อนไหวทางสังคมหลายคนที่ต้องการเห็นการเชื่อม

ร้อยชบวนองค์กรชุมชน กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และเครือข่ายภาคีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งเห็นได้จากความพยายามขององค์กรต่าง ๆ ที่ได้สร้างการขับเคลื่อนในช่วงเวลาที่ผ่านมา อย่างเช่น ปฏิบัติการเพชรเกษม 41, เครือข่ายทก (กระตุก) ประเทศไทย, สภาประชาชนเพื่อการปฏิรูปภาคใต้ สมัชชาประชาชนภาคใต้สร้างสุข สมัชชาประชาชนภาคใต้ หรือเวทีภาคใต้แห่งความสุขอย่างยั่งยืน หรืออาจจะรวมถึงรูปแบบการรวมตัวอื่น ๆ ทั้งในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไป เหล่านี้คือความต้องการที่จะเปิดพื้นที่ทางสังคมระดับภาคของคนใต้ โดยต้องการหลอมรวม หรือเชิญชวนกลุ่มคนต่าง ๆ เข้ามาอยู่ใน “พื้นที่กลาง” อย่างมีพลังเพื่อจะแสดงเจตนาความต้องการ หรือทางออกของปัญหาต่อสาธารณะให้รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับรู้

3) กรณีการสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมภาคใต้

สถานการณ์ปัญหาภาคใต้ที่ทวีความรุนแรงขึ้น ทั้งการแย่งชิงทรัพยากร การละเมิดสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน และนโยบายการพัฒนาภาคใต้ที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ภาคใต้ในหลายพื้นที่ และมีแนวโน้มที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมอย่างรุนแรงและรวดเร็วมากขึ้น การก่อตัวของขบวนประชาชนภาคใต้จึงเริ่มเกิดขึ้นภายใต้ปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยตั้งอยู่บนฐานคิดของการรวมคน รวมขบวน เพื่อยกระดับการขับเคลื่อนในภาพรวมระดับภาคให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังทั้งงานในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อสร้างพลังในการกำหนดอนาคตภาคใต้อย่างยั่งยืนร่วมกัน ในขณะที่องค์กรสนับสนุนและภาคประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้เริ่มเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นต่อเรื่องนี้มากขึ้นด้วยเช่นกัน อันเห็นได้จากการเข้าร่วมเวทีสมัชชาประชาชนภาคใต้ ครั้งที่ 2 ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อปี พ.ศ. 2562 ซึ่งมีองค์กรภาคีเครือข่ายในภาคใต้เข้าร่วมกว่า 60 องค์กร เช่น กป.อพช.ใต้, เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้, เครือข่ายที่ดินภาคใต้, เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนภาคใต้ และเครือข่ายชาวสวนยางภาคใต้ เป็นต้น และยังมีภาคีสนับสนุน อย่างเช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนภาคใต้ ศูนย์วิจัยท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพแห่งชาติ สมัชชาสุขภาพภาคใต้ นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมร้อยกลุ่มประเด็นปัญหาต่าง ๆ เช่น กรณีพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากแผนพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ เช่น นิคมอุตสาหกรรมจะนะ ท่าเรือน้ำลึกปากบารา เป็นต้น และยังมีสถาบันทางวิชาการในภาคใต้ที่เริ่มออกมาแสดงท่าทีต่อสถานการณ์ปัญหาในสังคมเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าจะยังเป็นในลักษณะส่วนบุคคลในฐานะนักวิชาการ แต่ถือว่าส่งผลสะท้อนในพื้นที่ภาคใต้ไม่น้อย อีกกลุ่มที่ต้องกล่าวถึง คือ กลุ่มสื่อสารสาธารณะที่กำลังมีบทบาทสำคัญมากขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลกการสื่อสารสมัยใหม่และความทันสมัยของเทคโนโลยี จึงกล่าวได้ว่าการรวมตัวของขบวนประชาชนภาคใต้มีความหลากหลายขององค์ประกอบที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก จึงไม่แปลกที่ว่าจะจะมีการหลอมรวมกันได้จะต้องสร้างพื้นที่พูดคุยสนทนา เพื่อสร้างกรอบความคิดกันหลายรอบ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการครั้งแรกที่เริ่มพูดคุยกัน คือ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2559 ที่หอประชุมตึกอภิการบดี

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ หลังจากนั้นได้มีการเชิญชวนผู้แทนของกลุ่มต่าง ๆ มาเปิดพื้นที่อีกครั้งเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2559 ที่วิทยาลัยภูมิปัญญา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นผลพวงจากเวทีการพูดคุยครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และยังคงมีการพูดคุยเพื่อพัฒนาแนวคิดการสร้างขบวนของคนภาคใต้ที่เกิดขึ้นเกือบทุกเดือนจนถึงปัจจุบันนี้ (สมัชชาประชาชนภาคใต้, 2562)

จากเวทีเหล่านั้นได้นำไปสู่บทวิเคราะห์และวิพากษ์ถึงบทเรียน และประสบการณ์ของการขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมภาคใต้ที่ผ่านมา ตลอดถึงได้วิเคราะห์ถึงทิศทางและรูปแบบการขับเคลื่อนในอนาคตที่ควรจะเป็น ท่ามกลางยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและการเมืองปัจจุบัน และที่ท้าทายมากไปกว่านั้น คือ คำถามที่ว่าเราจะเชื่อมร้อยเครือข่ายภาคประชาชนที่มีความเป็นอิสระและมีความแตกต่างหลากหลายได้อย่างไรไปสู่การขับเคลื่อนที่มีพลัง พร้อมกับ การสร้างตัวตนคนใต้ที่มีสิทธิมีเสียง คือ เมื่อพูดแล้วเสียงดังพอที่จะทำให้ผู้มีอำนาจได้ยิน รับฟัง และนำไปสู่การปฏิบัติ

การเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของเครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคมภาคใต้ คือ การเชื่อมร้อยเครือข่ายและกลุ่มองค์กรภาคสังคมที่หลากหลายทั้งเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่จำนวนมาก มาร่วมกันจัดเวทีสมัชชาประชาชนภาคใต้ ครั้งที่ 2 ซึ่งจัดขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ช่วงวันที่ 4 - 5 มีนาคม 2562 โดยมีกลุ่มองค์กรทั้งหมดกว่า 60 องค์กรเครือข่ายเข้าร่วมเวทีดังกล่าว ซึ่งจัดขึ้นตามเจตนารมณ์ที่ได้วางกันไว้ว่าต้องช่วยกันจัดสมัชชาให้ได้ทุกปี เพื่อสร้างเป็นวาระปกติในการขับเคลื่อนทางสังคมการเมืองภาคใต้ หากการจัดในครั้งนี้มีความพิเศษที่ล้นไปกับการจัดการเมือง คือ มีวาระจัดทำข้อเสนอให้กับพรรคการเมืองที่กำลังหาเสียงสำหรับการเลือกตั้งครั้งแรกหลังการรัฐประหารในยุค คสช. โดยมีการวิเคราะห์สถานการณ์ในครั้งนั้นอย่างน่าสนใจว่า การพัฒนาภาคใต้ตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา รัฐมุ่งเน้นสร้างการเติบโตของระบบทุนนิยมเสรีเป็นสำคัญ และได้ออกแบบเพื่อสนองการลงทุนภาคอุตสาหกรรมและบริการภายใต้แผนพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ โครงการระเบียงเศรษฐกิจที่กำลังขยายฐานต่อมาจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก หรือ EEC. เพิ่มเข้ามา อันรวมถึงนโยบายด้านเศรษฐกิจที่ต้องการนำไปแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กำลังนำเสนอโครงการจะนะเมืองต้นแบบอุตสาหกรรมก้าวหน้าแห่งอนาคต เป็นต้น ล้วนเป็นแนวทางการพัฒนาที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพที่มีอยู่ของพื้นที่และมีจุดอ่อนเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของคนภาคใต้ จึงเป็นเหตุให้เชื่อได้ว่าหากปล่อยให้แนวนโยบายเหล่านี้เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคใต้แล้ว จะนำไปสู่การสูญเสียฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม แหล่งผลิตอาหาร วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และการดำรงชีวิตของประชาชนภาคใต้โดยรวมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น คือ ความคิดต่าง และความไม่เข้าใจทั้งระหว่างประชาชนด้วยกันเองและกับภาครัฐ จะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การละเมิดสิทธิชุมชน

สิทธิมนุษยชน และความไม่เป็นธรรมในสังคมที่จะกลายเป็นความเหลื่อมล้ำสูงมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

สภาพการณ์เบื้องต้น คือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการก่อตัวของภาคประชาชนภาคใต้ ที่ประกอบด้วยเครือข่ายองค์กรชุมชนภาคประชาสังคม กลุ่มประเด็นปัญหา กลุ่มศิลปิน กลุ่มนักวิชาการ และสื่อมวลชนกว่า 60 เครือข่าย ภายใต้พื้นที่ที่กลางที่สร้างขึ้นร่วมกันในรูปแบบ “สมัชชาประชาชนภาคใต้” ด้วยหวังว่าจะเป็นพื้นที่ส่วนรวมให้ทุกภาคส่วนได้ใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา เฝ้าระวังผลกระทบที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ พร้อมกันสร้างรูปธรรมการพัฒนาที่สอดคล้องเหมาะสม รวมถึงการพัฒนาระบบการสื่อสารสาธารณะที่สามารถส่งเสียงได้เองอย่างมีพลัง ด้วยหวังที่จะสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคประชาชนอย่างยั่งยืนร่วมกันในอนาคต ซึ่งหมายถึง “อนาคตที่ประชาชนจะต้องกำหนดได้เอง” ซึ่งก่อนหน้านี้ เมื่อปี พ.ศ. 2561 ได้มีการจัดเวทีเปิดตัวสมัชชาประชาชนภาคใต้ ในครั้งนั้นมีการระดมความคิดเห็นจากเครือข่ายที่ได้เข้าร่วม และสามารถประมวลเป็นข้อเสนอได้ทั้งหมด 4 ยุทธศาสตร์ รวมทั้งหมด 14 ประเด็นปัญหา ที่พวกเราต่างมีฉันทามติที่จะสร้างให้เป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่จะนำพาภาคใต้ไปสู่ “พื้นที่แห่งความสุขอย่างยั่งยืน” และพร้อมที่จะขับเคลื่อนไปสู่แนวทางดังกล่าวนี้ร่วมกันบนพื้นที่กลางที่เรียกว่า “สมัชชาประชาชนภาคใต้” และในโอกาสอันสำคัญที่กำลังจะมีการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยนี้ สมัชชาประชาชนภาคใต้จึงเห็นสมควรที่จะนำข้อเสนอซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาของภาคประชาชนภาคใต้นี้ นำเสนอต่อผู้แทนพรรคการเมืองที่อาสาเข้าไปบริหารประเทศ เพื่อนำไปประกอบจัดทำนโยบาย และเป็นแผนพัฒนาประเทศหลังจากที่พรรคการเมืองใดก็ได้แล้วแต่ได้เข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศ โดยได้แบ่งข้อเสนอเป็นยุทธศาสตร์ไว้ 4 ข้อ ดังนี้ (เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาประชาชนภาคใต้, 2562)

ยุทธศาสตร์ที่ 1: ประชาชนภาคใต้จะต้องมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต

1. เร่งรัดให้มีการออกพระราชบัญญัติโฉนดชุมชนที่ประชาชนร่วมกันยกร่าง อันจะทำให้ประชาชนได้มีสิทธิในที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน บนหลักสิทธิร่วมของชุมชน รวมทั้งให้มีกลไกเพื่อแก้ปัญหาที่ดินของรัฐแต่ละประเภท โดยมีตัวแทนผู้เดือดร้อนอยู่ในกลไกดังกล่าว
2. สนับสนุนการกระจายการถือครองที่ดิน ที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของประชาชน โดยผลักดัน พ.ร.บ.ภาษีที่ดินอัตราก้าวหน้า, พ.ร.บ.ธนาคารที่ดิน, พ.ร.บ.โฉนดชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงสิทธิในที่ดิน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม
3. สนับสนุนให้ประชาชนทุกครัวเรือนได้มีที่อยู่อาศัย หรือพัฒนาที่อยู่อาศัยให้มีคุณภาพที่ดี โดยภาคประชาชนเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัยในทุกกระบวนการ

4. สนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงสวัสดิการจากรัฐอย่างทั่วถึงถ้วนหน้า โดยกำหนดเป็นกฎหมายว่าด้วย “รัฐสวัสดิการ” รวมถึงการส่งเสริมบทบาทภาคประชาชนในการจัดสวัสดิการด้วยตนเอง

5. กำหนดให้มีกฎหมายว่าด้วยเขตคุ้มครองทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ชาวเลและชนเผ่าพื้นเมือง เพื่อแสดงถึงความจริงใจในการแก้ปัญหาภาคพื้นดินที่กำลังถูกรุกรานจากการท่องเที่ยวและการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม

6. เร่งรัดให้มีการปฏิบัติตาม พ.ร.บ.สัญชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2555 เพื่อให้คนไทยพลัดถิ่นได้รับการคืนสัญชาติไทยภายใน 5 ปี

7. การแก้ไขปัญหาชายแดนใต้ โดยการเพิ่มบทบาทของภาคประชาสังคมและเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วม ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาคความรุนแรง ทั้งนี้ต้องสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้กับประชาชนในพื้นที่โดยคำนึงถึงความมั่นคงในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนเป็นที่ตั้ง

8. การศึกษา คือ สิ่งที่รัฐจะต้องลงทุน ซึ่งประชาชนจะต้องได้เรียนและเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียม เท่าทันกันทุกระดับ และจะต้องส่งเสริมให้มีการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม บริบทชุมชน ทั้งนี้ต้องเน้นการศึกษาที่ทำให้ผู้ศึกษาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้น

9. เตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุที่มากกว่าการสงเคราะห์หรือประชานิยมที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่และเหมาะสม เพื่อประโยชน์ของครอบครัว สังคมโดยรวม และจะต้องให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมสำคัญในการออกแบบและจัดการ

10. ให้ปรับปรุง พ.ร.บ.ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 โดยจัดให้มีกองทุนภัยพิบัติระดับตำบลโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 : สร้างความมั่นคงทางอาหาร

1. ต้องยุติ เพื่อทบทวน และยกเลิกโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อสภาพอากาศ พื้นที่แหล่งผลิตอาหาร และวิถีชีวิตชุมชน เช่น โรงงานผลิตไฟฟ้าถ่านหิน โครงการทำเรื่อน้ำลึก โครงการสร้างเขื่อน รวมถึงเขตเศรษฐกิจพิเศษ และโครงการระเบียงเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. ส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรชุมชนให้มีการอนุรักษ์ พื้นฟู และเฝ้าระวังทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน อันถือเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารและยาตามธรรมชาติ โดยให้มีการจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. ยกเลิกการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อแวดล้อมและเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตทั้งคนและสัตว์

4. สนับสนุนระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้กับชาวสวนยาง สวนปาล์ม สวนผลไม้ และนาข้าว

5. คุ้มครองสิทธิด้านเมล็ดพันธุ์ และพันธุ์ไม้พื้นเมือง สนับสนุนให้มีการจัดการ โดยชุมชนท้องถิ่น ให้มีกฎหมายส่งเสริมและคุ้มครองพันธุ์กรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารและยาของชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3: ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก บนฐานศักยภาพท้องถิ่น ประกาศการเกษตรอินทรีย์ให้เป็นวาระแห่งชาติ และต้องกำหนดมาตรการส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม ให้ครอบคลุมพื้นที่ภาคใต้ รวมถึงการพัฒนาพันธุ์กรรม ส่งเสริมปัจจัยการผลิต การแปรรูปที่ได้มาตรฐาน จัดหาตลาด ทั้งนี้ต้องให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงการอุดหนุนจากรัฐอย่างทั่วถึง

1. พัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชน จัดกลไกการสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงต้องบูรณาการระหว่างหน่วยงานเพื่อส่งเสริมและยกระดับวิสาหกิจของชุมชนอย่างเป็นระบบในทุกด้าน เช่น ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการจัดการผลิต ด้านการบริการ และอื่น ๆ ทั้งนี้จะต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากรและวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. แก้ไขกฎหมายพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ในมาตราที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และวิธีการประกอบอาชีพของประมงพื้นบ้าน รวมถึงการรับรองการจดทะเบียนเรือชาวประมงพื้นบ้านทุกประเภทและทุกพื้นที่

3. ยกเลิกเครื่องมือประมงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อน โดยเฉพาะเรืออวนลาก เรือปั่นไฟ และต้องประกาศการปิดอ่าวในฤดูปลาวางไข่ทุกพื้นที่

4. จัดตั้งกองทุนประมงพื้นบ้าน เพื่อการส่งเสริมวิสาหกิจด้านการประมงและเพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

5. สนับสนุนแนวคิดธนาคารต้นไม้ ที่ว่า “ต้นไม้ที่ประชาชนปลูกถือเป็นสิทธิ และทรัพย์สินที่สามารถกำหนดเป็นมูลค่า ซึ่งรัฐจะต้องจัดตั้งองค์กรเพื่อการจัดการในลักษณะกองทุนธนาคารต้นไม้ ซึ่งต้องรับรองและจ่ายเงินให้คนปลูกต้นไม้ตั้งแต่ปีแรกเป็นต้นไป ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในที่ดินที่ครอบครองการทำประโยชน์ด้วย

6. ให้มีการแก้ไขปัญหาชาวสวนยาง และสวนปาล์ม โดยการประกันรายได้ ในอัตราที่สามารถดำรงชีพอยู่ได้ และจะต้องส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตจากยาง และปาล์มอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้มีการใช้ภายในในประเทศ ทั้งนี้จะต้องจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชาวสวนยาง สวนปาล์มแบบมีส่วนร่วม

7. เสริมสร้างความมั่นคงชาวสวนยาง สวนปาล์ม โดยการจัดสรรที่ดินที่ทำกินในกรณีของเกษตรกรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินในรูปแบบโฉนดชุมชน และส่งเสริมให้มีการพัฒนาสวนยาง สวนปาล์มแบบยั่งยืน ซึ่งจะช่วยแก้วิกฤตด้านราคาได้อีกทางหนึ่ง

8. ในระหว่างการแก้ปัญหาที่ดินที่ทำกินกรณีของเกษตรกรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ให้ดำเนินการแก้ไข้เกี่ยวกับด้วยการขึ้นทะเบียนชาวสวนยาง ตามมาตรา 4 โดยไม่มียึดกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินเป็นข้อกำหนดการขึ้นทะเบียนเกษตรกรชาวสวนยาง

ยุทธศาสตร์ที่ 4: ด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและภาคประชาสังคม

1. ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของการเมืองภาคพลเมือง อันจะเป็นการสร้างฐานรากของการเมืองในระบบประชาธิปไตยให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

2. พื้นฟูกลไกของภาคประชาชนที่ถูกแทรกแซง ถูกลดบทบาท หรือถูกยกเลิกไปในช่วงเวลาที่ผ่านมา และต้องออกแบบเพื่อนำไปสู่การส่งเสริมขบวนการของภาคประชาชน หรือภาคประชาสังคมอย่างแท้จริง และจะต้องให้ความสำคัญกับบทบาทของภาคประชาชนในการกำหนดแผนการพัฒนาในระดับชุมชน จนถึงแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติที่ไม่แค่เพียงการเข้าร่วม หากแต่จะต้องมีส่วนร่วมในทุกระดับ

3. จัดให้มีกองทุนภาคประชาสังคม ที่ทำหน้าที่สนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน เพื่อการจัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ในทุกมิติ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ การจัดการผลผลิต การท่องเที่ยวชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ เยาวชน ผู้หญิง และการพัฒนาระบบสุขภาพ การจัดการภัยพิบัติของชุมชน และอื่น ๆ อันจะเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มรวมตัวของประชาชนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาประชาชนภาคใต้, 2562)

ข้อเสนอของเวทีสมัชชาประชาชนภาคใต้ดังกล่าว ได้ย้าถึงปัจจัยที่จะทำให้ข้อเสนอดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จได้นั้นว่า จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการเมืองในระบบประชาธิปไตย ที่ฝ่ายการเมืองจะต้องส่งเสริมให้การเมืองภาคพลเมืองมีความเข้มแข็งมากขึ้น และต้องสร้างระบบการบริหารประเทศแบบกระจายอำนาจที่เป็นการลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน ซึ่งจะต้องแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม และไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ และจะต้องคำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างแท้จริงในทุกระดับขั้นตอน ซึ่งพรรคการเมืองที่ได้เป็นรัฐบาลจะต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจจริงที่จะนำข้อเสนอไปสู่การปฏิบัติหลังจากมีการเลือกตั้งแล้วเสร็จด้วยความจริงใจ

จากการจัดเวที “สมัชชาประชาชนภาคใต้” น่าจะเป็นภาพอธิบายที่เห็นได้ถึงความพยายามขององค์กรภาคี เครือข่ายภาคประชาสังคมในภาคใต้ได้เป็นอย่างดี และถือเป็นการสร้างรูปแบบของพื้นที่กลางขนาดใหญ่ระดับภาคได้อย่างน่าตื่นตาครั้งหนึ่ง หากแต่การสร้างพื้นที่กลางเช่นนี้จะเป็นพลังได้มากขึ้นนั้น จะต้องประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ประกอบกันมากกว่านี้ จึงจะทำให้การขับเคลื่อนที่เป็นความมุ่งหมายในเชิงการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมการเมืองเกิดขึ้นได้จริง โดยเฉพาะการทำพื้นที่ย่อยในเชิงพื้นที่ (ระดับจังหวัด) หรือเชิงประเด็น ซึ่งทั้งหมดมีการขับเคลื่อนในลักษณะเดียวกันนี้สอดรับกันด้วย อย่างเช่น การเกิดขึ้นของเครือข่ายประชาสังคมจังหวัดพังงา ที่ได้สร้างวาท

กรรม “พึ่งพาแห่งความสุข” กลุ่มของจังหวัดกระบี่ ที่ได้สร้างวาทกรรม “กระบี่โกกรีน” กลุ่มจังหวัด
พัทลุงที่กำลังสร้างวาทกรรม “พัทลุงกรีนซีดี” และรวมถึงกลุ่มจังหวัดสตูล ที่กำลังสร้างวาทกรรม “รัก
จังหวัดสตูล” ภายใต้ขบวนการ “สมัชชาคนสตูล”

4.3.3 ปัจจัยความขัดแย้งโครงการแลนด์บริดจ์ สงขลา – สตูล

เอกสารรายงานการศึกษาการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2554 มีการประมวลภาพโครงการต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ภาคใต้หลายโครงการ ซึ่งพอจะประมวลได้ ดังนี้

1. การจัดพื้นที่รองรับแหล่งอุตสาหกรรมใหม่ ซึ่งหมายถึงการจัดตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรม ที่ได้เล็งไว้หลายจังหวัดในภาคใต้ อย่างเช่น จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา สตูล และพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่พยายามออกแบบให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมฮาลาล
2. โครงการสะพานเชื่อมสองฝั่งทะเลอ่าวไทย - อันดามัน ที่ต้องการสร้างทางเลือกช่องทางการขนส่งสินค้าของภูมิภาคนี้ ซึ่งที่ผ่านมาได้ใช้ช่องแคบมะละกาเป็นเส้นทางหลัก ที่ผ่านมาสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เลือกไว้หลายจุดด้วยกัน ตั้งแต่ภาคใต้ตอนบนที่ระนอง – ชุมพร และตอนกลางที่สุราษฎร์ธานี – กระบี่ แต่ท้ายที่สุดได้เลือกภาคใต้ตอนล่างที่จังหวัดสงขลา – สตูล ซึ่งภายใต้ยุทธศาสตร์นี้พบว่าจะมีโครงการย่อยที่จะเกิดขึ้นหลายโครงการ อย่างเช่น โครงการทำเรื่อน้ำลึก ทั้งสองฝั่ง(สงขลา – สตูล) โครงการพัฒนาระบบการคมนาคมทางบกและทางราง รวมถึงการพัฒนา ระบบการขนส่งสินค้าทางท่อ
3. การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคเพื่อรองรับศักยภาพของฐานการผลิตในระบบอุตสาหกรรมดังกล่าว อย่างเช่น เพิ่มศักยภาพด้านพลังงาน หรือแผนในการก่อสร้างโรงไฟฟ้า จำนวนหลายโรงในภาคใต้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งถ่านหิน นิวเคลียร์ หรือแม้แต่ระบบชีวมวล จัดหาแหล่งน้ำมัน โดยการสำรวจและขุดเจาะน้ำมันทั้งสองฝั่งทะเล พัฒนาและจัดสร้างแหล่งน้ำใหม่ ทั้งเขื่อนและอ่างเก็บน้ำขนาดต่าง ๆ เกือบทุกจังหวัด และเน้นพิเศษในจังหวัดที่จะต้องมีเขตอุตสาหกรรม การพัฒนาเส้นทาง และโครงข่ายคมนาคมเพื่อการขนส่งอุตสาหกรรม อย่างเช่น การเปิดเส้นทางใหม่ฝั่งชายแดน สงขลาสตูล ในรูปของการขุดเจาะอุโมงค์, มอเตอร์เวย์ และเส้นทางยกระดับเลียบชายฝั่งทะเล
4. การโยกย้ายกิจกรรมอุตสาหกรรมหนักต่าง ๆ ลงมาในพื้นที่ภาคใต้ อย่างเช่น กิจกรรม ปิโตรเคมี และโรงแยกกลั่นน้ำมัน, กิจกรรมถลุงเหล็ก, กิจกรรมอิเล็กทรอนิกส์ และอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร
5. โครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่จะเชื่อมโครงข่ายการขนส่งสินค้าจากฝั่งทะเลอันดามันสู่อ่าวไทย ซึ่งมีถนนและรถไฟเป็นองค์ประกอบสำคัญ ด้วยแนวคิดที่จะตัดตอนเส้นทางการขนส่งสินค้าทางเรือผ่านช่องแคบมะละกา (สิงคโปร์) ซึ่งหลังจากนั้นจะมีการพัฒนาโครงการต่อเนื่องอื่น ๆ ตามมา ซึ่งจะเป็นการสร้างความปลอดภัยขนานใหญ่ให้กับจังหวัดสตูลและมีแนวโน้มว่าจะสร้างความสูญเสียที่ไม่อาจเรียกกลับคืนได้ทั้งทางสังคม ศาสนา วิถีวัฒนธรรม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

จากรายงานนี้ทำให้เห็นได้ถึงความพยายามของรัฐบาล ที่พยายามกำหนดทิศทางการพัฒนา และกำหนดนโยบายการบริหารประเทศโดยการบรรจุโครงการต่าง ๆ ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ตามทิศทางที่สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติออกแบบไว้ ตามยุคสมัยทางการเมืองนั้น ๆ ซึ่งล้วนเป็นการออกแบบที่กระทำกันจากส่วนบนที่ขาดการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนระดับรากหญ้า ในขณะเดียวกันนั้น การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับแนววิธิดังกล่าว เริ่มแสดงท่าที และออกมาคัดค้านโครงการต่างเหล่านั้นอย่างเปิดเผยและเริ่มที่จะรุนแรงมากขึ้น (สภาพพัฒนาเศรษฐกิจฯ, 2554)

ทิศทางการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ตามแนวทางดังกล่าว เริ่มปรากฏความชัดเจนมากขึ้นในหลายพื้นที่ และหนึ่งในนั้นก็คือ โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา จังหวัดสตูล ที่จะเป็นเสมือนเป็นการเปิดประตูของภาคใต้เพื่อรองรับโครงการต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้วเบื้องต้น และนอกจากโครงการดังกล่าวนี้แล้ว ยังมีโครงการที่จะต้องพัฒนาร่วมกันอีกอย่างน้อย 5 โครงการสำคัญ ดังปรากฏในเอกสารร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการสำรวจออกแบบโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ของกรมเจ้าท่า (ฉบับ พ.ศ. 2552) และยังพบในเอกสารของโครงการสำรวจวางท่อน้ำมันสงขลา สตูล ของบริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย หรือ ปตท. ซึ่งพอจะประมวลภาพรวมในสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้ดังนี้

1. โครงการรถไฟรางคู่ เชื่อมต่อท่าเรื่อน้ำลึกลงปากบารา จังหวัดสตูล กับท่าเรื่อน้ำลึกลงสงขลา แห่งที่ 2 (บ้านสวนกง)
2. พัฒนาเส้นทางขนส่งสินค้าไปประเทศมาเลเซีย โดยการเจาะอุโมงค์ (สตูล – เปรูลิส) หรือเส้นทางยกระดับเลียบชายฝั่ง
3. คลังน้ำมันและโรงแยกกลั่น บนพื้นที่ร่วม 5,000 ไร่ (บ้านปากบาง ตำบลละงู) รวมถึงการวางท่อน้ำมันเชื่อมสองฝั่งทะเล
4. สร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ เพื่อจัดหาแหล่งน้ำรองรับอุตสาหกรรมในอนาคต
5. สร้างโรงไฟฟ้าที่คาดว่าจะใช้เชื้อเพลิงจากถ่านหิน หรือไม่ก็เชื่อมโยงเป็นสถานีไฟฟ้าย่อยกับโรงไฟฟ้าจะนะ (กรมเจ้าท่า, 2552)

4.3.4 ผลกระทบโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา

1. สถานการณ์โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา

ปี พ.ศ. 2552 คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้อนุมัติการศึกษาการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม หรือ *Environmental Impact Assessment Report (EIA.)* โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรื่อน้ำลึกและถมทะเล ระยะที่ 1 บริเวณปากคลองปากบารา ซึ่งคนในพื้นที่จังหวัดสตูลรับรู้เรื่องนี้เป็นอย่างมาก ทั้งที่เป็นโครงการที่จะเปลี่ยนโฉมหน้าการพัฒนาจังหวัดสตูลอย่างมาก

ในอนาคต หลังจากนั้น 1 ปี คือ พ.ศ. 2553 เครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดสตูลจำนวนหนึ่งได้ตั้งวงแลกเปลี่ยนสถานการณ์และข้อมูลโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา โดยการใช้เอกสารการศึกษาประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม หรือ EIA. ฉบับที่เพิ่งได้รับการอนุมัติเป็นฐานข้อมูลตั้งต้น ในโอกาสเดียวกันนั้นมีการก่อตั้ง “เครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล” โดยมีเป้าประสงค์ที่จะช่วยกันค้นหาข้อมูลและข้อเท็จจริงของโครงการนี้ เพื่อจะได้นำมาสื่อสาร แลกเปลี่ยน สร้างความเข้าใจถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นทั้งหมดภายใต้โครงการนี้ และหากพบว่าส่งผลกระทบต่อจังหวัดสตูลมากกว่าที่จะได้ประโยชน์แล้ว ก็พร้อมที่จะใช้เครือข่ายนี้เพื่อคัดค้านโครงการอย่างถึงที่สุด

จังหวัดสตูลถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่เพื่อรองรับการพัฒนาด้านการขนส่งสินค้า และการอุตสาหกรรม ดังปรากฏในเอกสาร “โครงการสำรวจออกแบบเพื่อการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา จังหวัดสตูล” โดยกรมขนส่งทางน้ำและพาณิชย์นาวี (กรมเจ้าท่า) ซึ่งเป็นรายงานที่มีการปรับปรุงแก้ไขล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2552 ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนาท่าเรือน้ำลึกปากบารา มีสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) เพื่อเปิดประตูการค้าสู่ตะวันตก ลดการพึ่งพาท่าเรือต่างประเทศ
- 2) เป็นทางเลือกในการขนส่งสินค้าโดยไม่ต้องผ่านช่องแคบมะละกา
- 3) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง

โดยกล่าวว่าจะทำให้นักลงทุนเห็นโอกาส และมีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก (Eastern Seaboard Development) หรือมาบตาพุด ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างงาน และการพัฒนาอื่น ๆ ตามมา ในเอกสารมีการกำหนดยุทธศาสตร์ว่าด้วยการพัฒนาโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบาราทั้งหมด 3 เรื่องสำคัญคือ

- 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรม
- 2) ยุทธศาสตร์พัฒนาสะพานเศรษฐกิจสงขลา-สตูล
- 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม

รายละเอียดตามยุทธศาสตร์ที่ 2 ที่ว่าด้วยการพัฒนาสะพานเศรษฐกิจสงขลา – สตูล ได้กำหนดการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกปากบาราให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรม เพื่อลดต้นทุนการผลิต และส่งเสริมการส่งออก โดยจะเป็นท่าเรือน้ำลึกสำหรับการส่งออกและนำเข้า ซึ่งควรพัฒนาเป็นท่าเรือเอนกประสงค์ กล่าวคือ เป็นท่าเรือขนส่งสินค้าแบบใส่ตู้ แบบเทกอง และสินค้าเหลวทางท่อ ได้แก่ น้ำมัน แก๊ส และสารเคมี และจะต้องพัฒนาพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมควบคู่ไปด้วย โดยมี การสำรวจพื้นที่ศักยภาพประมาณ 150,000 ไร่ ครอบคลุมบริเวณอำเภอละงู อำเภอมะนัง และบางส่วนของอำเภอท่าแพ อันเป็นไปตามยุทธศาสตร์ข้อที่ 3 โดยกำหนดการพัฒนาอุตสาหกรรมในหลายรูปแบบ เช่น อุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมเวชกรรมเภสัช อุตสาหกรรมเหล็ก อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์

พลาสติก รวมถึงการซ่อมเรือ ล้าง และซ่อมตู้สินค้า รวมถึงสถานีรวบรวมขนส่งสินค้า ควบคู่กับการขนส่งสินค้าเหลว และจะมีโครงการอื่น ๆ ตามมาอีกเพื่อรองรับการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าว คือ

- 1) โครงการรถไฟระหว่างสตูล – สงขลา เพื่อขนส่งสินค้า
- 2) พัฒนาเส้นทางการขนส่งสินค้าไปประเทศมาเลเซีย (อุโมงค์สตูล – เปรอร์ลิส)
- 3) การวางท่อน้ำมันหรือแก๊ส รวมถึงคลังน้ำมันขนาดใหญ่
- 4) จัดหาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ และจัดหาแหล่งพลังงานเพื่อรองรับอุตสาหกรรม

ในอนาคต (กรมเจ้าท่า, 2552)

สิ่งเหล่านี้คือทิศทางการพัฒนาที่ได้ถูกกำหนดไว้ในเอกสารการออกแบบโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา จังหวัดสตูล แทบทั้งสิ้น และนี่คือการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นบนแผ่นดินจังหวัดสตูล จริงหรือไม่ ซึ่งเป็นคำถามและข้อถกเถียงที่มีกระแสที่ค่อนข้างหลากหลาย และตั้งขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบัน และหลังการอนุมัติรายงานการศึกษา โครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบาราแล้ว กรมเจ้าท่าพยายามดำเนินการเพื่อขออนุญาตใช้พื้นที่ก่อสร้างโครงการบริเวณอ่าวปากบารา จากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพรรณพืช จำนวนทั้งสิ้น 4,734 ไร่ ซึ่งจะต้องถอนสภาพพื้นที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา และหลังจากนั้นก็จะต้องขงเรื่องให้คณะรัฐมนตรีมีความเห็นชอบ เพื่ออนุมัติงบประมาณการก่อสร้างต่อไป (สมยศ โต้ะหลัง, 2562)

การเข้ามาบริหารประเทศของของรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อปี พ.ศ. 2557 ได้มีการสอดแทรกนโยบายการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ อยู่ในคำแถลงนโยบายการประเทศไว้ด้วย ซึ่งระบุถึงแนวคิดที่จะก่อสร้างโครงข่ายการขนส่งทางน้ำเชื่อมสองฝั่งทะเลอ่าวไทยและอันดามันไว้อย่างชัดเจน ทั้งพร้อมที่จะเดินหน้าโครงการที่เป็นองค์ประกอบร่วมกันอีกหลายโครงการ และสิ่งที่น่ากังวลมากไปกว่านั้น คือ การใช้อำนาจพิเศษของรัฐบาล (ม.44) เพื่อเอื้ออำนวยให้การดำเนินโครงการต่าง ๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้อาศัยเครื่องมือนี้ปิดกั้นการแสดงออกทางสังคมการเมือง และเรื่องความทุกข์ร้อนจากผลกระทบของโครงการที่มีต่อประชาชน ทั้งที่ความจริงแล้ว การเร่งรัดกระบวนการดำเนินงานของโครงการที่มีระเบียบ กฎหมายอื่น ควบคุมหรือกำหนดไว้ไม่สามารถกระทำได้ในสภาพการณ์ปกติทางการเมือง ความกังวลต่อเรื่องนี้ได้เกิดขึ้นจริงในโครงการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกปากบารา กล่าวคือ มีการแอบอ้างถึงความเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ไม่สามารถคัดค้านได้ รวมถึงการใช้กำลังทหารเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนให้กระบวนการดำเนินไปตามเป้าหมายที่ต้องการ เข้าลักษณะของการลิดรอนสิทธิ หรือทำให้เกรงกลัว ไม่กล้าแสดงท่าทีอย่างตรงไปตรงมาได้ ทั้งนี้เพื่อรวบรัดให้การจัดทำโครงการแล้วเสร็จโดยไม่สนใจคำทักท้วงของประชาชน (สมยศ โต้ะหลัง, 2562)

2. ผลกระทบจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา และโครงการที่เกี่ยวข้อง

เมื่อศึกษาจากเอกสารในเบื้องต้น พบว่า โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา จะส่งผลกระทบต่อจังหวัดสตูลหลายพื้นที่ในรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งด้านที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน บ้างก็ถูกเวนคืน บ้างก็ริบคืน หรือบ้างก็ถูกซื้อผ่านเอกชน รวมถึงต้องสูญเสียแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ อย่างเช่น เกาะเขาใหญ่ ที่กำลังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน ซึ่งพอจะประเมินความเสี่ยงเหล่านี้ได้เบื้องต้น ดังนี้

1) ต้องถอนสภาพจากอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตราจำนวน 4,734 ไร่ เพื่อเป็นสถานที่ก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ซึ่งเป็นพื้นที่ทางทะเลที่มีความสำคัญกับชุมชนรอบอ่าว ทั้งในมิติของการท่องเที่ยว และที่ทำกินของชาวประมงพื้นบ้าน

2) ชาวบ้านลาหงา ในตำบลละงู (ซึ่งเป็นชุมชนมุสลิม) มีที่อาศัย และที่ทำกินในบริเวณนั้น จำนวน 82 ราย จะต้องถูกเวนคืนแล้วเบื้องต้นกว่า 40 ไร่ (เคยมีการออกกฤษฎีกาเวนคืนที่ดิน) เพื่อสร้างและขยายถนนเข้าสู่ทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ขณะที่ชาวบ้านทั้งหมดไม่ยินยอมจนการเวนคืนดังกล่าวต้องถูกยกเลิกไป

3) ชาวบ้านตำบลทุ่งนุ้ย กำลังต่อสู้กับโครงการเขื่อนคลองช้าง ที่ขณะนี้กำลังศึกษา และออกแบบโครงการ(EIA) หากมีการสร้างเขื่อนจริง ที่ทำกินของชาวบ้าน (ส่วนใหญ่เป็นพี่น้องมุสลิม) จะต้องสูญเสียที่ทำกินเพราะถูกน้ำท่วม รวมพื้นที่เกือบ 2,000 ไร่ คาดว่าน้ำจากเขื่อนแห่งนี้จะถูกนำมาเป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดขึ้นของอีกหลายโครงการในอนาคต

4) ยังมีโครงการที่รอการดำเนินการในอนาคต หากพิจารณาจากยุทธศาสตร์ที่อยู่ในเอกสารศึกษาออกแบบโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราฉบับดังกล่าว คือ

5) ที่ตั้งคลังน้ำมันจำนวนพื้นที่ 5,000 ไร่ (ในเอกสารระบุพื้นที่ไว้ที่บ้านปากบาง ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล)

6) พื้นที่ตลอดแนวเส้นทางรถไฟจากสตูล – สงขลา ในระยะความกว้างเบื้องต้นประมาณ 70 - 100 เมตร ตลอดความยาว 142 กิโลเมตร

7) ภูเขาถูกสำรวจไว้เพื่อระเบิดถมทะเลเป็นท่าเรือจำนวน 8 ลูก กระจายในอำเภอควนกาหลง 6 ลูก อำเภอทุ่งหว้า 1 ลูก และอำเภอละงู 1 ลูก

8) ทนายชายหาดเพื่อถมทะเลสร้างท่าเรือจำนวน 20 ล้านคิว ในเอกสารระบุว่าจะเป็นทรายจากบ้านบ่อเจ็ดลูก 10 ล้านคิว และทรายจากบ้านปากละงู (หัวหิน) อีก 10 ล้านคิว

9) ที่สำคัญในเอกสารดังกล่าว มีการระบุพื้นที่ที่มีศักยภาพที่จะเป็นนิคมอุตสาหกรรมในอนาคตในมีศูนย์กลางอยู่ที่ตำบลเขาขาว และตำบลใกล้เคียง รวม 150,000 ไร่

ทั้งหมดนี้คือรายละเอียดเบื้องต้น ที่ถูกกำหนดไว้ในเอกสารรายงานการศึกษา และออกแบบโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราของกรมเจ้าท่า พ.ศ. 2552 ที่มีความหนา 1,000 กว่าหน้า และยังมีเอกสารที่เป็นรายงานผลการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา

จังหวัดสตูล พ.ศ. 2552 หรือ EIA. อีก 3 เล่ม และเนื้อหาเหล่านี้ถูกถอดจากการศึกษาเรียนรู้จากเอกสารทั้ง 2 ฉบับ โดยเครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล ซึ่งรวมตัวเป็นเครือข่ายศึกษาเรียนรู้โครงการฯ ทำให้เราค้นพบความจริงดังกล่าว และพยายามจะสอบถามจากผู้มีอำนาจในท้องถิ่น ตลอดถึงส่วนกลางโดยเฉพาะกรมเจ้าท่า เพื่อสร้างความกระจ่างชัดต่อข้อเท็จจริงทั้งหมด (กรมเจ้าท่า, 2552)

3. ปัจจัยความขัดแย้งจากโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา

กระบวนการจัดทำโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารามีข้อบกพร่องจำนวนมาก ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนชาวจังหวัดสตูลมีการก่อตั้งกลไกขึ้นมาเพื่อติดตามโครงการดังกล่าว และได้ใช้พื้นที่ของกลไกนี้ออกมาแสดงท่าทีคัดค้านโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น ด้วยความเห็นร่วมกันว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการละเลยและไม่สนใจกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่เริ่มต้น อีกทั้งความพยายามที่จะไม่ดำเนินการตามขั้นตอนของระเบียบกฎหมายที่โครงการขนาดใหญ่ในลักษณะนี้จำเป็นจะต้องทำ อย่างเช่น

1) กระบวนการมีส่วนร่วมที่อ้างว่ามีการทำเวทีประชาพิจารณ์แล้ว เป็นการมีส่วนร่วมแท้จริงในทุกระดับขั้นตอนหรือไม่ และเป็นกระบวนการที่ถูกต้องตามระเบียบกฎหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร

2) พบว่าผู้รับผิดชอบโครงการพยายามแยกส่วนโครงการนำเสนอให้ชาวจังหวัดสตูลรับรู้ที่ละเรื่อง และยังแยกศึกษาที่ละโครงการ ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วล้วนเป็นชุดโครงการที่เกี่ยวข้องกันทั้งสิ้น เช่น การแยกศึกษาเรื่องท่าเรือน้ำลึกปากบารา เป็นคนละส่วนกับโครงการรถไฟรางคู่ ทั้งที่ทั้งสองโครงการนี้เกี่ยวเนื่องกันอย่างชัดเจน

3) การศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม หรือ EIA ที่มีการทำไปแล้ว กลับมีกรอบการศึกษาที่ไม่รอบด้าน และมีข้อบกพร่องต่อการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ผิดพลาด ซึ่งอาจจะสร้างความคลาดเคลื่อนต่อแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ได้ ซึ่งจะยิ่งสร้างเสียหายต่อชุมชนท้องถิ่นในอนาคตระยะยาว และในเวลานั้นกรมเจ้าท่าในฐานะหน่วยงานที่ต้องรับผิดชอบโดยตรง กลับมีท่าทีที่ไม่สนใจที่จะทำการศึกษาผลกระทบด้านสุขภาพ หรือการจัดทำ EHIA. ตามที่รัฐธรรมนูญฯ ในขณะนั้นมีสภาพบังคับให้ทำ

4) การเผยแพร่และเปิดเผยข้อมูลไม่กระจายทั่วถึง และมีเจตนาปกปิดข้อมูลสำคัญ ที่จะส่งผลต่อการตัดสินใจของประชาชน และยังจงใจนำเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนกับความเป็นจริง และยังเจตนาปล่อยให้มีการนำข้อมูลดังกล่าวนี้ไปเผยแพร่ผ่านกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ จนยิ่งสร้างความสับสน และนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประชาชนผู้เห็นต่างด้วยตัวเอง

5) ไม่มีการประเมินการใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจอย่างละเอียดพอ นั้นหมายถึง ความเสี่ยงทางธุรกิจ และเสี่ยงต่อความคุ้มทุนที่จะเกิดขึ้นหลังการก่อสร้างที่จะต้องสูญเสียแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในพื้นที่ไป ซึ่งในเอกสารการศึกษาโครงการ ก็ไม่ได้มีการประเมินมูลค่า ความเสียหายดังกล่าวไว้ด้วย (สมยศ โตะหลัง, 2562)

การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะในนามเครือข่าย ประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล ที่ได้ประกาศตัวคัดค้านโครงการนี้ อย่างซึ่งหน้ามีความเห็น ว่าโครงการดังกล่าวจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด และกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคน สตูลในหลายด้าน เพราะเพียงโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกๆ อย่างเดียวก็จะต้องสูญเสียทรัพยากรใน ท้องถิ่นจำนวนมาก อาทิต ทรายถมทะเล กว่า 20 ล้านคิว แหล่งหินที่ต้องระเบิดถมทะเลจำนวนมาก สังเกตได้จากการสำรวจภูเขาไว้ไม่ต่ำกว่า 8 ลูก ในจังหวัดสตูล เพื่อเรื่องนี้ รวมถึงการสูญเสียพื้นที่ทำ กินทางการเกษตร การทำประมงจำนวนมาก โดยการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตราในระยะ เบื้องต้น 4,734 ไร่ และการจัดพื้นที่เพื่อกิจกรรมหลังท่าเรือ และพื้นที่รองรับอุตสาหกรรมจำนวนนับ หมื่นนับแสนไร่ นั้นหมายถึง การต้องสูญเสียแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดไปด้วย และยิ่งไปกว่า นั้นคือ ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม วิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ หากแต่ในเอกสารโครงการกับ ไม่พูดถึง และไม่ปรากฏข้อมูล และข้อเท็จจริงเหล่านี้ในโครงการแม้แต่น้อย ต่อเรื่องนี้ ไกรวุฒิ ชูสกุล ประธานเครือข่ายองค์กรชุมชนปกป้องอ่าวปากบารา ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า “ปฏิเสธไม่ได้ว่า ผลกระทบ จากโครงการเหล่านี้ล้วนจะเกิดขึ้นกับคนในพื้นที่จังหวัดสตูลเกือบทุกจุดที่เป็นที่ตั้งของโครงการต่าง ๆ แม้การพัฒนาของจังหวัดสตูลที่อ้างว่า คือ การพัฒนาระดับประเทศ หรือระดับภูมิภาคจะยังดำเนิน ต่อไป กลับพบว่าคนในพื้นที่จำนวนไม่น้อยมีข้อสงสัยและตั้งคำถามต่อเรื่องนี้กันมาก ดังที่ได้แสดงไว้บ้าง แล้ว รวมถึงข้อสงสัยที่มีการตั้งข้อสังเกตจากฝั่งของภาคประชาชน และจะต้องให้ความสำคัญกับการทำ ความเข้าใจคนพื้นที่ อีกทั้งจะต้องเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของผู้คน ตลอดจนพื้นที่การพัฒนานั้น ๆ ในมิติ ต่าง ๆ ทั้งทาง สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นต้นทุนสำคัญที่ได้หล่อเลี้ยงผู้คนในท้องถิ่นนี้มาได้จนทุกวันนี้ นั่นคือกระบวนการ เบื้องต้นที่ผู้ปกครองหรือนักพัฒนาทั้งหลายจะต้องศึกษาเรียนรู้ และทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหมด นี้อย่างเข้าใจจริง จึงพอกกล่าวได้ว่า การพัฒนาแบบก้าวกระโดดที่จะต้องแลกด้วยการสูญเสียดังกล่าวนั้น จำเป็นต้องถามถึงความเหมาะสมและความคุ้มค่าที่จะตามมา นั่นคือสิ่งที่รัฐบาลและหน่วยงานเจ้าของ โครงการ รวมถึงกลุ่มทุนเอกชนที่ออกมาสนับสนุนจะต้องพินิจ พิจารณาให้รอบคอบและรอบด้าน และนั่นคือ คำตอบที่ยังต้องรอกันต่อไป (ไกรวุฒิ ชูสกุล, 2562)

มุมมองที่แตกต่างกันท่ามกลางบริบทการพัฒนาทั้งวิถีคิดและวิธีการ แต่ ไม่ได้หมายความว่าประชาชนในพื้นที่จะปฏิเสธการพัฒนาหรือความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยที่จะต้อง ดำเนินไปตามกระแสโลก การพัฒนาทั้งหมดนั้นจะต้องต้องอยู่บนพื้นฐานของความเคารพในความคิด

ความเห็น และสิทธิของผู้คนในท้องถิ่นนั้นด้วย ซึ่งหมายถึง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ “สมัชชาคนสตูล” ที่กำลังสร้างพื้นที่กลางเพื่อการปฏิบัติการทางสังคมที่ต้องการนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาทางเลือกในทัศนะของภาคประชาชนในจังหวัดสตูลให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดและหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง อันถือเป็นยุทธวิธีที่ต้องคัดค้านกับระบบคิดการพัฒนาแบบสั่งการ หรือที่ถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง” (อับดุลรอซก เหมหวัง, 2562)

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางความคิดได้ทำให้มีการแบ่งกลุ่มคนออกเป็น 2 ฝ่าย ก่อเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้สนับสนุนและผู้คัดค้านโครงการบนพื้นฐานของเหตุและผลที่ไม่เหมือนกัน เกิดขึ้นในหลายลักษณะ อย่างเช่น การกล่าวหาโจมตี วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของแต่ละฝ่าย การวิวาทะในบางโอกาสเมื่อมีการเผชิญหน้า จนมีการฟ้องร้องแจ้งความดำเนินคดี ซึ่งหากไม่มีการดำเนินการอะไร บางอย่างอาจจะลุกลามเพิ่มมากขึ้นได้ ดังความเห็นที่ว่า “ในขณะที่รัฐบาลพยายามเร่งรัดเพื่อให้โครงการเหล่านี้ดำเนินไปได้อย่างตามแผนงานที่กำหนดไว้ ยิ่งโดยเฉพาะในยุคที่มีการอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ของ คสช. (คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ) ได้กลายเป็นปัจจัยสร้างความสับสน แปรกแยก และความไม่เข้าใจกันของกลุ่มคนทั้งสองฝ่ายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ซึ่งภาครัฐควรจะต้องมีมาตรการหรือมีทางออกในการแก้ไขปัญหาระยะนี้ ด้วยการเปิดพื้นที่รับฟังปัญหาของประชาชนให้มากขึ้น ไม่ใช่ฟังแค่เสียงของฝ่ายเจ้าหน้าที่ หรือกลุ่มที่สนับสนุนโครงการเท่านั้น” ปราบกฏการณ์ดังกล่าวเป็นโจทย์ข้อใหญ่ให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลหลายท่าน ที่เข้ามารับหน้าที่ในช่วงที่มีความขัดแย้งในโครงการนี้ ซึ่งจะต้องจัดวางท่าทีให้เป็นกลางที่สุด แม้ว่าโครงการนี้จะเป็นนโยบายของรัฐบาลก็ตาม ซึ่ง ความจริงแล้วหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรัฐบาลจะต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่อย่างเข้าใจ และต้องหาทางออกภายใต้สถานการณ์เช่นนั้นให้ดีที่สุด โดยจะต้องเข้าใจว่าการเดินทางพัฒนาบนความคิดเห็นที่แตกต่าง คือ หนทางที่จะสร้างความแตกแยกมากขึ้น ดังนั้นการเปิดพื้นที่การสื่อสารเพื่อหาทางออก และสร้างการยอมรับที่มีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงในการพัฒนาเหล่านั้น ควรเป็นกระบวนการที่ภาครัฐเองต้องตระหนัก และควรคลี่คลายปัญหาแบบมืออาชีพร้อยอย่างน้อยที่สุดก็ต้องหาทางสร้างพื้นที่ความรู้ ความเข้าใจอย่างรอบด้าน เพื่อให้ประชาชนได้เท่าทันในข้อมูลข่าวสาร หรือข้อเท็จจริงที่จะเกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ อันจะเป็นเครื่องตัดสินใจต่อการพัฒนาที่มีเหตุผลและยอมรับร่วมกันอย่างแท้จริง (สมยศ โต้ะหลัง, 2560)

4. พลวัตการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนสตูล ภายใต้ความเห็นต่างในการพัฒนา

1) การก่อตัวของภาคประชาชนในจังหวัดสตูล ในสถานการณ์ความเห็นต่างจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ได้ถูกยกระดับขึ้นเป็นเวที “สมัชชาคนสตูล” ที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายหรือองค์กรชุมชนที่มีการขับเคลื่อนทางสังคมในประเด็นอย่างน้อย 10 ประเด็น อย่างเช่น เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายเกษตรทางเลือก เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายผู้ติดเชื้อ และผู้พิการ

เครือข่ายการศึกษาทางเลือก เครือข่ายติดตามแผนการพัฒนา เครือข่ายสภาองค์กรชุมชน เครือข่ายสุขภาพ และรวมถึงเครือข่ายเยาวชน สตรี เป็นต้น ได้เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 จนได้มีการจัดเวทีสมัชชาคนสตูลครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2555 ต่อเนื่องมาจนถึงปีนี้ พ.ศ. 2563 นับเป็นการจัดเวทีสมัชชาฯอย่างต่อเนื่องเป็นครั้งที่ 9 การกำหนดวาระสำคัญในแต่ละปี และการเกิดขึ้นของประเด็นต่าง ๆ จะขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ และสถานการณ์ของปีนั้น ๆ เป็นสำคัญ ถือเป็นความแหลมคมในการออกแบบการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนจังหวัดสตูล ผ่านประเด็นต่าง ๆ ของเครือข่ายที่ทำงานอย่างหลากหลาย ที่สามารถสร้างพื้นที่ทางวาทกรรมการพัฒนาได้อย่างน่าสนใจในแต่ละครั้งที่มีการจัดเวทีสมัชชาฯ ขณะเดียวกันคือการสร้างทางออก หรือทางเลือกการพัฒนาใหม่ ท่ามกลางกระแสการรुकืบของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่รัฐส่วนกลางกำลังหีบย่นให้ สมัชชาคนสตูลเป็นการก่อรูปที่มีข้อตกลงอันเป็นพันธสัญญาของคนในพื้นที่ เสมือนเป็นเป้าหมายร่วมกัน 3 เรื่อง คือ 1. ต้องการเห็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและมั่นคง บนฐานทรัพยากรที่มีอยู่จริงของจังหวัดสตูล 2. ต้องร่วมกันจัดเวทีสมัชชาคนสตูลเพื่อเป็นการสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลอย่างน้อยปีละ 1 เพื่อจัดทำข้อเสนอเพื่อการพัฒนาในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด 3. จะร่วมกันสนับสนุน ส่งเสริม และช่วยเหลือระหว่างกัน ไม่เพียงแค่ภาคประชาชนด้วยกันเท่านั้น และจะร่วมกับทุกภาคส่วนทั้งรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน เพื่อสร้างสรรค์รูปธรรมของสังคมที่ติงามของจังหวัดสตูลเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน (วิโชคศักดิ์ วัฒนรงค์ไพรี, 2559)

หลักการเบื้องต้น คือ “ปณิธาน” ร่วมกันขององค์กรเครือข่ายภาคประชาชน ภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูล ที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายสมัชชาฯ ดังนั้นการยืนหยัดที่จะช่วยกันสร้างสรรค์ทางสังคมในมิติต่าง ๆ ที่หลากหลายของคนสตูล ก็เพื่อต้องการเห็นการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญร่วมกัน และถือเป็นการริเริ่มความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน หากในส่วนของภาคประชาชนได้มีการเคลื่อนไหวอย่างเข้มข้นอยู่แล้วในมิติงานของแต่ละองค์กร แต่สิ่งที่อยากเห็นเป็นรูปธรรมด้านความร่วมมือกับภาครัฐ คือ การสร้างวาระการพัฒนาที่ไม่ใช่เพียงการถูกกำหนดมาจากเบื้องบนเท่านั้น แต่ต้องให้คุณค่าและให้ความสำคัญถึงความร่วมมือกันของภาคประชาชนร่วมด้วย การเกิดขึ้นของ “สมัชชาคนสตูล” จึงไม่เพียงแต่ต้องการสร้างปฏิบัติการของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ให้เห็นเป็นรูปธรรมเท่านั้น แต่ต้องการสร้างทางเลือกการพัฒนาอย่างให้เป็นที่ประจักษ์อีกด้วย

เจตนารมณ์ในการจัดสมัชชาคนสตูล ครั้งที่ 2/2556 ยิ่งเน้นย้ำถึงความหมายของการพัฒนาว่า ต้องอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จึงเป็นความมุ่งมั่นที่ต้องการชี้ให้เห็นเจตนาในการก่อตัวของขบวนการดังกล่าว และเสมือนเป็นข้อเสนอที่เรียกร้องให้ภาครัฐให้ความสำคัญมากขึ้น เพราะขณะที่รัฐบาลมีการกล่าวถึงทิศทางการพัฒนาที่ต้องการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ผ่านการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาด้านต่างๆ ตลอดถึงแผนพัฒนาประเทศที่สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จัดทำขึ้นในระยะหลังตั้งแต่ แผนฯฉบับที่ 8 จนถึง 12 นั้น ต่างให้น้ำหนักที่จะให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วมทั้งสิ้น โดยเฉพาะในกระบวนการจัดทำแผนฯ ฉบับที่ 11

ได้มีการกำหนดไว้ในคู่มือว่า “ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งในระดับชุมชน ระดับภาค และระดับประเทศในทุกชั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมถึงการจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” (สศช.)

เวที “สมัชชาคนสตูล” จัดมาแล้ว 9 ครั้ง (2555 – 2563) ซึ่งจัดมาอย่างต่อเนื่องทุกปี แต่เฉพาะปี พ.ศ. 2558 ได้มีการจัดถึง 2 ครั้ง คือ นอกจากสมัชชาคนสตูล ครั้งที่ 4 แบบปกติแล้ว ยังจัดให้เป็นสมัชชาคนสตูลภาคพิเศษ 4.1 เพิ่มขึ้นด้วย เพื่อเป็นวาระเฉพาะสำหรับการเคลื่อนไหวและการสื่อสารสาธารณะต่อโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา ในนามของคนสตูลที่ต้องการจะอธิบายถึงเหตุผลของการไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ ซึ่งในครั้งนั้นมาพี่น้องชาวสมัชชาคนสตูลออกมาร่วมเวทีเกือบหนึ่งพันคน ที่ศาลากลางจังหวัด โอกาสเดียวกันนี้ยังมีข้อเรียกร้องให้มีการทบทวนโครงการนี้ และให้ออกแบบการพัฒนาจังหวัดบนฐานทรัพยากรของพื้นที่และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้ประชาชนได้กำหนดแนวทางการพัฒนาได้เอง การจัดสมัชชาภาคพิเศษครั้งนี้ถือเป็นการได้ต้อนรับผู้ว่าราชการจังหวัดที่เพิ่งย้ายมาใหม่ในเวลานั้น คือ ผู้ว่าฯ ภัทรพนธ์ รัตนพิเชฏฐชัย และหวังที่จะให้ท่านได้รับรู้ถึงสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของคนสตูล อันจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติราชการต่อไป

เวทีสมัชชาคนสตูลที่จัดขึ้นทุกปีนั้น เพื่อสร้างการรวมตัวกันของภาคีเครือข่ายที่มีการทำกิจกรรมทางสังคม และมีการขับเคลื่อนอยู่จริงในจังหวัดสตูล รวมถึงภาคการเมืองท้องถิ่น ส่วนราชการท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีอยู่ ซึ่งล้วนเล็งเห็นความสำคัญของพลังภาคประชาสังคมที่จะเป็นกำลังสำคัญในการชี้ทิศทางการพัฒนาที่ควรจะเป็นของจังหวัดเล็ก ๆ นี้ได้ การสร้างตัวตนของขบวนการคนสตูลจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยสร้างทางออกที่สร้างสรรค์ให้กับบ้านเกิดเมืองนอนในระยะยาว และถือเป็นการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ดีที่สุด และหวังว่าส่วนราชการและรัฐบาลจะเห็นความสำคัญต่อแนวทางนี้ต่อไป (นิริมา บินตำมะหงง, 2563)

4.4 การก่อตัว แนวคิด และรูปแบบการการขับเคลื่อนสมัชชาคนสตูล

“สมัชชา” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การประชุมเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ หรือที่ประชุม ซึ่งตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษว่า Assembly คือการรวมตัวกันของกลุ่มคน เพื่อให้มีการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งในความหมายของงานภาคประชาชน คือ การส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้มีการรวมตัวกันของกลุ่มคน เพื่อทำให้เกิดนโยบายภาครัฐในเรื่องนั้น ๆ อันถือเป็นลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่มีพฤติกรรม

การรวมหมู่จากปัจเจกชน เป็นกลุ่มคนและสู่ชุมชน จนถึงสังคมที่ใหญ่ขึ้นถึงระดับชาติ ทั้งนี้มีการรวบรวมทรัพยากรและประมวลสถานการณ์ในท้องถิ่น สร้างการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดตั้งกลไกเครือข่ายเพื่อการขับเคลื่อน ไปจนถึงการสร้างโอกาสทางการเมือง และการนำเสนอนโยบายสาธารณะ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่สามารถบูรณาการการพัฒนาสังคมในกระแสหลักหรือสังคมนร่วมสมัยได้ อันรวมถึงการพัฒนาสังคมทางเลือกที่จะสามารถสร้างสรรค์เครื่องมือ เทคนิค เพื่อการพัฒนาสังคมแบบองค์รวม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน สร้างความมั่นคงและเสถียรภาพของชุมชนและประเทศชาติ สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด มีเป้าหมายทิศทาง มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชน และสามารถจัดทำแผนชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงและแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ จนนำไปสู่การสร้างรูปธรรมการจัดการชุมชนได้ในทุกมิติ มีประเด็นงานพัฒนาที่ครอบคลุมทุกเรื่อง ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และมีองค์กรชุมชนที่หลากหลาย ภายใต้การออกแบบความสัมพันธ์ของขบวนการชุมชนระดับท้องถิ่นที่มีความร่วมมือกันจากหลายฝ่าย ทั้งสามารถสร้างการเรียนรู้และมีระบบการจัดการเรียนรู้ที่มีชุดความรู้ ภูมิปัญญา รูปธรรมพื้นที่และบทเรียนที่ขยายผลต่อสาธารณะผ่านระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

“สมัชชา” ถือเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่เปิดพื้นที่สาธารณะให้กับทุกฝ่ายในสังคมได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ที่มีทั้ง องค์กรภาคเอกชน องค์กรประชาสังคม องค์กรทางวิชาการและวิชาชีพ รวมทั้งภาคการเมืองและราชการ ทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น ได้เข้ามาร่วมทำงานขับเคลื่อนนโยบาย บนพื้นฐานของวิถีประชาธิปไตยที่ต้องการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ซึ่งระบบนี้จะทำหน้าที่ควบคู่ไปกับประชาธิปไตยแบบตัวแทน สำหรับประเทศไทยมีการจัดประชุมในรูปแบบของสมัชชาขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2531 โดยคณะกรรมการระบอบประชาธิปไตยแห่งชาติร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข และอีกหลายหน่วยงานได้จัดให้มีการประชุม “สภาสาธารณสุข” เพื่อเป็นองค์กรประสานงานระหว่างสาขาและกระทรวงต่าง ๆ ที่ต้องการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาระบบสุขภาพ หากแต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จนกระทั่งปี 2543 มีการผลักดันให้จัดทำระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ว่าด้วยการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2543 ขึ้น และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูประบบสุขภาพ (คปสร.) พร้อมกับจัดให้มีสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.) เป็นหน่วยงานภายใต้สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยเลขานุการประสานงานกับทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อจัดทำร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติขึ้น โดยภารกิจของ สปรส. เป็นปัจจัยก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วน ซึ่งทำให้เกิดเครื่องมือการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม (Participatory Healthy Public Policy: PHPP) และได้พัฒนามาเป็น “สมัชชาสุขภาพ” มาจนถึงปัจจุบัน และยังมีการสนับสนุนให้พื้นที่และเครือข่ายองค์กรภาคีที่มีความประสงค์จะจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ และสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นควบคู่กันมาโดยตลอด ซึ่งถือเป็นกระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะที่ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นแนวคิดของสมัชชาสุขภาพได้รับความสนใจอย่างมาก และถูกนำไปปรับใช้

อย่างกว้างขวางในหลาย ๆ พื้นที่และหลายมิติ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับชุมชนท้องถิ่น อย่างเช่น มีการจัดสมัชชาปฏิรูประดับชาติ 3 ครั้ง ในช่วง พ.ศ. 2554 – 2556 ที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการสมัชชาปฏิรูปประเทศ (คสป.) นอกจากนี้แล้วยังมีการจัดสมัชชาระดับภาคและท้องถิ่นอีกจำนวนมาก (สมพงษ์ หลีเคราะห์, 2563)

4.4.1 การก่อตัว และแนวคิด

ภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูล เริ่มก่อตัวที่จะขึ้นรูปสมัชชามาตั้งแต่ พ.ศ. 2554 โดยมีการตั้งวงพูดคุย ปรีกษา และสร้างความเข้าใจร่วมกันของเครือข่ายต่าง ๆ ในพื้นที่ระดับจังหวัด การพูดคุยในช่วงนั้นทุกคนเห็นด้วยในหลักการว่า ควรจะมีการเชื่อมร้อยกลุ่มองค์กร เครือข่ายภาคสังคม และองค์กรชาวบ้าน ให้มีพื้นที่กลางร่วมกัน แต่ยังไม่ทันได้คิดว่าจะเป็นไปในลักษณะไหน เบื้องต้นจึงได้มีการตั้งกลุ่มที่ชื่อว่า “รักจังสตูล” เพื่อเป็นกลไกในการสื่อสารและประสานงานระหว่างกัน ระหว่างนั้นได้มีการนัดหมายพูดคุยของกลุ่มเป็นระยะ จนได้มีการวางเป้าหมายว่า กลุ่มนี้ควรจะทำหน้าที่มากกว่า การพูดคุยหรือประชุมกันตามวาระเท่านั้น จึงมีการเสนอแนวคิดว่า ควรจะมีการทำกิจกรรมร่วมกันในนามคนสตูลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง โดยการกำหนดเป้าหมายร่วมของภารกิจของแต่ละกลุ่มองค์กรที่มีความแตกต่างกัน จึงเป็นที่มาของการคิดค้นออกแบบเวทีสมัชชาขึ้น ขณะเดียวกันนั้นได้มีการยกวางกรอบคิดและบทบาทของกลุ่มรักจังสตูลต่อเรื่องนี้ขึ้น (สมยศ โตะหลัง, 2562)

สมัชชาคนสตูลจึงเกิดขึ้นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2555 นับเป็นการจัดเวทีสมัชชาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของกลุ่มองค์กรภาคประชาชนอย่างแท้จริง โดยการร่วมกันของกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมในพื้นที่จังหวัดสตูลที่จัดกันอย่างต่อเนื่องเป็นครั้งที่ 6 ติดต่อกัน ซึ่งในการจัดแต่ละครั้งได้มีการกำหนดวาระสำคัญของแต่ละปี เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ และเพื่อให้ขบวนการขับเคลื่อนของภาคประชาชนมีความแหลมคมต่อข้อเสนอที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจังหวัดในมิติของภาคประชาชน ทั้งนี้ด้วยความหวังว่าข้อเสนอเหล่านี้จะถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนา หรือยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดในแต่ละช่วงปี หรือรวมถึงการชี้ให้เห็นถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่ต่อทิศทางการพัฒนาระดับชาติ ที่พยายามเข้ามากำหนดหรือออกแบบการพัฒนาที่อาจจะไม่สอดคล้องกับพื้นที่ได้ ความตื่นตัวของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล มีเหตุปัจจัยอยู่อย่างน้อย 3 ประการ คือ

- 1) การเห็นพ้องต้องกันของกลุ่มองค์กรภาคประชาชนจังหวัดสตูล ที่คิดว่าทิศทางการพัฒนาจังหวัดซึ่งถือเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง ควรต้องมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่มากกว่าที่เป็นอยู่

2) กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในระดับชาติต่างมีการยอมรับว่าจะต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของคนในพื้นที่ และการคิดถึงแผนการพัฒนาต่าง ๆ ก็จะต้องสอดคล้องกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ฐานทรัพยากร และความต้องการของคนในพื้นที่อย่างแท้จริง

3) การรื้อคืบของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ได้ทำให้เห็นว่ารัฐส่วนกลางยังมีแนววิธีการพัฒนาที่กำหนดมาจากส่วนบน และถึงแม้จะมีความจำเป็นต่อการพัฒนา รูปแบบดังกล่าว แต่ก็ยังไม่สนใจต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ตั้งแต่ต้น (สมยศ โต้ะหลัง, 2562)

เหล่านี้ คือ เหตุปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้มีการคิดค้นรูปแบบ และวิธีการพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนซึ่งเป็นคนในพื้นที่ต่อการกำหนดทิศทาง หรือสร้างทางออกทางเลือกในการพัฒนาที่อยู่บนฐานศักยภาพของพื้นที่ และอยู่บนความต้องการอย่างแท้จริง รูปแบบการจัดสมัชชาคนสตูลใช้เวลาในการคิดค้นร่วมกันของตัวแทนองค์กรชุมชน และกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมในจังหวัดสตูลเกือบ 2 ปี ผ่านการถกเถียง แลกเปลี่ยน เพื่อให้ได้รูปแบบอันเป็นที่ยอมรับร่วมกันให้มากที่สุด แม้จะมีพื้นฐานความคิดและประสบการณ์อันแตกต่าง หรือต่างคน ต่างอยู่ ต่างคิด และต่างทำของกลุ่ม องค์กรหรือบุคคลที่เข้ามาอยู่ร่วมในกระบวนการ พูดคุยในแต่ละครั้งของกลุ่มคนเหล่านี้ ทั้งวงเล็กและวงใหญ่รวมหลายครั้ง แต่ด้วยความมุ่งมั่นที่ต้องการจะเห็นการถักทอร้อยรัดระหว่างกัน ถือเป็นเหตุผลเบื้องต้นต่อการก่อรูปของขบวนการนี้ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถกเถียงร่วมกันทำให้ตกผลึกทางความคิดได้ดังนี้ คือ

1) ภายใต้อาการแตกต่างระหว่างกลุ่มองค์กรหรือบุคคลที่มีการทำกิจกรรม โครงการ และประเด็นงานที่แตกต่างกัน แต่มีจุดร่วมที่สำคัญ คือ ความต้องการเห็นสิ่งที่ตั้งงานเกิดขึ้นในบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง

2) ในความแตกต่าง และต่างคน ต่างอยู่ ต่างคิด ต่างทำ อาจจะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มองค์กรที่มีอยู่ แม้บางกลุ่มจะทำในเรื่องเดียวกันแต่แทบจะไม่มีรู้จักกัน จึงคิดว่าจะทำอย่างไรให้มีการลดช่องว่างระหว่างกัน และนำไปสู่การทำงานที่ส่งเสริมกันมากขึ้น บนฐานของการเคารพระหว่างกัน

3) ต้องสร้างจุดร่วมและสงวนจุดต่าง และจะต้องจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยปีละครั้ง โดยการใช้นางสร้างคน และเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายที่มีอยู่

ความคิดดังกล่าวได้นำไปสู่ความมุ่งหวังที่ต้องการให้มีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง และเป็นการเสริมสร้างให้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาในระดับจังหวัด ระดับภาค หรือระดับชาติได้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่มากขึ้น ไม่ใช่เพียงการใช้กลไกของรัฐเท่านั้น ด้วยความเชื่อว่าแนวทางดังกล่าวนี้จะเป็นทางออกของความขัดแย้งต่อแนวคิดการพัฒนาที่แตกต่างกันอย่างที่เกิดขึ้นกับจังหวัดสตูล ในช่วง

หลายปีที่ผ่านมา ข้อตกลงรวมของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา มีอยู่ 3 เรื่อง คือ

- 1) ต้องการเห็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และมั่นคง บนฐานทรัพยากรที่มีอยู่จริงของจังหวัดสตูล
- 2) จะต้องช่วยกันจัดเวทีสมัชชาคนสตูล เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และ
- 3) ต้องสนับสนุน ส่งเสริม และช่วยเหลือระหว่างกัน ไม่เพียงแค่ภาคประชาชนด้วยกันเท่านั้น และจะร่วมกับทุกภาคส่วน ทั้งรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน เพื่อสร้างสรรค์รูปธรรมของสังคมที่ดีงามร่วมกัน

ทั้งหมดนี้เสมือนเป็นปณิธานร่วมกัน ในนามของสมัชชาคนสตูล อันเป็นแนวคิดที่ได้ผ่านการถกเถียงพูดคุย และออกแบบที่ต้องใช้เวลากว่า 1 ปี กว่าจะได้บทสรุปดังกล่าว

การกำหนดยุทธศาสตร์หรือแผนพัฒนาระดับจังหวัด ต้องเป็นไปตามกลไกและกระบวนการที่มีการกำหนดไว้แล้วตามระเบียบกฎหมาย โดยให้อำนาจกับส่วนราชการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับหัวหน้าส่วนราชการจากหน่วยต่าง ๆ ที่จะต้องรับผิดชอบในการจัดทำแผนการทำงานของตน และถึงแม้ในกระบวนการจัดทำแผนในแต่ละวาระจะมีการเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมให้กับภาคประชาชนอยู่บ้างก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้ว ตัวแทนภาคประชาชนที่เข้าไปเป็นคณะกรรมการหรือคณะกรรมการในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดหรือการจัดทำแผนพัฒนานั้นแทบจะไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงตั้งแต่ต้น ดังนั้นการคิด ออกแบบ จัดทำ นำเสนอโครงการ แผนงาน หรือยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่ในท้องถิ่นของตนจึงแทบไม่ได้เกิดขึ้นจริง หากแต่บทบาทหลักยังเป็นอำนาจตามหน้าที่ของส่วนราชการเหล่านั้นโดยตรง และต้องยอมรับว่าหัวหน้าส่วนราชการ เหล่านั้นส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิม จนมีการกล่าวเป็นวาทกรรมเชิงเสียดสีถึงเวทีการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดว่า เสมือนเป็นเวทีของ “สภาผู้อาศัย” เพราะคนในพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของบ้านที่รู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ อันแท้จริง แต่กลับไม่ได้มีส่วนร่วมสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา หรือได้ออกแบบการพัฒนาที่ควรจะเป็น ถึงแม้คำเปรียบเปรยนั้นอาจจะไม่เหมาะสมนัก และฟังดูเหมือนเป็นการแบ่งแยกกันมากเกินไป แต่อาจจะสื่อให้เห็นได้ถึงความรู้สึกส่วนลึกที่สะท้อนถึงความน้อยเนื้อต่ำใจของคนในพื้นที่ซึ่งมีอยู่จริงเกือบทุกท้องถิ่น และสิ่งเหล่านี้ก็ต้องย้อนกลับไปดูถึงแนวคิดของ “กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของระบบราชการ” ว่ายังมีความบกพร่อง หรือมีช่องว่างที่จะต้องแก้ไขอย่างไรบ้าง แม้ว่าแนวคิด “การมีส่วนร่วม” ยังเป็นแนวคิดใหม่ แต่ต่างเป็นที่ยอมรับว่าจะต้องให้ความสำคัญมากขึ้น ภาครัฐเองยังเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันสร้างสิ่งนี้ให้เกิดขึ้น จนถึงกับมีการปรับแก้ระเบียบ กฎหมาย เพื่อเปิดพื้นที่ให้เรื่องนี้ได้เกิดขึ้นจริงในกระบวนการพัฒนาจากฐานล่างอย่างจริงจัง หากแต่ในระดับปฏิบัติการเองยังอาจจะไม่คุ้นเคยกับแนวคิด และวิธีการเหล่านี้จึงยังไม่มี การสร้างรูปแบบที่เป็นรูปธรรมของการมี

ส่วนร่วมที่แท้จริงของภาคประชาชนได้มากนัก และสิ่งเหล่านี้คือความมุ่งหมายของการเกิดขึ้นของสมัชชาคนสตูลด้วยเช่นกัน

4.4.2 รูปแบบการขับเคลื่อนสมัชชาคนสตูล

สมัชชาคนสตูล เป็นรูปแบบการสร้างพื้นที่กลางของคนสตูล และของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรและเครือข่าย ที่ต้องการขับเคลื่อนภารกิจทางสังคมอย่างต่อเนื่องในช่วง 9 ปีที่ผ่านมา และมีความร่วมมือกันทุกปีอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อร้อยรวมความคิดเห็นและจัดทำข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมของแต่ละประเด็นรวมเป็นหนึ่งเดียว เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาจังหวัดให้กับผู้ว่าราชการ นายองค์กรการบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง อันรวมถึงเสนอต่อสาธารณชนในจังหวัดสตูล เพื่อเป็นแนวทางในการแสดงความต้องการพัฒนาจังหวัดสตูลมิติต่าง ๆ ในรอบเวลา 1 ปี ต่อเรื่องนี้ได้มีการบันทึกไว้ในเอกสารการประชุมสมัชชาคนสตูลครั้งที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2559 ซึ่งกล่าวถึงรูปแบบการจัดสมัชชาฯ ในเชิงการอธิบายว่า

เวทีสมัชชาฯ คือ การหลอมรวมกลุ่มองค์กรเครือข่ายภาคประชาสังคมของจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นเวทีที่มีลักษณะเฉพาะที่ไม่ซับซ้อน เพราะเป็นเพียงการร้อยเรื่องราวปฏิบัติการที่แต่ละเครือข่ายมีการขับเคลื่อนอยู่แล้ว ซึ่งก่อนหน้านี้แต่ละเครือข่ายมีการดำเนินการภารกิจอันเป็นวาระประจำของตนเองก่อนแล้วเป็นส่วนใหญ่ จึงเห็นได้ว่าในบางเครือข่ายและบางประเด็นมีการสั่งสมประสบการณ์และรูปธรรมการขับเคลื่อนของตนเองมาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถถกผลึกสร้างรูปธรรมหรือบางประเด็นก็มีการเคลื่อนไหวตามสถานการณ์ภายใต้เหตุปัจจัยที่ไม่เหมือนกัน หากแต่ในการมาร้อยรวมกันเป็นขบวนสมัชชาคนสตูลเป็นเพียงการรวมกันปีละ 1 ครั้งเท่านั้น หากแต่จะต้องใช้เวลาสำหรับเตรียมการดังกล่าวอีกช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อประมวลเรื่องราวและข้อเสนอต่างๆที่เกิดขึ้นในรอบปี ผ่านกระบวนการทบทวนข้อเสนอของตนเองให้เป็นปัจจุบันและต้องเท่าทันสถานการณ์ ซึ่งในขั้นตอนนี้ให้ถือเป็นภารกิจที่แต่ละเครือข่ายจะต้องช่วยกันดำเนินการกันเองภายใน ถึงกระนั้นก็จะมีการหนุนช่วยกันตามสภาพหากมีการร้องขอ (อัปคูลรอซึก เหมหวัง, 2563)

ในกระบวนการจัดทำข้อเสนอของแต่ละเครือข่าย ถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่แต่ละเครือข่ายสามารถออกแบบกระบวนการได้ตามความเหมาะสม ซึ่งมีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน อย่างเช่นการจัดสมัชชาเฉพาะประเด็น เช่น สมัชชาสุขภาพ, สมัชชาสวัสดิการ, สมัชชาท่องเที่ยวชุมชน หรือบ้างก็จัดเวทีสภา เช่น สภาองค์กรชุมชนที่จัดเรื่องขบวนองค์กรชุมชนและเรื่องที่ดิน ที่อยู่อาศัย ส่วนบางประเด็นก็ใช้เวทีประชุมของเครือข่ายตนเอง เพื่อถกถ่วงและรับรองข้อเสนอของตนเอง อย่างเช่นประเด็นเกษตร, ประเด็นทะเลและชายฝั่ง, ประเด็นภัยพิบัติ, ประเด็นผู้พิการ, ประเด็นผู้หญิงและเยาวชน เป็นต้น การจัดเวทีสมัชชาคนสตูลปีละ 1 ครั้ง ก็เพื่อต้องการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะระดับจังหวัด เพื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องได้รู้

ว่าในรอบหนึ่งปีจากนี้ไปคนสตูลอยากเห็นการพัฒนาในทิศทางใดและมีมติไหนบ้าง ส่วนหนึ่งก็เสนอเพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ รับรู้ และนำไปสู่การบรรจุเป็นแผนของแต่ละองค์กร หรือผลักดันให้เป็นแผนในยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด และส่วนหนึ่งก็เพื่อเสนอกับสาธารณะ และกับภาคประชาชนที่ขับเคลื่อนในประเด็นเหล่านั้น ซึ่งในขณะเดียวกันเครือข่ายนั้นๆจะมีการนำข้อเสนอของตนไปสู่การปฏิบัติด้วยเช่นกัน ที่ไม่ใช่เพียงการเสนอให้ผู้อื่นทำเท่านั้น (วิโชคศักดิ์ ธรณรงค์ไพรี, 2559)

ประเด็นการขับเคลื่อนของสมัชชากคนสตูล ตั้งแต่สมัชชาฯ ครั้งที่ 1 เรื่อยมาจนถึงครั้งที่ 9 นั้น ในแต่ละปีจะมีการทำข้อเสนอที่แตกต่างกันและไม่เท่ากัน อย่างเมื่อครั้งแรกมีอยู่ด้วยกัน 6 ประเด็น ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 มี 11 ประเด็น ส่วนครั้งที่ 4 มี 9 ประเด็น ครั้งที่ 5 ครั้งที่ 6 และครั้งที่ 7 มี 10 – 15 ประเด็น จนมาถึงครั้งที่ 8 มีข้อเสนอทั้งหมด 25 ประเด็น ซึ่งล้วนเกิดขึ้นจากการที่แต่ละเครือข่ายมีปฏิบัติการอยู่แล้ว และถือว่าเป็นกลุ่มที่เป็นกำลังสำคัญในการชี้ทิศทางการพัฒนาในประเด็นนั้น ๆ อยู่แล้ว สมัชชากคนสตูลถือเป็นการรวมตัวที่หลากหลายมากขึ้น พร้อมกับประเด็นการขับเคลื่อนทางสังคมที่ชัดเจนมากขึ้น และโดยรวมแล้ว สาระสำคัญของแต่ละประเด็นที่มีการนำมาเป็นข้อเสนอของสมัชชากคนสตูลมี ดังนี้

- 1) เป็นการเปิดพื้นที่กลางเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ได้มีการแสดงความคิดเห็น และร่วมกันเสนอทางออกหรือทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
- 2) เป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ เพื่อหลีกเลี่ยงหรือลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้มีการได้รับรู้ข้อมูล ข่าวสาร และมีการวิเคราะห์กันอย่างจริงจังถึงอนาคตของตนเอง
- 3) เป็นพื้นที่การสื่อสารที่ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ต่างต้องเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และที่สุดแล้วก็จะได้อัปเดตเพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอเพื่อการพัฒนาในมิติต่าง ๆ เพื่อเสนอให้กับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและผู้ว่าราชการจังหวัดต่อไป
- 4) หมุนเวียนเป็นเจ้าภาพ หลังจากสมัชชาฯ ครั้งที่ 3 คณะทำงานเห็นว่าควรจัดให้มีเจ้าภาพในการจัดเป็นรายอำเภอ (7 อำเภอ) และวนไปจนกว่าจะครบรอบ เพราะรูปแบบการหมุนเวียนการเป็นเจ้าภาพรายอำเภอ ได้ทำให้เห็นการสร้างกลุ่มคนในอำเภอที่เป็นเจ้าภาพ ทำให้เกิดเครือข่ายที่ทำงานในพื้นที่ต้องเรียนรู้ เกิดการปรับตัว ในระดับอำเภอ คนเหล่านี้แต่ก่อนมาร่วมงานในฐานะคนทำงานเชิงประเด็น
- 5) ลงแรงแบบหุ้นส่วน ในการหมุนเวียนจัดสมัชชาฯ ต้องช่วยกันลงแรง ลงขัน (งบประมาณ) หากกลุ่มหรือองค์กรใดไม่มีงบประมาณ ก็ให้จัดหาข้าวปลาอาหาร หรือสิ่งอื่นตามกำลังบนฐานการจัดการที่ว่า “เงิน” มิใช่ปัจจัยหลัก

ขณะที่อำนาจการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศยังกระจุกที่ส่วนบนสุดของประเทศ พื้นที่เล็ก ๆ อย่างจังหวัดสตูลจึงถูกแทรกแซงการพัฒนาจากรัฐบาลส่วนกลางได้ง่ายอย่างไร การโต้แย้ง จึงไม่แปลกที่การวางแผนดำเนินโครงการเหล่านั้น กลายเป็นปัญหาให้มีการถกเถียงกันอย่างมาก

อย่างไม่เคยมีมาก่อน ด้วยเพราะภาคประชาสังคมในพื้นที่ไม่สามารถยอมรับวิธีการเช่นนั้นได้อีกต่อไป โดยเริ่มจากการตั้งเวทีปรึกษาหารือร่วมกันเมื่อปี พ.ศ. 2552 - 2553 จนนำไปสู่ข้อวิพากษ์อย่างหนัก ต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐส่วนกลางพยายามยึดเย็ดให้ แม้จะมีตัวแทนของนักธุรกิจในพื้นที่ที่เห็นด้วยกับโครงการเหล่านี้ด้วยก็ตาม แต่ไม่มีน้ำหนักพอให้รับฟังได้ และเสียงเรียกร้องร่วมกันว่า คนสตูลจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองได้ด้วยภายใต้สิทธิของระบบกฎหมายปัจจุบัน นัยหนึ่งก็เพื่อจะทักท้วงถึงการออกแบบการพัฒนาภายใต้กลไกของระบบราชการทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ และอีกนัยหนึ่งก็เพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้ประชาชนทั่วไป ได้เห็นความสำคัญของการเปิดพื้นที่กลางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในพื้นที่อย่างแท้จริง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นส่วนสำคัญของการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล ครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2555 การจัดเวทีสมัชชาฯ มีความคาดหวังเบื้องต้น 2 ประการ คือ

- 1) เพื่อให้เกิดพื้นที่กลาง และพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในระดับจังหวัด ที่มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมการพัฒนาที่สร้างสรรค์ที่ทำอยู่แล้วในแต่ละประเด็น ให้ได้มีการมาร่วมกันนำเสนอรูปแบบ หรือแนวคิดการพัฒนาในมิติต่าง ๆ โดยจัดทำเป็นข้อเสนอการพัฒนาของภาคประชาชน และยื่นให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปีละ 1 ครั้ง
- 2) ได้มีการสื่อสารให้สาธารณะและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ถึงความต้องการของภาคประชาชนในประเด็นต่าง ๆ ให้ได้รับรู้ว่าภาคประชาชนได้มีการลงมือปฏิบัติการอะไร อย่างไร ไปบ้างในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา และจะมีแผนอย่างไรในปีต่อไป เสมือนเป็นการบอกให้รู้ว่าภาคประชาชนจะร่วมกันทำในข้อเสนอเหล่านั้นด้วย หากใช้เพียงเรียกร้องให้ฝ่ายรัฐทำเพียงฝ่ายเดียวไม่ หรือถ้าเรื่องใดสามารถทำร่วมกันได้ก็จะเป็นเรื่องที่ดี

4.4.3 สมัชชาคนสตูลกับบทบาทในการจัดการความขัดแย้ง

การจัดสมัชชาคนสตูลมาแล้ว 9 ครั้ง เป็นความพยายามที่จะสร้างพื้นที่กลาง เพื่อให้มีการยอมรับร่วมกันในอันที่จะเสนอทางเลือกในการพัฒนาที่เหมาะสมตามความต้องการของคนในพื้นที่ หากต้องยอมรับว่ายังมีข้อจำกัดที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายในหลายประการ ที่จะต้องช่วยกันสร้างสรรค์และยกระดับกระบวนการดังกล่าวให้เป็นรูปธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ และจะต้องสร้างการยอมรับร่วมกันของภาคีและเครือข่ายที่มากกว่าที่มีอยู่ โดยเฉพาะในส่วนของภาคราชการ และท้องถิ่น ท้องที่ และที่สำคัญคือ การก้าวข้ามปราการของระบบ ระเบียบ กฎหมายของทางราชการ ที่เป็นอุปสรรคต่อแนวทางดังกล่าว ตลอดถึงการฝ่าข้ามแนวความคิดเดิมของฝ่ายปกครองที่ยังเห็นประชาชนเป็นเพียงผู้ถูกปกครองอยู่เนืองนิตย์ ตลอดถึงการเปิดพื้นที่เพื่อลดช่องว่างระหว่างภาคธุรกิจเอกชนกับภาคประชาชน ให้มีความเข้าใจกันมากขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้จะต้องใช้เวลาสร้างความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนารูปแบบของกระบวนการของการจัดสมัชชาคนสตูลให้เป็นที่ยอมรับและเปิดกว้างมากขึ้น ด้วยความเชื่อว่า การสร้าง

เวทีหรือสร้างพื้นที่กลางนี้จะเป็นทางออกหนึ่งในการเข้าไปจัดการความขัดแย้งจากความคิดเห็นที่แตกต่างของการพัฒนานั้นได้ และจากสาเหตุเหล่านี้จึงเป็นเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความคิดเห็นและความขัดแย้งที่แตกต่างกัน จากการยึดยึดให้คนในพื้นที่ต้องยอมรับโครงการพัฒนาที่ถูกกำหนดมาจากรัฐส่วนกลางด้วยเหตุนี้เครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกสมัชชาคนสตูล พยายามยื่นข้อเสนอให้ยกเลิกเวทีรับฟังความคิดเห็น ครั้งที่ 1 (ค.1) โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ที่กำหนดให้จัดขึ้นในเดือนมีนาคม 2560 ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น ด้วยเหตุผลว่า “ตามที่จะมีการจัดทำเวทีรับฟังความคิดเห็น ครั้งที่ 1 ของโครงการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราที่ใกล้จะถึงนี้ (คาดว่า จะจัดในเดือนมีนาคม 2560) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่อยู่ในแผนงานโครงการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ที่กรมเจ้าท่าได้ว่าจ้างให้บริษัทเอทีที คอนซัลแตนท์ จำกัด ด้วยงบประมาณเกือบ 120 ล้านบาท โดยได้ว่าจ้างให้บริษัทแห่งหนึ่งในจังหวัดสตูลให้เป็นผู้รับช่วงงานอีกทอดหนึ่ง ทั้งที่เรื่องนี้เครือข่ายติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูลได้มีการทำจดหมายสอบถามและเสนอไปยังนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2559 แล้วว่า ไม่เห็นด้วยต่อขั้นตอนการดำเนินการดังกล่าว ด้วยเห็นว่ายังขัดต่อหลักความจริงและรวมถึงรูปแบบกระบวนการที่ไม่ได้สนใจการศึกษาผลกระทบภาพรวมในเชิงยุทธศาสตร์ที่รัฐบาลชุดปัจจุบันได้อนุมัติให้มีการศึกษาไปก่อนหน้านี้ ดังนี้

1) กระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนไม่ได้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงในทุกระดับขั้นตอน และยังมีเจตนาที่ไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงที่เป็นผลกระทบด้านลบ

2) รัฐบาลต้องทำการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในภาพรวมของโครงการอย่างน้อย 3 โครงการร่วมกัน คือ โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา, โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงสงขลา 2 (บ้านสวนกง) และโครงการรถไฟรางคู่ที่จะเชื่อมท่าเรือทั้งสองภายใต้โครงการแลนด์บริดจ์ สงขลา-สตูล (บ้านปากบารา – บ้านสวนกง)

3) รัฐบาลควรจะต้องศึกษาความคุ้มค่าของการลงทุนอย่างละเอียดรอบคอบโดยนักวิชาการที่มีความรู้ความชำนาญที่แท้จริง ด้วยโครงการดังกล่าวเป็นชุดโครงการขนาดใหญ่ที่จะส่งผลกระทบในวงกว้าง และจะต้องแลกกับฐานทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ตลอดถึงสังคมวัฒนธรรมของคนจังหวัดสตูลโดยรวม (เครือข่ายติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล, 2560)

เหตุผลเบื้องต้นดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลอื่น ๆ ซึ่งยังให้มีความเห็นว่าการกิจกรรมการรับเวทีรับฟังความคิดเห็น (ค.1) โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ต้องยุติไว้ก่อน ซึ่งที่ผ่านมาทำให้ต้องสูญเสียงบประมาณไปกับงานศึกษาครั้งแล้วครั้งเล่านี้ร่วมพันล้านบาท รัฐบาลเองก็ไม่เคยมีข้อสรุปที่ชัดเจนต่อนโยบายดังกล่าวนี้ มีแต่เพียงความแปลกแยกแตกต่างในสังคมคนสตูลที่เกิดขึ้นอย่างไม่รู้จบรู้สิ้น และยังจะหนักขึ้นทุกวันท่ามกลางผลประโยชน์ บรรจง นะแส อดีตนายกสมาคมรักษ์ทะเลไทย ได้ให้สัมภาษณ์สำนักข่าวผู้จัดการออนไลน์ภาคใต้ ถึงความพยายามในการผลักดันโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราว่า “โครงการดังกล่าวมีกระแสคัดค้านจากชาวบ้านในพื้นที่มาโดยตลอด

เนื่องจากเป็นโครงการที่จะสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติในทะเลไทยอย่างมหาศาล ซึ่งแน่นอนว่าย่อมส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการทำมาหากินของชาวเล แต่ทุกรัฐบาลก็ยังพยายามผลักดันโดยไม่ฟังเสียงประชาชน โดยโครงการดังกล่าวขับเคลื่อนกันมาหลายรัฐบาล จนมาถึงยุคของรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ก็ได้ประกาศใช้มาตรา 44 ให้มีการศึกษาโครงการ โดยระบุว่าอาจจะไม่มีการดำเนินการก็ได้ แต่กลับมีนายทหารระดับนายพลคือ พล.ต.เจตน์พัทธ์ ศรีวงศ์ รอง ผอ.กอ.รมน. จ.สตูล ออกหน้ามาเป็นประธานจัดการประชุม ค.1 พร้อมทั้งนำกำลังเจ้าหน้าที่มาประจันหน้ากับประชาชน แต่ที่น่าประหลาดคือ การทำ EHIA ของภาครัฐครั้งนี้ก็ทำแบบแยกส่วน คือทำเฉพาะในส่วนของการสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา ทั้งที่จริง ๆ แล้ว โครงการเต็มรูปแบบ คือ แผนพัฒนาระบบโลจิสติกส์ที่เชื่อมโครงข่ายการขนส่งระหว่างอันดามันกับอ่าวไทย ซึ่งผลกระทบมันกว้างมาก ถ้ามองว่ามีคนคัดค้านมาก ทำไมรัฐบาลยังตั้งต้นอีก มันมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อผลักดันเรื่องนี้ แต่ยังไม่ยอมเชื่อว่าเรื่องนี้ไม่ง่าย เพราะตอนนี้ประชาชนตั้งแต่สตูลยันสงขลาตื่นกันหมดแล้ว” (ผู้จัดการออนไลน์, 2560)

สอดคล้องกับความเห็นของผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสาธ มีแต้ม นักวิชาการด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมที่ให้สัมภาษณ์ในโอกาสเดียวกัน โดยชี้ว่า “ประเด็นที่น่าจับตาอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบาราของรัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.ประยุทธ์ คือ รัฐบาลไม่เคยพูดถึงความจำเป็นในการก่อสร้างโครงการ อีกทั้งยังมีตัวอย่างความล้มเหลวของโครงการท่าเรือขนส่งสินค้าอื่น ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ซึ่งไม่มีผู้มาใช้บริการให้เห็นอย่างชัดเจนอยู่แล้ว แต่รัฐบาลกลับไม่นำเรื่องนี้มาพิจารณา ดังนั้นการก่อสร้างท่าเรือปากบาราเป็นโครงการที่ใช้งบประมาณสูงมาก เฉพาะค่าใช้จ่ายในการเอาหินไปถมทะเลก็ปาเข้าไป 4,000 ล้านบาทแล้ว ยังไม่นับรวมความเสียหายที่เกิดจากการระเบิดภูเขาเพื่อเอาหินไปใช้ จะเห็นได้ว่าโครงการนี้ต้องใช้งบประมาณสูงมาก แต่รัฐบาลก็ไม่เคยพูดถึงความจำเป็นในการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา เพราะหากสำรวจข้อมูลทางธุรกิจจะพบว่าไม่มีสินค้าให้ขนส่งตัวอย่างที่เห็นชัดเจน คือ ท่าเรือในพื้นที่ภาคใต้ทั้ง 3 แห่ง ที่สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อขนถ่ายสินค้า ปรากฏว่าแจ้ง ไม่มีคนมาใช้บริการ ไม่ว่าจะเป็ท่าเรือระนอง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างเหมือนกับท่าเรือน้ำลึกปากบาราทุกอย่าง คือเพื่อใช้ขนส่งสินค้าไปยังตะวันออกกลาง แอฟริกา ยุโรป รวมถึงภูมิภาคเอเชีย แต่พบว่าไม่มีคนใช้บริการ” (ผู้จัดการออนไลน์, 2560)

ในปีเดียวกันนี้ มีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในจังหวัดสตูลอย่างหนัก เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับความคิดของรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา ในฐานะรัฐบาลภายใต้การกำกับของ คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ คสช. ที่ได้อนุมัติงบประมาณกว่า 100 ล้าน ให้กรมเจ้าท่าดำเนินการศึกษาเพื่อประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอีกครั้ง หลังจากที่เคยศึกษา EIA. มาแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2552 ซึ่งมีแนวโน้มที่จะใช้กระบวนการแบบเดิมที่ไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูลในฐานะที่เป็นกลุ่ม

ซึ่งออกมาคัดค้านโครงการนี้อย่างชัดเจนได้พยายามสื่อสารไปยังรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงได้ยื่นหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล เพื่อให้มีการยุติหรือทบทวนกระบวนการศึกษาดังกล่าวไว้ก่อน

วันที่ 15 - 16 มีนาคม 2560 เครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล และชาวบ้านปากบารา ประมาณ 400 คน ปักหลักชุมนุมยื่นเข้ายึดเวทีรับฟังความคิดเห็น (ค.1) โครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา ที่โรงเรียนบ้านปากบาง อ.ละงู จ.สตูล ซึ่งถูกใช้สถานที่จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นในการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) หรือเวที ค.1 โครงการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกปากบารา จังหวัดสตูล เพื่อแสดงจุดยืนคัดค้านโครงการ รวมถึงไม่ต้องการให้มีเวทีรับฟังความคิดเห็น ค.1 ที่จะจัดขึ้นในช่วงเช้าวันที่ 16 มี.ค. (โพสท์ทูเดย์, 2560) จากการออกมาคัดค้านของชาวบ้านทำให้เวทิดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นได้ โดยมีการออกคำสั่งโดยผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลให้ยกเลิกเวที และให้เลื่อนไปจัดในโอกาสต่อไป แต่จากเหตุการณ์นี้ได้ทำให้แกนนำชาวบ้านจำนวน 9 คน ถูกแจ้งความดำเนินคดีและอัยการสั่งฟ้องเมื่อปี พ.ศ. 2562 และคดีได้สิ้นสุดลงเมื่อปลายปี พ.ศ. 2563 โดยศาลชั้นต้นสั่งยกฟ้องจำเลยทั้งหมด โดยสรุปความเห็นของศาลว่า “ทะเลอ่าวปากบาราเป็นสาธารณะสมบัติที่ทุกคนใช้ประโยชน์และปกป้องได้ การดำเนินการใด ๆ ของรัฐต้องกระทำอย่างรอบคอบ ปรากฏว่าในกรณีโครงการทำเทียบเรื่อน้ำลึกปากบารา ไม่พบว่าผู้มีอำนาจดำเนินการให้ครบถ้วน ที่ผ่านมาจำเลยพยายามยื่นหนังสือให้ผู้ว่าราชการจังหวัด และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องได้รับทราบถึงปัญหา แต่ไม่มีผู้อำนาจเข้ามาแก้ไขแต่อย่างใด และหากการจัดเวที ค. 1 ในวันเกิดเหตุผ่านไปได้จะส่งผลต่อการดำเนินโครงการที่เปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ที่จะเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรและชุมชนอย่างรุนแรง ศาลจึงเห็นว่าการกระทำของจำเลยเป็นไปเพื่อปกป้องรักษาทรัพยากร อีกทั้งการดำเนินการของจำเลยและเครือข่ายเป็นไปโดยสงบ ปราศจากอาวุธ ไม่ได้มีการบุกรุกหอประชุม ซึ่งเป็นสิทธิครอบครองของผู้จัด ในวันเกิดเหตุ ศาลเห็นว่าการกระทำของจำเลยทั้ง 9 ไม่มีความผิดตามโจทก์ฟ้อง พิพากษาให้ยกฟ้อง” (วิโชคศักดิ์ รมรงค์ไพรี, 2563)

การออกมาเคลื่อนไหวของเครือข่ายในการคัดค้านโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา ได้สร้างกระแสของการเปลี่ยนแปลงในบริบททางสังคมของจังหวัดสตูลไม่น้อย กล่าวคือพบว่าหลายประเด็นที่เครือข่ายมีการขับเคลื่อนได้เป็นแบบอย่างที่สามารถขยายผลสู่กลุ่มคนที่หลากหลายขึ้น และบางประเด็นแหลมคมจนสามารถชี้เป้าสังคมได้ และยังสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีการขับเคลื่อนทางสังคมในลักษณะเดียวกัน ทั้งยังมีกลยุทธ์การทำงานร่วมกับส่วนราชการระดับจังหวัดได้ ยังให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างกันในบางเรื่องอีกด้วย นอกจากนี้แล้วส่วนของภาคเอกชนยังให้การยอมรับและมีการส่งเสริมระหว่างกันในช่วงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีการพูดคุยเสวนาต่าง ๆ ในบทบาทสำคัญของสมาชิกคนสตูลถือเป็นพื้นที่การขับเคลื่อนที่พยายามใช้เหตุผลและใช้ความหลากหลายของกลุ่มผู้เข้าร่วม ที่ไม่ใช่แค่ผู้คิดต่างจนไม่ฟังอะไรเท่านั้น ให้ได้ใช้เป็นพื้นที่แห่งการถกเถียงแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ระหว่างกัน โดยเฉพาะกรณีโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา

ถือเป็นประเด็นที่เห็นได้ถึงรูปธรรมในเรื่องนี้ จนเกิดเป็นความคิดที่ตกผลึกระดับหนึ่งจนสามารถใช้พื้นที่ของสมัชชาคนสตูลเปิดวาระการขับเคลื่อนสาธารณะเป็นการเฉพาะ ดังเช่น การจัดสมัชชาคนสตูลภาคพิเศษ 4.1 เมื่อปี พ.ศ. 2558 ทำให้เกิดความชัดเจนต่อเรื่องนี้มากขึ้น จากก่อนหน้าที่ยังสงสัยและตั้งคำถามว่า จังหวัดสตูลเหมาะสมหรือไม่ที่จะมีโครงการขนาดใหญ่ในลักษณะเช่นนี้ ด้วยมีความกังวลหลายประการ โดยเฉพาะการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด พร้อมกันนี้ยังมีความพยายามที่จะเสนอทางเลือกการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพของพื้นที่อย่างแท้จริง นั่นคือ การเกษตร การประมง และการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดในหลายสมัย ที่ต้องการเห็นการท่องเที่ยวในจังหวัดเล็ก ๆ แห่งนี้ พัฒนาไปสู่ระดับโลก และในข้อเท็จจริงเราก็มีทรัพยากรธรรมชาติ มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามทั้งทางทะเลและบนบก อีกทั้งแนวโน้มการยอมรับขององค์การยูเนสโก ที่กำลังจะประกาศให้จังหวัดสตูลเป็นแหล่ง “อุทยานธรณีวิทยาระดับโลก” หรือ จีโอพาร์ค ในเวลาอันไม่ไกลนี้ (สำนักงานจังหวัดสตูล, 2561) โจทย์ต่อเรื่องทิศทางการพัฒนาที่ยังอยู่บนฐานความคิดที่แตกต่างนี้ แม้จะมีความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกันอยู่บ้าง แต่ก็ยังเห็นได้ว่า ระหว่างกลุ่มผู้นำที่มีความคิดต่างนี้ก็สามารถพูดคุยกันได้ ซึ่งหลายครั้งได้มีการพูดคุยเจรจาในรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อย่างเช่น การจัดเวทีวิชาการ ที่มีมหาวิทยาลัยเป็นคนกลาง ในลักษณะของการเสวนากึ่งดีเบต เพื่อเปิดพื้นที่ให้ต่างฝ่ายได้อธิบายถึงผลได้ผลเสียของแต่ละมุมมอง เพื่อให้เป็นที่รับรู้ความคิอ่านระหว่างกัน และเป็นการสื่อสารสาธารณะในอีกทางหนึ่ง หรือแม้แต่การจัดเวทีที่สำนักงานจังหวัด โดยผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลเป็นผู้จัด ที่ได้เชิญภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้มาใช้พื้นที่ เพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและจุดยืนของแต่ละฝ่าย อันรวมถึงการเชิญเจ้าหน้าที่หรือผู้เกี่ยวข้องให้มาชี้แจงถึงข้อสงสัยและข้อเท็จจริงของโครงการ ซึ่งเวทีเหล่านี้ก็ผ่านไปด้วยดี แม้ว่ามีอุปสรรคบ้างในเรื่องของท่าทีของแต่ละฝ่าย แต่ก็ยังให้เกิดความรู้ในความคิดระหว่างกันมากขึ้น ซึ่งสิ่งที่เห็นร่วมกันคือ ทุกคนมีเจตนาดีและอยากเห็นการพัฒนาจังหวัดสตูลไปในทางที่ดีขึ้น แต่อาจจะมองผ่านความคิดที่ไม่เหมือนกันเท่านั้น โดยรวมแล้วในความขัดแย้งแตกต่างยังมีความสวยงามของคนในพื้นที่จังหวัดสตูล ดังนั้น “พื้นที่กลางของคนสตูล” ถูกใช้เป็นพื้นที่เพื่อหาทางออกหรือเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้จริง (กัลยทรรศน์ ตั้งหวัง, 2564)

4.4.4 ผลการดำเนินงานของสมัชชาคนสตูล

ช่วงระยะเวลาเกือบ 10 ปี ตั้งแต่การจัดสมัชชาคนสตูลครั้งแรก (2555) จนถึงครั้งล่าสุด (2563) ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

- 1) เกิดเป็นพื้นที่กลาง หรือพื้นที่สาธารณะ (Public space) ที่ทุกคนเป็นเจ้าของ และมีการขับเคลื่อนหรือมีปฏิบัติการทางสังคมที่หลากหลายในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ด้วยความเชื่อ

ว่าการสร้างพื้นที่ของการพูดคุย ปฏิบัติการ และการสื่อสารสาธารณะ จนสามารถสร้างข้อเสนอให้กับส่วนราชการระดับจังหวัดและท้องถิ่น และรวมถึงรัฐบาลส่วนกลางได้ ถือเป็น การสร้างทางออกของความขัดแย้ง ที่อาจจะกลายเป็นความรุนแรงในอนาคตได้ (วิโชคศักดิ์ ธรรมรงค์ไพรี, 2559)

2) สำนักงานจังหวัดสตูลได้เชิญตัวแทนของสมาชิกคนสตูลจำนวน 2 คน เข้าไปเป็นคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ หรือ กบจ. เพื่อเปิดพื้นที่ให้ตัวแทนของภาคประชาชนที่มีการขับเคลื่อนงานอยู่จริงและยึดโยงกันเป็นเครือข่ายประชาสังคมได้เข้ามาอยู่ในกลไกการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด

3) มีเครือข่ายและภาคีพัฒนาเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ ประเด็นการขับเคลื่อนของสมาชิกคนสตูล ตั้งแต่สมาชิกฯ ครั้งที่ 1 เรื่อยมาจนถึงครั้งที่ 9 (ระหว่างปี พ.ศ. 2555 – 2563) นั้น ในแต่ละปีจะมีการทำข้อเสนอที่แตกต่างกัน อย่างเช่นในการจัดครั้งแรกมีข้อเสนอเพียง 4 ประเด็น ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 มี 11 ประเด็น ส่วนครั้งที่ 4 มีทั้งหมด 9 ประเด็น ครั้งที่ 5, 6 และ 7 มีอยู่ 10 – 15 ประเด็น จนมาถึงครั้งที่ 8 มีข้อเสนอทั้งหมด 25 ประเด็น อาทิ เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดสตูล, เครือข่ายบ้านมั่นคง (ที่อยู่อาศัย), เครือข่ายสวัสดิการชุมชน, เครือข่ายประเด็นป่าต้นน้ำ/ที่ดิน, เครือข่ายสุขภาพจังหวัดสตูล, เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน (อินทรีย์) สตูล, เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล, เครือข่ายเศรษฐกิจฐานรากบนแผ่นดินอุทยานธรณีโลกสตูล, เครือข่ายธุรกิจชุมชน/กลุ่มโอท็อป, เครือข่ายผู้พิการจังหวัดสตูล, กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

4) การสร้างพื้นที่รูปธรรม อย่างเช่น กรณีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลนาทอน ที่เป็นอีกภาคีการพัฒนาที่มีความจำเป็นอย่างมาก มีการสร้างวาระให้กลไกดังกล่าวนี้ได้ เป็นพื้นที่กลางในระดับตำบล โดยมีการสร้างวาทกรรม “ชนชั้นนำทอน” หรือ คณาทอนจัดการตนเอง ซึ่งการสร้างรูปแบบดังกล่าวเป็นที่ยอมรับจากองค์กรภายนอกเป็นอย่างมาก รวมถึงเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกผลักดันให้จังหวัดประกาศวาระ “เกษตรสุขภาพ” เครือข่ายประมงพื้นบ้านได้ผลักดันให้มีการประกาศเขตอนุรักษ์ในระดับจังหวัด และได้ก่อตั้งสมาคมชาวประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนรูปธรรมงานด้านการอนุรักษ์ทะเล เครือข่ายผู้บริโภคสร้างงานเพื่อสุขภาพประชาชน เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนสร้างงานสวัสดิการชุมชน ฯลฯ

5) ข้อเสนอที่เกิดขึ้นจากการจัดสมาชิกฯ ในแต่ละปี จะถูกยื่นให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) โดยตรงในวันจัดงาน และพบว่าในหลายครั้ง ข้อเสนอเหล่านั้นได้ถูกนำไปบรรจุอยู่ในแผนงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6) หลังการยื่นข้อเสนอแล้ว จะมีการติดตามโดยเจ้าของประเด็น หรือในบางวาระก็จะมีคณะทำงานของสมาชิกคนสตูลเข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการ หรือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อทวงถามความคืบหน้าของข้อเสนอที่มีวาระสำคัญ รวมถึงการถามถึงปัญหาอุปสรรคที่ไม่สามารถดำเนินการได้

7) มีการเรียนรู้ระหว่างประเด็นเครือข่ายผ่านการสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างกัน ทั้งยังมีการหนุนเสริมระหว่างภาคีเครือข่ายอย่างชัดเจน

8) พัฒนาจากการจัดทำข้อเสนอเชิงประเด็นและเรียงร้อยประเด็นที่แหลมคมเหล่านั้น พัฒนาเป็นข้อเสนอร่วมหรือกรอบการพัฒนาจังหวัดสตูล และผลักดันให้เกิดการยอมรับปฏิบัติในระดับหน่วยงาน

9) เป็นการก่อตัวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นเพื่อน พี่น้อง ที่มีความรัก ความผูกพันมากกว่าในเนื้อหาของแต่ละคน ซึ่งสามารถพูดคุยกันได้เกือบทุกเรื่อง

10) มีการสร้างระบบหรือกลไกการทำงานร่วมกันได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาวะของความแตกต่าง มีการลงแรง ลงขัน (สมทบทุน) ทั้งด้านงบประมาณและทรัพยากรอื่น ๆ เท่าที่มีของแต่ละเครือข่าย และมีปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

ภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูลหวังว่า จากนี้ไปตัวตนของคนสตูลจะเด่นชัดขึ้น จากความพยายามที่จะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมให้กับภาคีที่หลากหลายได้เข้ามาใช้พื้นที่กลางนี้มากขึ้น อันถือเป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องช่วยขยายผลให้เกิดขึ้นในอนาคต ตามเจตนารมณ์ในการจัดสมัชชากคนสตูลครั้งที่ 2/2556 ที่ว่า “การพัฒนาบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เป็นความจำเป็นที่ไม่อาจปฏิเสธได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน และเป็นสิ่งที่รัฐบาลหลายชุดที่ผ่านมาให้ความสำคัญ เห็นได้จากการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ตลอดถึงแผนพัฒนาประเทศที่สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจัดทำขึ้นในระยะหลังตั้งแต่ แผน 8 จนถึงแผน 12 ที่ได้เน้นหนักให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง บนฐานคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ” (สมยศ โต้ะหลัง, 2560)

“การกำหนดอนาคตตนเอง” เป็นวาทกรรมใหญ่ และเป็นความท้าทายยิ่งของภาคประชาสังคม คำนี้มีความหมายสอดคล้องกับแนวคิดจังหวัดจัดการตนเอง จังหวัดน่าอยู่ หรืออะไรในลักษณะเช่นนี้ ซึ่งในหลายจังหวัดเริ่มสร้างรูปธรรมให้เห็นกันบ้างแล้ว ซึ่งแท้จริงแล้วความหมายเหล่านี้ต้องการเห็นความตื่นตัวของภาคประชาชน ประชาสังคม เครือข่าย หรือองค์กรชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ และจังหวัดสตูลมีต้นทุนของกลุ่มภาคี เครือข่ายจากการจัดเวทีสมัชชากคนสตูลในรอบ 9 ปีที่ผ่านมา อันเป็นปัจจัยให้มีการพูดคุย เสวนา และถกเถียงแลกเปลี่ยนแนวคิดเพื่อสร้างกระบวนการจัดการตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนทำให้เห็นพัฒนาการที่น่าสนใจ คือ

1) มีกลุ่ม “รักจังสตูล” เป็นพื้นที่รวมตัวของภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทสำคัญ และเป็นกลุ่มแกนหลักของเครือข่ายขับเคลื่อนทั้งเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ถือเป็นกลไกที่ทำหน้าที่ประสานและขับเคลื่อนให้เกิดเวทีสมัชชากคนสตูลในแต่ละปี นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนระหว่างเครือข่าย ที่จะต้องเติมเต็มประเด็นงานให้มีความก้าวหน้าไปด้วยกัน

2) บทบาทของกลุ่มรักจังสตูลและสมัชชากคนสตูล เริ่มเด่นชัดและเป็นที่ยอมรับกับส่วนราชการและภาคเอกชนมากขึ้น เห็นได้จากการมีตัวแทนของสมัชชาฯ ที่เข้าไปนั่งทำหน้าที่ใน

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ หรือ กบจ. และยังทำหน้าที่จนเป็นที่ยอมรับของผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการส่วนจังหวัด ที่เห็นว่าสมาชิกคนสตูลเป็นขบวนการที่มีต้นทุนและมีฐานชุมชนอยู่จริง และมีการขับเคลื่อนที่เห็นเป็นรูปธรรม

3) การจัดสมาชิกคนสตูลทุกครั้งจะต้องเชิญผู้ว่าราชการจังหวัด (หรือผู้แทนตามที่ได้รับมอบหมาย) เพื่อให้มารับข้อเสนอประจำปีอย่างเป็นทางการต่อหน้าผู้เข้าร่วมจำนวนมาก (ไม่น้อยกว่าหนึ่งพันคน) อย่างเช่น การจัดสมาชิกคนสตูล ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2556) ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นได้มอบหมายให้นายอุทาร์ พิชญากรณ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล มาเป็นประธานในพิธีเปิดงานสมาชิกคนสตูล ซึ่งท่านได้กล่าวความตอนหนึ่งต่อหน้าผู้เข้าร่วมเวทีในครั้งนั้นว่า “จากรายงานที่ผู้แทนเครือข่ายสวัสดิการชุมชน และเครือข่ายภาคประชาชนในจังหวัดสตูลได้ยืนยันอย่างชัดเจนว่าจะผลักดันให้เกิดสังคมสวัสดิการที่มีคุณภาพที่ไม่เฉพาะแต่เรื่องการเงินเท่านั้น หากแต่หมายถึงการมีสังคมที่ดี สุขภาวะที่ดี ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ เศรษฐกิจที่เหมาะสมบนฐานศักยภาพท้องถิ่น บนฐานวิถีวัฒนธรรมที่ติงามของคนสตูล หากทั้งหมดนี้หมายรวมว่าล้วนเป็นเรื่องของสวัสดิการทั้งสิ้น พร้อมกันนี้ได้แสดงเจตนารมณ์ที่จะขับเคลื่อนเพื่อให้เห็นถึงทิศทางการพัฒนาโดยรวมของจังหวัดแห่งนี้ร่วมกัน ซึ่งถือเป็นเรื่องดีงามและน่าส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง หากรัฐบาลและส่วนราชการให้การสนับสนุนในเรื่องที่ภาคประชาชนมีการรวมตัวกันเช่นนี้ และดำเนินการจนเป็นที่ประจักษ์ว่าได้ผลดีก็จะทำให้เรื่องนั้นมีความต่อเนื่องและยั่งยืนอย่างแน่นอน เช่น กรณีเรื่องสวัสดิการชุมชน ที่ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูทางสังคมในชุมชนให้กลับมาเป็นสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเช่นที่เคยมีมาก่อน การใช้ฐานสวัสดิการชุมชนในดูแลช่วยเหลือกันเกื้อกูลกันในเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การศึกษา ผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น ซึ่งถือว่าเรื่องเช่นนี้เป็นภาพสะท้อนของความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง” (อุทาร์ พิชญากรณ์, 2556)

รองผู้ว่าราชการจังหวัดยังกล่าวแสดงความชื่นชมแก่นนำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายชุมชน ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูล ที่ได้ร่วมมือกันส่งเสริมและสนับสนุนการจัดงานในครั้งนี้ ถือเป็น การเป็น การพึ่งพาตนเองของคนในชุมชนที่มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัด และที่สำคัญคือมีการร่วมมือของภาคประชาชนในจังหวัดสตูลที่มีการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของจังหวัดสตูลที่ตั้งเป้าไว้ว่า ภายในปี 2560 จะสนับสนุนให้มีระบบสวัสดิการชุมชน และระบบสวัสดิการสังคมอื่น ๆ ที่ครอบคลุมทั่วถึง และมีความเชื่อมโยงเป็นระบบอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ทั้งนี้ยังคงมีเรื่องที่ทำทนายสำหรับจังหวัดสตูลอย่างน้อย 2 ประการ ที่จะนำพาสังคมไปสู่สังคมที่อยู่กันด้วยความเอื้ออาทร มีสันติสุข มีระบบเศรษฐกิจพอเพียง และมีความมั่นคงปลอดภัย ภายใต้คำขวัญที่ว่า “สตูล สงบ สะอาด ธรรมชาติบริสุทธิ์” คือ

1) จังหวัดจะต้องส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการจัดการชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาตำบล และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้าถึงทรัพยากรได้ง่ายขึ้น รวมถึงการสร้างระบบธรรมาภิบาลในการบริหารตำบล เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือที่ดีต่อกัน ทั้งนี้ต้องทำให้เกิดพื้นที่กลางระดับตำบล เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนภารกิจดังกล่าว

2) จังหวัดต้องสร้างระบบ หรือกลไกในการทำงาน หรือประสานงานร่วมกันระหว่างภาคประชาสังคมที่รวมตัวกันเป็นสมัชชาคนสตูลกับส่วนราชการระดับจังหวัดที่มีบทบาทสำคัญกับการพัฒนาท้องถิ่นในทุกมิติ ทั้งนี้เพื่อลดช่องว่างในการจัดทำแผนพัฒนาระดับจังหวัดกับองค์กรชุมชนและภาคประชาสังคม รวมถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการที่แท้จริงในระดับพื้นที่ โดยการเชื่อมต่อกับกลไกปกติผ่านนโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่ว่าด้วยเรื่องหนึ่งแผน (One Plan) การกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยในปัจจุบันนี้ ท้องถิ่นได้ขอให้มีการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ข้อบังคับ ที่ส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีอิสระในการทำงานและไม่เอื้อต่อการสนับสนุนชุมชน เช่น การจัดสวัสดิการชุมชนที่ท่านทั้งหลายกำลังทำกันอยู่ การจัดการที่อยู่อาศัยที่ดินทำกิน และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม เหล่านี้ล้วนแต่เป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการพัฒนาสวัสดิการชุมชน ที่สังคมไทยจะต้องร่วมกันสร้าง

อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนในภาพรวมระดับจังหวัด ในฐานะของภาคประชาสังคม อาจจะต้องสร้างความเด่นชัดให้มากขึ้น ทั้งต้องสานพลังของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ และเชื่อมต่อกับกลุ่มใหม่ ๆ รวมถึงการทำงานร่วมกับภาคีที่หลากหลายขึ้น เพื่อเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดหรือร่วมออกแบบยุทธศาสตร์ของจังหวัดได้มากขึ้น ในขณะที่ระบบและกลไกในการจัดทำแผนการพัฒนาของประเทศยังถูกกำหนดมาจากส่วนบน และการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่ยังจำกัด การปรับเปลี่ยนดังกล่าวจึงต้องเริ่มต้นจากประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ และหวังว่าจะมีการนำไปสู่การปรับระบบและกลไกที่สอดคล้องกันมากขึ้นในอนาคต (นิธิตา บินตำมะหง, 2562)

4.4.5 การปรับตัวหลังยุติโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา

การสร้างรูปธรรมงานพัฒนาถือเป็นจุดแข็งในการต่อสู้กับนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับพื้นที่ และเป็นการขับเคลื่อนเชิงรุกที่สำคัญของสมัชชาคนสตูล ที่สามารถนำศักยภาพที่มีอยู่มาสร้างผลงานในเชิงประจักษ์ โดยเฉพาะในคราวที่นายกรัฐมนตรีประยุทธ์ จันทร์โอชา เดินทางลงมาดูพื้นที่จังหวัดสตูลในช่วงเดือนกันยายน 2560 ที่ผ่านมา ซึ่งในครั้งนั้นได้มีการร่วมมือกันในนามสมัชชาคนสตูล โดยการประสานงานของสำนักงานจังหวัด ให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อยืนยันถึงทางเลือกในการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน เพื่อให้นายกรัฐมนตรี และคณะได้รับรู้ และเข้าใจ

ความต้องการแท้จริงของคนในพื้นที่ (สมยศ โตะหลัง, 2560) โดยการนำมิติการพัฒนาในประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) ด้านการท่องเที่ยว

การเชื่อมโยงของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวชุมชนที่มีอยู่ทั่วไปในจังหวัดสตูลกว่า 20 ชุมชน และล่าสุดคือการรวมตัวกันเป็นวิสาหกิจชุมชนกว่า 14 กลุ่มของอ่าวปากบารา เพื่อจัดการท่องเที่ยวร่วมกับอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา และสามารถนำศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวบริเวณเกาะเขาใหญ่มานำเสนอได้อย่างน่าสนใจ และทำให้เป็นที่รู้จักของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งภายในและต่างประเทศได้อย่างรวดเร็ว และการพัฒนาดังกล่าวนี้ได้ทำให้คนในพื้นที่เห็นได้ในเชิงประจักษ์ว่า ทรัพยากรในพื้นที่สร้างคุณประโยชน์ให้กับชุมชนได้จริง เพราะเพียงแค่การก่อตัวดำเนินการมากกว่า 1 ปี แต่กลับส่งผลให้มีการเติบโตได้อย่างรวดเร็วในมิติต่าง ๆ ทั้งเรื่องรายได้ การพัฒนาระบบบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่ดำเนินการโดยชุมชน แต่เป็นการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ด้วย และที่สำคัญ คือ ได้ทำให้คนในพื้นที่เกิดข้อเปรียบเทียบระหว่างโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบาราที่ต้องสูญเสียทรัพยากรในชุมชนตนเองมากกว่าที่จะทำให้ชุมชนได้เข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เหมือนอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

การถูกประกาศเป็นอุทยานธรณีระดับโลกของจังหวัดสตูล จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้โฉมหน้าการท่องเที่ยวของจังหวัดเล็ก ๆ แห่งนี้ดำเนินไปในทางที่ก้าวหน้ามากขึ้นและจะกลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญของคนในพื้นที่และจังหวัด ถ้าหากมีความเข้าใจและปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ด้านเศรษฐกิจชุมชน

มีการตั้งวิสาหกิจชุมชนที่หลากหลาย อย่างเช่น ร้านคนจับปลา ในพื้นที่อ่าวปากบารา อำเภอละงู ที่มีฐานทรัพยากรทางทะเลที่สมบูรณ์ และมีรูปธรรมการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถพัฒนาระบบการจัดการผลผลิตได้อย่างโดดเด่น และเป็นต้นแบบของรัฐวิสาหกิจระดับจังหวัด รวมถึงวิสาหกิจด้านการท่องเที่ยวชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการปรับตัวเข้าสู่เมืองแห่งการท่องเที่ยวที่สามารถนำศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่มาสร้างจุดขายที่น่าสนใจ อย่างเช่น ปราสาทหินพันยอดซึ่งตั้งอยู่ที่เกาะเขาใหญ่กลางอ่าวปากบารา มีการตั้งเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนถึง 14 แห่ง ทั้งในตำบลปากน้ำและตำบลใกล้เคียงในอำเภอละงูเช่นกัน เป็นรูปแบบการจัดการร่วมระหว่างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนกับอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา นอกจากนี้ยังมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ อย่างเช่น กลุ่มวิสาหกิจเข้าโต๊ะกรัง ตำบลควนโดน อำเภอควนโดน ที่ทำเรื่องการท่องเที่ยวและจัดการผลผลิตกระท้อนนาปรักในฤดูกาล จนเริ่มเป็นที่รู้จักในชื่อ “สะโตยสตูล” หรืองานกระท้อนที่จัดมาแล้ว 2 ปี รวมถึงวิสาหกิจด้านการเกษตรที่จดทะเบียนเป็นบริษัทหุ้นไล่กากรูป วิสาหกิจเพื่อสังคม (จำกัด) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่ขับเคลื่อนด้านการเกษตรที่ปลอดภัยหรือเกษตรอินทรีย์ ทั้งมิติของการณรงค์เพื่อให้เปลี่ยน

พฤติกรรมในการทำเกษตรที่ปลอดภัยและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค และยังมีการส่งเสริมการปลูกพืชอินทรีย์ เพื่อจำหน่ายสู่ตลาดทั้งภายในและภายนอก รวมถึงการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดสตูล ปัจจุบันกำลังจะมีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนในลักษณะคล้าย ๆ กันนี้ อีกหลายแห่งในทุกพื้นที่ ทุกอำเภอของจังหวัดสตูล

3) ด้านการจัดการผลผลิต

ผลผลิตที่เป็นวัตถุดิบของจังหวัดสตูลมีมากมาย ทั้งสัตว์น้ำทะเล ผลไม้ พืชผัก และอื่น ๆ ซึ่งก่อนหน้านี้จังหวัดสตูลอาจจะมีจุดอ่อนในเรื่องการจัดการผลผลิตหรือการแปรรูป ที่เพิ่มมูลค่า ปัจจุบันเราเริ่มเห็นโอกาสในเรื่องนี้มากขึ้น ชาวบ้านเริ่มปรับตัวสร้างการเปลี่ยนแปลงในเรื่อง ดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม อย่างเช่น การจัดการผลผลิตสัตว์น้ำทะเลของร้านคนจับปลา ที่ทำให้คนในพื้นที่สามารถนำผลผลิตที่เป็นสัตว์น้ำจากอ่าวปากบาราและทะเลสตูลไปสู่ผู้บริโภคทั่วไปได้ และถือเป็นการจัดการผลผลิตที่ได้มาตรฐานอินทรีย์ ซึ่งมีแหล่งที่มาของสัตว์น้ำที่ปลอดภัย ปลอดภัยและมี รับผิดชอบต่อสังคม ความสามารถในการจัดการดังกล่าวเกิดขึ้นจากการรวมตัวของคนในพื้นที่ที่ไม่เคยมี การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวนี้มาก่อน เพราะที่ผ่านมาชาวประมงพื้นบ้านเพียงหาปลาเพื่อจำหน่าย ให้กับแพปลาโดยตรง แต่การเกิดขึ้นของร้านคนจับปลาได้พลิกสถานการณ์ของผู้จับมาเป็นผู้ขาย และ ถือเป็นการจัดการผลผลิตได้อย่างครบวงจร สามารถสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคได้อย่างชัดเจน รวมถึง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเขาโต๊ะครั้งที่สามารถจัดการระบบการจำหน่ายกระท้อนนาปริกที่มีอยู่ประมาณ 30 กว่าไร่ ให้มีมูลค่าทางราคาเพิ่มขึ้น จากที่เคยขายแบบเหมาสวนให้กับพ่อค้าคนกลางภายนอกเพียง กิโลกรัมละไม่เกิน 50 บาท แต่ภายหลังการจัดตั้งวิสาหกิจและมีการจัดงานกระท้อน หรือ สะตอสตูล ในช่วงสองปีที่ผ่านมา (2563 – 2564) ทำให้ราคากระท้อนดีขึ้น โดยมีการคัดแยกพันธุ์และเกรดผลผลิต ซึ่งกระท้อนเกรดสูงสุดได้ราคาถึงกิโลกรัมละ 120 บาท ส่วนใหญ่เป็นการขายผ่านระบบออนไลน์ ส่วน ของบริษัทหุ้นไล่กากรู๊ป วิสาหกิจเพื่อสังคม (จำกัด) ได้มีการรวบรวมผลผลิตอินทรีย์ของสมาชิก เพื่อ จัดจำหน่ายให้กับผู้บริโภคที่ต้องการความปลอดภัยของผลผลิตด้านการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็น กลุ่มตลาดบนหรือตลาดส่วนกลาง ทำให้ได้ราคาที่ดีขึ้นมาก และเป็นการขายผ่านระบบออนไลน์เป็น ส่วนใหญ่เช่นกัน และในอนาคตการจัดการผลผลิตในลักษณะนี้จะมีความจำเป็นมากขึ้น และจะกลายเป็น แนวทางให้ชุมชนอื่น ๆ สามารถนำไปปรับใช้เพื่อยกระดับผลผลิตของตนเองได้ และที่สำคัญ คือ การ ดำเนินการนี้ได้ทำให้คนในชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรตนเองมากขึ้นด้วย

4) ด้านสิทธิการจัดการและฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชนและการส่งเสริม
บทบาทสตรี

ต่อเรื่องนี้จะเห็นได้ชัดในกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ได้มีการร่วมตัวกันในหลาย พื้นที่ของชุมชนชายฝั่งจังหวัดสตูลทั้ง 4 อำเภอ อย่างเช่น สมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากบารา อำเภอละงู ที่ได้มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ มากมายร่วมกับหน่วยงาน และภาคีอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและ

ภาคเอกชน ที่จะร่วมมือกันฟื้นฟูสัตว์น้ำในพื้นที่อ่าวปากบารา อย่างเช่น การทำบ้านปลาหรือทำซั้งกอ การมีกลุ่มธนาคารปูไข่ที่ได้มีการปล่อยพันธุ์ปูจำนวนมากในช่วงหลายปีที่ผ่านมา การร่วมกันเฝ้าระวัง การจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือผิดกฎหมาย ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเหล่านี้ได้ทำให้เห็นได้ถึงเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในอ่าวปากบาราและในบริเวณทะเลสตูลใกล้เคียง และกิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นที่ประจักษ์กับหน่วยงานราชการในพื้นที่ด้วยเช่นกัน แนวทางการพัฒนาบนฐานศักยภาพเหล่านี้ได้กลายเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้คนในพื้นที่เกิดการปฏิเสธโครงการขนาดใหญ่ที่กำลังจะเข้ามาในพื้นที่ โดยเฉพาะโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบาราและโครงการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน และเชื่อว่าชุมชนในพื้นที่เหล่านี้จะเดินหน้าปกป้องฐานทรัพยากรของตนเองอย่างถึงที่สุดหลังจากนี้ไป

ในการจัดการทรัพยากรและการจัดการผลผลิตสัตว์น้ำของร้านคนจับปลา ทำให้เห็นบทบาทสตรีที่เด่นชัดมาก ด้วยเพราะกลุ่มแกนหลักในการสร้างสรรค์ให้เกิดร้านคนจับปลาส่วนใหญ่แล้ว คือ ทีมแม่บ้านของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่อ่าวปากบารา ที่รวมตัวกันอย่างน้อย 3 หมู่บ้าน คือบ้านปากบารา บ้านตะโละใส และบ้านท่ามาลัย (หมู่ 2 หมู่ 4 และหมู่ที่ 6) ของตำบลปากน้ำ อำเภอลงขัน อันเป็นมิติใหม่ของชุมชนประมงพื้นบ้านของจังหวัดสตูล ที่ได้เปลี่ยนบทบาทของผู้ล่า (ชาวประมง) มาเป็นนักจัดการผลผลิต และนักการตลาด อันถือเป็นบทบาทที่อาจจะไม่คุ้นเคยนัก ด้วยว่าบทบาทดังกล่าวนี้เดิมทีแล้วจะเป็นของเจ้าแม่แปปลาในชุมชนที่มีฐานะ และมีความสามารถทางการเงินเท่านั้น ที่จะกระทำได้ แต่จากช่วงเวลา 3 - 4 ปี ที่ผ่านมา ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า “ผู้หญิง” ไม่ได้มีความสามารถแค่การเดินตามพ่อบ้านหรือเป็นเพียงแค่ผู้ช่วยในการจับสัตว์น้ำเท่านั้น แต่กลายเป็นว่าผู้หญิงของชุมชนประมงอ่าวปากบาราสามารถสร้างการเรียนรู้และปรับบทบาทของตนเองไปสู่ “นักจัดการผลผลิตด้านการประมง” ที่มีความคิดความอ่านก้าวหน้า ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่การคำนึงถึงผลกำไรเท่านั้น หากแต่เป็นการปรับความคิดและปรับแนวทางปฏิบัติที่น่าสนใจของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน ที่ต้องการทำให้สังคมได้เข้าถึงผลผลิตสัตว์น้ำที่สะอาด ปลอดภัย รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง ภายใต้แนวคิด “มาตรฐานบลูแบรนด์” (Blue brand Standard) อันเป็นมาตรฐานที่พวกเขาได้สร้างขึ้นจนเป็นที่ยอมรับในสังคมผู้บริโภคในวงกว้างมากขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งบทบาทของแม่บ้านชาวประมงกำลังกลายเป็นพลังบวกแบบใหม่ที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการผลผลิตที่มีคุณภาพ อันจะนำไปสู่การคัดง้างกับแนวคิดการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ที่เข้ามาคุกคามพื้นที่ทำกินและชุมชนของพวกเขาได้อย่างมีพลังอย่างเป็นที่ประจักษ์แล้วผ่านการเคลื่อนไหวของผู้คนในอ่าวปากบาราและในวิถีของชุมชนประมงในภาพรวมของจังหวัดสตูล

เหล่านี้คือการปรับตัวของเครือข่ายองค์กรชุมชนที่อยู่ในขบวนการสมัชชาคนสตูล หลังจากสถานการณ์ความขัดแย้งจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกคลี่คลายลง การเดินหน้าเพื่อที่จะยืนยันว่าจังหวัดสตูลสามารถพัฒนาได้บนฐานศักยภาพของตนเองที่มีอยู่จริง จึงเป็นภารกิจร่วมกันที่จะต้องแสดงให้เห็นภาพนี้มีความชัดเจนและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

4.5 การขับเคลื่อนสมัชชาคนสตูลในอนาคต

ภาพฝันที่ต้องการเห็นภาคประชาชนจังหวัดสตูลร่วมกับองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ท้องถิ่น ท้องถิ่น มีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อสร้างวงพูดคุย รับฟังข้อคิดเห็น และสร้างข้อเสนอทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ ภายใต้กระบวนการดังกล่าวมีการก่อรูปอย่างค่อยเป็นค่อยไป และมีรูปธรรมที่จับต้องได้มากขึ้น เช่น กรณีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลนาทอนสร้างวาทกรรม “ชนชั้นนำทอน” หรือ นาทอนจัดการตนเอง เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกผลักดันให้จังหวัดประกาศวาระ “เกษตรสุภาพ” เครือข่ายประมงพื้นบ้านได้ผลักดันให้มีการประกาศเขตอนุรักษ์ในระดับจังหวัด และได้ก่อตั้งสมาคมชาวประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนรูปธรรมงานด้านการอนุรักษ์ทะเล เครือข่ายผู้บริโภคสร้างงานเพื่อสุขภาพประชาชน และมีการจดทะเบียนเป็นสมาคมที่จะได้ทำงานกันอย่างเข้มข้นในอนาคต เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดสตูล ที่ได้เนื้องานภายใต้ภารกิจที่หลากหลายทั้งในมิติการพัฒนาศักยภาพภาคี เครือข่ายระดับตำบลครบทุกตำบลในจังหวัดสตูล สร้างงานสวัสดิการชุมชน เครือข่ายธุรกิจชุมชน และการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสด้านที่อยู่อาศัย และอื่น ๆ เครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมที่ยังทำงานกันอย่างแข็งขันหลายมิติการ ทั้งเรื่องการจัดการแหล่งน้ำ ป่าไม้ และเกาะติดปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งการทำงานของแต่ละเครือข่ายจะมานัดพร้อมกันปีละ 1 ครั้งเพื่อร่วมกันจัดเวทีสมัชชาคนสตูล อันเป็นที่รับรู้ร่วมกันว่านี่คือภารกิจของ “พื้นที่กลางคนสตูล” ที่ร่วมกันขับเคลื่อนสมัชชาฯ ทุกคน

เวทีสมัชชาคนสตูลได้นำเสนอสถานการณ์ปัญหาและข้อเสนอเชิงนโยบายระดับต่าง ๆ หลายประเด็น ที่เชื่อว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในท้องถิ่นของตนเอง และยังเห็นว่ากระบวนการสมัชชาคนสตูลเป็นการทำงานภาคประชาชนที่มีความสร้างสรรค์ และเห็นถึงความตื่นตัวของคนสตูลต่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาระดับจังหวัดที่เกิดขึ้นบนฐานของศักยภาพที่มีอยู่ และบนความต้องการของคนในพื้นที่อย่างสอดคล้องเหมาะสม ทั้งนี้ยังสามารถหนุนเสริมการทำงานของภาครัฐได้เป็นอย่างดีเมื่อมีความเข้าใจร่วมกันบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมกับของทุกภาคส่วน บนความหวังที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในอนาคต และจะเป็นทางออกสำคัญในการเข้าไปจัดการกับความคิดเห็นที่แตกต่าง และนำไปความคลี่คลายความขัดแย้งอื่น ๆ ต่อไปได้ ที่ไม่ใช่แค่เรื่องทำเรื่อน้ำลึกปากบาราเท่านั้น ที่สำคัญกระบวนการดังกล่าวนี้ ได้สร้างการตื่นตัวของการเมืองภาคพลเมืองในระดับฐานล่างอย่างมีนัยสำคัญภายใต้เป้าหมายที่ชัดเจน และการจะขับเคลื่อนรูปธรรมดังกล่าวให้สำเร็จได้นั้น จะต้องพัฒนาศักยภาพและประสิทธิภาพของพื้นที่กลางเพิ่มขึ้น ดังนี้

1. ต้องยกระดับการรวมตัวของภาคีเครือข่ายคนสตูลให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น และจะต้องเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรเครือข่ายให้มีความพร้อมในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมในบริบทของตน และในองค์กรรวมของจังหวัดสตูลอย่างมีประสิทธิภาพ

2. เครือข่ายต่าง ๆ ที่เป็นเจ้าของประเด็นในสมัชชาคนสตูล จะต้องเริ่มต้นลงมือปฏิบัติตามข้อเสนอที่เกิดขึ้นในแต่ละปีอย่างจริงจัง เพื่อให้สิ่งที่พี่น้องสมาชิกสมัชชาฯ ได้มาร่วมคิดในแต่ละครั้งนั้นเกิดขึ้นจริง ภายใต้ทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพ และจะต้องมีการสรุปบทเรียนการขับเคลื่อนในทุก ๆ ปี

3. สมัชชาคนสตูลจะต้องเปิดพื้นที่กลางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และพร้อมที่จะร่วมมือกับทุกภาคส่วน เพื่อจะทำให้ข้อเสนอทั้งในระดับประเด็นและในภาพรวมระดับจังหวัดอันเป็นความคิดฝันของคนสตูลนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นเป็นที่ยอมรับร่วมกันในทุกภาคส่วน

4. สมัชชาคนสตูลควรจะต้องพัฒนากลไกการติดตามผล หลังจากที่ได้มีการยื่นข้อเสนอดังกล่าวผ่านผู้ว่าราชการจังหวัด หรือหัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ แล้ว เพื่อให้เห็นถึงความคืบหน้าหรือปัญหาอุปสรรคในการนำข้อเสนอดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติ และควรเข้าหารือกับผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นระยะ หรือเข้าร่วมรับฟังการดำเนินงานของสำนักงานจังหวัด และส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อเสนอนั้น ๆ ถูกนำไปใช้จริง

5. ต้องสร้างการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ผ่านระบบกลไกร่วมระหว่างราชการ ท้องถิ่น และภาคประชาสังคมในทุกระดับ ทั้งระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อให้ประชาชนและภาคประชาสังคมสามารถเข้าถึงการกำหนดอนาคตของตนเองได้อย่างมีส่วนร่วมแท้จริง ผ่านการร่วมกำหนดหรือร่วมใช้ทรัพยากรทั้งงบประมาณ บุคลากร และอื่น ๆ ร่วมกัน

6. เวที “สมัชชาคนสตูล” จะต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี และต้องสร้างให้เป็นพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมในระดับจังหวัดอย่างหลากหลาย ที่จะทำหน้าที่ในการสื่อสาร เชื่อมร้อย และลดช่องว่างระหว่างภาคประชาชนด้วยกันเอง และระหว่างภาคประชาชนกับรัฐ ตลอดถึงท้องถิ่น ท้องที่ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน คือ การพัฒนาจังหวัดสตูลอย่างยั่งยืน

ทั้งหมดนี้ถือเป็นเจตนารมณ์ของสมัชชาคนสตูลที่จะส่งเสริมสนับสนุนและขับเคลื่อนให้ทิศทางการพัฒนาจังหวัดสตูลเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมและตั้งอยู่บนฐานศักยภาพที่มีอยู่จริง โดยเฉพาะในเรื่องด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการประมงที่สมดุล ตลอดถึงการรักษาไว้ซึ่งสังคมที่มีวิถีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของคนสตูล ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้ซึ่งความฝันร่วมของคนสตูล ภายใต้คำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “สตูล สงบ สะอาด ธรรมชาติบริสุทธิ์” จึงเป็นความมุ่งมั่นร่วมกันของกลุ่มรักจังหวัดสตูลที่เป็นกลุ่มหลักในการจัดสมัชชาคนสตูลมาจนถึงปัจจุบันนี้ (สมพงษ์ หลีเคราะห์, 2563)

4.6 พื้นที่กลางของสมัชชาคนสตูล และบทเรียนที่ค้นพบ

บทสรุปจากการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล อาจจะไม่ใช่การรวมเรื่องราวทั้งหมดที่คนสตูลคิดฝัน แต่เชื่อว่าในมิติต่าง ๆ กว่าสิบประเด็นที่ได้มีกระบวนการในการระดมความคิด ทั้งในเวทีย่อยรายประเด็น เวทีระดับพื้นที่ และเวทีใหญ่ในงานสมัชชาคนสตูลแต่ละครั้ง คือ ความตั้งใจจริงของกลุ่มคนที่เห็นคุณค่าของการรวมตัวกัน และยังเห็นถึงคุณค่าของการสร้างพื้นที่กลางที่จะทำให้ความคิด ความเห็น หรือความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่างกันได้มีทางออกต่อสังคม แม้บทเรียนที่ผ่านมาจะพบเจอกับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ อยู่บ้าง แต่บนฐานความเชื่อร่วมกันว่า “สังคมจะต้องมีทางออก” และบนฐานความคิดที่ต้องการ “หาจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง” ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ได้ทำให้เกิดการค้นพบว่า “การสร้างพื้นที่กลาง” จะต้องเกิดขึ้นจากการเริ่มต้นไปพร้อม ๆ กัน และผู้ที่มีบทบาทน่าจะต้องใจกว้างพอที่เปิดรับการถกเถียงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และสุดท้าย คือ การยอมรับในบทสรุปและนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน บนพื้นฐานของวิถีวัฒนธรรมและสังคมเฉพาะพื้นที่จังหวัดสตูล ที่มีความโดดเด่นด้านสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งยังยึดโยงด้วยการสร้างพื้นที่ร่วมกันในรูปแบบของความเป็นมิตรสหายและญาติพี่น้องกัน ที่ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สมัชชาคนสตูลสามารถก้าวข้ามปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างทางมาได้จนถึงปัจจุบัน

“การสร้างพื้นที่กลาง หรือพื้นที่สาธารณะ” เป็นเครื่องมือ หรือเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทยที่ไม่เพียงแต่จะช่วยคลี่คลายความขัดแย้งทางสังคมเท่านั้น แต่จะเป็นช่องทางในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมได้อย่างน่าสนใจ ดังนั้นการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้มีการสร้างพื้นที่กลางในระดับท้องถิ่น จังหวัด ระดับภาค และระดับชาติ จึงเป็นความท้าทายของภาคประชาชนที่ต้องกล้าริเริ่ม และช่วยกันสร้างพื้นที่ดังกล่าวนี้ให้เกิดขึ้นได้อย่างมีพลัง ด้วยเชื่อว่าแนวทางดังกล่าว จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมแห่งความขัดแย้งไปสู่สังคมที่มีทางออกได้ และนำไปสู่สันติภาพอย่างแท้จริงร่วมกัน

สมพงษ์ หลีเคราะห์ ยังอธิบายแนวคิดของสมัชชาคนสตูลต่อการจัดทำข้อเสนอแต่ละปีว่า เป็นการหยิบยกประเด็นตนเองสู่สาธารณะ และมีการเคลื่อนไหวประเด็นเหล่านั้นอย่างต่อเนื่อง ข้อเสนอทั้งหมดไม่ได้บอกให้หน่วยงานรัฐทำทั้งหมด เพราะเราเชื่อว่าผู้เป็นเจ้าของเรื่องหรือเจ้าของปัญหา คือ เจ้าภาพ ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายอย่างที่หลายหน่วยงานเข้าใจ ดังนั้นข้อเสนอที่พวกเราเรียกร้องมาตลอด คือ ให้หน่วยงานเหล่านั้นเป็นเพียงผู้สนับสนุน “ไม่ใช่ผู้ปฏิบัติ” ฉะนั้น ข้อเสนอจึงไม่ใช่ที่สุดหรือสุดท้าย แต่เป็นวาระที่ต้องร่วมกันพัฒนา และสิ่งหนึ่งที่สมัชชาคนสตูลมักจะเชื่อมโยงกันเสมอในสถานการณ์ที่มีการกำหนดประเด็นเพื่อเป็นวาระการเคลื่อนไหวประจำปี จะมีการนำสถานการณ์วงกว้าง ทั้งในระดับโลก ระดับประเทศมาเชื่อมโยงเสมอ เช่น ประเทศไทยขับเคลื่อนวาระ Thailand 4.0 สมัชชาคนสตูลใช้ประเด็นว่า คนสตูล 6.0 ในสมัชชาคนสตูลครั้งที่ 6 เป็นต้น

ขณะเดียวกันยังมีความพยายามที่จะผลักดันให้เกิดเครือข่ายใหม่ ๆ ในการเข้าร่วมจากที่มีเครือข่ายที่เข้าร่วมไม่กี่เครือข่าย แต่ทุกปีของการจัดสมัชชาจะมีเครือข่ายใหม่เข้าร่วมเสมอ เช่น เครือข่ายน้ำ เครือข่ายชาติพันธุ์ เครือข่ายเยาวชน เป็นต้น การเพิ่มขึ้นนี้ได้เป็นไปโดยบังเอิญ แต่วางอยู่

บนฐานการทำงานที่ลงไปหนุนเสริมกันในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันเพิ่มขึ้น เมื่อเรียนรู้กัน จึงชวนกันมาสื่อสารในเวทีสมัชชาคนสตูล ซึ่งนับเป็นภารกิจที่ต้องสร้างพื้นที่ใหม่ประเด็นใหม่ในการขับเคลื่อนสตูลสู่รูปธรรมในอนาคต

มีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานรัฐในพื้นที่ผ่านการชักชวนบุคคล ไม่ใช่หน่วยงานการออกแบบระบบเชิงพื้นที่ ระบบหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นคนออกแบบระบบหมู่บ้าน กำนันมองระบบตำบล นายอำเภอ มองระบบอำเภอ สุดท้าย ทุกระดับที่ได้เป็นตัวแทนถูกกระทำโดยฟังก์ชันเดิม เพราะวิธีคิด ยังมองระบบตัวแทนทำให้ไม่ได้คิดในบทบาทการเอื้ออำนวยแต่คิดแบบสั่งการ ทำให้เป็นการมองแบบ “กลุ่มเป้าหมาย” ทั้งนี้ที่ผ่านมามีบุคคลเป็นปัจจัยการเปลี่ยนแปลงด้วย เช่น เราพบว่าผู้ใหญ่บ้านบางคนทำงานดี พอมีผู้ใหญ่คนใหม่เข้ามา เชื่อไม่ได้เลยว่าจะสานต่องานที่มีอยู่เดิม ฉะนั้นอำนาจของผู้นำ กับอำนาจเชิงกลไกการทำงาน จะทำอย่างไรได้คนทำงานที่เป็นตัวแทนพื้นที่อย่างแท้จริง เชื่อมโยงถึงการกำหนดนโยบายทางการเมือง นโยบายรัฐบาลด้วย ที่ส่วนใหญ่เป็นนโยบายที่ไม่ยึดโยงกับพื้นที่ เป็นผลให้ขาดความต่อเนื่องในการทำงาน แม้การกระจายอำนาจที่ผ่านมาจะพยายามตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่สุดท้ายมีกฎหมายกำกับเน้นการทำให้เหมือนเดิม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็กลายเป็นรัฐเล็กในพื้นที่ที่มองทุกอย่างแยกส่วนเหมือนเดิม เป็นการเพิ่มความทับซ้อนการทำงานที่เดิมมีรัฐ เอกชนอยู่แล้วเป็นท้องถิ่นหนุนเข้าไปอีก

การเชิญชวนหน่วยงานรัฐ และเอกชนในพื้นที่เพื่อให้เข้ามาร่วมงานสมัชชาคนสตูล ยังไม่ได้ชวนกันในนามหน่วยงานต่อหน่วยงาน แต่ชวนในนามบุคคลต่อบุคคลที่มีความความสนใจ ผ่านความสัมพันธ์หรือการรู้จักกันเป็นเบื้องต้น เพราะเชื่อว่าเมื่อคนสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้วการงานก็จะตามมา แต่สิ่งที่จะค่อยเปลี่ยนไปคือการเริ่มต้นที่บุคคล ได้นำไปสู่การเข้าร่วมของหน่วยงานตามมา ปรากฏการณ์ในลักษณะนี้เห็นได้จากการเข้าร่วมของที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาทอน อ.ทุ่งหว้า จ.สตูล และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าแพ อ.ท่าแพ จ.สตูล และกรณีการร่วมงานกับโรงพยาบาลละงู จ.สตูล ถือเป็นการทำงานที่เริ่มต้นจากความสัมพันธ์ (สมพงษ์ หลีเคราะห์, 2563)

การจัดงานสมัชชาคนสตูลจะเกิดขึ้นมิได้ หากไม่มีหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ให้การสนับสนุน และส่งเสริมอย่างจริงจังตลอดมา คือ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสตูล, คณะทำงานสนับสนุนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนจังหวัดสตูล, องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล, เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภคจังหวัดสตูล, กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร, เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดสตูล, สภาพัฒนาการเมืองสตูล, สมาคมรักษ์ทะเลไทย, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนภาคใต้, โครงการสิทธิชุมชนภาคใต้, สำนักงานวิจัยท้องถิ่นสตูล, สถาบันสันติศึกษา มอ.หาดใหญ่, เครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล, มูลนิธิอันดามัน และสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ รวมถึงองค์กรภาคประชาชนที่การขับเคลื่อนในเชิงประเด็นทั้งประเด็นร้อนและประเด็นเย็นต่าง ๆ ทั้งที่มีความคิดความเห็นที่แตกต่างกันบ้าง แต่การยอมรับพื้นที่กลางร่วมกันในอันที่จะนำพาให้จังหวัดสตูลถูกพัฒนาไปในทิศทาง

ที่ดีขึ้นและเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ ก็ถือเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้กระบวนการนี้ยังมีการขับเคลื่อนได้มาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นการเกิดขึ้นของกระบวนการภาคประชาชนจังหวัดสตูลในชื่อ “สมัชชาคนสตูล” มีเจตนาที่ต้องการสร้างพื้นที่การสื่อสารกลางระหว่างประชาชน และระหว่างประชาชนกับภาคีพัฒนาอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ไปตามสภาพกำลังที่พอทำได้ และกำลังก่อเป็นพัฒนาการของกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะเป็นบรรทัดฐานให้กับกลไกการปกครองที่มีอำนาจได้นำไปสู่การพิจารณาเพื่อเป็นรูปแบบการจัดการความสมดุลระหว่างภาครัฐกิจ ชุมชน และฐานทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกัน อีกนัยหนึ่งคือการจัดการความขัดแย้งท่ามกลางความเห็นต่างในกระแสการพัฒนาที่กำลังดำเนินไปอย่างรุนแรงในโลกปัจจุบัน อันถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางสังคมกรณีหนึ่งที่ควรได้รับการส่งเสริมและสื่อสารเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้กับพื้นที่ความขัดแย้งอื่นได้บ้างในบางมิติ

แม้ความคิดเห็นอันแตกต่างยังไม่ได้หมดสิ้นไปทั้งหมด ในกรณีของความคิดความอ่านต่อการพัฒนาดังกล่าวนั้น แต่การริเริ่มความคิดเพื่อหาทางออกเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตของภาคประชาชนนั้น ถือเป็นกรณีศึกษาที่ต้องมีการอย่างต่อเนื่อง และจะต้องร่วมมือกันออกแบบกระบวนการดังกล่าวนี้ให้สามารถนำไปใช้เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ในการบริหารจัดการฐานทรัพยากรภายใต้แนวคิดธรรมาภิบาล อันจะเป็นแนวทางที่จะช่วยจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานศึกษาเรื่องการสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้ง โครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบารา กรณีศึกษาสมัชชาคนสตูล ต้องการศึกษานวคิดการก่อตัว พัฒนาการ และการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนสตูลในการจัดการความขัดแย้งจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบารา และเพื่อศึกษารูปแบบพื้นที่กลางที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันจากภาคีเครือข่ายที่หลากหลาย ในพื้นที่จังหวัดสตูล ที่ได้ใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากแนวคิดการพัฒนาที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชน เป็นงานศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) ใช้วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิจัย (Documentary Research) เอกสารรายงานที่เกี่ยวข้องกับการสัมภาษณ์แบบบุคคล แบบกลุ่ม รวมทั้งจากการประชุม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสมัชชาคนสตูลที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงปี พ.ศ. 2563

ผู้วิจัยเห็นว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบารา เป็นปัจจัยทำให้เกิดการสร้างพื้นที่กลาง ภายใต้การขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล ในลักษณะของ “สมัชชา” ซึ่งเป็นกลไกที่มีส่วนสำคัญในการคลี่คลายปัญหาในภาวะวิกฤติขณะนั้นได้อย่างน่าสนใจ และมากกว่านั้น ยังยกระดับไปสู่การใช้พื้นที่ดังกล่าวสร้างข้อเสนอเชิงรุก ที่เป็นนโยบายสาธารณะ อันเป็นทางเลือกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับจังหวัด ทั้งยังมีการขับเคลื่อนรูปธรรมพื้นที่ระดับชุมชน ตำบล แทบจะทั่วทั้งจังหวัด ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักคิดการพัฒนาตามความหมายที่สหประชาชาติ กำหนด ว่าด้วยเรื่องเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะข้อที่พูดถึงสิทธิการพัฒนาและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2563)

ในการศึกษาได้ถอดประสบการณ์การสร้างพื้นที่กลางองค์กรภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล ที่รวมตัวทำกิจกรรมกันมาอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มต่างๆ ทั้งศึกษาถึงความพยายามที่จะทำให้พื้นที่กลางดังกล่าวได้รับการยอมรับมากขึ้น (ความเป็นเจ้าของร่วม) รวมถึงการศึกษาถึงบทบาทของสมัชชาคนสตูลที่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการความขัดแย้งจากการพัฒนาขนาดใหญ่ กรณีโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบารา ว่ามีวิธีการ แนวทาง และมีปัจจัยอะไรที่เข้าไปคลี่คลายความขัดแย้งนั้นได้อย่างไร ด้วยมีความหวังว่าการขับเคลื่อนของพื้นที่กลางในลักษณะนี้ จะสามารถเป็นบทเรียนและขยายผลแนวคิดไปสู่การสร้างกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส ที่อธิบายผ่านความคิดของรุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข ว่า “ในการเคลื่อนไหวทางสังคม เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) ได้นำเสนอความคิดว่าด้วยพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ โดยประเด็นที่จะนำไปสู่การพูดคุยและเคลื่อนไหว

จะต้องเป็นประเด็นสาธารณะ (Public Issue) จึงจะสามารถนำไปสู่การพูดคุยในพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ได้ ด้วยเงื่อนไขสำคัญ คือ ประชาชนจะต้องมีการกระทำเชิงการสื่อสาร และความเป็นเหตุเป็นผลในการพูดคุยกันในพื้นที่นี้ ด้วยข้อเสนอนี้ ประชาชนธรรมดาต้องหันมาตระหนักในบทบาทและภาระหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมืองคนหนึ่ง ที่จะเป็นต้องมีภาระหน้าที่และ ความรับผิดชอบ ควบคู่ไปกับการมีสิทธิและเสรีภาพ” (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2558) และจากการศึกษาวิจัยทำให้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 ลำดับ คือ 1. ปัจจัยการก่อตัวของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล 2. บทบาทของภาคประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้ง 3. แนวคิด รูปแบบพื้นที่กลาง และเป้าหมายของสมัชชชาคนสตูล ซึ่งมีผลสรุป ดังนี้

1. ปัจจัยการก่อตัวของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล

การเติบโตของเครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูล เกิดจากกระแสแรงจูงใจ ร้างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 หรือที่บางคนเรียกว่าขบวนการธงเขียว แต่อิทธิพลจากปรากฏการณ์ดังกล่าว ส่งผลต่อพัฒนาการของการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูลเป็นอย่างมากจนถึงปัจจุบัน และค่อย ๆ ขยายการรวมตัวในมิติการดำเนินงานที่หลากหลายมากขึ้น เมื่อเทียบกับยุคแรก ๆ ที่เป็นเพียงการทำงานกับชุมชนชนบทในพื้นที่เล็ก ๆ ด้วยบางกิจกรรม อย่างเช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน และเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เมื่อถึงยุครอยต่อที่มีการเปิดพื้นที่กับสังคมเมืองผ่านเครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค และเครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายสลัมสี่ภาค (ภาคใต้) ที่ทำงานกับชุมชนแออัดด้านที่อยู่อาศัย เครือข่ายคนพิการหรือผู้ช่วย เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายเยาวชน เครือข่ายการศึกษาทางเลือก เครือข่ายศิลปินภาคใต้ และเครือข่ายการวิจัยชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น จากพลวัตดังกล่าวทำให้ภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลมีการขับเคลื่อนงานทางสังคมขยายประเด็นสู่กลุ่มคนที่หลากหลายขึ้น และกระจายไปสู่พื้นที่อื่น ๆ อย่างครอบคลุมทั้ง 7 อำเภอ โดยเฉพาะในช่วงที่มีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 บังคับใช้ ถือเป็นยุคที่กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีความสำคัญเป็นอย่างมาก แม้แต่หน่วยงานราชการต่าง ๆ จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นในการทำงานพัฒนา ซึ่งรัฐบาลต้องตรากฎหมาย หรือพระราชบัญญัติหลายฉบับเพื่อมารองรับ และช่วยส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนทางสังคมของภาคประชาสังคมทั่วประเทศ อย่างเช่น กฎหมายเกี่ยวกับสถาบันพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง กฎหมายสภาองค์กรชุมชน รวมถึงกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน เป็นต้น อันเป็นการยืนยันถึงความจำเป็นต่อการมีบทบาทของประชาชนต่อการพัฒนาว่ามีความจำเป็น และเป็น

องค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานของรัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้น จากปรากฏการณ์เหล่านี้ได้กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้มีการขยายบทบาทขององค์กรชุมชน ภาคสังคมประชาชน หรือภาคีเครือข่ายการพัฒนาต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด (กัลยทรรศน์ ดิ่งหวัง, 2562)

การก่อตัวของ “สมัชชาคนสตูล” เมื่อปี พ.ศ. 2554 เป็นปัจจัยมาจากการปรึกษาหารือของเครือข่ายติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล ซึ่งเครือข่ายนี้เกิดขึ้นจากเวทีประจำปีของกลุ่มเพื่อนพี่น้องภาคใต้ เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 ที่มีความหวังไว้มากว่ากำลังจะมีโครงการขนาดใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดสตูล ภายใต้นโยบายการสร้างสะพานเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างสองฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย หรือที่เรียกว่าโครงการแลนด์บริดจ์สงขลา - สตูล ซึ่งหนึ่งในโครงการย่อยในนั้น ก็คือ โครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา จังหวัดสตูล ด้วยเกรงว่าจะเป็นโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และรวมถึงสังคมวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ จึงมีการตั้งกลุ่มเพื่อทำการศึกษาเรียนรู้ และนำไปสู่การสืบค้นข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างรอบด้านเพื่อสื่อสารสาธารณะให้คนในพื้นที่ได้รับทราบอย่างกว้างขวาง อันจะเป็นฐานข้อมูลที่จะใช้ประกอบการกำหนดท่าทีของคนสตูลต่อโครงการนี้อย่างตรงไปตรงมา ซึ่งรวมถึงการออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการได้รับรู้ถึงความห่วงกังวลดังกล่าวอีกทางหนึ่ง จุดเริ่มต้นของเครือข่ายติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูลทำให้มีข้อค้นพบว่าการรับรู้ของคนในพื้นที่ต่อโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบาราในระยะแรก คือ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล เมื่อปี พ.ศ. 2549 จากนั้นในช่วงต้นปี พ.ศ.2550 เครือข่ายนี้ได้มีการยื่นหนังสือสอบถามเรื่องนี้กับผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น พร้อมกับร้องเรียนไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในปีเดียวกัน จนมารู้อย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2552 ว่า คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้อนุมัติการศึกษาการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม หรือ Environmental Impact Assessment Report (EIA) โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือน้ำลึกและถมทะเล ระยะที่ 1 บริเวณปากคลองปากบารา ซึ่งในระยะต้นเรื่องนั้น ต้องยอมรับว่าคนในพื้นที่รับรู้เรื่องนี้้น้อยมาก ทั้งที่เป็นโครงการขนาดใหญ่ที่จะเปลี่ยนแปลงการพัฒนาจังหวัดสตูลอย่างมากในอนาคต จนวันที่ 29 มีนาคม 2553 สมาชิกเครือข่ายประมาณ 50 คนได้เดินทางเข้าพบนายสุเมธ ตันติชัยเลิศวิมลกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลในขณะนั้น เพื่อถามถึงข้อมูลและข้อเท็จจริงของโครงการต่าง ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา อันถือเป็นการออกมาแสดงท่าทีต่อโครงการนี้เป็นครั้งแรกของเครือข่ายฯ (อารีย์ ดิ่งหวัง, 2563)

2. บทบาทของภาคประชาสังคม กับการจัดการความขัดแย้ง

ภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลมีความพยายามที่จะเสนอทางออกต่อการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น หรือ ค.1 ของโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบาราของกรมเจ้าท่าต่อหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของความขัดแย้งที่กำลังมีเพิ่มมากขึ้น โดยการสื่อสารข้อเสนอไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล ดังนี้

1) ขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดประสานไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ ให้ยกเลิกการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นครั้งที่ 1 หรือ เวที ค.1 ของโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราไปก่อน จนกว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการดำเนินงานให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

2) เสนอให้กับรัฐบาลชะลอโครงการนี้ไว้ก่อน และควรให้มีการศึกษาอย่างรอบด้านเพื่อวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ และความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของแนวคิดการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์เชื่อมสองฝั่งทะเลทั้งรูปแบบสะพานเชื่อมเศรษฐกิจ (แลนด์บริดจ์) และคลองไทย

3) เปิดพื้นที่รับฟังความคิดเห็นของประชาชน นักวิชาการ หรือผู้รู้ที่มีข้อมูลเพื่อรับฟังความคิดเห็น และมุมมองการพัฒนาอย่างหลากหลาย อันเป็นการสร้างชุดความรู้เพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้อง

จุดพลิกผันของโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา เกิดขึ้นเพราะการไม่ยอมรับฟังความเห็นและข้อเสนอดังกล่าว ซึ่งกรมเจ้าท่ายืนยันที่จะจัดเวที ค.1 ในวันที่ 16 มีนาคม 2560 ด้วยอ้างว่าเป็นขั้นตอนสำคัญในงานศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ซึ่งการจัดเวทีดังกล่าวเครือข่ายประชาชนติดตามพัฒนาจังหวัดสตูล เครือข่ายองค์กรชุมชนรักษ์อ่าวปากบารา และภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล ที่ไม่เห็นด้วยตั้งแต่ต้น ได้ออกมาแสดงการคัดค้านการจัดเวทีในวันดังกล่าว จนที่สุดแล้วกรมเจ้าท่าไม่สามารถจัดเวทีนั้นได้ อย่างไรก็ตาม จากเหตุดังกล่าวได้นำไปสู่การแจ้งความดำเนินคดีกับกลุ่มแกนนำจำนวน 9 คน แต่ในที่สุดแล้วกรมเจ้าท่าไม่สามารถดำเนินโครงการนี้ต่อไปได้ จนต้องทบทวนการดำเนินงานโครงการในเวลาต่อมา อันถือเป็นการยุติโครงการในที่สุด โดยกระทรวงคมนาคมได้ออกมาแถลงผ่านสื่อมวลชน หลังการประชุมคณะกรรมการพิจารณาโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2561 ซึ่งทำที่ดังกล่าวเป็นไปความคาดหมายที่ได้วิเคราะห์กันไว้แล้ว ด้วยเหตุปัจจัย ดังนี้

1) บริษัทที่ปรึกษาโครงการไม่สามารถดำเนินการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หรือการทำ EHIA. ให้สำเร็จลุล่วงได้ตามระยะเวลาที่กำหนด

2) องค์กรยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศให้จังหวัดสตูลเป็นพื้นที่แห่งอุทยานธรณีโลก (Satun Geopark) แห่งแรกของประเทศไทย และเป็นลำดับที่ 5 ในอาเซียน เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2561 ยิ่งตอกย้ำถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่

3) กระแสการคัดค้านของคนในพื้นที่ซึ่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งมีเหตุผลเพียงพอที่จะยืนยันการพัฒนาจังหวัดสตูลไปสู่เมืองแห่งการท่องเที่ยว และการพัฒนาบนฐานศักยภาพที่มีอยู่ ประกอบกับการตื่นตัวของภาคประชาชนที่ได้สร้างรูปธรรมการพัฒนาฐานล่างในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ต่างไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาที่ขัดแย้งกัน

4) จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นความยุ่งยากมากขึ้น หากยังดำเนินโครงการนี้ต่อไป ในขณะที่ประชาชนในพื้นที่หันมาให้ความสนใจกับการพัฒนาในมิติอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะ

ด้านการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงด้านเศรษฐกิจชุมชนต่าง ๆ ซึ่งเห็นได้จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อย่างเช่น เกาะเขาใหญ่ที่กำลังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และกำลังสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่ ที่ได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเห็นได้ถึงความก้าวหน้าอย่างชัดเจน และที่สุดแล้วกลุ่มผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวทั่วไปได้เริ่มตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้กับที่ตั้งโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา (สมัยศ โตะหลัง, 2561)

ในกรณีที่มีการดำเนินคดีกับชาวบ้านทั้ง 9 คน ได้ใช้เวลาในกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการพิจารณาของศาลร่วม 3 ปี ซึ่งศาลชั้นต้นได้อ่านคำพิพากษาเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2563 โดยศาลมีความเห็นว่า “การกระทำของจำเลยเป็นไปเพื่อปกป้องรักษาทรัพยากร อีกทั้งการดำเนินการของจำเลยและเครือข่ายเป็นไปโดยสงบ ปราศจากอาวุธ ไม่ได้มีการบุกรุกหอบประชุมซึ่งเป็นสิทธิครอบครองของผู้จัดในวันเกิดเหตุ ศาลเห็นว่า การกระทำของจำเลยทั้ง 9 ไม่มีความผิดตามโจทก์ฟ้อง” จึงพิพากษาให้ยกฟ้อง” (ไกรวุฒิ ชูสกุล, 2563)

3. แนวคิด รูปแบบพื้นที่กลาง และเป้าหมายของสมัชชาคนสตูล

พัฒนาการของภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูล ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงเนื้อหา การเคลื่อนไหวตามไปด้วย ด้วยพบว่าหลายประเด็นเครือข่ายที่เข้าร่วมในเวทีสมัชชาคนสตูลได้กลายเป็นต้นแบบของการเรียนรู้ และสามารถขยายผลสู่กลุ่มอื่น ๆ ได้ บางประเด็นแหลมคมจนสามารถขึ้นนำสังคมได้ ทั้งยังสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่าย รวมถึงกับภาครัฐ ภาคเอกชนจนเป็นที่ยอมรับ หากแต่การขับเคลื่อนในภาพรวมระดับจังหวัดดังกล่าว เพิ่งจะเกิดขึ้นในช่วงสิบปีหลังจากที่ผ่านมา จึงยังไม่สามารถเห็นความชัดเจนได้อย่างสมบูรณ์แบบนัก และยังไม่สามารถทะลุทะลวงไปถึงการจุดที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงยุทธศาสตร์ หรือการกำหนดทิศทางและนโยบายการพัฒนาพื้นที่ระดับจังหวัดได้ อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วถือว่าขบวนการของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล มีรูปธรรมการเคลื่อนไหว และมีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ

เป้าหมายใหญ่ของสมัชชาคนสตูลที่ต้องการสร้างวาระ “การกำหนดอนาคตตนเอง” อาจจะมีลักษณะคล้ายกับแนวคิดเรื่อง “จังหวัดจัดการตนเอง” ซึ่งถือเป็นความท้าทายของภาคประชาสังคมในหลายพื้นที่ไม่เฉพาะแค่จังหวัดสตูลเท่านั้น ซึ่งโดยนัยนี้คือการพุ่งเป้าไปสู่ “การกระจายอำนาจ” ที่ไม่ได้ชี้ตรงไปที่ระบบหรือระเบียบทางการปกครอง แต่หมายถึงการสร้างขบวนการของภาคประชาสังคม เครือข่ายองค์กรชุมชน ส่วนราชการ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และส่วนปกครองท้องถิ่นและท้องถิ่น(อบต.) ให้ได้มีการพื้นที่เพื่อการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด สร้างปฏิบัติการ และเชื่อมร้อยขบวนการที่หลากหลายขึ้น อันเป็นการเรียกร้องให้เห็นความสำคัญของการออกแบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ที่เชื่อว่าอาจนำไปสู่การคลี่คลายหรือจัดการกับความขัดแย้งต่อแนวคิดหรือแนวทางในการพัฒนาที่กำลังดำรงอยู่

ให้หมดหายไปได้ ซึ่งหากวิเคราะห์ปรากฏการณ์โดยรวมแล้ว จะเห็นว่าจังหวัดสตูลมีต้นทุนทางสังคมค่อนข้างสูง ด้วยความเป็นจังหวัดขนาดเล็กจึงอาจจะทำให้ง่ายต่อการสื่อสารภายในระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้ไม่ยาก อีกทั้งในจำนวนของกลุ่มเหล่านั้นก็ล้วนรู้จักหน้าผากตากันแทบทั้งสิ้น จากปัจจัยเหล่านี้ทำให้กลยุทธ์สำคัญที่ภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลยึดถือมาอย่างต่อเนื่องคือการสร้างพื้นที่หรือเวทีการพูดคุยเสวนา รวมถึงการตั้งเวทีถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านการพัฒนาในหลายครั้งและเป็นการพูดคุยกันอย่างเข้มข้น อย่างเช่นการจัดเวทีสาธารณะของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ในช่วงปี พ.ศ. 2554 ที่มีการเชิญผู้แทนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับโครงการนี้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้มีการนำเสนอข้อมูลและข้อเท็จจริงของแต่ละฝ่าย เพื่อให้มีความเข้าใจต่อท่าทีและจุดยืนของแต่ละฝ่ายได้มากขึ้น หรือแม้แต่วีทวีกาการที่ครั้งหนึ่งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยสถาบันสันติศึกษา ได้มีการเชิญกลุ่มคนที่เห็นต่างทั้งสองฝ่ายมานำเสนอข้อมูล และความคิดเห็นต่อโครงการทำเรื่อน้ำลึกปากบารา ซึ่งทำให้มีความเข้าใจในจุดยืนของแต่ละฝ่ายมากขึ้น อย่างไรก็ตามในการสร้างพื้นที่การพูดคุยดังกล่าว แม้จะไม่ได้บทสรุปต่อการนำเสนอทางออกในทางนโยบายเพื่อให้รัฐบาลได้ทบทวนหรือปรับกระบวนการดำเนินโครงการแต่อย่างใด หากอย่างน้อยได้ทำให้มีการเรียนรู้อย่างเข้าใจว่า เราไม่สามารถที่จะบังคับความคิดความเชื่อของใครได้ ดังนั้นความเห็นต่างหรืออาจจะเป็นความขัดแย้งทางความคิดต่อเรื่องนี้ ขอให้แต่ละฝ่ายแสดงออกต่อกันอย่างเคารพ มีเหตุมีผล และต้องไม่นำไปสู่ความรุนแรงใดๆ

การออกแบบพื้นที่กลางของสมัชชาคนสตูล ไม่ได้มีลักษณะของกลไกที่เป็นองค์กร แต่มีลักษณะของความเป็นพื้นที่หรือเวทีการพูดคุยหรือสื่อสารสาธารณะที่มีความยืดหยุ่น และความเหมาะสมกับการขับเคลื่อน ไม่แข็งตัวจนเกินไป ซึ่งพอจะสรุปสาระสำคัญของรูปแบบ ได้ดังนี้

1. เป็นการรวมตัวของกลุ่ม องค์กร ภาคีเครือข่ายที่หลากหลาย และมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาในมิติต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยภาคส่วนท้องถิ่น (อบต.) ท้องที่ (กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน) ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม(เอ็นจีโอ) องค์กรชุมชน องค์กรด้านศาสนา (วัด, มัสยิด) นักวิชาการชุมชน เป็นต้น ที่ล้วนเป็นกลุ่มที่มีการทำงานอย่างมีรูปธรรมมีการขยายผลเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง และมีการเชื่อมร้อยกันเป็นเครือข่ายระดับจังหวัด

2. ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน แต่ทำงานอย่างเชื่อมโยงกันเป็นขบวนการอย่างมีเป้าหมาย สัมพันธ์ในลักษณะแบบมิตรสหายที่มีอุดมคติเพื่อส่วนรวม ผ่านกลไกที่เหมาะสม มีความยืดหยุ่น ไม่ใช้ระบบสั่งการหรือบังคับบัญชา เน้นการทำงานแบบอาสา สมัครใจทำ และตัดสินใจด้วยฉันทามติจากการปรึกษาหารือ และสามารถถกเถียงกันได้บนพื้นฐานของเหตุผล

3. มีลักษณะความเป็น “เจ้าของพื้นที่ร่วม” ตั้งแต่เริ่มต้น ไม่ใช่รวมตัวกันจากความต้องการขององค์กรใดเป็นการเฉพาะ แต่เป็นการรวมตัวที่เกิดขึ้นจากการตกผลึกทางความคิดที่ผ่านการถกเถียงจนทำให้เห็นเป้าหมายร่วม ที่ต้องการเห็นการพัฒนาที่ดีขึ้นของจังหวัดตนเอง การดำเนินงาน

จึงเป็นลักษณะของ “หุ้นส่วน” ที่ทุกคนจะต้องลงแรง ลงขัน และทุ่มเทสรรพกำลังร่วมกันในภารกิจที่กำหนดไว้

4. มีภารกิจร่วมกันอย่างชัดเจน คือ การจัดเวทีสมัชชาคนสตูล ให้ได้ปีละ 1 ครั้ง เพื่อจัดทำและร่วมกันขับเคลื่อนข้อเสนอนโยบายสาธารณะ (เชิงประเด็นและเชิงพื้นที่) เพื่อผลักดันให้มีการเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาระดับจังหวัดร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมกันการติดตามผลของข้อเสนอเหล่านั้นด้วย (อับดุลรอซึก เหมหวัง, 2563)

5. มีการทำงานกับภาคีพัฒนาที่หลากหลาย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ท้องที่ท้องถิ่น ทั้งยังมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงแผนงานระหว่างกัน เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการพัฒนาทั้งในระดับพื้นที่ชุมชน ตำบล อำเภอ และระดับจังหวัด

การขับเคลื่อนของสมัชชาคนสตูล ดำเนินภายใต้ว่าทกรรม “รวมคน ร่วมคิด ร่วมกำหนดทิศทางการคนสตูล” ซึ่งผลจากการรวมตัวดังกล่าวทำให้ตัวตนคนสตูลมีความเด่นชัด และได้รับการยอมรับจากส่วนราชการส่วนท้องถิ่นและสังคมทั่วไปในจังหวัดสตูลว่า เวทีสมัชชาคนสตูลเป็นการรวมตัวของภาคีเครือข่ายที่หลากหลายที่สุดของจังหวัด มีการทำงานอย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง ถึงกระนั้นก็ตามการดำเนินงานไม่ได้ราบเรียบเสมอไป ยังมีอุปสรรคเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งเป็นอุปสรรคจากปัจจัยภายในและภายนอก อย่างเช่นความละเอียดอ่อนของความคิดความรู้สึกของตัวแทนแต่ละประเด็น ที่อาจจะหวั่นไหวไปตามบริบทของอารมณ์และท่าทีในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งอาจจะมีความคิดที่แตกต่างกัน ด้วยระบบการดำเนินงานที่ไม่ได้มีสภาพบังคับ จึงทำให้บางปีอาจจะมีบางกลุ่มบางเครือข่ายที่ห่างหายไปบ้าง นอกจากนี้แล้วยังมีปัจจัยด้านงบประมาณดำเนินการในแต่ละปี ที่จะต้องลงหุ้นลงขันกันจากองค์กรสมาชิก ซึ่งไม่สามารถกำหนดได้ชัดเจนว่าจะเพียงพอหรือไม่ในการจัดเวทีสมัชชาฯ แต่ละครั้ง จึงต้องแบกรับความท้าทายกันทุกปีว่าจะสามารถจัดงานได้แค่ไหนอย่างไร ส่วนปัจจัยภายนอกที่เห็นได้ชัดเจนมากคือการนำข้อเสนอของสมัชชาไปสู่การบรรจุเป็นแผนพัฒนาจังหวัด หรือสู่การปฏิบัติกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ยังมีผลน้อยมาก ด้วยเพราะกรอบคิดและระเบียบวิธีการบริหารของระบบราชการที่ยังยึดติดอยู่กับขนบธรรมเนียมแบบเดิม ๆ ทำให้ช่องว่างระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน รวมถึงความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการที่ไม่ได้สนใจกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากนัก และอาจจะมองว่าเป็นความยุ่งยาก หรืออาจจะเพิ่มงานให้กับหน่วยงานมากขึ้น หากมีการรับฟังหรือรับข้อเสนอของสมัชชาคนสตูลไปดำเนินการ

การดำเนินงานของสมัชชาคนสตูลในอนาคต ต้องการให้ความสำคัญกับการทำข้อเสนอให้ภาครัฐรับรู้ถึงความต้องการ สถานการณ์ปัญหา และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ ด้วยเชื่อว่าการขับเคลื่อนที่มีความต่อเนื่องจะสร้างความตื่นตัวและยกระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาระดับจังหวัดได้มากขึ้น ทั้งจะเป็นปัจจัย

สำคัญที่จะช่วยคลี่คลายความไม่เข้าใจหรือความคิดเห็นที่แตกต่างจากการพัฒนาได้ สมัชชาคนสตูลมีการกำหนดเป้าหมายและที่จะไปให้ถึง ดังนี้

1. ต้องยกระดับการรวมตัวของภาคีเครือข่ายคนสตูลให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น และจะต้องเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรเครือข่ายให้มีความพร้อมในการขับเคลื่อนการพัฒนาในบริบทของตน และสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมระดับจังหวัดในทุกมิติ

2. ข้อเสนอของแต่ละเครือข่ายจะต้องมีรูปธรรมในการขับเคลื่อนได้จริง โดยต้องเริ่มต้นจากเจ้าของประเด็นปัญหา ก่อน แล้วจึงผลักดันให้หน่วยงานหรือผู้เกี่ยวข้องส่วนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น และสามารถสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต

3. สมัชชาคนสตูลต้องเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน เพื่อจะทำให้ข้อเสนอ นโยบายสาธารณะระดับจังหวัดถูกนำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

4. ต้องสร้างการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด และระบบกลไกของระบบราชการในทุกระดับ ทั้งระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด เพื่อให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วม ออกแบบการพัฒนาได้ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ และสามารถเข้าถึงงบประมาณได้โดยง่าย

5. เวที “สมัชชาคนสตูล” ต้องจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี เพื่อให้พื้นที่กลางของภาคประชาสังคมในระดับจังหวัดได้มีการเคลื่อนไหวสอดรับกับการออกแบบการพัฒนาจังหวัดในรอบปี และจะต้องทำหน้าที่ในการสื่อสาร เชื่อมร้อย และลดช่องว่างระหว่างภาคประชาชน กับภาครัฐ ตลอดจนต้องถักทออย่างทั่วถึง สู่เป้าหมายร่วมกันคือ การพัฒนาจังหวัดสตูลอย่างยั่งยืน

เจตนารมณ์ของสมัชชาคนสตูล ยังมุ่งเน้นการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการขับเคลื่อนสังคมฐานล่าง และเชื่อมร้อยร้อยกันอย่างเป็นขบวนการเพื่อช่วยกันสร้างทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมบนฐานศักยภาพที่เป็นจริง โดยเฉพาะฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม แหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนการรักษาไว้ซึ่งสังคมที่มีวิถีวัฒนธรรมที่ดีงามของคนสตูล ซึ่งสอดคล้องกับการสรุปบทเรียนของกลุ่มรักจังหวัดสตูล เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2564 ณ สำนักงานสมาคมคุ้มครองผู้บริโภคจังหวัดสตูล มีข้อสรุปที่ตอกย้ำความเป็นสมัชชาคนสตูลว่า “เป็นรูปแบบการรวมตัวที่ไม่ยึดหลักความเป็นองค์กรเพื่อการจัดการ อันถือเป็นจุดแข็งที่ทำให้พวกเราดำรงอยู่และทำงานร่วมกันมาจนถึงวันนี้ แต่ถ้ามีการจัดระบบกลไกในลักษณะองค์กรที่แข็งตัวจนเกินไป อาจจะมีความเสี่ยงที่จะทำกลายเป็นองค์กรที่ต้องมีการบริหารและมีผู้รับผิดชอบหลัก ที่สุดท้ายแล้วจะกลายเป็นกลไกส่วนตัวของใครคนใดคนหนึ่งไปได้ และจะถูกผลักรากิจร่วมให้กับผู้ทำหน้าที่กำกับดูแลกลไกนี้จนเสียจริตความเป็น “พื้นที่กลาง” ในความหมายที่พวกเราต้องการได้ ทั้งนี้ต้องยอมรับว่าอาจจะมีจุดอ่อนอยู่บ้างกับระบบกลไกเช่นนี้ อย่างเช่นความล่าช้าในการตัดสินใจ รวมถึงการจัดเวลาของแต่ละคนแต่ละองค์กรที่ต่างมีภารกิจของตนเองล้นมือ จึงหาเวลาว่างตรงกันได้ยาก และที่สำคัญคือระบบการประสานงานที่ยังต้องอาศัยคนที่มีบุคลิกเฉพาะ

และมีใจอาสา จึงเป็นลักษณะของการช่วยกันไปที เหล่านี้ล้วนต้องปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น”
(กัลยทรรศน์ ตี๋หวัง, 2564)

5.2 อภิปรายผล

วิเคราะห์จากผลการศึกษาคำสำคัญ 3 มิติ คือ 1. การเกิดขึ้นของโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา 2. การเกิดขึ้นของสมัชชาคนสตูลกับกลยุทธ์ในการใช้พื้นที่กลางขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ และ 3. ความขัดแย้งและปัจจัยคลี่คลายตามแนวทางสันติวิธี โดยทั้งหมดนี้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารจากการสัมภาษณ์ และจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในช่วงเวลาตั้งแต่เกิดความขัดแย้งจากการพัฒนา จนมาถึงการจัดเวทีสมัชชาคนสตูลตั้งแต่ ครั้งที่ 1 จนถึง ครั้งที่ 9 (พ.ศ. 2554 – 2563)

1. การเกิดขึ้นของโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา

เป็นแนวคิด “การพัฒนา” ที่ยังมุ่งเน้นด้านวัตถุและความเจริญด้านเศรษฐกิจเป็นที่ตั้ง ถึงจะมีการอ้างเหตุผลการพัฒนาเพื่อสร้างความเจริญ และมีความจำเป็นในเชิงนโยบายที่รัฐบาลต้องดำเนินโครงการนี้ โดยอ้างถึงตัวชี้วัดในเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการคมนาคมและหรือโลจิสติกส์ของประเทศให้มีความสะดวกทันสมัยและเป็นไปตามความต้องการของนักลงทุนทั่วไป ทั้งยังอ้างถึงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวจังหวัดสตูล ซึ่งถือเป็นกระบวนการแบบเก่าที่ไม่ได้สนใจกระบวนการมีส่วนร่วมแท้จริงของประชาชนในพื้นที่ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จึงทำให้โครงการนี้มีลักษณะความคิดแบบรวมศูนย์อำนาจที่คิดเพียงว่าประชาชนเป็นเพียงผู้รอรับการดูแลช่วยเหลือจากรัฐเท่านั้น และการกำหนดทุกอย่างต้องเริ่มต้นที่รัฐ ทั้งที่ยุคสมัยของสังคมการเมืองเปลี่ยนไปอย่างมาก ประชาชนทั่วไปกล้าคิดกล้าแสดงออกมากขึ้นที่จะปฏิเสธรูปแบบการพัฒนาที่ไม่เป็นไปตามความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของนักวิชาการหลายสำนักที่พยายามนิยามความหมายการพัฒนาในรูปแบบใหม่ แทนความคิดเก่าตามแบบของภาครัฐ อย่างเช่น นิพัทธ์ ชัยวรมุขกุล ที่มองว่า การพัฒนาจะต้องทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น คือเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ ขณะที่ พัทยา สายหุ มีความคิดว่า การพัฒนาคือการทำให้เจริญ หรือทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงปรารถนา รวมถึงแนวคิดของชิตยา สุวรรณชฎ ที่อธิบายว่า การพัฒนาต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางที่ต้องการ หากแต่ต้องมีการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วย ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสถานะสมาชิกของสังคมที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่ โดยไม่มีสถานะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในสุขอนามัย ทั้งนี้ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ ส่วนในความหมายของ วิทยากร เชียงกุล เคยให้ความเห็นในเรื่องนี้ในเชิงคุณค่าไว้อย่างน่าสนใจว่า การพัฒนาไม่ใช่ให้ความสำคัญเพียงด้านวัตถุเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับเรื่องจิตวิญญาณและความรู้สึกของคนรวมไว้ด้วย โดยเห็นว่าการพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความกินดีอยู่ดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจ รวมถึงคามสงบสุขสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการ

ของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการการพัฒนาทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรม และจิตใจด้านตรง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้ ซึ่งบางครั้งเราเรียก มิติเช่นนี้ว่าเป็นการพัฒนาเชิงคุณภาพ เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้า หรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า (พระศิลาศักดิ์ สุขเมธ, 2550)

จุดอ่อนของรัฐต่อเรื่องนี้มีอยู่หลายประการ ซึ่งได้กลายเป็นโอกาสที่ภาคประชาสังคม จังหวัดสตูล โดยเฉพาะเครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล และเครือข่ายชุมชนรักษ์ อ่าวปากบาราได้นำมาสื่อสารสาธารณะอย่างตรงไปตรงมา อาทิ

1) การไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลทั้งหมดของโครงการอย่างรอบด้านและครบถ้วน ด้วยเป็นที่ประจักษ์ว่าโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับปากบาราเป็นเพียงหนึ่งในหลายโครงการที่จะต้องเกิดขึ้น ภายใต้แนวคิดของยุทธศาสตร์สะพานเชื่อมเศรษฐกิจสองฝั่งทะเล

2) การไม่สนใจและไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ และยังใช้วิธีการดำเนินงานแบบเดิมทั้งที่บริบททางสังคมการเมืองเปลี่ยนไปแล้ว

3) ระบบ ระเบียบ กฎหมายที่ยังไม่ทันสมัย โดยเฉพาะกระบวนการศึกษาผลกระทบ ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หรือ EIA. และ EHIA. ที่กำลังถูกวิพากษ์อย่างหนักว่ากลายเป็นปัจจัยแห่ง ความขัดแย้งในหลาย ๆ โครงการทั่วประเทศ

4) การไม่เข้าใจและไม่รู้จักศักยภาพของพื้นที่จังหวัดสตูล ที่มีต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวมากมาย อันเป็นโอกาสที่จะออกแบบการพัฒนาให้มีความเจริญ มั่งคั่งได้หลายรูปแบบ มิใช่แค่การสร้างทำเรื่อน้ำลึกลับเท่านั้น

5) ไม่เคยมีการศึกษาทางวิชาการต่อผลกระทบ หรือผลที่จะได้รับจากโครงการ ทำเรื่อน้ำลึกลับปากบารา เพื่อนำไปสู่การสร้างชุดข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อการตัดสินใจในเชิงนโยบาย โดยเฉพาะ ข้อมูลทางด้านเศรษฐศาสตร์ หรือความคุ้มค่าในโครงการที่จะต้องแลกกับฐานทรัพยากร สิ่งแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงวิถีวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่

เหตุปัจจัยเหล่านี้มากพอที่จะสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ที่ออกมาคัดค้านและไม่ เห็นด้วยกับโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับปากบารา ซึ่งไม่ใช่แค่ประชาชนในพื้นที่จังหวัดสตูลเท่านั้น แต่ประชาชน ทั่วไปต่างออกมาทักท้วงถึงความเหมาะสมในการทำโครงการดังกล่าว ที่จะต้องแลกกับศักยภาพในพื้นที่ ด้านต่างๆ ซึ่งอาจจะมีโอกาสพัฒนาและสร้างรายได้ให้กับประชาชนได้แทบจะไม่ต่างกัน แต่อาจจะมี ความยั่งยืนมั่นคงมากกว่า อันเป็นข้อสงสัยที่มีการซักถามถึงความคุ้มค่าในทางเศรษฐศาสตร์ แต่กลับ ไม่เคยมีการศึกษาในเรื่องนี้มาก่อน เป็นเหตุให้กรมเจ้าท่าในฐานะผู้รับผิดชอบโครงการนี้ไม่สามารถหา เหตุผลมาอธิบายเหตุผลในการเดินหน้าดำเนินโครงการต่อไปได้ จนทำให้รัฐบาลต้องสั่งยุติการดำเนิน โครงการนี้ในที่สุด

2. “สมัชชาคนสตูล” กับกลยุทธ์ในการใช้พื้นที่กลางขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ

ปัจจัยจากความขัดแย้งในโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา ทำให้เกิดการรวมตัวของเครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูลอย่างมีนัยสำคัญ จนทำให้มีการปฏิบัติการที่น่าสนใจ 2 ลักษณะ คือ การตั้งรับ ด้วยการยับยั้งไม่ให้โครงการพัฒนาที่ถูกกำหนดจากส่วนกลางเกิดขึ้น และการรุก ด้วยการสร้างขบวนการขับเคลื่อนทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการและฐานศักยภาพของพื้นที่ (จากล่างขึ้นบน) พร้อมไปกับการสร้างระบบและกลไกของภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนความคิดดังกล่าว อย่างเป็นรูปธรรม มีความต่อเนื่องและสามารถยกระดับไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาภาพรวมระดับจังหวัด ส่งผลให้สถานะของเครือข่ายภาคประชาสังคมได้รับการยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ และสามารถเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกคณะกรรมการยุทธศาสตร์จังหวัดได้ ยิ่งไปกว่านั้นกระบวนการนี้ ได้นำไปสู่การคลี่คลายสถานการณ์ความขัดแย้งที่สั่งสมมาอย่างยาวนานลงได้

สมัชชาคนสตูล คือ ก่อรูปของพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมในพื้นที่ระดับจังหวัด อันเกิดขึ้นจากพัฒนาการตั้งแต่ยุคการรณรงค์รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนระหว่างปี พ.ศ. 2539 – 2540 ซึ่งถือเป็นรากฐานของการก่อตัวของกลุ่มองค์กรและเครือข่ายต่างๆตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนมาถึงยุคที่มีโครงการขนาดใหญ่เกิดขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2550 ที่ทำให้ตัวแทนภาคประชาสังคมจำนวนหนึ่งมี การปรึกษาหารือกันต่อปรากฏการณ์ในการพัฒนาดังกล่าว และนำไปสู่การก่อตัวของเครือข่ายติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล เมื่อปี พ.ศ. 2553 อันนำไปสู่การสร้างกลุ่มศึกษาเรียนรู้ และมีการเคลื่อนไหวเพื่อแสดงท่าทีต่อโครงการพัฒนาขนาดใหญ่เหล่านั้นอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งได้พัฒนาการไปสู่การก่อตัวกลุ่มเป็นกลุ่มรักจังหวัดสตูลหลังจากนั้นอีก 1 ปี และจากการถกเถียงเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเข้มข้น ทำให้ทุกคนตกผลึกร่วมกันที่จะก่อตั้งเวทีเพื่อขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะระดับจังหวัด อันเป็นการนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาที่เป็นไปตามความต้องการและฐานศักยภาพของคนในพื้นที่ โดยมีการจัดสมัชชาคนสตูลครั้งแรกขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2555 และจัดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

พื้นที่กลางที่เรียกว่าสมัชชาคนสตูล เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มกิจกรรมและนักเคลื่อนไหวทางสังคมที่หลากหลาย ที่ต่างเห็นร่วมกันมาสร้างและใช้พื้นที่แห่งนี้สร้างสรรค์ประโยชน์สาธารณะ อันเป็นการแสดงถึงความไม่นิ่งเฉยและไม่ยอมจำนนต่อแนวทางการพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมที่รัฐหยิบยื่นให้ ทั้งที่ประชาชนมีสิทธิโดยชอบภายใต้การรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเกือบทุกฉบับ ดังนั้นการสร้างพื้นที่ดังกล่าวถือเป็นกลยุทธ์การขับเคลื่อนทางเลือกที่ น่าสนใจ กล่าวคือ

- 1) เป็นการออกแบบพื้นที่กลาง ที่สร้างความเป็นเจ้าของร่วมตั้งแต่เริ่มต้น บนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลาย ที่เปิดกว้างยอมรับความคิด ความเห็นของภาคีเครือข่ายอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งมีการออกแบบกลไกการขับเคลื่อนที่เหมาะสม ไม่แข็งตัวจนเกินไป

2) มีการติดตาม และเฝ้าระวังการดำเนินงานโครงการพัฒนาอื่น ๆ ทั้งของภาครัฐ และภาคเอกชนที่ไม่สอดคล้องหรือส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น โดยการแสดงออกอย่างเปิดเผย พร้อมกับการรณรงค์และสื่อสารสาธารณะอย่างตรงไปตรงมา

3) มีเป้าหมายและมีแผนปฏิบัติการเชิงรุกทั้งระยะสั้น ระยะยาว ที่ไม่ใช่แค่การคัดค้านหรือปฏิเสธรูปแบบการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เท่านั้น แต่ยังสร้างรูปธรรมจัดทำข้อเสนอการพัฒนาส่งให้ฝ่ายปกครองได้นำไปพิจารณาดำเนินการ หรือบรรจุเป็นแผนพัฒนาจังหวัดเป็นประจำทุกปี

4) ขับเคลื่อนอย่างมีหลักการ มีการศึกษาเรียนรู้ มีการใช้ฐานข้อมูลและข้อเท็จจริง ขับเคลื่อน และมีการติดตามสถานการณ์อย่างเท่าทัน แล้วเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดข้อมูล ผ่านการสื่อสารสาธารณะทั้งทางตรงและทางอ้อมสู่พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

5) พร้อมประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ท้องที่ ท้องถิ่น และภาคเอกชน ที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากแนวคิดการพัฒนาที่ไม่ตรงกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ กลายเป็นโอกาสของภาคประชาสังคมให้มีการดำเนินการอย่างแยกย่อย สร้างการประสานเชื่อมร้อยกลุ่มคน องค์กร ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างและใช้พื้นที่กลาง ร่วมกันอย่างเหมาะสม จนขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ได้นำไปใช้เพื่อส่งเสริมเติมเต็มระหว่างกัน และขยายผลรูปธรรมการพัฒนาในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่อย่างครอบคลุมในพื้นที่จังหวัด ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากใครคนใดคนหนึ่ง แต่เกิดขึ้นจากกลุ่ม องค์กร ภาคี เครือข่ายที่มารวมตัวกันอย่างมีพลัง ดังความตอนหนึ่งในหนังสือสมัชชาคนสตูลครั้งที่ 9 ที่พูดถึงพลังพลเมืองอย่างน่าสนใจว่า “คือ การทำงานร่วมกันในฐานะคนสตูล บนพื้นฐานของความเป็นเพื่อนและเป็นมิตร ที่น่าจะเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อน ขบวนการของสมัชชาคนสตูล ที่ได้ยืนหยัดมาจนถึงปีที่ 9 ในโอกาสนี้ ซึ่งได้ทำให้เห็นถึงความมุ่งมั่น ตั้งใจจริงที่จะนำพาขบวนการของภาคประชาชนอันเป็นพลเมืองที่สำคัญของจังหวัด และของประเทศนี้ให้สามารถจัดการตนเองได้จริง อันถือเป็นรากฐานสำคัญของสังคมและการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เราจึงหวังว่าการจัดและสร้างกระบวนการแบบสมัชชาจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ภาคประชาชนจะต้องช่วยกันสร้าง และออกแบบเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนได้ในบริบทที่แตกต่างกัน โดยยึดสาระสำคัญของความร่วมมือระหว่างกันในทุกภาคีเครือข่าย ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐราชการ และภาคท้องถิ่นท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างจริงจัง จึงจะทำให้พลเมืองที่หมายถึงคนทุกคนในสังคมสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข และมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน” (สมัชชาคนสตูล, 2561)

อย่างไรก็ตาม “พื้นที่กลาง” ในรูปแบบสมัชชาคนสตูล ไม่ได้มีความสมบูรณ์แบบตายตัว แต่ยังมีข้อจำกัดที่จะต้องแก้ไขอีกหลายประเด็น อย่างเช่น

- 1) ส่วนราชการหรือคนจำนวนหนึ่งยังเข้าใจว่า สมัชชาคนสตูลเป็นองค์กรของนักพัฒนาเอกชน หรือ NGO. ที่มีภาพของการคัดค้านหรือเป็นนักประท้วง
- 2) บทบาทหลักยังกระจุกอยู่กับผู้นำเครือข่ายรุ่นแรก ซึ่งยังขาดการสานต่อจากผู้นำแถวสอง หรือคนรุ่นใหม่
- 3) กลไกการประสานงาน และการดำเนินงานเป็นลักษณะของการอาสาขอช่วย จึงไม่สามารถดำเนินการบางอย่างได้อย่างเท่าทันสถานการณ์
- 4) ไม่มีทุนดำเนินการอย่างเป็นทางการ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการลงขัน (หุ้นส่วน) จึงยากที่จะขับเคลื่อนภารกิจรวมที่เป็นรายละเอียดหลังการจัดสมัชชาฯ ในแต่ละปี
- 5) ยังไม่สามารถทะลุทะลวงพื้นที่ทางยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับจังหวัดได้มากนัก รวมถึงการจัดทำเป็นแผนงานของภาคประชาชน เพื่อเสนอการใช้ทรัพยากร (งบประมาณ) ในระบบกลไกของราชการ

3. ความขัดแย้ง และปัจจัยคลี่คลายตามแนวทางสันติวิธี

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา ไม่ได้รุนแรงเหมือนกับบางกรณีที่มีการใช้อิทธิพลเข้ากระทำกับอีกฝ่ายในรูปแบบต่างจนถึงขั้นปะทะกันจนถึงร่างกายและชีวิต แต่รูปแบบความรุนแรงเป็นไปในลักษณะการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์มากกว่า ทั้งทางวาจาการแสดงความคิดเห็น และที่หนักที่สุด คือ การแจ้งความฟ้องร้องให้มีการดำเนินคดี ซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับคู่กรณี que แสดงตัวเป็นฝ่ายตรงข้ามอย่างชัดเจนเป็น 2 ฝ่ายหลัก คือ ฝ่ายสนับสนุน และฝ่ายคัดค้าน บางครั้งมีการเผชิญหน้ากันในเวทีตรวจสอบโครงการ และในเวทีการประท้วง นอกจากนั้นแล้วเป็นกลุ่มวางเฉยหรือกลุ่มที่เฝ้าสังเกตการณ์ คอยจับตาดูติดตามการเคลื่อนไหวของทั้งสองฝ่าย คนกลุ่มนี้จำนวนไม่น้อยประเมินกันว่าอาจจะไม่ได้รับทราบข้อมูลอะไรเกี่ยวกับโครงการ หรืออาจจะไม่ยากแสดงท่าทีอะไรไปทางใดทางหนึ่งอย่างชัดเจนนัก บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้รับ

อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์ของความขัดแย้ง บนพื้นฐานความคิด ความเชื่อ และมีเบื้องลึกเบื้องหลังที่แตกต่างกันของฝ่ายสนับสนุนและคัดค้านโครงการ กลับพบว่าทั้งสองฝ่ายมีความพยายามที่จะหาช่องทางพูดคุย เจรจา หรือถกแถลงถึงเหตุผลของตนเองให้กับอีกฝ่ายได้รับรู้ถึงเจตนาของการแสดงท่าทีของแต่ละฝ่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังเช่น การไปเยี่ยมเยียนกันระหว่างแกนนำทั้งสองฝ่ายแบบสองต่อสองเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และโน้มน้าวให้อีกฝ่ายเห็นด้วยกับตน การเจรจานอกรอบกับส่วนราชการทั้งระดับจังหวัด ระดับกรมและกระทรวง เพื่อให้ข้อมูลและข้อเท็จจริงการดำเนินโครงการในบางสถานการณ์ นอกจากนั้นยังเคยมีการจัดเวทีสาธารณะของทั้งสองฝ่าย (ดีเบต) เพื่อให้แต่ละฝ่ายนำเสนอข้อมูล เหตุผล และความคิดความเชื่อของแต่ละฝ่ายเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ และนำไปสู่การตัดสินใจและแสดงท่าทีต่อเรื่องนี้ ซึ่งเวทีลักษณะนี้เกิดขึ้น 2 ครั้ง ครั้งแรก

จัดโดยผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล นายเหนือชาย จิระอภิรักษ์ เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2556 ณ หอประชุมใหญ่ในศาลากลางจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นยุคแรก ๆ ที่เริ่มมีการรู้ว่าจะมีโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราเกิดขึ้น โดยท่านได้เชิญหอการค้าจังหวัดสตูล นายองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสตูล รวมถึงตัวแทนภาคประชาสังคมในจังหวัดสตูล ให้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็น ต่อเรื่องนี้ ทั้งนี้ได้มีการเชิญประชาชนในจังหวัดสตูลเข้ารับฟังเกือบ 1 พันคน และ ครั้งที่ 2 จัดโดยโครงการเสวนาท้องถิ่นใต้ มหาวิทยาลัยวันศุกร์ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ และสภาพัฒนาการเมือง เมื่อ พ.ศ. 2559 จัดที่ห้องประชุมคณะวิทยาการจัดการ (มอ.หาดใหญ่) โดยมีการเชิญทั้งเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่ปรึกษา แกนนำกลุ่มสนับสนุน กลุ่มค้าน นักวิชาการ นักสิทธิมนุษยชน เป็นวิทยากร และมีการเชิญชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป และนักศึกษาเข้าร่วมรับฟังเกือบ 200 คน ซึ่งการจัดเวทีทั้งสองครั้งมีการเปิดพื้นที่ให้กับทุกฝ่ายอย่างเต็มที่และเท่าเทียมกัน เพื่อให้มีการนำเสนอความคิดเห็น ความอ่าน และความเชื่อของตนให้กับผู้เข้าร่วมเวทีได้รับรู้ ซึ่งทั้งสองเวทีก็เป็นไปด้วยดี และทำให้เห็นถึงความพยายามของการจัดการความขัดแย้งจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา

ลักษณะความขัดแย้งสูงสุด คือ เหตุการณ์ที่เครือข่ายประชาชนติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล และเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสองฝั่งทะเลสงขลา - สตูล ไม่เห็นด้วยกับการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นประชาชน หรือเวที ค.1 เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2560 และมีการขอเข้าไปร่วมเวทีดังกล่าวตั้งแต่วันที่ 15 มีนาคม 2560 ที่โรงเรียนบ้านปากบาง อ.ละงู จ.สตูล ซึ่งเป็นสถานที่จัดเวที จนทำให้เวทีดังกล่าวต้องถูกยกเลิกไปโดยคำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น ที่เสนอให้มีการเลื่อนเวทีออกไปก่อน เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งเฉพาะหน้า ด้วยเหตุการณ์ในครั้งนั้นเกือบจะมีการปะทะกันระหว่างทั้งสองฝ่าย ที่รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครอง จนทุกอย่างจบลงด้วยดี อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นมีการแจ้งความดำเนินคดีกับชาวบ้านจำนวน 9 ราย ในข้อหาบุกรุกสถานที่ราชการทั้งในยามวิกาลและในเวลากลางวัน ซึ่งคดีดังกล่าวศาลรับฟ้องและมีการต่อสู้คดีมาจนสิ้นสุดเมื่อปี พ.ศ. 2563 โดยศาลพิพากษายกฟ้อง และก่อนหน้านั้นกรมเจ้าท่ามีการยกเลิกสัญญาจ้างกับบริษัทที่ปรึกษา ที่เคยว่าจ้างให้ทำการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หรือ EHIA. จนนำไปสู่การสั่งทบทวนโครงการโดยกระทรวงคมนาคมในเวลาต่อมาอีกไม่นาน ทั้งนี้เป็นไปตามเหตุปัจจัยหลายประการ

- 1) ความขัดแย้งและความคิดเห็นต่างที่กำลังเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่เริ่มรับรู้ข้อมูลและเริ่มแสดงออกกันมากขึ้นในรูปแบบต่างๆ
- 2) กระบวนการดำเนินงานมีข้อบกพร่องหลายประการ ซึ่งมีเหตุผลรองรับเชิงประจักษ์ จนหน่วยงานเจ้าของโครงการไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้
- 3) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและฐานทรัพยากรในพื้นที่มีสูง ประกอบกับการถูกประกาศให้เป็นแหล่งอุทยานธรณีโลกแห่งแรกของประเทศ

4) การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมสตูล ที่ใช้กระบวนการสมัชชาคนสตูลได้นำเสนอข้อมูลและข้อเรียกร้องต่อเรื่องนี้ทั้งทางตรงและทางอ้อมกับผู้ว่าราชการจังหวัดและส่วนราชการในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง

การลงพื้นที่ของนายกรัฐมนตรึประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2560 (หลังเหตุการณ์ลี้มเวที ค.1) เพื่อมาดูข้อเท็จจริงและสภาพพื้นที่จังหวัดสตูลต่อความเป็นไปได้ของโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบารา ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้โครงการนี้ต้องยุติลงไป ซึ่งในคราวนั้นสมัชชาคนสตูลได้มีการจัดเวทีสมัชชาคนสตูลวาระพิเศษขึ้นเพื่อต้อนรับนายกรัฐมนตรึ โดยพยายามนำเสนอต้นทุนและศักยภาพของจังหวัดสตูลให้ท่านได้รับทราบ และจากการลงพื้นที่ของนายกรัฐมนตรึในวันนั้น สื่อมวลชนได้เจาะจงการให้สัมภาษณ์ของท่านถึงเรื่องทำที่ของรัฐบาลต่อโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบาราว่ารัฐบาลจะเดินหน้าต่อไปหรือไม่อย่างไร ซึ่งท่านได้คำตอบอย่างชัดเจนว่า “การดำเนินโครงการใด ๆ ในพื้นที่หน่วยงานจำเป็นต้องถามความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ถ้าคนในพื้นที่เกรงว่าโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบาราจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ก็ต้องพิจารณาว่าจะสร้างทำเรื่อได้หรือไม่ ซึ่งคนในพื้นที่ก็ต้องยอมรับการดำรงอยู่แบบที่ต้องการ แต่ถ้าอยากจะทำก็ต้องหาวิธีการป้องกัน หาทางออกร่วมกัน” (PPTV Online, 2560)

ความขัดแย้งจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลับากบาราในพื้นที่จังหวัดสตูล เป็นสภาวะที่สอดคล้องกับแนวคิดของโยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ที่อธิบายว่า สภาวะของสังคมที่ปราศจากความรุนแรง (Violence) มีอยู่ 3 ลักษณะ คือความรุนแรงทางตรง (Direct Violence) ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural Violence) กรณีความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะอยู่ในความหมายในลักษณะที่ 3 คือเป็นความรุนแรงทางวัฒนธรรม หมายถึง ความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติ ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนรองรับความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็ชนิดทางตรงหรือเชิงโครงสร้างก็ตาม ทำให้ความรุนแรงทั้งสองประเภทข้างต้น “กลายเป็น” หรือ “ทำให้รู้สึกว่” เป็นสิ่งที่ถูกต้อง

สอดคล้องกับนักคิดที่เกี่ยวกับความขัดแย้งด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ที่เห็นข้อดีของความขัดแย้งว่ามีสาระสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นได้ ด้วยเพราะความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่อย่างแพร่หลายในสังคมซึ่งไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ เราจึงไม่ควรมีทัศนคติในทางลบต่อพฤติกรรมขัดแย้งเสมอไป ดังนั้นทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคมจึงมีแนวความคิดว่า สังคมนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งแยก (division) อันเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ซึ่งคานท์ (Kant) ได้แสดงความเห็นว่า สาเหตุของความไม่กลมกลืนหรือไม่คล่องจองกัน มักเกิดขึ้นจากระบบความคิดของมนุษย์ ซึ่งมีอิทธิพลมากกว่าอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรม ต่อเรื่องนี้ยังมีนักวิชาการไทยหลายท่านที่มีการศึกษาแนวคิดของความขัดแย้ง และมีความเห็นที่สอดคล้องกับสายความคิดด้านสังคมและมานุษยวิทยา และสายจิตวิทยา ที่เห็นถึงข้อดี หรือความเปลี่ยนแปลงใหม่ที่ดีขึ้น

อันเกิดจากความขัดแย้ง ดังที่พรนพ พุกกะพันธ์ ได้กล่าวถึงข้อดีของความขัดแย้งว่า ความจริงแล้ว ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะนำไปสู่ความก้าวหน้าหรือเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ เพราะจะเกิดแนวคิดที่สามขึ้นมาซึ่งเหนือกว่าสองแนวคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นเสมือนการบังคับให้มนุษย์สามารถแสวงหาความคิดใหม่ๆ ได้เสมอ และเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่นั้นจะเป็นผลดีต่อองค์กร เพราะเป็นผลมาจากความคิดที่สร้างสรรค์ และปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้มนุษย์ตรวจสอบความสามารถของตนเองอยู่เสมอ ต่อเรื่องนี้โคทม อาริยา ให้ความเห็นว่า การจัดการความขัดแย้งตามแนวทาง “สันติวิธี” ถือเป็นกระบวนการตอบโต้กับสถานการณ์ความขัดแย้งที่ไม่นิยมการใช้กำลังทางกายภาพเพื่อแก้ไขปัญหา และยังเห็นว่า สันติวิธี จึงไม่ได้หมายความว่าถึงความเฉื่อยชา (Passive) และ การไม่กระทำ (Inaction) หากแต่เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในรูปแบบหนึ่งที่ไม่ใช้ความรุนแรง เช่น การอดอาหาร การเดินขบวนประท้วง การติดป้าย การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การฉีกบัตรเลือกตั้งเพื่อแสดงเจตนาารมณ์ทางการเมือง หรือการไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ และรวมไปจนถึงการเจรจาและการไกล่เกลี่ยกับคู่ขัดแย้ง เป็นต้น ทั้งยังยกย่องผู้ใช้สันติวิธีว่าเป็นผู้กล้าหาญ ด้วยเพราะต้องเป็นผู้ที่ต้องเอาชนะใจตนเอง ใช้ความอดทน เพื่อให้สามารถควบคุมตนเอง ทั้งนี้จะต้องเป็นคนที่มีความเข้าใจ และมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นที่ตั้ง

5.3 ข้อค้นพบจากการศึกษา

พื้นที่กลาง ในความหมายของงานศึกษานี้ ไม่ได้หมายถึงสถานที่หรืออาณาบริเวณ แต่หมายถึงกลไก ระบบ หรือกระบวนการ หรือเวทีของการพูดคุย ถกเถียง และออกแบบการขับเคลื่อนที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่หลากหลาย มีภารกิจและเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน พื้นที่กลางที่มีประสิทธิภาพจะต้องเกิดขึ้นอย่างมีส่วนร่วมเท่าเทียมกันตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งไม่ได้เกิดจากความต้องการของใครคนใดคนหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเท่านั้น และต้องไม่ขึ้นกับเงื่อนไขของงบประมาณด้วย หากต้องเกิดขึ้นจากอุดมคติของกลุ่มคนที่ต้องการเห็นหรือใช้พื้นที่กลางเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นทั้งในมิติการพัฒนาหรืออื่น ๆ และจะต้องเป็นพื้นที่กลางที่ถูกขับเคลื่อนจากกลไกที่เหมาะสม ไม่แข็งและอ่อนตัวจนเกินไป ต้องเกิดขึ้นจากความเข้าใจและสมัครใจของแต่ละภาคส่วน เนื่องจากไม่สามารถสร้างกฎข้อบังคับที่เป็นทางการได้ และที่สำคัญคือ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่กลางจะต้องใจกว้างพอที่จะรับฟังหรือยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และพร้อมที่จะเปิดรับสมาชิกหน้าใหม่เข้าร่วมมาใช้พื้นที่อย่างเท่าเทียมกัน

เทียบเคียงความหมาย “พื้นที่กลาง” “พื้นที่สาธารณะ” ในบริบทสมัชชาคนสดุด

มีการเทียบเคียงคำว่า “พื้นที่กลาง” กับ “พื้นที่สาธารณะ” คือ “ส่วนหนึ่งที่จะช่วยแสวงหาทางออกของความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงได้ เพราะพื้นที่กลางช่วยเผยให้เห็นความคิดของความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ปรากฏตัวต่อที่สาธารณะ ให้เกิดกระบวนการสื่อสาร การพูดคุย ยอมรับฟัง การหาฉันทมติที่พอเพียงเพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันได้” (อารีดา สาเมื้อและฐิติณบ โกมลนิมิ, 2556)

คำนิยามเบื้องต้นอธิบายความหมายของคำทั้งสองที่มีความเกี่ยวโยงกัน เพราะจากการค้นคว้างานวิชาการทั้งในอดีตและปัจจุบันแทบจะไม่พบงานศึกษาที่พูดถึงคำว่า “พื้นที่กลาง” ที่ตรงกับถ้อยคำนี้มากนัก อาจจะเพราะเป็นคำที่เพิ่งมีการนำมาใช้เมื่อไม่นานมานี้โดยภาคประชาสังคมบางกลุ่มที่มีการสร้างกลไกความร่วมมือ หรือการทำงานที่มีเป้าหมายร่วมที่เป็นสาธารณะ หรือประเด็นส่วนรวม ในขณะที่งานศึกษาเรื่อง “พื้นที่สาธารณะ” มีอยู่มากกว่า และเป็นคำที่มีการใช้กันมายาวนานโดยนักวิชาการยุคคลาสสิกที่สร้างทฤษฎีแนวคิดพื้นที่สาธารณะ (public space) อย่างเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) ที่มีจะถูกหยิบยกอ้างถึงอย่างกว้างขวาง และยังถูกอธิบายให้เข้าใจถึงความหมายผ่านนักวิชาการไทยทั่วไป อาทิ อาจารย์พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ได้ให้ความหมายนี้ผ่านบทความเรื่องแนวคิดพื้นที่สาธารณะและการเมืองของพื้นที่สาธารณะในสังคมไทย ว่า “ข้อถกเถียงว่าด้วยพื้นที่สาธารณะนั้นเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนมิใช่เล่น ทั้งในแง่ของทฤษฎีแนวคิดเองที่อิงกับประสบการณ์ตะวันตกและในแง่ของความเข้าใจเรื่องพื้นที่สาธารณะในสังคมไทย โดยเฉพาะในเรื่องของพื้นที่สาธารณะในสังคมไทยนั้นมีความซับซ้อนทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์ และความเข้าใจที่ตรงกัน (และอาจไม่ตรงกัน) ถึงมิติทางสาธารณะ และตัวคำว่าสาธารณะเองที่ในประเทศไทยมีหลายความหมายมาก” (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2563)

ความเห็นเรื่องพื้นที่สาธารณะว่าเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกันในมิติด้านภูมิศาสตร์ แต่เมื่อพูดคำว่าภูมิศาสตร์ (geography) ในสังคมไทยเรามีความเข้าใจน้อยมาก มักจะแทนที่เรื่องภูมิศาสตร์ด้วยแผนที่และเทคโนโลยีด้านแผนที่ที่ซับซ้อน ทั้งที่แผนที่เป็นเพียงส่วนเดียวของการทำความเข้าใจพื้นที่ เป็นการสร้างพื้นที่ให้หยุดนิ่งและเป็นวัตถุ ขณะที่การทำความเข้าใจพื้นที่ยังต้องรวมกระบวนการเข้าใจพลวัต และความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่ และความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับผู้คนที่เกิดมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนั้นอาจแฝงฝังด้วยมิติทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่แตกต่าง พิงพา เอาเปรียบ ครอบงำ และอาจไม่เท่าเทียมกัน จุลศักดิ์ ชาญณรงค์ กล่าวถึงแนวคิดเรื่อง “พื้นที่สาธารณะ” ได้ขยายขอบเขตความหมายว่า “เป็นมากกว่าพื้นที่ทางกายภาพ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทุก ๆ คนสามารถเข้าไปใช้บริการและถูกจัดเตรียมโดยภาครัฐเพื่อสาธารณชน พื้นที่สาธารณะในยุคปัจจุบันเกี่ยวโยงกับประเด็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่หลากหลายที่มีปฏิสัมพันธ์กันที่สะท้อนลักษณะเฉพาะบางประการ” (จุลศักดิ์ ชาญณรงค์, 2561)

ชวิตรา ตันติมาลา ได้ให้ความหมายของ “พื้นที่สาธารณะ” โดยแยกเป็นสองส่วน คือ “คำว่า พื้นที่ (Space หรือ Sphere) หมายถึง อาณาบริเวณที่ซึ่งสมาชิกในสังคมสามารถสรรค์สร้างหรือแลกเปลี่ยนความคิด เป็นพื้นที่ในโลกทางสังคมซึ่งปัจเจกบุคคลมาพบปะ พูดคุย และอภิปรายกันอย่างเสรีในประเด็นปัญหาทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ประเด็นจากการอภิปรายโต้เถียงปัญหา ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จะถูกตีแผ่แลกเปลี่ยนกันในพื้นที่สาธารณะ ก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันและนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางการเมืองของสาธารณชนในอันดับต่อไป” (ชวิตรา ตันติมาลา, 2560)

ส่วนคำว่า “พื้นที่กลาง” พบว่ามีการนำมาใช้กันมากในกลุ่มภาคประชาสังคมต่าง ๆ ที่มีการเรียกร้องเพื่อให้เกิดระบบ/กลไก หรือรูปแบบการทำงานร่วมกันของส่วนที่มีความเหมือน หรือต่างกัน สำหรับที่จะขับเคลื่อนเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ จึงนำเสนอรูปแบบของพื้นที่ที่ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของและสามารถใช้ร่วมกันได้ อย่างเช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำงานอยู่กับองค์กรชุมชนฐานรากทั่วทุกภูมิภาค ได้ให้ความหมายของ “พื้นที่กลาง” ว่าหมายถึง พื้นที่สำหรับทุกคนในชุมชนคือ เป็นแนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งที่หนุนให้เกิดสภาพองค์กรชุมชนภายในได้มุมมองเรื่องในพื้นที่ที่คนประเภทต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่นได้มาพูดคุย แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นกันในประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดผลกระทบต่อท้องถิ่นตนเอง ตลอดจนลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนเองตามที่ได้ค้นพบร่วมกัน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2557)

พื้นที่กลาง ในความหมายของรัฐ (กอ.รมน. และฝ่ายการเมือง) ที่หมายรวมถึงพื้นที่ของสื่อด้วย ต่อแนวคิดนี้ ว่าที่ ร.ต.เลิศเกียรติ วงศ์โพธิพันธ์ ให้ความเห็นว่า การสร้างพื้นที่ปลอดภัย เช่น การยกเลิกพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ในบางพื้นที่นั้น ได้ทำให้เหตุรุนแรงลดน้อยลง จากผลดังกล่าวทำให้ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และฝ่ายความมั่นคงมีการพูดคุยกัน เพื่อที่จะพิจารณาแนวทางการลดการปฏิบัติการตามไปด้วย ซึ่งรวมถึงการเปิดพื้นที่ให้กับสื่อมวลชน อันเป็นนโยบายของ ศอ.บต. ด้วยเช่นกันที่พร้อมเปิดพื้นที่ให้คนเห็นต่างได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ เพราะแนวทางดังกล่าวจะทำให้เห็นมุมมองของรัฐและทำให้เห็นมุมมองของผู้เห็นต่างผ่านสายตาของสื่อมวลชน ซึ่งรูปธรรมที่พอเห็นได้ต่อเรื่องนี้คือการเข้าร่วมประชุมของผู้เห็นต่างที่เมื่อ ศอ.บต. รู้ก็จะไปเข้าร่วม ทั้งยังเปิดพื้นที่การสื่อสารให้กับคนเหล่านี้ได้อย่างเต็มที่ ส่วน พ.อ.สมเดช โยธา มีความเห็นว่า ฝ่ายความมั่นคงพร้อมสร้างพื้นที่กลางให้กับทุกฝ่าย ซึ่งเรื่องนี้ได้สะท้อนผ่านกรณีที่มีการปล่อยให้กลุ่ม BRN สามารถเปิดตัวต่อสาธารณะมากขึ้น และทำให้สังคมได้รู้จักแกนนำคนสำคัญของคนกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้น โดยยอมรับให้มาเลเซียเป็นพื้นที่พูดคุยกันได้ ด้วยเพราะมั่นใจในมาเลเซียว่ามีแรงจูงใจให้เกิดความสงบในพื้นที่ ดังนั้นทุกฝ่ายจึงมองท่าทีที่เปลี่ยนไปตีมากขึ้นของประเทศมาเลเซีย จากที่เป็นพื้นที่ให้ผู้หลบหนี ปรับมาเป็นผู้

ต้องการให้ความสงบเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามพื้นที่สาธารณะในความหมายนี้ ยังเห็นถึงความละเอียดกับกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มปฏิบัติการหรือกลุ่มระดับล่าง ซึ่งถ้ามีนโยบายให้สามารถพูดคุยกันอย่างชัดเจนมากขึ้น ก็จะทำให้พื้นที่ส่วนนี้ได้เป็นพื้นที่กลางได้แท้จริง อย่างไรก็ตาม ในบางประเด็นเรื่องเสรีภาพการแสดงออกในพื้นที่สาธารณะนั้น ได้มีการสั่งการในระดับนโยบายลงมาในทุกระดับ หากแต่ในทางปฏิบัติในระดับพื้นที่ยังมีข้อขัดข้องหรือไม่เป็นรูปธรรมนัก ดังเช่นกรณีที่นักศึกษาไปพูดคุยและเชิญเจ้าหน้าที่หรือฝ่ายอื่นเข้าไปร่วมพูดคุยด้วย แต่ทางหน่วยข่าวกลับรายงานเกินความจริงว่ามีการปลุกระดม ซึ่งหากมีการแจ้งกันก่อนก็น่าจะทำให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น ในขณะที่สื่อมวลชนพยายามทำหน้าที่ในฐานะเป็นพื้นที่สาธารณะ และต้องการขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพ ไปด้วย ดังเช่นการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่ม BRN ของสื่อมวลชน กลับถูกกล่าวหาว่าเป็นกระบอกเสียงให้ฝ่ายตรงข้าม ซึ่งถ้ารัฐยังมองในมิตินี้อยู่ ก็ยังคงยากที่จะได้เห็นสันติภาพ (ประชาไท, 2556)

ทัศนะความเห็นต่อพื้นที่กลางของณัฐพงษ์ จิตรนิรัตน์ ในเวทีประชุมสภาประชาชนภาคใต้ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2563 ได้ให้ความหมายที่น่าสนใจว่า “ภาคใต้เท่าทันกับสถานการณ์ปัญหาและการคุกคามจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เราจึงไม่สามารถที่จะดำรงอยู่เพียงลำพังได้ หากจะต้องเชื่อมร้อยคนทุกกลุ่มก่อนมาร่วมกันคิด ออกแบบ และปฏิบัติการเพื่อสร้างทิศทาง การพัฒนาของตนเองขึ้นมาเพื่อไปสู่เป้าหมายแห่งความสุขอย่างยั่งยืนร่วมกัน ดังนั้นแล้วสภาประชาชนภาคใต้จึงเป็นพื้นที่กลางที่ทุกคนจะต้องช่วยกันสร้างให้มีการเคลื่อนไหวอย่างมีพลังเพื่อการดังกล่าว” (ณัฐพงษ์ จิตรนิรัตน์, 2563)

โดยสรุปแล้ว “พื้นที่กลางหรือพื้นที่สาธารณะ” อาจจะมีลักษณะบางประการที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งพอจะอธิบายได้ใน 3 ประการ คือ

1. พื้นที่กลางหรือพื้นที่สาธารณะที่หมายถึง สถานที่ อาณาบริเวณส่วนรวมที่ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เพื่อพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคน ผู้นำชุมชน หน่วยงาน ภาคีพัฒนา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่น ให้ได้มีโอกาสมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประเด็นเรื่องราวที่นำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันอาจเป็นปัญหาความเดือดร้อน หรือความต้องการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ นำมาคิดมาคุยกันเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่า โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต้องมีบุคคลที่ทำหน้าที่จัดกระบวนการให้ผู้เข้าร่วมเวทีเกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเท่าเทียม มีฉันทามติในการแสดงความคิดเห็น มีการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นหลักฐานการพูดคุยอย่างชัดเจน ดังนั้นพื้นที่กลางที่เป็นการรวมบุคคลที่มีความหลากหลายแตกต่างเหล่านี้ จะเป็นกระบวนการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้บุคคลได้กล้าแสดงออก กล้าวิพากษ์วิจารณ์ และรับฟังความคิดของคนอื่นที่แตกต่างกันอย่างมีสติ มีการใช้หลักเหตุและผลในการถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์สถานการณ์กันเพื่อหาข้อสรุป

2. พื้นที่กลาง ที่หมายถึง เวทีสาธารณะที่บุคคลอาจจะถูกเชิญหรือเข้าร่วมโดยสมัครใจ เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนกันตามวาระที่กำหนดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจง หรืออาจจะไม่ได้จำกัดที่ประเด็นใดหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งไว้ ดังนั้น บุคคลที่เข้าร่วมพื้นที่นี้จึงสามารถเสนอประเด็นหรือเรื่องราวที่ตนเองต้องการให้ “เวที” ช่วยหาทางออก ทางแก้ ทุกคนที่เข้าร่วมในพื้นที่กลางจึงมีสิทธิเต็มที่ในการนำเสนอประเด็นหรือเรื่องราวของตนเอง เสนอความคิดเห็นของตนเองต่อที่ประชุมได้อย่างเสรี โดยเป็นไปตามกฎกติกาของ “พื้นที่กลาง” สภาองค์กรชุมชนนั้น ๆ

3. พื้นที่กลาง ที่หมายถึง ระบบหรือกลไกที่กำหนดร่วมกันจากกลุ่มคนหรือภาคีเครือข่ายที่หลากหลาย แต่มีเป้าหมายร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อที่จะลงมือปฏิบัติการไปสู่ผลลัพธ์ร่วมกัน อาจจะเป็นพื้นที่กลางที่มีระดับลดหลั่นแตกต่างกัน เช่น ระดับชุมชน ท้องถิ่น ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด หรือระดับภูมิภาค การดำเนินงานของพื้นที่ดังกล่าวเป็นไปตามฉันทามติของที่ประชุม ซึ่งการลงมือปฏิบัติการร่วมกันนี้จะเป็นการแสดงออกทางสาธารณะของคนในพื้นที่นั้น ๆ การเกิดพฤติกรรมสาธารณะลักษณะนี้จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนาจิตอาสาของคนในพื้นที่เพิ่มขึ้น

5.4 ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

งานศึกษาเรื่องนี้ ทำให้เห็นการสร้างโอกาสในภาวะวิกฤติและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในสถานการณ์ของฝ่ายต่าง ๆ ที่ท้ายที่สุดแล้วได้มีการค้นพบจุดร่วมที่ทุกคนทุกฝ่ายยอมรับ คือ ความต้องการอยากเห็นความเจริญรุ่งเรือง และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชนในพื้นที่จังหวัดสตูล อันนำมาซึ่งการสร้างพื้นที่การพูดคุยที่เรียกว่าพื้นที่กลาง เพื่อเข้าไปจัดการกับความเห็นที่ขัดแย้งกันในช่วงเวลาร่วม 10 ปี ที่ผ่านมา ซึ่งสิ่งหนึ่งที่ทุกกลุ่มพยายามใช้เป็นช่องทางหรือวิธีการ คือ “การขับเคลื่อนนโยบาย” หรือข้อเสนอการพัฒนาในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะกับกลไกระดับจังหวัด ทั้งสำนักงานจังหวัด (กบจ.) และองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ทั้งนี้เพื่อให้การออกแบบการพัฒนาภายใต้ทรัพยากรหรืองบประมาณที่มีอยู่ถูกต้องสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ให้มากที่สุด ทั้งนี้ประชาชนในพื้นที่เองก็มีความตระหนักและให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ซึ่งสะท้อนออกมาได้เป็นอย่างดีภายใต้บริบทของเรื่องราวที่เกิดขึ้นในงานศึกษาชิ้นนี้ จึงมีข้อเสนอว่า

1) ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น รวมถึงภาคีพัฒนาอื่น ๆ ควรจะช่วยกันพัฒนาศักยภาพและประสิทธิภาพของพื้นที่กลางที่ภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลสร้างขึ้นแล้วนี้ให้ดีขึ้นได้อย่างไร ทั้งนี้จะต้องมีองค์ประกอบของกลุ่มคน กลุ่มปัญหาประเด็น และกลุ่มภาคีอื่น ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น อันจะกลายเป็นพื้นที่ของการกำหนดนโยบายสาธารณะภายในจังหวัดของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับให้มากขึ้น

2) จะสร้างการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคม กับกลไกในระบบราชการที่เหมาะสมได้อย่างไร เพื่อให้สามารถจัดทำและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ หรือยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ทุกระดับได้ ซึ่งจะกลายเป็นพลังที่ส่งเสริมเติมเต็มระหว่างกัน มากกว่าต่างคนต่างทำ

3) รัฐส่วนกลาง หรือระดับนโยบาย จะต้องเข้าใจสิทธิการพัฒนาและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ไม่ใช่เพียงแค่วาทกรรม แต่จะต้องออกแบบหรือปรับแก้ระบบ ระเบียบ และ กลไกที่มีอยู่ให้มีความสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมภายใต้บริบทที่อาจจะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้การเคลื่อนไหวงานพัฒนาในระดับพื้นที่ดำเนินไปได้อย่างเป็นขบวนการ และบูรณาการกันจริงตั้งแต่การกำหนดแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “พื้นที่กลาง” ในความหมายที่ผู้ศึกษาพยายามอธิบายในงานชิ้นนี้ สืบค้นวรรณกรรมงานวิจัยที่จะนำมาเทียบเคียงความหมายดังกล่าวได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากแทบจะไม่เห็นหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับ “พื้นที่กลาง” เท่าไรนัก ดังนั้นแนวคิดหรือทฤษฎีที่น่าจะมีความใกล้เคียงกับความหมายนี้ได้มากที่สุด คือแนวคิด “พื้นที่สาธารณะ” ของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส กระนั้นก็ตามในความหมายของผู้วิจัยยังเห็นว่าแนวคิดนี้ยังไม่สามารถเทียบเคียงความหมายกันได้อย่างแนบสนิทนัก จึงมีความน่าสนใจต่อการศึกษาเพิ่มเติมต่อยอดความหมายแนวคิดพื้นที่กลางให้มีความเฉพาะเจาะจง หรือสร้างความชัดเจนต่อความหมายในเชิงกายภาพที่ละเอียดมากขึ้น จึงเสนอว่า

1) ควรศึกษารูปแบบพื้นที่กลางที่มีอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะในระดับตำบล ระดับจังหวัด หรือระดับภูมิภาคที่เป็นลักษณะของพื้นที่จัดการตนเอง อันมีฐานคิดบนหลักการกระจายอำนาจในรูปแบบของภาคประชาสังคม ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างหลากหลายไปตามสังคมวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงโอกาสหรือความเป็นไปได้ในการพัฒนารูปแบบ “พื้นที่กลาง” เพื่อประโยชน์ในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ และขยายผลแนวคิดนี้ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น

2) ควรมีการศึกษาระบบ กลไกการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาระดับจังหวัด โดยเฉพาะกลไกของคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (กบจ.) รวมถึงบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันในลักษณะพื้นที่กลางเพื่อการพัฒนา เพื่อให้เห็นถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และแนวทางที่จะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาคีพัฒนาอื่น ๆ ในการออกแบบยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาระดับจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). สื่อสารมวลชนทฤษฎีและแนวทางการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาลาแดง.
- กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กัณภัย และปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2543). มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2562, จาก <http://clm.up.ac.th/BibDetail.aspx?bibno=174092>
- กรมเจ้าท่า. (2552). เอกสารโครงการสำรวจออกแบบโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา. สืบค้นเมื่อ 21 มิถุนายน 2562, จาก <https://www.md.go.th/index.php>
- กระทรวงมหาดไทย. (2554). เอกสารประกอบการสัมมนาการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจราชการ สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- กฤษฎา บุญชัย และวีรบุรณ วิสารทสกุล. (2556). บทบาทของภาคประชาสังคมในการคุ้มครองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. (2540). แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- จุฑารัตน์ ชมพันธ์. (2558). การจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนจากโรงไฟฟ้าถ่านหินพื้นที่จังหวัดระยอง.
- จุลศักดิ์ ชาญณรงค์. (2561). พื้นที่สาธารณะ สามเหลี่ยมทองคำฝั่งไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2562, จาก http://journal.msu.ac.th/article2197_
- ชญพันธ์ พุ่มสงวน. (2557). บทบาทภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมกับทางภาครัฐต่อการให้บริการสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา : เขตพระนคร. กรุงเทพฯ.
- ชวิตรา ตันติมาลา. (2560). พื้นที่สาธารณะและการผลิตพื้นที่: ความหมายใหม่ของความสัมพันธ์ทางสังคม ทฤษฎีความขัดความขัดแย้ง. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2562, จาก <https://www.gotoknow.org/user/panyar/profile>
- ฐานเศรษฐกิจ หนังสือพิมพ์. (2554). บทความโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ฉบับวันที่ 15 กรกฎาคม 2554.
- จิตยา สุวรรณชฎ. (2527). สังคมวิทยาในวิทยาศาสตร์สังคม. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2562, จาก <http://uc.thailis.or.th/Catalog/Bibltem.aspx?BibID=b00225724>
- ธนาคารพัฒนาเอเชีย. (2551). ยุทธศาสตร์ 2020 : กรอบยุทธศาสตร์ระยะยาวของธนาคารพัฒนาเอเชีย ระหว่างปี พ.ศ. 2551-2563. กรุงเทพมหานคร.

- นรินทร์ นำเจริญ. (2547). การวิเคราะห์เนื้อหาที่เสริมสร้างสันติภาพในสื่อมวลชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีการนำเสนอข่าวชาวเขา ในหนังสือพิมพ์รายวัน จังหวัดเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2561, จาก <https://tci-thaijo.org/index.php/masscomm/article/view/7327/6329>
- นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ. (2560). การจัดการความขัดแย้งของชุมชน โดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชุมชนพหุวัฒนธรรม จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ประยูร ศรีประสาธน์. (2542). รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของคณะกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียนประถมศึกษา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์. (2554). บทที่ 4 ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2561, จาก <http://library.uru.ac.th/bookonline/books%5CCh4A.pdf>
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2554). แนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2561, จาก <http://e-book.ram.edu/e-book/e/EF324/EF324-3.pdf>
- แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย มาเลเซียและไทย : สำนักประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ. (2562). สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2564, จาก https://icb.mol.go.th/asean_workgroup >
- โพสท์ทูเดย์. (2563). บทความอภิปรายเจดีย์ทองไทยและโครงการแลนด์บริดจ์เชื่อมสองฝั่งทะเลภาคใต้ เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2563.
- พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2563). แนวคิดพื้นที่สาธารณะ บทความมติชนออนไลน์ วันที่ 15 กันยายน 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2563, จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_2349114
- พรนพ พุกกะพันธ์ (2544) การบริหารความขัดแย้ง สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.novabizz.com> > NovaAce > Manage >
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2547). บทความเรื่องแลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย หนังสือพิมพ์. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2562, จาก <http://www.thailabour.org/thai/news/47120601.html>
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2558). บทความวิชาการเรื่อง แนนซี เฟรเซอร์ กับพื้นที่สาธารณะ. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์, 2(2), พ.ศ. 2558.
- วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพิณิจ. (2541). รายงานการศึกษาบทบาทของชุมชนกับการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
- วิจิตร วรุตบางกูร. (2526). ศิลปะศาสตร์นำร่องสำหรับผู้นำกรุงเทพมหานคร สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2563 จาก https://so03.tci-thaijo.org/JOB_EHS>article>view

- วิชัย กาญจนสุวรรณ. (2543). การศึกษาองค์กรอาสาสมัครประชาชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม : กรณีจังหวัดสงขลา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิภา อุตมฉันท. (2544). ปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม หลักคิดและบทเรียนจากนานาชาติ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2532). ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียงและแนวพื้นฐานของการพัฒนา. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2563, จาก **Error! Hyperlink reference not valid.**
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2546). การบริหารและจัดการเทศบาลในยุคปฏิรูปการเมือง. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2562, จาก <http://clm.up.ac.th/BibDetail.aspx?bibno=181316>
- วิทยากร เชียงกูล (2527) การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย (บทวิเคราะห์). สืบค้นเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2561, จาก <http://jfklib.oas.psu.ac.th/opac2/BibDetail>
- วชิรวัชร งามละม่อม. (2559). บทความทฤษฎีการมีส่วนร่วม. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2561, จาก <http://learningofpublic.blogspot.com/>
- วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ (2560) มจร. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2560
- วิโชคศักดิ์ ธรรงค์ไพรี และคณะ. (2558). เมืองสตูลที่เราอยากเป็น. เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาคนสตูล ครั้งที่ 4 (กลุ่มรักจิงสตูล).
- _____. (2559). เศรษฐกิจฐานราก...บนชีวิตคนสตูล เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาคนสตูล ครั้งที่ 5. (กลุ่มรักจิงสตูล)
- _____. (2561). พลเมืองรักจิงสตูลบนแผ่นดินอุทยานธรณีโลก เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาคนสตูล ครั้งที่ 7. กลุ่มรักจิงสตูล.
- ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Centre for SDG Research and Support: SDG Move) All rights reserved. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563, จาก <https://www.sdgmovement.com/aboutsdgs/>
- ศิรินันต์ สุวรรณโณลี. (2557). ประชาสังคม ทูตทางสังคม และการพัฒนา : ผ่านวาทกรรมความสัมพันธ์อันซับซ้อน. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2561, จาก <http://www.academia.edu/6839392/>
- ศุภชัย ชัยจันทร์ และณรงชน ไส้ประกอบทรัพย์. (2559). แนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมือง Public Concepts of Urban Public Space วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 15(2) กรกฎาคม-ธันวาคม ประจำปี 2559.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ (2560) การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2561, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/491925>

- สำนักข่าวกรีนนิวส์. (2561). ชาวปากบาราผีนึกกำลังต้านทำเรื่อน้ำลึกปากบารา. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2563, จาก <https://greennews.agency/?p=13577>
- สำนักข่าวประชาไท. (2553). เมื่อกรมเจ้าท่าเดินหน้าเพิกถอนอุทยานแห่งชาติ แลกท่าเรือปากบารา. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563, จาก <https://prachatai.com/journal/2010/09/31276>
- สำนักข่าวประชาไท. (2555). สนข.ฟุ้งดันทำเรื่อน้ำลึกปากบารา ด้าน คสช.แนะจัดเวทีฟังชาวบ้านก่อนสร้าง. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563, จาก <https://prachatai.com/journal/2012/07/41645>
- _____. (2556). เรียนรู้จาก 20 คำถาม ‘การพุดคุยสันติภาพ’ อ่านคำตอบจากทีมร่วมโต๊ะ. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2563, จาก <https://prachatai.com/journal/2012/07/41645>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). รายงานการศึกษาเรื่องการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2562). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564. สืบค้นเมื่อ 23 กันยายน 2563, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559).
- สำนักงานจังหวัดสตูล. (2561). แผนพัฒนาจังหวัดสตูล พ.ศ. 2561 – 2565. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2563, จาก <http://www.satun.go.th/>
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. (2561). แนวคิดเรื่องประชาสังคม. สืบค้นวันที่ 13 ตุลาคม 2561, จาก <http://www.ldi.or.th/2016/08c/24/แนวคิดเรื่องประชาสังคม>
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนภาคใต้. (2561). บันทึกจากเวทีสัมมนาอนุกรรมการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสารานุกรมเสรี : วิกีพีเดีย (2564). สืบค้นเมื่อ 7 ตุลาคม 2562, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/>
- สมบัติ รัตนคร. (2559). กระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษา. วารสารครุศาสตร์ปริทัศน์.
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์. (2547). การศึกษาทางเลือกของชุมชน. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2563, จาก [Error! Hyperlink reference not valid.](#)
- สมพงษ์ หลีไคราะห์. (2563). บทเรียนสมัชชาคนสตูล (บทความ) โครงการสถาบันส่งเสริมภาคประชาสังคม.

- สุธี วรประดิษฐ์. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชน เผยแพร่ 30 เม.ย. 2555. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2563, จาก http://52011310474.blogspot.com/2012/04/blog-post_30.html
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2560). พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561.
- สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดสตูล. (2562). ข้อมูลอุทยานธรณีโลกสตูล
- สมัชชาคนสตูล. (2554). บันทึกการประชุมกลุ่มรักจังสตูล นำเสนอกรอบคิดการจัดเวทีสมัชชาคนสตูล เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2554.
- สภาประชาชนภาคใต้. (2562). บันทึกการประชุมสมัชชาประชาชนภาคใต้ สรุปผลการจัดเวทีสมัชชาประชาชนภาคใต้ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่างวันที่ 4-5 มีนาคม 2562
- สภาองค์กรชุมชนจังหวัดสตูล. (2564). บันทึกจากการประชุมขบวนสภาองค์กรชุมชนระดับจังหวัด สตูล เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2564.
- สมัชชาคนสตูล ครั้งที่ 9 กรุงเทพฯ : กลุ่มรักจังสตูลและภาคีความร่วมมืองานสมัชชาคนสตูล ศูนย์แห่งความผาสุก.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2534) ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อสร้างสรรค์ สืบค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2563 จาก <http://lib.neu.ac.th> > ULIB > dublin
- อินทรธนู ยุทธกวี และคณะ. (2563). สมัชชาคนสตูล ศูนย์แห่งความผาสุก. เอกสารประกอบการประชุม.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล (2560) ข้อมูลทั่วไปจังหวัดสตูล. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2561, จาก http://www.satunpao.go.th/general_data/?page=2
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษา นโยบายสาธารณสุข.
- อภิัญญา กังสนารักษ์. (2544). รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารีตา สาเม้าะ,ฐิตินบ โกมลนินิ. (2556). การสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อหาทางออกของความรุนแรง : ความหวัง.
- บทบาทสื่อทางเลือกชายแดนใต้. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2562, จาก [Error! Hyperlink reference not valid.](#)

- ADB. ยุทธศาสตร์. (2560). กรอบยุทธศาสตร์ระยะยาวของธนาคารพัฒนาเอเชียระหว่างปี พ.ศ. 2551–2563. กรุงเทพฯ: สืบค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2562, จาก <https://www.adb.org/publication/csb-tha-th>
- MGR.Online ภาคใต้. (2563). ข่าวโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา เผยแพร่: 4 มี.ค. 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563, จาก <https://mgronline.com/south/detail/9630000021972>
- PPTV Online. (2560). ข่าวโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา เผยแพร่: 16 มี.ค. 60. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2563, จาก <https://www.pptvhd36.com/news>

บุคลากรกรม

- ไกรวุฒิ ชูสกุล ประธานเครือข่ายองค์กรชุมชนรักษ์อ่าวปากบารา (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2562
- กัลยพรรณ ดิ่งหวัง เลขานุการมูลนิธิผู้บริโภคจังหวัดสตูล (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) : เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2562
- นิธิตา บินตำมะหงง หัวหน้าสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสตูล (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) : เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2562
- วิทย์ อรุณอร่ามศักดิ์ ประธานหอการค้าจังหวัดสตูล (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) หอการค้าจังหวัดสตูล เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2559
- สมยศ โตะหลัง คณะทำงานเครือข่ายติดตามแผนพัฒนาจังหวัดสตูล และเจ้าหน้าที่มูลนิธิอันดามัน (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์), 10 กุมภาพันธ์ 2561 และ 16 มิถุนายน 2562
- สุธาวัลย์ บัวพันธ์ เจ้าหน้าที่มูลนิธิภาคใต้สีเขียว (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2563
- อับดุลรอซก เหมหวัง ประธานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดสตูล (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2563
- อารีย์ ดิ่งหวัง เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2563
- สุทธิรัตน์ วัตตธรรม ที่ปรึกษาเครือข่ายสิทธิพลเมืองสตูล (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2564
- อะห์บาร์ อุเส็น. บริษัท หุ่นไล่กากรูบวิสาหกิจเพื่อสังคมจำกัด (ผู้ให้สัมภาษณ์) สมบูรณ์ คำแหง (ผู้สัมภาษณ์) เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2564

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล สมบูรณ์ คำแหง
 รหัสประจำตัวนักศึกษา 5910022005
 วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จ
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ความขัดแย้งและสันติศึกษา)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2565

การเสนอผลงานต่อที่ประชุมวิชาการ

สมบูรณ์ คำแหง อุดมาน หวังสนิ และนฤทธิ์ ดวงสุวรรณ (2564). การสร้างพื้นที่กลางของภาค
 ประชาสังคมกับการจัดการความขัดแย้งจากโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงป่าภรา
 กรณีศึกษาสมัชชาคนสดุล. การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชภัฏสุราษฎร์ธานี
 วิจัย ครั้งที่ 16. 16 – 18 ธันวาคม 2564